

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASINDA TÜRK
SOYLULUK: TANIM, KAPSAM VE UYGULAMA
(1923 – 2024)**

Metin KIŞLIK

Doktora Tezi

Ankara, 2025

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASINDA TÜRK
SOYLULUK: TANIM, KAPSAM VE UYGULAMA
(1923 – 2024)**

Metin KIŞLIK

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

.../.../2025

(İmza)

Metin KIŞLIK

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
 - (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
 - (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir
- *Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Dr. Öğretim yesi Nagehan STNDAğ ÖZDEMİR danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

.../.../2025

İmza

Metin KİşLİK

TEŞEKKÜR

Hayat ve insan birbiriyle değişen, gelişen ve son aşamada sonsuzluğa erişen bir yolculuğun baş aktörleridir. Yaşama sanatı, içinde çeşitli anlam kümeleri barındıran ve nihayetinde kubbede hoş bir sada bırakma hevesinden başka bir amaç taşımayan özlem, özveri, sevgi ve muhabbeti içerdęi ölçüde geriye bıraktığı anılarla zenginleşen yaşanmışlıkları içermektedir. Her şeyden önce hayata bir anı bırakma imkânı sağlayan kâinatın yaratıcısına sonsuz minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Hayat yolculuğumda varlığıyla zamanı ve mekânı anlamlı kılan, insanı ruhu ve bedeniyle büyüdüğü kadar olgunlaştıran ve bir o kadar anlamlı hale getiren içerisinde yaşama dair sevgi kırıntısı barındıran bu ülkeye ait her şeye şükranlarımı sunuyorum.

İlkokul çağından bugünlere gelmemde emeği olan, hayat serüveninde bana bilgiyi, ahlakı, vatan ve insan sevgisini öğreten her bir öğretmenime teşekkürlerimi sunuyorum.

Göç alanına ilişkin birikim ve tecrübe kazanmamda katkısı yüksek olan mensubu olmaktan gurur duyduğum Göç İdaresi teşkilatının kıymetli çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Çalışma sürecinde karşılaştığım sorunları ve aranacak çözüm yollarını bulmamda akademik anlamda gözlerime hayat ışığı sunan değerli hocam Prof. Dr. Yunus Koç'a ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nagehan Üstündağ Özdemir'e teşekkür ediyorum. Ayrıca, tez savunma komitesinde yer alan ve fikirleriyle bu sürece yön veren Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu, Prof. Dr. Cahit Gelekçi ve Doç. Dr. Hatice Güzel Mumyalmaz hocalarıma şükran ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayata gözlerimi açtığım ilk andan fani dünyaya veda ettiği son ana kadar sevgisini iliklerime kadar hissettiğim, sevgisini kalbimde sonsuza kadar taşıyacak olduğum annem Fatma Kışlık'a, gölgesinde büyüdüğüm ve kalan ömrümde bana emanet babam Ramazan Kışlık'a minnet, saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Son teşekkürü, varlığıyla gönlüme neşe veren, hayat arkadaşım, gönül dostum, evlatlarımla annesi, eşim Zeynep Kışlık'a iletiyorum.

ÖZET

KIŞLIK, Metin. *Türkiye'nin Göç ve İskân Politikasında Türk Soyluluk: Tanım, Kapsam ve Uygulama (1923–2024)*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Türkler ve göç kavramları tarihsellik öyküsü içerisinde birbirine eklemlenmiş ve güncelliğini her dönem sürdürmüştür. Osmanlı Devleti sonrası daralan sınırlar içerisinde milli bir devlet kurma süreci, Anadolu'ya yönelik göçlerle devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ve ulus devletin inşa sürecinde nüfusun Türkleştirilmesi için Türk Soyluluk kavramı göç politikasının merkezini oluşturmaktaydı. Cumhuriyet tarihi boyunca önemli bir yere sahip olan göç ve İskân politikasının merkezinde yer alan Türk soylu kavramı güncel göç mevzuatında ayrıcalıklı yabancı tartışmasını beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalı alan, dönemsel koşullar eşliğinde Türk soyluluğun tanımı, kimleri kapsayacağı ve devletin izleyeceği politikaların içeriğinin nasıl olacağı sorularıyla devam etmiştir. Devlet tarafından Türk soylu olarak belirlenen topluluklara göç, İskân, çalışma izinleri, vatandaşlığa kabul gibi konularda diğer yabancılara kıyasla daha fazla hak ve imkân sunulması tartışılmıştır. Tez çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından günümüze göç politikasında özel bir yeri olan Türk soylulara yönelik devletin değişken politikasının içeriği analiz edecektir. Yerelde göç ve İskân mevzuatları ile uluslararası göç hukuku açısından taraf olunan bağlayıcı metinler çerçevesinde tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ile sosyoloji bilimine yönelik etmenler göz önünde bulundurarak devletin yıllara dayanan politikasının incelenmesi amaçlanmıştır. Güncel göç mevzuatında varlığını devam ettiren Türk soylu kavramının yaşanan tarihsel olaylar ve güncel yazım içerisinde devletin ortaya koyduğu dönemsel politikalar içerisindeki değişimi çalışma içerisinde tartışılacaktır. Yapılan çalışmada, devlet kurumlarının ortaya koyduğu resmi dokümanlar, arşiv kayıtları, uluslararası metinler ve alana ilişkin mevcut akademik eserler literatür çalışması şeklinde incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Göç, Türk Soylu Yabancılar, İskân, Yabancılar Hukuku, Uluslararası Göç, Avrupa Birliği.

ABSTRACT

KIŞLIK, Metin. *Turkic Foreigners Policy In Turkiye's Migration And Settlement Policy: Defination, Concept And Scope (1923-2024)*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2025.

The concepts of Turks and migration have been related to each other during the history and remained current situation in every period. The process of establishing a national state within the narrowing borders after the Ottoman Empire have continued with migrations to Anatolia. The concept of Turkic foreigner's policy was at the center of the migration policy for the Turkification of the population during the founding stage of the Republic of Turkiye and the construction of the nation state. The concept of Turkic Foreigner Policy, which is at the center of migration and settlement policy, has an important place throughout the history of the Republic, has brought about the discussion of privileged foreigners in the current migration legislation. This controversial area, accompanied by periodical conditions, continued with the questions of the definition of Turkic foreigners, who it included, and what the content of the policies to be followed by the state. It discussed that; the communities determined by the state to be Turkic foreigners should be provided with more rights and opportunities than other foreigners in matters such as migration, settlement, work permits, and residence permits. The thesis will analyze the content of the state's variable policy towards Turkic foreigners, The main purpose is to examine the state's policy over the years, taking into account factors related to history, political science, international relations and sociology, within the framework of local migration and settlement legislation and international migration texts. The change of Turkic foreigners policy, which continues to exist in the current migration legislation, within the historical events and the periodical politics put forward by the state in current literature, will be discussed in the study. In this work, state institutions official documents, archive records, international texts and academic literature related to the migration field were examined.

Key Words

Migration, Turkic Foreigners, Settlement, Foreigners Law, International Migration, European Union,

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1
KAPSAM, KONU VE AMAÇ	13
KONUNUN ÖNEMİ	14
YÖNTEM.....	16
LİTERATÜRÜN DURUMU	16
1. BÖLÜM: KAVRAM, TANIM VE YAKLAŞIM.....	19
1.1. Soydaşlık ve Vatandaşlık	19
1.1.1. İçerik ve Anlam.	22
1.1.1.1. Soy ve Soydaşlık Kavramları	23
1.1.1.2. Kültür.....	25
1.1.2. Modern Devlet ve Vatandaşlık	27
1.1.2.1. Modern Devlet.....	31
1.1.2.1.1. Vatan ve Toprak	33
1.1.2.1.2. Egemenlik.....	34
1.1.2.1.3. Millet.....	35

1.1.2.1.4. Devletin Yönetimi	36
1.1.2.2. Vatandaşlık	37
1.1.2.2.1. Hukuksal Yapı ve Vatandaşlık Teorileri	39
1.1.2.2.2. Soy Bağı Üzerinden Vatandaşlık.....	42
1.1.3. Modern Devletin Soydaşlık Sorunsalı	43
1.2. Türkiye'nin Göç ve İskân Mevzuatına İlişkin Kavramlar	45
1.2.1. Göç.....	46
1.2.1.1. Göçmen.....	49
1.2.1.2. Yabancı	51
1.2.1.3. Düzenli ve Düzensiz Göç	52
1.2.1.4. İltica	53
1.2.1.5. Uyum ve Entegrasyon.....	55
1.2.2. İskân.....	56
1.2.2.1. İskânlı Göçmen.....	59
1.2.2.2. Serbest Göçmen.....	60
1.2.2.3. Münferit Göçmen.....	61
1.2.2.4. Toplu Göçmen	62
1.2.3. Soy Bağı Kavramı Açısından İskân ve Göç İlişkisi	63
2. BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASINDA TÜRK SOYLULUK	68
2.1. Türk Soyluluk	69
2.1.1. Aynı Soy ve Kültürden Olma Hali.....	72
2.1.2. Türk Soylu Kimlerdir?	74
2.1.3. Türk Soyluluğun Tayin ve Tespiti	76
2.1.4. Türk Soylu Uygulamasının Aşamaları.....	78
2.2. Türk Soylu Politikasının Tarihçesi.....	81
2.2.1. Osmanlı Devleti'nde Göç ve İskân (1860-1923)	84
2.2.1.1. Muhacirin Komisyonu	87
2.2.1.2. Muhacirin Müdüriyeti	88
2.2.2. Cumhuriyet Tarihinde Türk Soylular.....	91
2.2.2.1. Erken Dönem Cumhuriyet (1923-1945)	93
2.2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem (1945-1960)	106

2.2.2.3. Askeri Darbeler ve Göçler Dönemi (1960-1980).....	113
2.2.2.4. Siyasal Dönüşüm ve Yoğun Göç (1980-2000)	119
2.2.2.5. Avrupa Birliği Uyum Dönemi (2000-2013)	126
2.2.2.6. Göç Kanunu Sonrası Dönem (2013-2024).....	131
2.3. Türkiye’de Göç ve İskân Konusunda Mevzuat ve Teşkilat.....	137
2.3.1. Kanunlar ve İdari Düzenlemeler	142
2.3.1.1. İskân Kanunları	143
2.3.1.2. Vatandaşlık Kanunu	151
2.3.1.3. Çalışma İzinlerine Yönelik Düzenlemeler	154
2.3.1.4. Yabancılar Mevzuatı	157
2.3.1.4.1. İkamet İzni Türlerine Göre Türk Soyluların Durumu	162
2.3.1.4.1.1. Uzun Dönem İkamet İzni	166
2.3.1.4.1.2. İnsani İkamet İzni.....	167
2.3.1.4.1.3. Diğer İkamet İzinleri	169
2.3.1.5. Politika Açısından Türk Soyluğun Kapsam Sorunu	169
2.4. Türkiye’nin Göç ve İskân Mevzuatında Türk Soyluluğun Yeri	172
3. BÖLÜM: ULUSLARARASI GÖÇ VE TÜRK SOYLULUK	177
3.1. Uluslararası Göç Hukukunun Bileşenleri.....	179
3.1.1. Temel Metinler	185
3.1.1.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi	185
3.1.1.2. New York Protokolü	188
3.1.2. Kabul Görmüş Temel İlkeler	189
3.1.3. Göçe İlişkin Birleşmiş Milletler Kuruluşları	190
3.2. Avrupa’da Göç Alanına İlişkin Gelişmeler	192
3.2.1. Avrupa Birliği’nin Ortak Göç Politikası Geliştirme Hedefi	201
3.2.1.1. Avrupa Birliği Zirveleri Çerçevesinde Göç	204
3.2.1.1.1. 1957 Roma Antlaşması ve 1985 Schengen Antlaşması.....	204
3.2.1.1.2. 1986 Avrupa Tek Senedi ve 1990 Dublin Sözleşmesi.....	206

3.2.1.1.3. 1992 Maastricht Antlaşması ve 1997 Amsterdam Antlaşması.....	207
3.2.1.1.4. 1999 Tampere Zirvesi ve 2000 Nice Antlaşması	209
3.2.1.1.5. 2009 Lizbon Antlaşması ve Sonrası Dönem...	210
3.2.1.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Sürecinde Göç.....	212
3.3. Uluslararası Göç Mevzuatı Açısından Türkiye'nin Türk Soyluluk Politikası	216
SONUÇ	225
KAYNAKÇA.....	237
EK 1. Etik Kurul ya da Muafiyet İzni	266
EK 2. Orijinallik Raporu	267
EK 3. Turnitin Benzerlik İndeksi	268

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Toplulukları
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Millet Mülteciler Yüksek Komiserliği
CBK	Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DB	Dışişleri Bakanlığı
DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
FRONTEX	Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Teşkilatı
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
ICMPD	Uluslararası Göç Araştırmaları Merkezi
İB	İçişleri Bakanlığı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MC	Milletler Cemiyeti
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
SIS	Schengen Bilgi Sistemi

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TVK	Türk Vatandaşlık Kanunu
YSCF	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Türkiye'nin Göç Mevzuatında Türk Soyluluğun Yeri.....	141
Şekil 2 Uluslararası Göç Hukukunun İçerdikleri	180
Şekil 3 Uluslararası Göç Mevzuatı.....	184
Şekil 4 Avrupa Birliği Öncelikleri 2019-2024 (AB Stratejik Planı)	211

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1 Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göç ve İskân Kronolojisi	83
Tablo 2 Türkiye'de İkamet İzni Sayıları	165
Tablo 3 Türkiye'de İkamet İzni Türlerine Göre Dağılımı	165

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma; akademik yazım dilinde Türkler ve göç ilişkisi üzerinden tarihsel süreç, yasal mevzuat, uygulama adımları ve pratiğe yönelik olası eleştiriler göz önünde bulundurularak Türkiye'nin göç ve iskân mevzuatlarında bulunan Türk soyluluğa ilişkin tanım, kapsam ve uygulamayı içermektedir. Bu noktada, devletin politikası ekseninde yerel ve uluslararası düzeyde tezahür eden sorunları dile getirme ve çözüm yollarını tartışma maksadıyla hazırlanmış bir çalışmadır. Çalışma, yasal mevzuat ve uygulamaya ilişkin konunun muhatabı devlet yöneticileri ile alana ilişkin araştırma yapmış veya yapacak olan akademisyenler ve Türk dünyasının hizmetine sunulmuştur. Ulus devlet inşa etme süreciyle ortaya çıkan Türk soyluluk ifadesi Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet Türkiye'siyle devam etmiştir. Çalışma, Türk soylular başlığı özelinde göç, İskân, nüfus ve güncel tartışmalara ilişkin çıkarımlar ile çerçevelendirilmiştir.

Göç kavramının Türkiye ve dünya genelinde giderek artan önem ve değeri, gelişen ekonomiler ve küreselleşmenin ülkelerin birbiriyle olan bağıni kuvvetlendirmesi neticesinde göçün ülkelerin nüfus yapılarına olan etkileri açısından göç yönetimini giderek daha hassas ve önemli bir konu haline gelmiştir. Türkiye özelinde göç tarihinin başlangıcında özel ve özerk bir konumda bulunan Türk soyluluğun içeriğinin doğru anlaşılması, İskân ve göç kavramlarının doğru anlamlandırılabilmesi için gerekli ve önemli görülmüştür. Osmanlı Devleti'nden kadim bir gelenek olarak aktarılan göç ve İskân politikasına ek olarak yüzyıllık Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikasında doğrudan İskân ile özdeşleşen Türk soyluların göç alanına ilişkin diğer başlıklarda göz önünde bulundurularak irdelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasallaşan bir söylem olarak Türk soyluluk, Osmanlı Devleti ardılı milli bir devletin kurulması aşamasında kapsayıcılık açısından ilk imtihanını vermiştir. Türk soyluluğun anlam yükünün dönemsel tartışmalar ve politik kararlar içerisinde sorunsallaştırılması çalışmamızın merkezini oluşturmaktadır. Türkiye'nin uluslararası göç sistemiyle bağlarının artırılmaya başlandığı aşamada, Türk soyluluk ifadesinin göç terminolojisindeki konumunun geçmişten güncele uzanan düzeyde tartışmalı hale gelebildiği görülmektedir. Özeldir İskân ve yabancılar mevzuatıyla genelde ise göç politikasının her aşamasında bulunan Türk soyluluk tanımlamasının öyküsü Cumhuriyetin yüzyıllık öyküsüyle yaşadığı değişim ve dönüşüm, kendisine her koşulda varlık alanı bulmuştur. Süreklilikten uzak, politikleşmiş bir söylem olarak göç politikasının içerisinde

karşımıza çıkan Türk soyluluk, tarihselliği ve güncele olan etkisi ile sürdürülebilir olması üzerinden göç sisteminde özel bir alan oluşturmuştur. İskân ve göç meselelerinin birbiriyle ilintili hale gelebildiği bu alan nüfus çalışmalarına da etki bırakmıştır. Türkiye'nin batıyla geliştirdiği tarihsel ilişkiler ile Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin eklemleme aşamalarında Türk soyluluk parantezi çeşitli sinamalara maruz kalmıştır. Türklük ve Müslümanlık paydası üzerinden güncel düzeyde varlık alanı bulan Türk soyluluk başlığının siyasal iktidarlar tarafından politika yapım süreçlerinde aktif olarak kullanılması konunun dönemsel tartışmalar içerisinde mahrem bir alan olarak varlık bulmasına neden olmuştur. Politikanın milli duygular üzerinden topluma sunduğu popülist çağrışım, devletin batıya yakınlaştığı her aşamada eleştirel görülmüştür.

Çalışma; devletin resmi belgeleri, arşiv kayıtları, Türkiye'nin katılımcısı olduğu göçe ilişkin uluslararası metinler ve kurumsal yapılar ile alana ilişkin ortaya konulan eserlerin incelenmesi ve sahaya ilişkin ortaya konulan tecrübeler esas alınarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Göç ve İskân kavramları Türk tarihi boyunca varlıklarını devam ettiren ve genişleme dönemlerinde yayılmacı bir nüfus politikasına uygun tasarlanan ancak sonrasında daralan vatan toprakları üzerinde yeniden toplum inşasına dönüşen ve her iki halde de devlet aygıtı tarafından aktif olarak kullanılan ve yönlendirilen süreçlerdir. Fetihler döneminde İskân süreçlerinin fethedilen yeni toprakların kalıcı hale getirilmesi için dini imgeler ve zaviyeler etrafında teşkilatlanmalar ile İskân süreçlerinin aktif kullanımı kalıcılığın artırılmasına hizmet etmiştir (Altuğ, 1991, s.109). Türklerin tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılım göstermeleri, soy ve kültür bağıyla birçok toplumla akrabalık ilişkileri geliştirmeleri, sonrasında yaşanan savaşlar neticesinde daralan vatan sınırlarının dışında kalan aynı soy ve kültürden yakınlarıyla ilişkilerini sürdürme gereksinimini ortaya çıkmıştır. Bu gereksinim ve zorunluluk hali Anadolu’da milli bir devlet inşa edilme sürecinde aynı soy ve kültürden olan ancak yabancı uyruğa tabi olan soydaş olarak isimlendirilen kişi veya kişilerin Anadolu’ya kabul edilerek İskân edilmelerini ve bu yönde ortaya konulan nüfus politikasının devlet tarafından belirlenen amaçlara hizmet etmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti’nde dini yakınlık üzerinden tanımlanan muhacir ifadesinin sekülerleşme ve ulus devlet inşası öngörüsüyle milli bir söylem olarak göçmenlik kavramı üzerinden soydaşlığa indirgenmesi tarihsel süreç ile ilişkilendirilir. Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e aktarılan göç ve İskân tecrübesindeki bu değişim, bir kopuş olmamakla birlikte içsel ve dışsal dinamikleri olan bir tarihsel bir değişimdir. Bu değişimin yanında, milli sınırlar ötesinde kalan vatandaşlık bağının dışında, ancak soydaşlık kelimesiyle ifade edilen yakınlığa sahip Türk soyluların yaşadıkları coğrafyalarda karşı karşıya kaldıkları zorluklarla birlikte Anadolu, nihai vatan toprağı olarak görülmüştür. Bu durum, Türk soylu toplulukların yaşadıkları ve uyruğunda bulundukları ülkeler içinde, mevcut halde topraklarında bulunan azınlıkların ülke dışına tasfiyesi için bir fırsat haline gelmiştir. Avrupa ve dünya genelinde örnekleri artırılabilir şekilde ulus devlet inşa etme aşamalarında ülkesel topraklarında bulunan azınlıkları dışlayıcı politikalar ile onları ülke içerisinde asimile etmesi veyahut ülke dışına çıkmaya mecbur bıraktığı haller örnekleriyle mevcuttur (Brubaker, 2005, s.9-10).

Osmanlı Devleti'nin genişleme dönemindeki İskân ve göç önceliği, gaza ve fetih anlayışına uygun olarak elde edilen toprakların kalıcı hale getirilmesi yönünde olmuştur (Hallaçoğlu, 2014). Göç ile hareketlenen kitlelerin İskân ile nihai olarak yurtlandırılması bu sürece hizmet etmiştir. Genişleme dönemindeki dışa dönük İskân siyaseti, kaybedilen topraklarla farklılaşmıştır. Kaybedilen savaşlarla geniş toprakların elden çıkması göç ve İskân süreçlerini değiştirmiştir. Göç ve İskânın fetih dönemlerindeki genişlemeci ve toprakların kalıcılığını artırma düşüncesinden farklı olarak elde kalan vatan toprağına zorunlu göçler yaşanmıştır. Göç edenlerin İskân süreçleriyle feraha erdirilmesine ve yaşadıkları yerlerde üretici olmaları hedeflenmiştir. Boş arazilerin şenlendirilmesi olarak ifade edilen bu süreç, savaşlarla yerlerinden edilen insanların huzura kavuşturulması amacıyla değerli görülmüştür (Mumyakmaz, 2008, s.216). Osmanlı Devleti'nin gerileme ve dağılma dönemlerinde devam eden içe yönelen göç süreçleri, Türkiye Cumhuriyeti dönemiyle devam etmiştir. Göç süreçlerinin zorunluluk ve gönüllük esasları içerisinde değişebilen hali, Osmanlı sonrasında milli bir devlet olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nde İskân süreciyle birlikte devam etmiştir. Türkler için, Anadolu'nun elde kalan son vatan toprağı olması göç taleplerini artırmıştır. Bu durum karşısında, devleti yönetenlerin İskân politikasıyla göç süreçlerinin sorun olmaktan çıkarılmasını amaçladığı görülmektedir. Göç ve İskân yönetiminde siyasal iktidarların göç baskılarına yönelik verdiği cevaplar, siyasal karar alma süreçlerinde gösterilen farklı yaklaşımlarla göç yönetiminin hızlı ve etkin yürütülmesinde farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2017). Siyasal süreçlere ilişkin karşılaşılan bu farklılıkların kaynağında ise, göç ve İskân süreçlerini etkileyen iç ve dış faktörler önemli olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e, Anadolu'nun elde kalan vatan toprağı olması, kaybedilen topraklardan Anadolu'ya yönelen göç ve İskân taleplerinde dışsal bir etken olarak zorlayıcı faktörler ile göç etmek isteyenler açısından içsel bir faktör olarak gönüllüğü ortaya çıkarmıştır. Bu durum göç taleplerinin nedenselliğinin anlaşılmasında ve devletin göç ve İskân süreçlerinde aktif politikalar uygulamasında etkili olmuştur. Göç taleplerine yönelik devletin ortaya koyduğu yaklaşım ise dönemsellik çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Anadolu'ya yönelen Türk soyluların göçü, devletin içinde bulunduğu siyasal yapı, sosyal ve ekonomik koşullar ile uluslararası ilişkilerdeki hassas dengeler göz önünde bulundurularak çeşitlendirilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşunun

akabinde gerçekleşen hem ekonomi hem de nüfusa yönelik yaşanan krizler ve sonrasında karşılaşılan göç deneyimleri ile toplumsal hafıza temelinde milli olduğu kadar dönemsel şartlara göre değişkenlik gösterebilen göç ve İskân politikalarını beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti ardılı olması nedeniyle Türkiye'ye yönelen Türk ve Müslümanlara yönelik göçlerin yanında, Türkistan coğrafyasından Rusların ve Çinlilerin bölgeyi işgalleri nedeniyle ve benzer bir şekilde İran'da yaşanan siyasal gelişmeler neticesinde kimlik üzerindeki siyasal dışlamalar nedeniyle Cumhuriyet tarihi boyunca Anadolu'nun sığınılacak bir liman olması hali devam etmiştir. Tüm bu olaylar neticesinde Anadolu'ya Türk soylu göçleri devam etmiştir (Yoska, 2023, s.251). Sovyetler Birliği'nin ekonomi ve nüfus politikaları ekseninde Batı Türkistan coğrafyasından kendi milli kimliklerini ve değerlerini koruma güdüsüyle Anadolu'ya yönelen göç hareketlilikleri meydana gelmiştir (Yesevi, 2021).

Soy ve soydaşlık kavramlarının milli bir devlet inşa etmedeki temel vasfı Türk soyluluk kavramının içinin doldurulmasına ulus devletin inşası aşamasında imkân sağlamıştır. "Türk soylular kimlerdir?" sorusu hem toplum bilimi hem de siyaset bilimi açısından cevabı aranan bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı uyruklu bir kişiye atfedilen Türk soyluluk karinesinin sübjektif yönü, alanın siyasallaşmasına neden olmuştur. Siyasallaşan ve farklı koşullar içerisinde cevabı değişebilen Türk soyluluk kapsamı karşımıza çıkmaktadır. Devletin Türk soylu tanımlaması ve tanımladığı Türk soylu topluluklar arasında dönemsel koşullara göre ne yönde politikalar geliştirdiği diğer bir sorundur. Türk soylu olarak tanımlanan topluluklar arasında dahi farklı uygulamaların gerçekleşebilmesi Türk soylu topluluklar tarafından da durumun eleştirilmesini beraberinde getirmiştir (Danış & Parla, 2009, s.131). Bu aşamada, bütüncül bir halde Türk soylu politikasından ziyade Türk soyluluk iddiasında bulunan topluluklar arasında farklılaşan bir politikadan da bahsedilmektedir. Türk soylu ifadesinin kapsam ve mahiyeti dönemsel tartışmalar eşliğinde karara bağlanmış olsa da siyasallaşan anlam yükünün varlığı, hem İskân hem de yabancılar mevzuatının tüm alanlarında hissedilmiştir. Türk soylu politikasının belirli bir amaç dahilinde yürütülmesine rağmen Türk soyluluk iddiasında bulunan topluluklar arasında uygulanan politikalar arasında farklılıklar bulunması her dönem tartışılmıştır. Türk soylu toplulukların sivil toplum örgütleri üzerinden siyasal iktidarlara tesir edebildiği ölçüde haklı çıkarlarını elde edebildiği görülmektedir. Bu alanda temel eleştiri, siyasal

iktidarlarla Türk soylu çeşitli toplulukların geliştirdiği ilişkilerin üretilen siyasalar üzerinde farklı sonuçlar ortaya koyabilmesidir. Örneğin; 5543 sayılı İskân Kanunu'nda ifade edildiği üzere, belirli bir topluluk olarak İskân edilebilmek için özel bir kanun ile İskân edilecek Türk soylu topluluğun belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasal iktidarların belirlediği çok az sayıda topluluğun İskân edilmeleri bu yol ile mümkün olmuştur. Ahıska Türkleri veya Bulgaristan Türkleri örneğinde görülebilen bu örnek, diğer Türk soylu topluluklar için kısıtlı kalmıştır. Türk soyluluk paydasının döneme ve şartlara göre değişmesi Türk soyluluk iddiası içerisinde olan soydaş topluluklar arasında ayrımcılık uygulandığı eleştirisini beraberinde getirmiştir (Yıldırım, 2006, ss.94-95). Bu yönleriyle Türk soyluluk politikası genele hitap etmeyen döneme ve koşullara göre siyaset yapıcının göç politikasına işlerlik kazandırmak adına kullandığı bir enstrüman olmuştur. Mevcut politikanın Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak şekilleniyor olması sürekliliğin olmadığı durumların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Politika yapıcıların kimi zaman yurtdışında diaspora faaliyetlerini teşvik edici “yerinde kal” yönündeki politikaları, kimi zamansa savaş, sürgün ve insani sebeplerle soydaş toplulukların Anadolu'ya kabulünü içeren politikalar birbirini izlemiş ancak bu süreçte kapsayıcılığın sınırlı tutulması Türk soylu topluluklar arasında eşitsiz davranıldığı yönünde iddiaları beraberinde getirmiştir.

Göçe ilişkin Cumhuriyetin kuruluşundaki temel argüman tarihsel süreç içerisinde Osmanlı bakiyesi olan yakın coğrafyalarda veya sosyo kültürel yakınlık bağlamında diğer uzak coğrafyalarda yaşayan Türk ve Müslümanlık paydası içerisinde kalan kişilerin karşı karşıya kaldıkları savaşlar, siyasi baskılar ve ekonomik koşullardaki zorluklarla birlikte Türkiye'ye zorunlu veya gönüllü göçlerini tetiklemiştir. Bu durum, göç süreçlerinin yönetilmesi gereken önemli bir hadise olmasını gerekli kılmıştır. Devletin göç taleplerine yaklaşımını etkileyen koşulların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türk soyluluğun kapsamının belirlenmesi aşamasında, Türkiye Cumhuriyeti için soydaşlık başlığının döneme ve siyasi yapıya göre belirlendiği görülmektedir. Türk soyluluğun anlam öbeğinde köken veya ırk temelinden ziyade kültüre dair bileşenlerin etkili olduğu durumların yanında kapsayıcılığın daraltıldığı dönemlerde yaşanmıştır. İskân ve göç süreçlerinin tarihsel bir miras olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan bir uygulama olması politika açısından sürekliliği arz etmektedir. Osmanlı Devleti

sonrası tarihsel bir mirasın hamisi durumunda olan Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlığa ilişkin kapsayıcılığı anayasal statüde geniş çerçevede yorumlamıştır (Dündar, 2001). Vatandaşlığın kapsayıcılığının yanında soydaşlığın yabancılık statüsüyle vatandaşlık arasında müstakbel vatandaş ifadesiyle özetlenebilmektedir. Soydaşlık üzerinden geliştirilen göç ve İskân politikasında da benzer şekilde kültüre dair bileşenler üzerinden Türk soyluluğun geniş bir şekilde yorumlanabildiği görülmektedir. Bu durum, köken olarak Türklük bileşeninden daha çok Anadolu'ya İskân ve göç süreçlerinde Türkleştirilmesi muhtemel akraba toplulukların da önem kazandığı ve nüfus politikası içerisinde değerlendirilebilen bir alanı tanımlamaktadır (Dündar, 2008, s.424). Türk ve akraba topluluklar olarak ifade edilen bu kişiler, nüfus politikası açısından araştırmıştır. Bu durum, göç ve İskân süreçlerine işlerlik kazandırmanın yanında Anadolu nüfusunun göçlerle şekillendirilmesini sağlamıştır.

Türk soyluluğun kapsam ve mahiyetinin belirlenmesi ve kimlerin bu payda altında değerlendirileceği sorusu tarihsel süreç içerisinde her dönemin kendine has koşulları içerisinde mevcut siyasi elitler tarafından sorulmuş ancak objektif kriterler eşliğinde cevabı alınamamıştır (Babuş, 2006, ss.171-172). Yasa koyucunun Türk soylu tanımını doğrudan yapmadığı ancak kimlerin Türk soylu sayılacağı yönünde politika geliştirdiği görülmektedir. Bu aşamada, Türk soyluluğun idare tarafından tayin ve tespit edilmesine yönelik bir çerçeve sunulduğu görülmektedir. Güncel haliyle, 19/06/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunun 7'nci maddesinde ifade edilen "(1) Göçmen olarak kabul edilecekler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti Cumhurbaşkanı kararı ile yapılır." hükmüyle Türk soyuna bağlı ve Türk kültüründen olma halinin kimlere verileceği ve kıstaslarının neler olacağı konusu siyasi makama verilmiştir (5543 Sayılı Kanun, 2006). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önceki dönemde Türk soyluluğun tayin ve tespiti Dışişleri Bakanlığı'nın (DB) teklifi ile ilgili Bakanlıkların görüşü alınmak suretiyle Bakanlar Kurulu tarafından verilir hükmündeyken 2018 yılıyla birlikte güncel sistemde Bakanlar Kurulu ifadesi yerine Cumhurbaşkanı ifadesi yer almıştır. Bununla birlikte, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun (YUKK) 2013 yılında yürürlüğe girmesi ve akabinde teşkil edilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) yabancıların iş ve işlemlerinin yanında aynı Kanunun 104'üncü maddesinde 5543 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde yürütülen iş ve işlemleri yürütmektedir. Türk soyluluğun tayin ve tespitinde ülke

içerisinde İçişleri Bakanlığı bünyesinde ilgili kurumlar Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ya da güncel ismiyle Göç İdaresi Başkanlığı olmuştur. Anılan kurum 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı'nın 85 numaralı Kararnamesiyle Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olmuştur. Ülke dışında ise Türk soyluluğun tespiti noktasında ilgili ülkelerde bulunan dış misyon birimleri elçilik veya konsolosluklar Dışişleri Bakanlığı adına değerlendirme yapmaktadır. Anlaşılacağı üzere, Türk soyluluğun bir karine olarak kimlere verileceği, kapsamının ne yönde olacağı siyasi karara bırakılmış ve işleyişin yürütülmesinde idari merciler süreci takip ve değerlendirme rolünü üstlenmiştir. Türk soyluluğun tayin ve tespitinde yetki, bu çerçevede eşliğinde siyasi iradenin yapacağı düzenlemelere aittir (Geray, 2019, ss.17-20). Türk soylu tanımının objektif değer ve yargıdan uzak, ülkesel çıkarlar ve dönemin şartlarına göre kapsamı ve mahiyeti değişkenlik gösterebilen bir sosyolojik ve siyasal söylem içermesi, dönemsel koşullara göre kapsayıcılığı değişen bir tanımlamayı beraberinde getirmiştir. Gelişen uluslararası koşullara ve ülkesel menfaatlere göre değişen bu kapsam güncel uluslararası göç hukukuna ve Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uyumlu göç sistemi eşliğinde tartışmalıdır.

Göç ve İskân kavramları birbirini tamamlayan ancak devletin gerçekleşen olay türleri içerisindeki rolünün belirlemesi açısından eş güdümlü olsalar da her ikisi de sonuçları itibarıyla farklılık arz eden konulardır. Türk siyasi tarihinin içerisinde dönemsel tartışmalar ve devletin öncelikleri etrafında sıralanan ve değerlendirilen bu süreçler her dönemin kendine has özellikleri ve siyasal tepkileriyle karşılanmıştır. Kimi zaman zorlayıcı şartlara göre devlet aygıtı engelleyici siyaset üretmiş, kimi zamansa koşulların oluşabileceği öngörüsü yapılarak göçü destekleyici siyasalar geliştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca Türk soyluluk kavramının anlam ve içeriğinin belirlenmesinde ırka yönelik akrabalık ilişkisinin ötesinde kültürel etmenler ve özellikle din kavramının yadsınamaz konumda geliştiği süreçlere şahitlik etmiştir. Bu nedenle, Türk soyluluk tanımlamasının yanında akraba topluluklar ifadesiyle belirlenen kişilerde bu anlam kümesinin içerisinde yer alabilmiştir. Yabancılar mevzuatı açısından değerlendirilen akraba topluluk ifadesi İskân ve buna bağlı mevzuat için geçerli olmamıştır (5543 sayılı İskân Kanunu, Madde 3). Türk soyluluk kavramının anlam ve içeriği temelde siyasal iktidarların belirlediği amaçlara hizmet eden bir husus olmuştur.

Bu amaçların nüfus politikasından, göç ve İskân politikasına geniş bir alanda değerlendirilebildiği görülmektedir.

Hizmet ettiği amaç bakımından Cumhuriyetin kuruluş aşamasındaki milli nüfus arayışı, sınırlar ötesinde kalan soydaşların yaşadıkları mukim coğrafyalarda karşılaştıkları zorluklarla birleşince iki taraf içinde kimi zaman zorunlu kimi zaman ise gönüllü bir durum haline gelmiştir (Kaya, 2007, ss.25-26). Bu durum, zaman içerisinde değişen öncelikler ve koşullar içinde Türkiye'nin sınırlarının ötesinde var olan soydaş ve akraba topluluklarıyla ilişkiler geliştirmesini ve bunlara diğer yabancılardan öte yakınlık duymasıyla son aşamada bu durumu yasal metinlerle temellendirme gayretini beraberinde getirmiştir. Ancak, bu yasal düzenlemelerle belirlenen bu öncelik hali kapsa ve uygulama süreçleriyle farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1960'larla birlikte birçok alanda varlığını hissettiren planlara bağlı politikalar nüfus politikasını da içerisine almıştır. Bu aşamada, planlı nüfus politikasına geçişle birlikte nüfus artışının hedef olmaktan çıkması ve ulus devletin inşa sürecinin görece tamamlanması göç politikasını da etkilemiştir. Türkiye'ye yönelik göçler konusunda da siyasal iktidarların temkinli ve seçici olduğu görülmektedir. Türk soylular özelinde de seçiciliğin artırıldığı politikalar, zorunlu koşullar dışında göç süreçlerinde devletin kontrollü hareket etmesini sağlamıştır. Göç hareketliliğinin istenen bir durum olmaktan ziyade dengeleyici ve zorunlu hallerde kontrollü ve planlı olması kaydıyla seçici hale dönüşmesi diaspora ve diplomasi kavramlarını dış politikada ön plana çıkarmıştır.

Uluslararası düzeyde göç ve iltica hukukunda yaşanan gelişmeler ile ülke içinde toplumsal ve siyasal dengelerin yasal mevzuat özelinde bu çerçeveye uygun olarak yeniden oluşturulma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Batı ekseninde uluslararası sistemle eklemlenme gayretinde olan Türkiye'nin iç hukukuna tanımladığı Türk soyluluk kavramı, uluslararası göç hukuku açısından tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Türk soylulara yönelik resmi ifadeler İskân, çalışma izinleri, vatandaşlık ve göç başlığı özelinde geliştirilmiştir. Geliştirilen mevzuatın kimi hallerde uluslararası göç hukukuyla çatışabildiği durumlarda, Türk soyluluğun idarenin tasarrufunda kendisine dar bir alanda yer edinebildiği görülmektedir. Yabancı uyruk altında ülkede bulunan yasal zorunluluklar ve siyasal nedenlere bağlı olarak vatandaşlığa kabul edilemeyen Türk soylulara ise, diğer yabancılardan farklı şekillerde kalış durumlarında kolaylıklar idarenin tasarrufu temelinde sağlanmıştır. Bu durumun, yasal

düzenlemelerden ayrı olarak idari icaplar şeklinde süregelen bir politika olması konunun siyasallaşması ve eleştiriye açılmasına neden olmaktadır. Türk soyluların yabancı uyruk altında Türkiye’de yabancılara yasaklı birçok mesleği icra edebilmeleri, vatandaşlığa kabul hususunda kolaylaştırıcı ifadelerin yasalarla düzenmiş olmasına rağmen ülkeye kabul, kalış ve çıkış konularında yasal ifadelerden ziyade idari düzenlemeler üzerinden kapsam ve uygulama alanının tayin edilmesi eleştirel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de çeşitli yollarla kalış sağlayan yabancılar arasından yabancı uyruğa tabi olsa bile Türk soylu kişilerin belirli haklara erişimlerinde sağlanan kolaylık ve onlara sunulan hak ve imtiyazlardaki yasal düzenleme, devletin siyaseti ve egemenliği kavramlarıyla açıklanabilir (Yaldız, 2018, s.15). Bu noktada devlet, ülkesine kabul ettiği yabancı ancak Türk soylu olarak değerlendirdiği kişilere diğer yabancılara sunulan hak ve imtiyazların ötesinde yasalarla teminat altına alınmış bir takım haklar sunmuştur. Bu haklar kimi zaman yasal mevzuat içerisinde belirlenmiş, kimi zamansa idarenin tasarrufunda süregelmiştir. Bahse konu haklar, İskân Kanunu ve buna bağlı mevzuat hükümlerine göre yürütülen iş ve işlemlerin yanında yabancı uyruk altında bulunan ve çeşitli ikamet izinleriyle Türkiye’de kalan ve Türk Soylu olduğu ilgili makamlarca tayin ve tespit edilen kişi veya kişilere sunulan hak ve imtiyazların tamamını tanımlamaktadır. Devlet aygıtı Türk soylu olarak sınıflandırabildiği kişi veya kişilere vatandaşlığa kabul edilinceye kadar İskân kapsamında kolaylıklar sağlamış, çeşitli hukuki nedenlere bağlı olarak vatandaşlığına alamayacağı Türk soylu kişi veya kişilere ise ülkede kalışlarında ve bir takım haklara erişimlerinde kolaylıklar sağlamıştır (Arı, 2003, s.30). İskân Kanunu kapsamında sunulan haklardan ayrı olarak Türk soyuna bağlı yabancıların kalış izinleri, çalışma durumları, vatandaşlığa kabulünde sağlanabilen imkânlar idare tarafından gerek yasal metinlere gerekse idarenin tasarrufu temelinde sağlanmıştır. Bu durum, İskân uygulamalarından farklı olarak yabancılar hukuku bağlamında idarenin bir yabancıyı Türk soylu olarak tayin ve tespit etmesi sonrası uygulanabilmiştir.

Cumhuriyet tarihi boyunca göç politikasının önemli bir argümanı olan Türk soyluluk kavramı siyasal elitler tarafından homojen nüfus inşa etme, devletlerarası ilişkilerde stratejik hamleler oluşturma ve ülke içi toplumsal ve siyasal dengelerin korunması yönlerinden önemli bir yere sahip olmuş ve yasal düzenlemelerde yerini almıştır. Türk

soylu göçmen politikası, resmi yazımda İskân politikaları ve düzenlemeleriyle birlikte yürütülmek istenmiştir (Babuş, 2006, s.152). Buna ek olarak yabancılar mevzuatında İskân Kanunu kapsamı dışında ülkeye gelen Türk Soylu olarak tespiti idarece yapılan kişilere de bir takım kolaylıklar sunulmuştur. Bu durum Cumhuriyetin ilk yıllarında İmparatorluk bakiyesi olan Anadolu nüfusunun Türkleştirilmesi açısından Türk soylu olarak değerlendirilen toplulukların Anadolu'ya göçünün teşvikini içermiş, ilerleyen dönemlerde istenen ve kabul edilen makul göçmen profiline Türk soylu göçmenler örnek gösterilmiştir (Cin, 2005, s.10). Türkiye'nin kuruluşundan 1945 yılına kadar geçen süre zarfında göç politikası İskân politikasıyla birlikte yürütülmüştür. Göç kavramının merkezinde nüfus politikasıyla uyumlu olarak Türk soylular yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzeninde Türkiye'nin varlık arayışı göç konusunu iltica başlığıyla birlikte değerlendirme ve farklılaşan bir mevzuat gerçekleştirme gayretine neden olmuştur. Türkiye'ye yönelik göç taleplerinde Türk soyluların öncelikli durumu, Türkiye'nin batı merkezli uluslararası toplumla eklemlenme süreci ve ülkesine gelen yabancı uyrukluların profilinin her geçen gün çeşitlenmesiyle farklılaşmıştır. 1980'lerle birlikte giderek farklılaşan ve çeşitlenen yabancı nüfusu, göç mevzuatının Türk soyluların haricinde çeşitlenmesine neden olmuştur (İçduygu & Kirişçi, 2009, s.15).

2000'li yıllarla birlikte jeopolitiğe dayalı ve ekonomi merkezli gelişmeler Türkiye'ye yönelik düzenli ve düzensiz göçü teşvik etmiştir. Türkiye uluslararası göç sisteminde transit ülke konumundan göç edenlerin nihai olarak gelmek isteyecekleri hedef ülke durumuna gelmiştir. Bu değişimin yanında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinin 2005 yılında tam üyelik sürecine evrilmesi, Türkiye'nin AB Müktesebatına uyumunu zorunlu kılmıştır. Nitekim tam üyelik sürecinde Türkiye'nin iç hukukuna derç etmesi gereken fasıllar içerisinde 24'üncü Adalet, Özgürlük ve Güvenlik başlığı içinde yer alan göçe ilişkin mevzuatını sivilleştirme ve yabancılar hukuku bağlamında özgün ve şeffaf düzenlemeleri uygulamaya alması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). Bu durum, Cumhuriyet tarihi boyunca devam eden ve göç sisteminin merkezi konumunda bulunan Türk soylulara yönelik politikanın revize edilmesini ve güncel göç sistemine uyumlu hale getirilmesini beraberinde getirmiştir. 2013 yılında ortaya konulan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve buna bağlı idari yapılanma ve mevzuat içerisinde Türk

soylular ile İskâna yönelik iş ve işlemler sivil bir yapı olan Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde yürütülmeye başlanmıştır. Güncel göç sisteminde, Türk soyluluğun İskân mevzuatına atıfta bulunularak yer edinmesi ve doğrudan Türk soylu ifadesinin kullanılmaması çalışma sürecinde tartışma alanlarından biri olacaktır. Belirli bir topluluğa yönelik özel bir politikanın, Avrupa Birliği göç mevzuatı ve uluslararası göç hukuku açısından eleştiriye maruz kalması ve özel politikanın yasal metinler ve uygulama adımlarında varlığını sürdürmesi hali tartışmanın güncel zeminde devam etmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin kuruluş aşamasından bugüne kadar geçen sürenin ele alınması planlanan bu çalışmada, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin göç ve İskân politikasında meydana gelen değişimler ele alacaktır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Milletler Cemiyeti ile sonrasında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi çok uluslu yapılara eklenme sürecinde yaşanan değişim göç ve İskân politikalarının Türk soylular özelindeki değişimine ışık tutacaktır. Özel bir anlam ve değerler yükü haline getirilmek istenen Türk soyluluğun göç sistemindeki değişimi ve her dönemde var olma çabasıyla devletin bu mekanizma üzerinden göç politikasına yön verme gayreti güncel tartışmalar eşliğinde cevaplanacaktır. Türk soyluluğun devleti yöneten siyasal iktidarlar için toplumsal tabanı milli duygular etrafında bir araya getirmesine imkân sağlayan ve bu nedenle istenen ve kabul gören bir konu olup olmadığı veya uluslararası ilişkilerde zorunlu koşullar karşısında müracaat edilen kurtarıcı bir mekanizma olup olmadığı çalışmamız içerisinde cevaplanacaktır. Bununla birlikte, Türk soylu olarak nitelendirilen kişilerin uyruğunda bulundukları ülkelerdeki siyasal ve sosyal değişim ile Türkiye'ye yönelik göçü iten faktörlerin etkisi yadsınamaz durumdadır. Türk toplumunda Türk soylu göçmenlere yönelik evveliyatındaki duygusal yakınlık, sınırları ötesinde yaşayan akraba toplulukların yaşadıkları savaş ve sürgünlerle daha da artmış ve bu durum siyasi iktidarların Türk soylu tanımı, kapsamı ve önceliğinde etkili olmuştur (Arı, 2008, s.75). Ancak kimi zaman bu söylem ve uygulamalara yönelik adımlar istenilen sonucu verememiştir. Ülkeye getirilerek İskân edilen Türk soylu topluluklar hedeflenen ve istenen politikaların hayata geçirilmesi sürecinde bürokratik engellere takılmış veya sosyo ekonomik sorunlar başta olmak üzere uyum sorunları yaşamıştır. Yerleştirildikleri yörelerin iklim veya toplumsal yapısındaki uyumsuzluklar İskân süreçlerinin olumsuz sonuçlanmasına ve farklı arayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İskân edilerek

ikamet ettikleri yörelerde bulunan yerli halk ile sorunlar yaşamışlardır. (Babuş, 2006, s.294). Yerel halkın Türk soylu olarak isimlendirilen topluluklara yönelik sorunları veya olası dışlayıcı problemleri toplumsal uyum ile ekonomik sorunlar nedenli gerçekleşebilmiştir. Bu durum, kimi hallerde göçlerle gelen Türk soyluların umduklarını bulamaması ve tersine göç süreçlerine konu olmalarına neden olmuştur.

Türk soylu göçmen politikası yüz yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca her dönem göç politikasının içerisinde varlığını sürdürmüştür. Nitekim güncel göç mevzuatının oluşturulduğu 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) yerini almıştır. 2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunuyla İskân ve Türk soyluluğun tayin ve tespitine yönelik yapılacak iş ve işlemler 6458 sayılı Kanunun 104'üncü maddesi çerçevesinde Göç İdaresi Başkanlığı'nın görev alanına alınmış ve bu konuda mevzuat birleştirilmiştir. Güncel göç sisteminin çağın gerekliliklerine uygun olarak uluslararası göç terminolojini kapsayan hali ve Avrupa Birliği (AB) müktesebatıyla uyumlu perspektifi fiili olarak Türk soylulara yönelik doğrudan ifadelerin Kanun ve uygulama adımlarında bulunmasını engellemiştir. Ancak, 6458 sayılı Kanunda doğrudan Türk soylu ibaresine yer verilmemesi ve 5543 sayılı İskân Kanunu üzerinden kapsayıcılık tanımlamasının yapılması güncel göç politikasında dikkat edilen dinamiklerin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte, çalışma izinlerinden, vatandaşlığa kabul süreçlerine kadar Türk soylu olarak tespit edilen yabancı uyruğa tabi kişilere sunulan hak ve imkânlar göç mevzuatıyla ortak temelde uygulamaya konu edilmeye devam edilmiştir. Uluslararası göç sisteminin mihenk taşı durumunda olan Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde kabul görmüş temel hak ve hürriyetlere yönelik sözleşme ve antlaşmalar, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, bahse konu sözleşmenin tamamlayıcısı olan 1967 New York Protokolü gibi Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası metinlerde yer alan temel kriterler açısından Türk soylulara yönelik politikanın güncel göç mevzuatında varlığını sürdürmesi devletin münhasır yetkisi ve uluslararası sistemin getirmeye çalıştığı mutlak eşitlikçi sistem ile çatıştığı bir konu haline gelmiştir (Çiçekli, 2014, s.68). Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel düzeyde ortaya konulan resmi yazım ve uluslararası örgütlere aktif katılımı ile küresel sistemin bir parçası olma isteği göç ve iltica mevzuatlarında da devam etmiştir. Diğer yandan, Avrupa ile

geliştirilmek istenen ilişkiler birçok alanda olduğu gibi göç konusunda da mevzuata dayalı kökü değişikliklerin gerçekleşmesine neden olmuştur.

Mevcut çalışmada, soy ve soydaşlık kavramlarının modern vatandaşlık kavramı karşısındaki durumu irdelenecektir. Devletin kendisine üye olan bireyi tanımlama süreçlerinde yegane yere sahip olan vatandaşlık paydası karşısında yabancı uyruğa tabi ancak soydaş sınıflandırması içerisine alınabilen ayrıcalıklı yabancılara yönelik politikası irdelenecektir. Soy ve soydaşlık kavramları üzerinden yabancılar mevzuatında özel bir yeri olan Türk soyluluk kavramının kapsam ve mahiyeti tartışılacaktır. Soy ve soydaşlık bağının modern vatandaşlık söylemleri içerisindeki yeri analiz edilecek ve sonrasında tarihsel süreç boyunca ikircikli bir yapıda varlığını sürdüren Türk soyluluk kavramının güncel göç mevzuatındaki yeri ve göçe dair uluslararası kabul edilmiş metinler açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Cumhuriyet tarihinde siyasal dönemler içerisinde Türk soylu olarak adlandırılan topluluklara yönelik dönemsel politikalar ile Türk soylu olarak isimlendirilen gruplara yönelik politika analiz edilecektir.

Göç politikası açısından bir sorunsal olarak ele alınacak olan Türk soyluluk ifadesi, göç mevzuatı içerisinde yaşadığı tarihsel dönüşüm ve Türk soyluluk iddiası içerisinde bulunan topluluklar açısından kapsayıcılığı tartışılacaktır. Türk soylulara yönelik göç politikasının kimi zaman genişletici kimi zamansa daraltıcı uygulamalarıyla Türkiye’de 6458 sayılı YUKK ile gelen güncel göç mevzuatı bağlamındaki yeri çalışmamızda ele alınacaktır. Bununla birlikte, güncel uygulama örnekleri ve 6458 sayılı YUKK ve 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında idarece Türk soylulara yönelik göç politikası ve son döneme ilişkin İskân örnekleri üzerinden politikanın işlevselliği analiz edilecektir. Çalışmamızın son bölümünde ise, Türkiye’nin göç hukukunda özel bir yeri olan Türk soyluluk kavramının uluslararası göç hukukunun ortaya koyduğu normatif değerler açısından eleştirisi yapılacaktır. Uluslararası göç sistemine entegre olma arayışında bulunan Türkiye’nin güncel göç mevzuatındaki değişim üzerinden Türk soylu okuma yapılacaktır.

Çalışmanın göç literatürüne ve akademiye katkısı açısından evvelki çalışmalarda göç, İskân ve Türk soyluluk başlıklarının derleyici ve güncel bir çalışmanın bulunmamasıdır. Türk soylulara ilişkin belirli bir konu başlığı veya Türk soylu bir topluluğun karşı karşıya kaldığı sorunların incelendiği çalışmalar düşünüldüğünde,

mevcut çalışmanın literatüre yönelik derleyici ve güncel uygulamalar açısından soru işaretleri bulunan birçok konuya cevap niteliğinde olması istenmiştir. Türk soyluluk bahsinin gerek akademik camiada gerekse uygulamaya yönelik mevzuatta eleştirilen yönünün kısır tartışmalarla devam ettiği görülmektedir. Devletin uygulama adımlarını dönemsel tartışmalardan soyutlayarak, mevcut çalışmanın uygulanan politikalar zinciri ve devam eden olaylar manzumesi içerisinde akademik perspektiften göçe ilişkin bir değerlendirme içermesi arzulanmaktadır. Bahse konu çalışma ile Türk soyluluğun kapsam, içerik ve uygulama süreçlerinin incelenmesi ile sonraki çalışmalarda konuya ilişkin Türkiye tarihinin dönemsel tartışmalarının analizinin yapılması hedeflenmektedir. Ulus devlet yapılanmalarının bir eşiği durumunda olan ve özellikle Avrupa özelinde örnekleri bulunabilen soydaşlara yönelik göçmen politikasının Türkiye örneği üzerinden kıyaslamasının yapılması çalışmamız sonrasında hedeflenen bir başka konudur. Türkiye'nin göç sisteminde özel bir konumda bulunan Türk soylulara yönelik yürütülen göç mevzuatının derlenmesi ve güncel mevzuatın anlaşılmasına yönelik muğlaklıkların giderilmesi açısından mevcut çalışmanın öncü bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Kapsam, Konu ve Amaç

Türk soyluluk kavramının ve İskân müessesinin tarihsel süreç içerisindeki sürekliliği ve genişliği göz önüne alındığında tez çalışmamızın kapsamı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Ancak göç süreçlerinin Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e miras kalan ve devam edebilen görüntüsü çalışmamız içerisinde dikkate alınmıştır. Çalışmada, Cumhuriyet tarihinde siyasal dönemler içerisinde devlet aygıtının Türk soylu olarak adlandırdığı belirli bir zümreye üye kişi veya kişilere yönelik yürüttüğü politikaların siyaset bilimi ve toplum bilimine yönelik etmenler göz önünde bulundurularak incelenmeye çalışılmıştır. Sorunsal haline getirilen bir ifade olarak ortaya konulan Türk soylu kavramının göç, İskân ve nüfus politikaları, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi içerisindeki farklı özelliklerini ortaya koymak çalışmamızın amacı dâhilindedir. Bu inceleme esnasında vatandaş ve yabancı ayrımı üzerinden Türk soyluluğun mahiyeti tartışılmıştır. Türk soylu olarak ifade edilen topluluklardan doğrudan birine ait veya doğruluğu teyide muhtaç istatistiksel veya sayısal veriler kullanılmamıştır. Türk soylu kavramının Türkiye'nin göç sistemindeki yeri, değişen koşullar karşısında durumları, devletin Türk

soylu topluluklara yönelik döneme ve şartlara göre değişebilen politikaları ile uluslararası göç sistemine eklenme sürecinde Türk soylu göç politikasının anlam yükü tartışılmıştır. Diğer yandan, uluslararası ilişkiler ve uluslararası göç hukuku açısından Türkiye'nin göç sisteminin yumuşak karnı sayılabilen Türk soylu politikasına yönelik eleştirilerin hikmet-i hükümet kavramı ile uluslararası ilişkilerdeki hassas dengeler gözetilerek nasıl yürütüldüğünün değerlendirmesi yapılacaktır.

Konunun Önemi

Türkiye'de yasal ve sivil göç mevzuatı 6548 sayılı YUKK ile yeni bir mevzuat olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç konusunun son dönem popüler olan söylemi tarihselliğe yönelik okuma içerisinde gerek devletin ortaya koyduğu kaynaklar gerekse akademik alanda kısıtlı bir anlatı sunmaktadır. Bu kısıtlılık hali çalışmamızın merkezinde yer alan Türk soylulara yönelik ifadeler açısından diğer yabancılara kıyasla daha fazladır. Türk soylu göçmenler hakkında yazılmış derleyici akademik eserlerin kısıtlı olduğu ortamda, Türk soylu başlığı içerisinde devletin göç ve İskân politikasını idarenin uygulamaları çerçevesinde yabancılar mevzuatında içeriği belirgin olmayan, belirli bir plandan uzak yürüttüğü görülmektedir. Genellikle, gündem olan sorunlar karşısında geliştirilen anlık politikalar sürece yön verebilmektedir. Bu durum, konunun siyasi idarenin tasarrufunda kalmasını ve idarenin düzenlemeleriyle ilerlemesine neden olmuştur. Çerçevesi dar yazılı resmi dokümanlar haricinde Türk soyluluğu tanımlayan veya uygulamaya yönelik kapsayıcı ifadeler kullanan bir anlatı sunulmamıştır.

Türk soyluluk açısından akademi alanında ortaya konulmuş bütünleyici bir eserin bulunmaması ve alana ilişkin özellikle istatistik verilerin çeşitli kaynaklarda yanıltıcı olabilecek şekilde farklılıklar içermesi problem oluşturmaktadır. Göç süreçlerinin devam eden ve süreklilik arz eden görüntüsü ile göçlerin nedenselliğindeki çeşitlilik verilerin güvenilirliği konusunda sorun olabilmektedir. Resmi kurumların Türk soylu politikasına yönelik açıklamalarındaki sınırlı hal, sürecin kamuoyu tarafından doğru algılanmasına engel olabilmektedir.

Göç konusunun nüfus politikası ile olan bağı, Türk soylular ve İskân konuları açısından önemiyle birlikte Türkiye'nin göç politikasında yeni bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Türkiye'de nüfusun doğurganlık oranlarının düşmesi ile nüfus artış hızının azalması yaşlı nüfusun artmasına neden olmaktadır. İstihdama yönelik ihtiyaçlarda göz

önünde bulundurulduğunda yabancı uyruklu kişi sayısının giderek artması nüfus politikası açısından çalışmaların önemini artırmaktadır. Göç ve İskân politikasının nüfus politikasına işlerlik kazandırmadaki vasfı çalışmamız açısından Türk soylu toplulukların göç ve İskân konusundaki önemine vurgu yapılması açısından önemlidir.

Devlet nezdinde göç ve İskân konularının uzun yıllar farklı devlet kurumları tarafından yürütülmesi nedeniyle devletin göç ve İskâna yönelik hafızasında sürekliliğin bulunmadığı görülmektedir. Tecrübe ve bilgi aktarımında yaşanan kopukluklar devletin göç ve İskân hafızasının sekteye uğramasına neden olmuştur. Göç İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte müstakil bir alan haline göç mevzuatı içerisinde Türk soylular tanım, kapsam ve uygulamaya ilişkin değerlendirilmesi gereken bir konudur. Göç ve İskân başlığı içerisinde tarihsel öneme sahip olan Türk soylulara ilişkin yapılacak çalışmalar sayesinde akademik birikim sağlanacaktır. Bu sebeple, çalışmamızda göç ve İskâna yönelik tarihsel birikimin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Türkiye'nin göç sisteminde Türk soyluluk sadece İskân mevzuatıyla bağlantılı olmayan göç mevzuatının her alanına etki edebilen bir kavramdır. Türk soylu yabancılara yönelik politikanın Cumhuriyet tarihi içerisinde geçirdiği değişimi ortaya koyan derleyici akademik yazımın bulunmaması tez çalışmasına başlanılmasında ilham kaynağı olmuştur.

Vatandaş ve yabancı kavramları arasında ara bir form halinde bulunan Türk soylu kavramı sosyolojik bir durum olduğu kadar hukuka dayalı uygulamalara indirgenmiş ve devletin siyasetinde yer edinmiştir. Bu alanda, devletin planlı politikasının bulunmamasının yanında anlık yaşanan hadiseler karşısında geçici olması hedeflenen ancak kalıcı hale gelebilen politikalar uygulanmıştır. Uygulanan politikaların Türk soylu topluluklarda bıraktığı etkinin analizi göç ve İskân süreçlerinin doğru anlamlandırılabilmesi için önemli görülmektedir.

Yöntem

Alana ilişkin ortaya konulan akademik eserlerin ve devlete ait resmi dokümanlara yönelik arşiv kayıtlarının incelenmesiyle siyasi dönemlere göre farklılık arz edebilen politikanın analizi yapılmıştır. Çalışma literatür taraması kaynaklı gerçekleştirilmiştir. Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilerin çalışmamızın bütüncül dokusunu oluşturması adına derleyici ve açıklayıcı yöntem kullanılmıştır. Göç konusunun disiplinler arası

konumu çalışmamızın yönteminin belirlenmesinde önemli olmuştur. Bu sebeple ortaya konulan eserler nitel çalışma yöntemiyle incelenmiştir. Alana ilişkin yazılan eserlerin parçalı ve bütünsellikten uzak hali çalışmaların amaçlanan hedefler doğrultusunda irdelenmesini sağlamıştır. Nihai amaç olarak, tümevarım yöntemiyle göç ve İskân politikası içerisinde Türk soyluluğun mevzuata ilişkin durumu; tanım, kapsam ve uygulamaya ilişkin veriler esas alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Literatürün Durumu

Cumhuriyet tarihi özelinde Türk soylulara yönelik politikanın incelenmesi amacıyla literatüre ilişkin temel dokümanlar; devletin yayımladığı resmi metinler, uluslararası antlaşmalar ve konu hakkında yayımlanmış rapor, bildiri ve eylem planları içerisinde bulunmaktadır. Göç politikasının Türk soylular açısından İskân, yabancılar, çalışma izinleri, vatandaşlık mevzuatı gibi alanlarda farklı idari birimler tarafından güncel düzeyde yürütülen bir içeriğe sahip olması alanın dağınık olmasına neden olmuştur. Bu durum, Türk soylular açısından politikanın belirli bir kaynaktan yürütülememesine ve erişilen kaynakların çeşitli devlet birimlerin faaliyetleri göz önünde bulundurularak incelenmesini gerekli kılmıştır. Diğer yandan, Türk soylu politikasının devletin sistematüğinde kısıtlı bilgilendirmeyle kamuoyuna duyurulması ve yürütülen politikanın idarenin tasarrufunda cereyan etmesi bilginin kaynağına erişim problemini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple, çalışma esnasında karşılaşılan bir problem olarak, konunun hassasiyeti nedeniyle bazı verilere ulaşılamayacağından çalışma içerisinde verilememiştir. Başta konuya ilişkin istatistik verilerinin sınırlı olması ve akabinde akademik yazımda ve sonrasına ait çalışmalarda derleyici yayınların bulunmaması literatürü sınırlandırmıştır.

Türk soylu olarak ifade edilen topluluklardan belirli biri özelinde veya Türk soyluların karşılaştığı belirli sorunlar temelinde akademik çalışmalar mevcuttur. Çalışmayla akademide bütüncül bir bakış ile yürütülen göç politikasının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yüzyıllık Cumhuriyet tarihinde İskân işleriyle başlayan Türk soyluluk politikası içerisinde TBMM arşivi, İskâna ilişkin görev yürüten Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün arşivi, yabancılar mevzuatı özelinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nün uygulama, yönetmelik ve içtihatları, Göç İdaresi Başkanlığı'nın İskân ve yabancılar mevzuatı özelinde çalışmaları, Nüfus ve

Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün çalışmaları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü'ne ait dokümanlar yukarıda belirtilen hassasiyetler gözetilerek çalışmamız çerçevesinde kamuoyuyla paylaşıldığı düzeyde incelenmiştir. Devlet kurumlarına ait dokümanların kısıtlı ve sınırlı olması ile yürütülen politikanın çok yönlü ve çeşitlilik arz etmesi literatüre ilişkin bilginin kısıtlı kalmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, TBMM arşivi politika aşamasında nihai kararların alındığı alan olması açısından kayda değer olmuştur. Bunun yanında, diğer devlet kurumlarının yasalar çerçevesinde ortaya koyduğu eylem ve içtihatlar konunun anlaşılır kılınmasında birincil eserleri oluşturmuşlardır. Uluslararası göç hukuku ve AB göç mevzuatının çalışmamız çerçevesinde anlamlı ve anlaşılır hale gelebilmesi için BM öncülüğünde ortaya konulan uluslararası metinler ve AB tarafından göç konusunu birlik düzeyinde ele almaya yakınlaştıran direktif ve irade beyanları çalışmamız içerisinde asli kaynaklarımız arasında yer almıştır.

Diğer yandan, akademiye ilişkin doğrudan çalışmamızın sorunsalı olan başlığı referans edinen derleyici bir yazım bulunmamaktadır. Türk soylu toplulukların her biri özelinde dönemsel tartışmaları ele alan veya belirli bir topluluğun karşılaştığı sorunların tarihe not düşülmesi açısından birçok eser bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları ikincil kaynak olarak derleyiciliğin sağlanmasında önemli görülmüştür (Altuğ, 1991), (Akyüz, 2008), (Bıçaklı, 1988), (Bora ve Şen, 2009), (Danış & Parla, 2009), (Cin, 2005), (Macar, 2015), (Ganiyeva, 2018), (Mursül, 2018), (Arı, 1995 ve 2003), (Alım, Doğanay & Şimşek, 2006), (Altuğ, 1991), (Çavuşoğlu, 2006), (Yılmaz, 2006). Çalışmamızın kategorize edildiği alt başlıklar özelinde bu yönde kaleme alınmış eserlerin varlığı çalışmamızın bütünselliğine hizmet etmiştir. Tümevarım metodolojisi içerisinde göç süreçlerinin kavramsallaştırılması eserlerin birbiriyle anlamlı hale getirilmesiyle mümkün hale gelebilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait, göç, nüfus, kimlik ve etnisite çalışmalarına ilişkin akademik yazımların konumuz ile bağı bulunabilecek eserlerden istifade edilmiştir. Seyfi Yıldırım, Yıldırım Ağanoğlu, Fuat Dünder'in Osmanlı ve göç konuları özelinde ele aldığı eserleri incelenmiştir (Yıldırım, 2012), (Ağanoğlu, 2017 & 2023), (Dünder, 2001, 2008 & 2021). Vatandaşlık, soydaşlık kavramları üzerinden kimlik vurgusu ve göçmenlerin uyum ve entegrasyonu aşamasında aidiyetin önemi etki eden Thomas Faist'in çalışmaları incelenmiştir (Faist, 2003, 2018 & 2023). Sınırlı bir hacme sahip olmasına rağmen Türk soyluların İskân ve

göç süreçleri açısından belirli istatistik verileri barındırmasıyla Cevat Geray'ın eserlerinden yararlanılmıştır (Geray, 1970 & 2019). İskân konusunun Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçişini ve tarihsel süreci aşamalarını anlamak için Fikret Babuş ve Kemal Arı'nın eserleri değerlendirilmiştir (Babuş, 2006), (Arı, 1995 & 2003). Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e siyasi tarihi ve tarihi olaylar içerisinde İskân ve göç konuları açısından gerçekleşen olayları kronolojiye göre takip etme açısından Fahir Armaoğlu, Baskın Oran ve Kemal Karpat'ın eserleri kaynak olarak kullanılmıştır (Armaoğlu, 2010), (Oran, 2001a, 2001b & 2016), (Karpat, 1973, 2010, 2012 & 2015). Göç kavramı, teorileri ve süreçleri hakkında Kemal Kirişçi ve Nuray Ekşi alana ilişkin bazı eserleri incelenmiştir (Kirişçi, 1996, 1997, 2000 & 2001), (Ekşi, 2014, 2016 & 2019). Uluslararası göç süreçleri ve AB göç politikasının Türkiye'nin göç politikası üzerindeki etkileri açısından Antony Geddes, Ahmet İçduygu, Ayhan Kaya ve Mustafa Murat Erdoğan'ın bazı eserleri incelenmiştir (Geddes, 2001), (İçduygu, 2010), (Erdoğan & Kaya, 2015), (Erdoğan, 2017). Yukarıda isimleri belirtilen göç, İskân, vatandaşlık, siyasi tarih ve entegrasyon kuramlarına ilişkin eserler çalışmamızın derinleşmesine yardımcı olmuş ikincil eserlerdir. Çalışmamızın merkezinde yer alan Türk soylu teriminin anlamı, devletin politikasının analizi, Cumhuriyet tarihi özelinde İskân ve göç süreçlerinde yaşanan değişimlerin Türk soylu topluluklara etkileri ile alana ilişkin tanım, kapsam ve uygulamalara ilişkin bilgiler kurumsal tecrübe ve erişilen resmi dokümanların değerlendirilmesi neticesinde çalışmamız içerisinde akademik yazıma kazandırılmıştır.

1. BÖLÜM

TANIMLAR VE KAVRAMLAR

1.1. SOYDAŞLIK VE VATANDAŞLIK

Millet kavramı; çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024). Millet kavramının modernite öncesi ve sonrası düşünülen ve zihinlerde kullanılan bir örgü olduğuna yönelik farklı görüşlere yönelik tartışmalı alan araştırmamızın dışındadır. Millet kavramının Avrupa’da başlayan milliyetçi söylem ve pratiklerden önce de var olduğu, soy, dil, din ve kültüre ilişkin diğer kavramlar üzerinden tanımlanabildiği tarihsel bir gerçekliktir. Benzer bir düşünce olarak Ernest Renan’a göre milletin tanımında ortak tarih ve kültür, bir arada yaşama iradesiyle birlikte ortak gelecek hayaline yönelik kavramlar iç içe geçmiş durumdadır (Renan, 2016). Bu açıklama milleti manevi bir ruh ve sınırları bulunmayan bir ilke olarak göstermektedir (Gözler, 2001, s.108). Millet kavramının sınır tanımaz hali olan bu gösterge, soydaş kavramı üzerinden yabancı uyruğa tabi olursa bile bir kimsenin millet adı verilen siyasi söylemin içinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Milletin sınırlar ötesinde varlığı fikri devletlerin nüfus ve göç politikalarında bu konuyu göz önünde bulundurarak işlem tesis etmelerine neden olmuştur.

Milletin ülkesel sınırlarının ötesinde var olup olmadığı, modern vatandaşlık söylemleri içerisinde devletin sorumluluk alanını tanımlaması açısından çalışmamıza dâhil olmaktadır. Modern anlamda milletin ülkesel sınırlar içerisinde birlikte yaşama iradesine sahip ortak tarih ve kültür konularında birliktelikleri bulunan ortak bir amaç etrafında güdülenen kimselerden oluştuğu ifade edilmektedir (Bal, 2015, s.17). Kapsam açısından, belirli bir coğrafya içerisinde sınırlı olan bu söylem, ulus devletin inşası aşamasında devletin idaresi altındaki ülke sınırları üzerinde yaşayanların kültürel ve siyasal anlamda homojenlik barındırdığı inancı üzerine inşa edilmiştir (Bal, 2015, s.22). Homojenlik hali içerisinde farklı yapıda olanların azınlık kelimesi etrafında toplandığı kurgusal pratik, fiiliyatta milleti oluşturan asli bireyleri aynı köken ve kültürel zemin

üzerinden kurgulamıştır. Devletin belirli amaçlar için ortaya koyduğu milli değerlere yönelik eğitim ve toplum üzerinde etkisi bulunan medya araçları, vatandaşlık paydasıyla ülke genelinde varlık göstermiştir. Vatandaşlık bağının devlet ile hukuksal ve siyasal bağ kurma yönündeki işlevi modern anlamda milleti tarif etme amacıyla ortaya konulmuştur (Renan, 2016). Milletin siyasal bir bağ üzerinden kurulduğuna yönelik inanç, millete mensup bireyleri devletin kapsayıcılığının nihai aşaması olan vatandaşlık bağının dışında farklı bir anlamda yorumlamasına sebep olabilmektedir. Bu yorum, yabancı uyruğa tabi ancak soydaş kavramı üzerinden belirli bir milletin parçası olabilecek toplumsal yapıların ortaya çıkışını belirler. Bu yapılar devletin muhatap alabileceği en üst makam olan vatandaşlık aidiyetinin dışında yabancı statüsünde ancak devletin vatandaşlarına yakın imtiyaz tanımlayabildikleri kimseleri tarif etmektedir.

Çalışmamızın merkezinde yer alan Türk soyluluk kavramı üzerinden millete dair bir sonuca ulaşmak istersek tarihsel okuma içerisinde milleti oluşturan etmenleri irdelemek gerekmektedir. Milleti, vatandaşlık bağı üzerinden kurgulayan kapsayıcı ve bir o kadar siyasal anlatı, devletin bireyi tanımladığı en üst başlıktır. Bunun yanında, vatandaşı olmayan ancak iktidarın kutsiyet atfettiği soy bağı üzerinden tanımlayabildiği kapsam, imparatorluk bakiyesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması ve yüzyıllık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kadim Osmanlı coğrafyasından veya Türk ve akraba toplulukların yaşadıkları geniş topraklardan Anadolu'ya yönelen göçlerin ve bu göçlere verilen tepkilerin doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu gereklilik bizlere göç süreçlerinin doğru değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti özelinde düşünüldüğünde Anadolu topraklarına yönelen göçlerde kaybedilen vatan toprağından elde kalan vatan toprağına zorunlu/gönüllü göçler ifade edilmektedir. Bu duruma ek olarak, Anadolu'ya göçün sadece Osmanlı toprakları üzerinden olmadığı, Türklük ve Müslümanlık paydaları üzerinden geniş coğrafyalara uzanabilen büyük bir alandan gerçekleşebildiği görülmektedir. Bu coğrafyada olan dil, din ve kültüre dayalı benzerlik göç faktörünün ortaya çıkmasında önemli görülmektedir. Bununla birlikte, Anadolu coğrafyasının yıllara uzanan göç serüveni ile göç edenler arasında oluşan tarihsel ve sosyal ağ, zincirleme göç teorisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ekşi, 2016, s.171). Zincirleme göç teorisinin göç süreçlerini anlaşılır hale getirebildiği ve Anadolu'nun göç konusunda çekim merkezi haline gelmesini

açıklayabildiği görülmektedir. Göçmenler arasında oluşan sosyal ağ, bu çekim merkezinin genişlemesine neden olmaktadır.

Anadolu'ya yönelik göç süreçlerinde toplumsal kabul ve uyumun hızlı sağlanabilmesinde kültürel yakınlık ve aidiyet duygusunun fazlalığı önemli bir yere sahiptir. Bu durumun gerçekleşen tarihsel bir olay olmasının yanında milleti tanımlama sürecinde elde edilen siyasi söylemin modern anlamdaki vatandaşlık paydasının milleti tanımlamadaki hukuksal ve siyasal kapsayıcılığından farklı bir durumunu ortaya koymaktadır. Soydaş olarak tanımlanan kişilerin bir sonraki aşamada vatandaşlığa kabul edilmeleri veya göçler esnasında müstakbel vatandaş olduklarına yönelik inanç, soydaş ve vatandaş yakınlığını ortaya koymaktadır (Castells, 2013).

Vatandaşlığın hukuksal bir durum olmasının ötesinde sosyolojik ve siyasal anlamlar içerdiği bilinmektedir. Benzer bir şekilde soydaşlık kavramının modern anlamdaki vatandaşlık tanımına yakın anlamlar içerdiği görülmektedir. Bu durumun sağlanabilmesinde, devlet ve soydaş ilişkisinin hukuksal metinlerle resmi yazım içerisine alınmasıyla oluşmuştur. Soydaş ile vatandaş kavramlarının birbirinden farklı ancak soydaşlığın vatandaşlığı kazanma aşamasında kolaylaştırıcı bir etken olduğu resmi yazımda görülmektedir. Bir karşıtlık söyleminden farklı olarak vatandaşlığa daha hızlı ve kolay ulaşılabilen bir yol olarak değerlendirilen soydaşlık, devletin öncelik attığı bir statü olmuştur. Soydaşlık tanımı, ulus devlet yapılanmasına sahip birçok devlet tarafından gerek nüfus gerekse göç politikasının merkezine alınmıştır (Faist, 2023, s.80). Soydaş olarak tanımlanıp, ülkeye kabul edilen kişilere yasal prosedürlerin hızlı bir şekilde uygulanmasını takiben vatandaşlık verilebilmiştir. Bu kişilerin ülkeye kabul aşamalarında vatandaş olacağı algısı göçmenler üzerinde ayrıcalıklı olduklarının bir göstergesi olmuştur. Uluslararası ilişkilerdeki hassas denge ve siyasal iktidarların bakış açısındaki farklılık yabancı uyruklulara yönelik bu duruma benzer istisnai halleri ortaya koyabilmektedir. Bir örnek olarak, Nazi Almanya'sı döneminde genişlemeci bir politika izleyen devlet erki, nüfus ve göç kavramlarıyla özellikle Doğu Avrupa istikametinde Alman nüfus yoğunluğunun artırılmasını istemiştir. Ele geçirilen bölgelere Alman asıllı nüfus yerleştirmiş ve bunu devletin genişlemeci bir nüfus politikası olarak yorumlamıştır. Akabinde, yaşanan savaşlar ve Nazi Almanya'nın çöküşü sonrası daralan sınırların ötesinde kalan Alman aslına sahip nüfusun yeniden Almanya'ya dönüşleri için 1945 yılı İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte yoğun bir

diplomasi gerçekleştirilmiş ve bu kişilerin tespitiyle ülkeye kabullerine yönelik politika izlenmiştir. Bu politikanın amacı; Almanya'nın yeniden inşası aşamasında ihtiyaç duyduğu insan gücünün karşılanmasıyla etnik Almanların ülkeye dönüşlerinin hem uluslaşmaya sağlayacağı katkı hem de istihdam ihtiyacının karşılanmasına yapacağı olumlu etki olmuştur. 1945-1960 yılları arasında yoğunlaşan ve sonraları peyderpey devam eden soydaş politikası, Alman asıllı kişilerin Almanya'ya kabulünü ve belirli yasal süreler sonrasında Alman vatandaşlığına kabulünü içermiştir (Berlinghoff, 2018). Bu kişilerin Almanya'ya kabulü sonrası diğer yabancılara uygulanan göç politikasından farklı olarak kolaylaştırıcı ve vatandaşlığa alınma işlemlerinde kolaylık sağlanan bir politika uygulanmıştır (Petschel, 2021). Avrupa devletleri özelinde örnekleri artırılabilir soydaşlık ve vatandaşlık arasındaki organik bağı konu alan ayırım vatandaşlığa kabul edilmeden önce başlayan ve vatandaşlık verilmesiyle nihayete eren siyasal ve hukuksal bir süreçtir. Devletlerin göç ve göçmen algılarının ulus devletin içerisinde hazmedilme kapasitesiyle orantılı bir şekilde irdelendiği soydaş göçü, devletin uyum ve entegrasyon süreçlerinin hızlı bir şekilde atlatılacağı ve toplumsal tabanının ılımlı yaklaşacağı, milli duyguların içerildiği politikalar zincirinden oluşmaktadır.

1.1.1. İçerik ve Anlam

Soydaş ve vatandaş kavramlarının sosyal ve siyasal konular göz önünde bulundurularak içeriğinin ve anlam kümelerinin analizi, bu kavramların Modernite ve sonrası süreçte toplumsal hayatta ve siyaset terminolojisinde barındırdığı içeriği anlamamıza yardımcı olacaktır. Türkiye'nin göç mevzuatı özelinde gerçekleştirilecek değerlendirmeler içerisinde vatandaşlık kavramının hukuksal ve siyasal anlam yüküyle birlikte soydaşlık kavramının hukuksal ve siyasal metinlerde yer edinme çabası irdelenecektir. Tanımlar ve kavramlara yönelik içerik bilgisi sonraki bölümlerde konunun bütünü anlamlandırma amacımıza hizmet edecektir. Bu sebeple çalışmamızda ele alacağımız soy, soydaşlık, vatandaşlık, göç ve iltica alanlarına ilişkin çerçeveyi belirlemeye yönelik bilgi, ilerleyen bölümlerde ele alacağımız konu başlıklarının daha anlamlı hale gelmesine olanak sağlayacaktır.

1.1.1.1. Soy ve Soydaşlık Kavramları

Soy; bir atadan gelen kimselerin topluluğu olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2024). Bu kavram, kültürel ve tarihsel bir tanımlamanın ötesinde siyasal ve sosyolojik anlamlar içermektedir. Benzer bir şekilde, Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre soydaş kelimesi ise; “soyları bir olan bireylerden her biri” olarak tanımlanır (TDK Sözlüğü, 2024). Ortak bir atadan gelme halinin yanında, geçen zaman ve değişen mekana rağmen toplulukların yakın ilişkilerini sürdürmeleri ve benzerliklerini muhafaza etmeleri illiyetin tesis edilmesinde önemlidir. Bu sebeple, bir milletin kendisiyle akrabalık ilişkileri kurabildiği ve bunu sürdürebildiği, sosyo kültürel uyum, dil birliği ve kimliği oluşturan kültüre dair diğer hususlar bağlamında benzer geçmişe sahip olmaları sebebiyle münhasır sınırlarının ötesinde yer alan topluluklara yönelik yakınlık duyması olağan ve sosyolojik bir gerçekliktir (Oran, 2016, s.56). Soy ve soydaşlık kavramlarının ortak geçmiş duygusu ile ortak bir gelecek hayaline sahip olunan siyasal bir kavram olarak ifade edilebilecek millet kavramının alanını genişlettiği ve kapsamını devletin muktedit sınırlarının ötesine taşıdığı bir düşünce olarak yer almaktadır (Aktar, 2000). Atatürk’e göre milleti oluşturan etmenler, siyaset, dil, vatan ve köken birliği ile tarihsel ve ahlaki yakınlıklar olarak sıralanmıştır (Mumyaz, 2008, s. 218). Bu ifade, milleti oluşturan etmenlerin soy bağı ve kültürel özellikler üzerinden kapsayıcı bir alanı işaret etmektedir. Soy ve soydaşlık kavramlarının kültürel etmenler üzerinden yorumlanan sosyolojik hali, vatandaşlık bağıyla kurulmak istenen kapsayıcı ve üst mertebede değerlendirilen tanımlamadan farklılık içermektedir.

Devletin soydaş olarak tanımladığı ancak yabancı uyruğa tabi kimselere, kendi ülkesindeki diğer yabancılara kıyasla daha fazla hak ve imtiyaz tesis etmesi, yabancı uyruğa tabi olan elit bir grup oluşturmaları modern göç söylemleri açısından soy ve soydaşlık kavramlarını tartışmalı hale getirmiştir (Danış & Parla, 2009, s.131). Bu durumun devletin ülkesel çıkarı ve münhasır yetkisi kavramlarıyla açıklanmak istenmesi güncel uluslararası göç hukuku ve uluslararası insan haklarına dayalı metinlerin ortaya koyduğu eşitlik, ayrımcılık yapma yasağı gibi evrensel olarak kabul görmüş ilkeler açısından eleştirilmektedir (Çiçekli, 2014, ss.49-50). Soy bağı yönünden örnekleri çoğaltılabilecek şekilde birçok devlet bu yönde politika geliştirdiği görülmektedir. Tarihsel bir okuma gerektiren bu politikalar zinciri Avrupa özelinde de

genişlemiş ve sürdürülmüştür. Bu yönde politikalar geliştiren ülkelerin ulus devlet konusunda tarihsel geçmişe sahip ve geniş coğrafyalarda nüfus yayılımı göstermiş milletler oldukları dikkat çekmektedir. Örnek olarak, Avrupa toprakları üzerinde Almanya, Fransa, Rusya ve Yunanistan başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi daralan sınırlarının ötesinde kalan soydaş olarak tanımladıkları kişi veya kişileri ülkelerine davet etmiş ve onlara diğer yabancılardan farklı hak ve kolaylıklar sunmuş ve son aşamada vatandaşlıklarına kabul etmişlerdir. Vatandaşlık payesinin nihai bir durak olarak ele alındığı bu uygulama, yabancı uyruk altında ülkeye kabul edilen ve çeşitli statülerle kalacak kişiler arasında farklı politikalar zincirinin uygulanmasıyla farklılaşmıştır. Bu kişilerin ulus devletin inşası ve nüfus siyasetinin işlevsel hale getirilmesi yönünde politikaların aktif olduğu dönemlerde, değerinin daha da arttığı görülmektedir. Soydaş olarak isimlendirilen kişilerin ülkeye kabulleri aşamasında müstakbel vatandaş öngörüsüyle hareket edildiği bir gerçekliktir. Özellikle İmparatorluk ardılı olan ve tarihsel yazımında geniş alanlara göçlerle ulaşan kadim topluluklarda genişleme dönemlerinin sonrasında daralan coğrafi sınırların ötesinde kalmış kendine benzeyen veya kendinden olduğuna inandığı topluluklara karşı duygusal yakınlık bulunabilmektedir (Karpas, 2010, ss.73-74). Soy ve soydaşlık kavramları üzerinden milletin kapsamını artıran bu duygusal düşünce kimi zaman bir devletin uluslararası ilişkilerde pragmatik çıkarlarına hizmet ettiği, yurtdışında diaspora faaliyetlerini geliştirebildiği, iç politika bağlamında iktidarların iç nüfusu konsolide edebildiği, milliyetçi siyasal söylem ve pratikler eşliğinde ülkesel birlikteliğine hizmet edebildiği noktada desteklenmiştir. Aksi yönde uluslararası insancıl ve eşitliğe dayalı hukuk ile devletlerarası ilişkiler açısından sorunsal barındırdığı ölçüde eleştirilere maruz kalmıştır.

Türkiye özelinde soy bağı kavramını değerlendirecek olursak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66'ncı maddesinde belirtildiği üzere; "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." tanımı yapılmıştır. Bu kapsam, vatandaşlığın bir bağ olarak "Türk" olmakla eş değer olduğuna yapılan atıftır. Türk vatandaşlığının kapsamı sınırları içerisinde yaşayan ve kendisine hukuk ve siyaset anlamlarında bağ kuranları kapsamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halka Türk milleti denilmesi vatandaşlık bağı üzerinden üst seviyede kapsayıcılığı ifade etmektedir (Mumyazmaz, 2008, s.216). Vatandaşlığa, kurucu irade tarafından yapılan bu övgü, milletin kimlerden tarafından

oluşacağı üzerinde kapsayıcı bir tanım içermektedir. Bu aşamada, “soydaş ancak yabancı uyruğa tabi kişiler milleti kavramının neresinde yer almaktadır?” sorusu, cevaplanması gereken bir alandır. Bu durumda, Türk soyluluğun anayasal vatandaşlığa varış aşamasında devletin kuruluş felsefe ve ruhuyla uyumlu ve devletin sınırlarını belirlediği değerler içerisinde tanımladığı anlam kümesinin içerisinde yer alabilecek kişi veya toplulukların müstakbel vatandaş yani soydaş ifadesiyle tanımlandığı görülmektedir. Soydaşlık üzerinden gerek iskân mevzuatı gerekse göç mevzuatı içerisinde yaşanan değişim ve özel gruplandırma hali nihai maksat olarak vatandaşlığa kabul edilmeleriyle nihayetlendirilmek istenmiştir. Türk soylu ancak yabancı uyruğa tabi kişilerin bu kapsamda millet algısı içerisinde geniş perspektifte değerlendirildiği, enformel bağ üzerinden devletin ortaya koyduğu resmi metinler vasıtasıyla formel hale gelebilen bir durumdur. Resmi bağlara taşınabilen bu resmi bağlantı, devletin ortaya koyduğu politikanın sonucudur.

Devletin ortaya koyduğu resmi yazımsal araçlarla olağanlaştırılan siyasal söylem hukuki bir çerçeveye alınmıştır. Türk soyluluğa etnisite kavramından ötede kültüre dair etmenleri içeren bir perspektiften bakıldığı görülmektedir. Geniş Türk milleti tanımlaması içerisinde Ziya Gökalp’in bahsettiği “dili dilime, dini dinime uyan insanlar topluluğu” ifadesine benzer şekilde kökene bağlı etmenlerin dil ve din gibi kültürel etmenlerin etkili olduğu bir alandan bahsedebilmektedir (Gökalp, 2010, s.55). Bu yaklaşım, soy ve soydaşlık üzerinden yapılan siyasal tanımlamanın etnik yakınlıktan ziyade dil, din ve kültüre dair diğer bileşenlerin önemli yer edindiği, kapsayıcılığının genişletildiği bir alanı ortaya çıkarmaktadır.

1.1.1.2. Kültür

Soy bağının tesisinde, ırk veya köken kavramından ötede kültür (hars) kavramının içeriği millet adı verilen siyasal kavramın oluşturulmasında önemlidir. Gökalp hars yani kültür kavramını “bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin mecmuuna (bir araya getirilmesine) o kavmin hars yani kültürü denilir” ifadesiyle özetlemektedir (Bulut, 2015, s. 95). Toplulukların belirli vicdan kümesi ve yaşama hevesi içerisinde ortak payda temelinde vicdan sahibi olmaları ve bu durumun topluluktan belirli bir topluma dönüşen haliyle özetlenebilecek anlam öbekleri kültürü oluşturmaktadır. Köken

ortaklığından ziyade yaşanan kültürel değişim toplumların yaşadıkları coğrafya ve karşılaştıkları diğer toplumlarla birlikte gelişen uyum ve değişen toplumsal kompozisyon ile birlikte kültürel yanının inşasını ortaya çıkarmıştır. Göçlerin insanlık tarihiyle eş zamanlı mazisi, toplumların ürettiği maddi ve manevi içeriğe sahip kültürel birikimleri birbiriyle anlamlandırma hali düşünüldüğünde kültür kavramının soy bağı kavramındaki sarsılmaz yeri ve önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kültürü oluşturan bileşenler, maddi ve manevi yönleriyle temel olarak iki alanda incelenmektedir. Maddi kültürün konularımız yönünden içeriğini araç gereçler, giyim kuşam, estetik ve mimariye ilişkin alanlardır. Kültürün manevi bileşenleri ise, dil, din, gelenek görenek, folklor, sanat ve dünya görüşü etrafında şekillenmektedir (Adıgüzel, 2020). Kültüre ait etmenler vasıtasıyla ortaya konulan benzerlik veya yakınlık soy bağının tesisinde gerek Türkiye'nin göç mevzuatı gerekse uluslararası örnekler açısından önemli ve gereklidir.

Ortak dilin var olması, dilin içerisinde bulunan deyişler, deyimler ve atasözleri ile lehçelerin varlığı bir milletin ses dünyasını oluşturmaktadır. Dil, kültüre ait değerlerin sergilendiği ve üzerinde taşıyabildiği için soy bağının tesisinde ve kültürün aktarımında gereklidir. Ayrıca, dil vasıtasıyla bir milletin dünya görüşü, ortak değerlerin aktarımı ve toplumsal hafızanın nasıl şekillendiği konularında fikir vermek yoluyla kültür bağı üzerinden toplumsal yapının her bir bileşeni olan bireyin soydaş olarak ifade edilmesine zemin hazırlar. Gökalp'in ifadeleriyle “dil ve kavim kavramları birbirlerine o kadar bağlıdır ki, bugün antropoloji dışında “ırk” tan söz edilince, akla önce aralarındaki dil yakınlığı bulunan bir kavimler ailesi gelir.” (Gökalp, 1999, s.85). Soya atfedilen bu anlam manzumesi dil kavramının belirli soydan gelenleri tanımlama ve anlamlandırma işleminde ne denli etkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Dilin, kültürü anlamlandırmadaki faktörü dil sebebiyle ortaya konulan kültürel deyiş, söz ve sanatı ifade eden sözcük öbekleriyle kültürel mirası oluşturmaktır.

Ortak inanç veya din kavramı kültürün içerisinde önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. İmparatorluklar döneminde dinsel öğelerin milletleri sınıflandırma ve hâkimiyet altına alma süreçlerindeki yadsınamaz etkisi sekülerleşme ve ulus devletlerin imparatorlukların ardılı olarak ortaya çıkmalarıyla birlikte giderek etki alanını azaltmıştır. Dinin millet içerisinde kültüre olan etkisi diğer unsurların oluşmasında ve

değişmesindeki önemi halen güncelliğini korumaktadır. 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması sonrası Türkiye ve Yunanistan nüfus mübadelesi sürecinde ortak yazılı metinlerde din bağı üzerinden soy tesisinin yapılması ve millet adı verilen topluluğun oluşumunda dinin kültürün içinde yorumlanarak önemli bir paydaş olması sekülerleşme rağmen varlığını sürdürmüştür (Dündar, 2001).

Yazılı olmayan veya yazılı hale getirilebilen gelenek ve görenekler, kültür kavramı içerisinde nesilden nesile dil yoluyla aktarımı yapılan inanç, sanat ve dünya görüşünün şekillenmesine imkân sağlayan önemli bir figürdür. Gelenek ve göreneklerin nesiller boyu aktarılan ve toplumsal yapı içerisinde saygınlık ve kültürel hazine nedeni olması soy bağının tesis edilmesinde önemlidir. Belirli bir kültürel tanımlananın içeriğinin oluşmasında sosyolojik öğeler çerçevesinde gelenek ve göreneklerdeki benzerlik soy bağının tesisine imkân sağlamaktadır. Gelenek ve göreneklerle kişiler arası kurulan bağ, kullanılan ifadeler ve pratiğe yönelik eylemler toplumsal hafızanın oluşması aşamasında kayda değer önemdedir.

Ortak geçmiş ve tarih algısı, öyküsellik içerisinde milletin oluşmasına vesile olan kültürel bir etmendir (Gökalp, 1999, s.92). Tarihsel hadiselerin ortak toplumsal hafıza ve geleceğe yönelik beklentilerin oluşturulmasındaki önemi kültür bağına oluşturmaktadır. Soydaş olarak ifade edilen bireylerin dünya görüşü ve kültüre dair tutum, ortak bilinç ve davranışlar bakımından benzerlik hali toplumsal yapı içerisinde belirli noktalarda güdülenmiş bir hayat felsefesini ortaya çıkarmaktadır. Bir millete ait ortak duygu ve zevklerin ortaya konulması açısından sanat ve edebiyat maddi ve manevi sonuçlar bağlamında kültürel birer imge olmakla birlikte bu konulardaki benzerlik soy bağının tesisinde kayda değerdir.

1.1.2. Modern Devlet Açısından Vatandaşlık

Egemenliğin kaynağı açısından modern devletlerin varlığı demokratik gereklilikler ve tebaa kavramından vatandaşlık esasına ulaşan devlet tanımını içermektedir (Heywood, 2012, s.86). Devletin vatandaşıyla olan ilişkisi ile yabancı uyruğa tabi başka bir kişiyle olan ilişkisi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde farklılıklar içermektedir. Yabancı ve vatandaş arasındaki ayrım devlete yönelik aidiyet duygusunun yanında siyasal, hukuksal ve sosyolojik olarak farklı anlamlar içermektedir. Devlet tarafından

vatandaşına verilen kutsiyet, tanımlama aşamasında vatandaşlık bağıını mutlak surette en önemli paye haline getirmektedir. Vatandaşlığa yapılan övgü nihai aşamada, devletin sınırları içerisinde veya sınırlarının ötesinde vatandaşlarının yasal çerçeveye belirlenmiş hak ve yükümlülüklerini koruma, istek ve gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Heywood, 2012, s.88). Devletlerin yabancılara yönelik politikası devletler arası ikili antlaşmalar, uluslararası sözleşmeler ve iç hukuka dahil edilmiş içtihatlarla yönelik resmi ifadeler ile belirlenmektedir. Buna karşın, modern anlamda vatandaşlık paydası, bir devletin bireyi tanıma ve bu bağlamda hak ve yükümlülüklerle tabi tutma açısından kurduğu en üst bağıdır.

Soy ve soydaşlık kavramları üzerinden yasal zeminde kurulan resmi ilişki, eylem halinde enformel olan bir kavramın resmi metinler vasıtasıyla kabulüne ve son aşamada yabancı ve vatandaş arasında bir ara statünün meydana gelmesine neden olmuştur. Bu noktada, bir devletin bir kişi veya toplulukla vatandaşlık bağı tesis edemediği durumlarda, soy ve kültür yakınlığı temelinde bir bağ kurması ve bu bağı bir takım hukuksal düzenlemeler ve siyasalar ile geliştirdiği görülmektedir. Bu statüyü, Uluslararası göç hukuku ve kabul görmüş uluslararası metinlerin ortaya koyduğu evrensel ilkeler açısından modern vatandaşlık söylemleri eşliğinde tartışmak gerekir.

Ulus devletlerin inşası sürecinde vatandaşlık kavramının ülkesel topraklar üzerinde yaşayan her bir bireyin ulusun ayrılmaz bir parçası ve türdeş özelliklere sahip bireyi olarak kabul edilmiştir (Anderson, 2009, s.51). Soy ve soydaşlık kavramları üzerinden düşünülen kapsam ise millet kavramının sınır tanımaz özelliğine vurgu yaparak geniş bir milletin var olduğuna yönelik inancı desteklemektedir. Milleti oluşturan bireylerin sadece ülkesel sınırlar içerisinde mukim halde bulunan vatandaşlardan değil, sınırlar ötesinde kalan soydaş adı verilen kimselerin de dâhil edilmesiyle oluşabileceğine yönelik inançtır. Bu inanç alanı, soydaş olarak tanımlanan bireylerin devletin kurucu değerleri veya devletin milli öyküsü içerisinde tarihsel okuma neticesinde kapsayıcılığının belirlendiği alandır. Devletlerin hayali milletlerini kurgulama biçimleri onları çeşitli politik gereçler üzerinden dizayn etme ve türdeş parçalardan oluşturulmasına imkân tanımıştır (Anderson, 2009, s.61). Bu açıdan bakıldığında, soydaş kavramı, ulus devlet inşa sürecine hızlı uyum sağlaması ve sorun çıkarmaması öngörülen kimseler olarak iktidar elitleri tarafından belirlenmiş topluluklardan oluşmaktadır.

Modern vatandaşlık söylemleri soy ve kan bağı esasından ötede hukuksal ve siyasal bağ temelinde yasa yoluyla kurgulanmış ve teminat altına alınmış olması milleti oluşturan her bir bireyi içermektedir (Yılmaz, 2007, s.251). Devletin vatandaşıyla olan asli ilişkisi devletin birey olarak muhatap aldığı, hukuksal ve siyasal statü sağladığı ve en üst mertebeden koruması altına aldığı kişi olarak yorumlanır (Heywood, 2012). Bu çerçevede, devletlerin vatandaşlık bağıni tesis etme biçimi önemlidir. Modern anlamda vatandaşlık söylemleri eşliğinde devletin kan yoluyla (jus sanguinis) vatandaşlık tanımladığı ülkeler ile anne ve babanın soy bağına bakılmaksızın doğumun gerçekleştiği yer açısından teritoryal veya doğum yoluyla (jus soli) vatandaşlık bağı tesis eden ülkeler bulunmaktadır. Bu ikisi arasında bahse konu soy bağı üzerinden duygusal ve sosyolojik yakınlık hissetme hali arasında farklılıklar bulunmaktadır (Braubaker, 2014, ss.88-89). Her iki halin farklı kurgusal durumlarda devletin birlikte tanımladığı hallerde örnekleriyle mevcuttur. Bu noktada, tarihsel yazım olarak ulus temelli devletlerde ve kavmiyetçiliğin ulusun inşa sürecinde etkili olduğu toplumlarda soy bağı kavramı vatandaşlık tanımlamasından daha geniş bir alanda milletin bireylerinin ülkesel sınırların da ötesinde yaşayabildiği esasına yer vermektedir. Bu durum milleti sınır tanımaz ve sınırların ötesinde yaşayan geniş coğrafyalara yönlendirir.

Bununla birlikte, doğum yeri esasına dayalı vatandaşlık tanımlaması yapılan ülkelerde ve kuruluşunda tarihsel kodlamasına uygun olarak ulus devlet inşa süreci formlarının yaşanmadığı ülkelerde vatandaşlık paydası en üstte, yegâne durum olarak yer alabilmektedir. Bu şekilde vatandaşlık bağı tesis eden ülkelerde soy bağı veya soydaşlık gibi duygusal anlamlar içeren kavramlar üzerinden bir ayırım gözetilmemektedir. Kişinin ülkesel sınırlar içinde dünyaya gelmiş olması yeterlidir. Ancak modern vatandaşlık paradigması tam bu noktada vatandaşlık bağının diğer tüm ilişkilerden ötede yegâne üstün olarak tanımlamaktadır (Yılmaz, 2007, s. 243). Sorunsal olarak görülen husus, ulus devlet temelli nüfus inşa sürecinde soy ve kan hısımlığı üzerinden yakınlık kurulan bir yabancı uyruğa tabi kişi ve bu yakınlığın yasal düzenlemeler temelinde somutlaştırılmasıdır. Vatandaş ile yabancı arasında bulunan soydaşlık tanımlaması, durumu itibarıyla sorunsal barındıran bu siyasal söylemdir. Yasal çerçevede anlamlı hale getirildiği ölçüde modern devlet açısından anlam karmaşası artmıştır. Soydaşın müstakbel vatandaşlığa varan içerilme hali kavramın yasal zeminde yer edinmesine neden olabilmektedir. Soy bağının tesisinde ırka dayalı özellikler kadar

kültür bileşenlerinin etkililiği vatandaşlık bağıyla kurulmak istenen siyasal ve hukuksal ilişki kapsayıcı ve devletin en üst mertebede kabul ettiği ilişkiye ulaşma aşamasında araçsallaştırılmıştır.

Soy ve soydaşlık kavramlarının sosyolojik ve siyasal etmenler eşliğinde belirlendiği ulus inşa süreçlerindeki olağanüstü katkısı, günümüz göç ve vatandaşlık hukuku açısından tartışmalı bir durumu ortaya çıkarmıştır. Geçmiş ve günümüzün belirli bir tezatlık içerisinde güncel uygulamalar eşliğinde devam etmesinin zorunluluğu devletlerin kendi çıkarlarıyla uluslararası hukuk sisteminin getirdiği bir takım gereklilikleri karşı karşıya getirmiştir.

Ulus devletlerin inşa sürecinde İmparatorluk ardılı toplulukların diğer coğrafyalarda mukim halde bulunan soydaşı olarak kabul ettiği kimseleri ülkesine davet etmiştir. Benzer bir şekilde, onların yaşadıkları ülkelerde sahip oldukları kimlikler nedeniyle baskı ve zorluklar yaşadıklarına kanaat getirdiği durumlarda, onlara sahip çıkması uluslaşma sürecinde soy ve soydaş kavramlarının önemini artırmıştır (Karpas, 2010, ss.87-88). Soy bağının kültürel anlamından ötede zihinlerde oluşturulan ve siyasallaşan yanı aynı soydan olan kişilerin birbirlerine aidiyet duygularını artırmalarını sağlamıştır (Anderson, 2009, ss.159-160). Bu aidiyet duygusunun gelişiminde bireyi milletin parçası yapan öğelerin fertler arasında ortak payda ve duygu içerisinde paylaşıyor olmasıdır. Bu durum, tarihsel süreç içerisinde ulus devletin ortaya çıkış sürecinde bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Soydaşları ülkeye davet eden veya onlara topraklarında yer açan göç politikaları iskân uygulamalarıyla göç edenlerin vatanlarında huzur bulmalarının temin edilmelerine olanak sağlamıştır.

Ulus devlete ait coğrafi sınırların savaş ve kan ile çizilmesi sınırların ülkesel rekabetin gölgesinde şekillenmesi milletlerin sınır kavramlarının ötesinde var olabilme durumlarına neden olmuştur. Soy ve kültür bağının ulus devlet inşa sürecindeki bu vasfı, ulus devletin sonrasında göçlerle kozmopolit hale gelen modern toplumlarda etkinliğini giderek azaltsa da, yaşanan göçmen krizleri eşliğinde makul göçmen tanımlamaları eşliğinde soy ve kültür bağının yeniden önemli hale getirildiği bir gerçekliktir. Her ne kadar kozmopolit nüfus yapısının gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde giderek artması, ekonomi ve gelişme odaklı göçlerin trend haline gelmesi istense de devletin soy ve soydaş kavramları üzerinden toplumsal tabanının rızasını

devşirici göç ve iskân politikalarına işlerlik kazandırdıkları durumlar halen varlığını sürdürmektedir.

Modern devlet açısından vatandaşlık paydasının hukuksal anlamda biricik olduğu düşüncesi üzerinden geniş anlamda milleti oluşturan bireylerin sınırlar ötesinde varlığını sürdürebilme hali açısından farklılaşmıştır. Vatandaşlık kavramının soydaşlık kavramıyla siyasal ve sosyolojik olarak etki altında bırakılması soydaşlık kavramının resmi metinler üzerinden hukuksal düzeye indirgenmesiyle modern devlet içerisinde soydaşlık üzerinden vatandaşlığa kabul edilinceye kadarki süreçte ara bir ayrıcalık tanınmasına olanak sağlamıştır.

1.1.2.1. Modern Devlet

Modern devlet kavramı tarihsel süreç içerisinde Avrupa’da ortaya çıkmıştır (Aslanel & Eryücel, 2011, s.2). Avrupa’da 15’inci yüzyıla kadar varlığını sürdüren kilise, toprak sahibi ve krallar arasındaki feodal ilişkinin ve nihai aşamada kilisenin etkili olduğu bu düzenin farklılaşması sonucu oluşmuştur. Modern devlet, Avrupa’da kıtalar arası ticari ve ekonomik kazanım, sanayileşme ve kapitalizmin etkililiğinin artmasıyla birlikte yükselen yeni sınıf burjuvazinin krallar ile ittifakı sonrası doğmuştur. Bu ittifak neticesinde toprak sahibi feodaller ve kilise gücünü kaybetmiştir (Poggi, 2019). Modern devletin gelişmesinde ve varlık sahasını genişletmesinde kapitalizmin önemi çok büyüktür. Kapitalizmin toplumsal yapıyı aşındırıcı ve insanları birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden kurgulamaya yönelten yapısı bireylerin topluluklar halinde keskin çizgilerle bölünmesi sürecine neden olmuştur (Aslanel & Eryücel, 2011, s.8). Diğer bir açıdan, kapitalizmin küresel düzeyde genişlemesinde ve sosyo kültürel düzeni yeniden inşa etmesinde modern devletin varlığıyla sürecin tamamlanması birlikte ilerlemiştir.

Modern devletin belirlenen sınırlar içerisinde var olan her bir bireyin can ve mal güvenliğini tesis etmedeki rolü ile bu kişilere vatandaşlık paydası etrafında eşitlikçi bir perspektiften yaklaşım göstermesi sosyo kültürel düzenin sağlanması için gerekli ve zorunlu görülmüştür. Millet kavramının modern devleti ülkesel sınırları içerisinde milliyetçi söylem ve pratikler eşliğinde dönüştürme işlevi sınırlar içerisinde toplumsal birlikteliğin inşa edilme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Toplumsal yapının homojen olduğu kanısı üzerinden yürüyen hukuksal düzen siyasal etmenlerle neticelenmiştir.

Hukuksal olarak tanımlanmış bir organizasyon içerisinde modern devlete bağlı her bir üye eşit ve müstakil olarak tanımlanması için vatandaşlık kavramı hem siyasal hem de hukuksal formata uygun kurgulanmıştır (Habermas, 2012 s.75).

Modern devletin ülkesel sınırlar içerisinde devlet aygıtı tarafından egemenliğin tesis edildiği ve nihai haliyle devletin halkla birlikte yaşadığı ve bunun sorumluluğuna hukuksal olarak haiz olduğu bir alandır. Modern devletin durağan olmayan ve değişken hali 17. yüzyıldan günümüz koşullarına kadar varlık sahasını sürdürmüştür. Bu süreçte başkalaşan ve çok uluslu yapıların sisteme dâhil olmasıyla zihinlerde farklılaşan bir devlet modelinden bahsedilmektedir. Modern devletin sınırları belirli bir alanda, bu alanda varlığını sürdüren halk üzerinde tesis ettiği egemenlik üzerinde kurulduğunu savlayan bu klasik söylem devletin vatandaşlık bağı ile kendisine bağlı olan her bir birey üzerinde güç devşirme kabiliyetinin olduğu göstergesine sahiptir (Heywood, 2007, s.26). Ulus devlet kavramının anlaşılması için önemli bir yere sahip olan modern devlet kavramına ait özellikler vatandaşlık bağının tesis edilmesinin ve devletin vatandaşı üzerinde sahip olduğu hak ve imtiyazların eş değer bir şekilde vatandaşın devletinden talep edebileceği hukuksal isteklerin kapsamını belirler.

Bu açılardan bakıldığında modern devletin varlık anlamıyla soy ve soydaşlık üzerinden ortaya konulmak istenen devletin egemenlik sahasının dışında, toprak bütünlüğünün ötesinde ulusal tebaasına benzemesine karşılık üzerinde hak ve imtiyaz tesis edebildiği toplumsal kesim bir sorunsal olarak irdelenmesi gerekmektedir. Yaşanılan dünya savaşları neticesinde yerlerinden edilen insan sayısının fazlalığı, savaşlar sonrası millet esasını referans alarak kurulmak istenen yeni düzende soy ve soydaşlık kavramlarının önemini ortaya koymuştur. Nitekim, modern devletin lügatinde varlık sahası bulan soydaş kavramı, ülkelere yönelik göç ve iskân süreçlerinde değerlendirilmiştir. Devletin egemenlik alanının ötesinde bulunan topluluğun, devletin varlığını tanımladığı değerler kümesine sahip olması üzerinden ortaya konulan sahiplenici yaklaşım modern devletin ortaya koyduğu hukuksal ve siyasal söylem üzerinden sorun barındırmaktadır.

1.1.2.1.1. Vatan ve Toprak

Modern devletin üzerinde kurulu halde varlık sahasını tanımladığı alan, ülkesi veya toprağı olarak tesis edilmiştir. Sınır kavramı devletin güç veya iktidar noktalarının bittiğı sınırları tanımlamaktadır. Sınırların varlığı devletlerin egemenlik sahaslarının belirlenmesi açısından önemlidir (Özbey, 2021, s.1237). Yabancı kişi veya unsurların sınırlara yönelik illegal müdahalesi devletin egemenliğini ihlal anlamına gelir. Devletin ülke topraklarına kimleri hangi koşullarda kabul edeceği ve bu kişilere yönelik tesis edilecek hukuksal iş ve işlemler devletin ortaya koyduğu resmi metinler ve içtihatları özelinde değerlendirilebilmektedir. Devletin bu konudaki münhasır yetkisi egemenliğin alametidir.

Devletin egemenlik sahasının başlangıç ve bitiş noktalarını tayin eden sınır kavramı, aynı zamanda ülkesel topraklar üzerinde yaşayan kişiler üzerinde devletin yetkili olduğu alanı da bildirmektedir. İdari sınırların içerisinde varlığını sürdüren halk ile ülkesel sınırların dışında var olan ve farklı bir devletin siyasal ve hukuksal düzeninde varlık geliştiren “yabancı” ismiyle adlandırılan kimseleri birbirinden ayıran hem hukuksal hem de siyasal düzen sınırlardır (Özbey, 2021 s.1236). Modern devletin ülkesel alanı içerisinde sadece nüfusu ve egemenlik alanıyla ilişkilendirilmemesi ve üzerinde egemenlik tesis ettiği alan içerisinde kimlik, ülkesel bütünlük ve mekânsal uyum gibi ulus devlet içerisinde bulunan kavramları içermektedir (Karasu, 2017, s.88). Bu kavramların modern devletin genişleyen anlamı içinde var olduğu ve devletin ülkesi içerisinde yaşayan kişilere aidiyetlerini kanıtlaması açısından birer kimlik verdiği, ülkesel bütünlüğe yönelik politikalar tesis ettiği, sosyal ve ekonomik yapı üzerinde uyumu tesis etmeyi amaçladığı bildirilir. Toprak kavramından türetilen ve daha geniş bir anlam zinciri içeren teritoryal kavramı devletin sahip olduğu alanı sadece maddi ölçekle belirlemeyen ve ideolojik araçlar üzerinden toprak kavramının tüm yönleriyle devletin alanı olmasına hizmet eden bir olgudur. Bu kavram, fiziki anlamın ötesinde sosyolojik ve ekonomik içeriklere sahip yönetsel bir idari alanı ifade eder (Karasu, 2015 s.363). Ulus devletin bu çerçevedeki rolü, bu alanın üzerinde yaşayan bireylerin ulus adı verilen ortak özellikler üzerinden tasavvur edilmesidir. Ancak insan kavramının toprağına yönelik sınırlar gibi belirli bir noktadan itibaren kesintiye uğramaması ve coğrafyadaki insana ait değişimin siyasal sınırların ötesine geçebildiğı görülmektedir. Bu durum,

vatan kavramının sınırlarının savaşlar ve yaşanan mücadelelerle değişken hale gelebilmesiyle öngörülebilmektedir.

Bu noktada, sınırların ülkeler arası antlaşmalar ve hukuksal metinlerle çizildiği, beşeri ve insani hususların ardıl pozisyonda yaşanabildiği hallerde, birbirine benzer ancak farklı devletlerin egemenlik alanlarında kalan kişilerin bahse konu hukuksal ve siyasal değişikliklere rağmen yakınlık geliştirmeleri ve bunun devletler tarafından yasal düzenlemelere dâhil edilmesi modern anlamdaki devlet, ülke ve egemenlik üçgeninin ötesinde bir durumdur. Devletin topraklarıyla sınırlı alan içerisinde ideolojik örgütlenmesinin dışında kalan soydaşlık kavramı, sosyolojik yakınlıkla örgütlediği insan topluluklarının tarihsellik öyküsü içerisinde kültür ve soya dayalı benzerlik üzerinden varlık alanı bulmaktadır. Bu kişilerin aidiyet duydukları devletin sınırları içerisine girdiğinde ortak ideolojiye uygun, ülkesel bütünlüğe hizmet edecek sosyo kültürel araçlarla uyumlu hali devletin iskân ve göç politikaları açısından kolaylaştırıcı bir faktör olarak görülmüştür.

1.1.2.1.2. Egemenlik

Latince “supranus” kelimesiyle aynı kökene sahip olan egemenlik kelimesi üstün güç anlamında iktidar kelimesiyle eş anlamlı olmakla birlikte Jean Bodin tarafından ilk kez devletin mutlak gücü anlamında kullanılmıştır (Özdemir, 2019, s.120). Modern devletin nihai özelliği durumundaki egemenlik kavramı, devletin ülkesel sınırları içerisinde yegane güç ve muktedir olma halini ifade eder. Egemen vasfındaki devletin ortaya koyduğu metinler yasa hükmünde olup, buyruğu altındakilerin uyması gereken kuralları ifade eder. Devlet adına egemenlik kavramının içeriğini dolduran ve bunu kullanan bürokrasi veya idari yapı olarak tanımlanır (Şamlı, 2020, s.468).

Egemenliğin ülke içinde kurduğu tahakküm; denetleme, düzenleme ve idare etme hususları devleti yönetsel anlamda idare eden veya bu gücü elinde bulunduranlar tarafından kullanılmaktadır (Habermas, 2012, s.82). Devletin ülkesel sınırları içerisinde kurguladığı iç egemenlik kavramı kaynağı itibarıyla modern devletler açısından kaynağını varlığından alır (Poggi, 2016, s.70). Devletin yürüteceği siyasalarda özgür olma hali, bireyler ile yürüteceği ilişkileri bireylerin konumlarına göre belirleme özelliğine sahiptir

Devletin uluslararası ilişkilerde var olma ve haklı olduğu çıkarlarını muhafaza etme ve artırma adına gerçekleştirdiği faaliyetler dış egemenliğini tanımlama adına kullanılır (Poggi, 2016, s.72). Egemenliğin bu iki yönlü hali devletin haklı çıkarlarını maksimize etme adına rüştü ispat noktasıdır. Egemenlik sahası açısından devletin iyi yönü hali, içsel egemenlikte hükümranlılığı altında bulunan vatandaşları ve uluslararası ilişkilerde enformel ilişkiler geliştirebildiği soydaş ve kendi vatandaşı olan ancak yabancı bir ülkenin topraklarında yaşamını idame ettiren kişiler açısından diaspora kavramıyla açıklanabilir. Diasporanın ülkenin uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirici etkisi devletin muktedir olabilme kapasitesiyle eş güdümlü olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Soydaş kavramı açısından sorunsal barındıran bu alan enformel ilişkiler ağı ve kendine yönelen göç hareketleri esnasında ülkenin egemenlik alanını kontrol ederek ülkesine kabul edebileceği kişi veya kişileri tayin etmesi açısından karar verici duruma evrilmesine neden olmaktadır. Bu durum devletlerin egemenlik alanlarını sınırların ötesinde bıraktıkları etki alanıyla genişlemesine imkân tanımaktadır.

1.1.2.1.3. Millet

Modern devletin mutlak bir parçası olarak kabul edilen millet kavramı doğrudan bir insan topluluğunu referans almamaktadır. Modern devletin ülkesel sınırları üzerinden yaşayan vatandaşlarının benzerlik ve aidiyet duygusu üzerinden tanımlayabildiği millet kavramı üzerinde tesis edilen sınır kavramlarını ötesinde varlık alanı bulabilmektedir (Tilly, 1975, ss.79-82). Modern devlette ülke üzerinde yaşayan insanların aidiyet, duygusal yakınlık, geleceğe yönelik ortak hedefler ile kültürel uyumu ve birlikteliği barındırmasını bekler (Erdoğan, 2017, s.140). Vatandaşın egemen devlet tarafından belirlenen kurallara uyması ve sadakat göstermesi beklenen bir durumdur. Devletin belirlenen tabiiyet içinde bulunan kişiler üzerindeki bu tartışmasız yetkisi hem hukuksal hem de siyasal alan açısından kabul edilir ve beklenir. Modern devlet terminolojisinde bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlanan bireyin millet adı verilen siyasi ve hukuki koşullar altında tanımlanmış bir topluluğun yegâne parçası durumundadır. Adam Smith'in ifadeleriyle millet; "tarihsel bir toprağı, ortak mitleri, tarihsel anıları ve kitlesel kültürü olan, ortak bir ekonomi ile yasal hak ve yükümlülükleri paylaşan adı konulmuş insan topluluğudur." Miroslav Hroch'a göre ise; "bir seçkinler grubu tarih, dil, kültür

gibi özellikleri araştırır, başka bir grup bu değerleri topluma yayar, kitleler benimser ve böylelikle millet kavramı ortaya çıkar” (Kirişçi & Winrow, 1997, s.13). Millet kavramının ortak, dil, tarih ve kültürel etmenlere yönelik referans hali, toplumsal hafıza ile birlikte milleti oluşturan bireylerin bir araya gelmesiyle mümkün olabileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Mevcut örnekler ve ortaya konulan tanımlar ışığında milleti oluşturan bireylerin modern anlamda vatandaşlık paydasından farklı düşünüldüğü ve ortaya farklı anlamlarda çıkabildiği görülmektedir.

Modern devletin ulus devlete dönüşüm sürecinden kraldan ulusa geçen güç, mutlak surette ülke içinde konsolide edilmiş toplumsal yapı üzerinde hegemon olmayı arzulamıştır. Millet kavramının modern devlet bağlamındaki bu sınırlı hali, devletin egemenlik sınırları ötesinde var olan ancak kendisine tarihsel ve sosyolojik bağlarla illiyet kurabilen kişiler üzerinde enformel bir ilişki ağının kurulmasına mani olmamıştır. Milletin sınır tanımaz hali, devletlerarası ilişkilerde kimi zaman sorunlar çıkarsa da millet kavramının geniş görünümde tanımlanmasına engel olamamıştır. Milletin tanımında varılan bu genişletici yapı, ulus devlet inşa sürecinde devletlerin sorun olarak gördükleri azınlıkları ülkesel sınırlarından çıkarmasının kolaylaşmasına ve bu yolla ulus devletin homojen bir yapıda inşasının kolaylaşmasına imkân sağlaması açısından devletler açısından fırsat olarak görülmüştür. Ulus devletlerin birbirleriyle gerçekleştirdiği anlaşmalar veya resmî kabuller çerçevesinde planlı olabilen bu süreçler, kimi hallerde devletlerarası hizipleşmenin bir sonucu olarak plansız gerçekleşebilmektedir. Bu durum, göç alan ülkeler açısından evvelce istenen bir husus olsa da ilerleyen aşamada ekonomi, sosyo kültürel ve toplumsal yapı itibarıyla sorunların yaşanabildiği bir alanı karşımıza çıkarmaktadır. Devletlerin göç siyasetine bakış açılarını değiştiren bu söylem ve eylemler ülkesel koşullar ve çevresel faktörler eşliğinde siyasi mecranın kararı çerçevesinde yürütülmektedir.

1.1.2.1.4. Devletin Yönetimi

Sınırları belirlenmiş bir coğrafi alan içerisinde belirli bir organizasyon ve egemenlik gücü üzerinde yetkin durumda bulunan devletin yönetimi kavramı kamusal gücü elinde bulundurmaktadır. Modern devletin örgütlü ve kamusal hali belirli bir organizasyon temelinde hareket etmesini beraberinde getirmiştir (Vincent, 1987, s.21). Devlet

yönetiminin belirlenen amaçlar etrafında bir araya gelen bir organizasyon olması onun ülkesel sınırları içerisinde bulunan vatandaşları üzerinde hâkimiyet kurmasına imkân sağlamıştır.

Modern devletin yönetim ve denetim araçlarıyla gerçekleştirdiği siyasal örgütlenme biçimi içerisinde doğrudan kendisine bağlı olan insan topluluğu üzerinde yönetsel güç devşirmektedir. Bu durum, vatandaşların bir takım külfete katlanmalarını, buna karşılık bağlı olduğu devletin himayesinden ve imkânlarından istifadesini beraberinde getirir (Tilly, 2001, s.62). Devletin yönetimi altında bulunan vatandaşların askerlik, vergi ve kamusal kurallara uyma gibi icapları yerine getirme külfeti karşılığında ülkenin himayesinde yaşamını sürdüren birey olma hakkına erişir. Bu durumda, yabancı olarak ifade edilen kişilerin devlet ile devletin yasal çerçeveye çizilmiş egemenlik alanında kendi vatandaşları gibi hak ve imkânlarla erişebilmesi sorunsaldır. Buna karşın külfet noktasında vatandaş gibi katlanma durumunun olmaması ayrıca sorgulanmaktadır. Devletin yönetim alanının ülkesel sınırlar ve ülke içerisinde egemenliği altında bulundurduğu insan ve sermaye üzerinde bulunması, bunun dışında bulunan kişi veya kişiler üzerinden vatandaşlarına olduğu gibi külfet atfetme ihtimalinin bulunmaması hukuksal ve siyasal anlamda tartışmalıdır.

1.1.2.2. Vatandaşlık

Modern devlet kavramına kimlik sağlayan ulusçuluk veya uluslaşma fikri devletin kaynağının doğrudan doğruya halka yöneltmiş ve meşruiyet çizgisini bu minvalde belirlemiştir. Ulusal kimliğin önemli hale geldiği bu kompozisyon, vatandaşlık kavramının bireye yüklenmesini beraberinde getirmiştir. Ulus kavramının tarihsel yönü onu yeni bir kavram olmaktan öteye taşımıştır. Bu durum, devletlerin ulusun inşa sürecinde ortak geçmiş, ortak gelecek hayali ve ortak kültürel etmenlerin değerini artırmıştır (Öz, 2022, s.232). Habermas'ın vatandaşlık özelinde yapmış olduğu vurgu ulus kavramının kapsam ve içeriğine önem atfetmektedir. Habermas'ın yapmış olduğu ikili ayırmada ilki ise; devletin öncesinde var olduğu ulusu sınırları içerisinde inşa ederek onlara vatandaşlık tesis ettiği ve bunun yapay ve sonradan oluşturulmak istenen zihinlerde kurgulanmış bir yapı olduğundan bahseder. Tarihselci bakış açısı ise ulusun halkçı yönüne vurgu yapar. Ulusun kültür, ortak bilinç ve kökenlere bağlı olarak bir

araya gelen milletin uluslaşmayı sağlayabileceği ve siyasal birlikteliğin mutlak olarak sağlanabileceğine vurgu yapar (Habermas, 2012, ss.35-39). Bu yolla sağlanan birlik duygusu tarihsel bakış açısı içerisinde aidiyet duygusunu artırır. Devletin ulusa ait olan topraklar üzerinde hukuki ve idari egemenlik tesis etmesi, ulusa yön verme ve onu belirlenen politikalar ekseninde örgütleme gereksinimini de beraberinde getirir. Modern anlamda vatandaşlığın insanların hukuksal ve siyasal olarak eşit oldukları fikrine dayanmaktadır (Mumyaz, 2008, s.260). Bu bakış açısından incelendiğinde, vatandaşın birey olarak bir ulusun parçası olma hali vatan adı verilen toprak paydasında yaşama ve devletin toprakları üzerinde yaşayan insanlara sunduğu vatandaşlık bağı üzerinden sığınarak tesis edilmesinin ötesinde bir anlamdan söz edilebilir. Vatandaşlık kavramının homojen bir yapıda gerçekleştiği öngörüsü, azınlık kavramıyla farklı bir alanı beraberinde getirdiği gibi, soydaşlık bahsiyle de sınırın ötesinde varolan millete vurgu yapar.

Ülke dışında yaşayan ve her daim ulusun bir parçası olarak hissedilen soydaşlar, uyruğunda bulundukları yerlerde yaşadıkları sorunlar veya farklı nedenlere bağlı talepler çerçevesinde aidiyet hissettikleri topraklara sığınabilirler veya göç edebilirler. Bu durum, devletler tarafından soydaş olarak tanımlanabilen topluluklara ait bireylerin müstakbel vatandaş olarak değer görmelerine neden olabilmektedir. Devletin vatandaşlık bağıyla kurduğu resmi ilişkinin, soydaşlarla kurgulaması ve soydaş olarak isimlendirilen kişilere vatandaşlarına yakın veya eşit haklar sunabilmesi soydaş ile devlet arasındaki ilişkinin resmileşmesiyle mümkün olabilmektedir.

Ulus kavramıyla vatandaşlığın sıkı ilişkisi, her bir vatandaşın ulusun ayrılmaz birer üyesi olmasından gelir. Bununla birlikte, vatandaşlık bağının hukuksal ve siyasal bir bağ olması devlete ve vatandaş olan bireye sorumluluklar yüklemektedir. Devletin ulusu inşa etmedeki milli bakış açısı toprakları üzerinde yaşayan vatandaşlarını da sosyo kültürel etkileşim, ulusal bir bilincin varlığı ve son olarak homojen bir ulus yapısında düşünülebilir. Ulusun yaşadığı vatan toprağı üzerinde mukim olan vatandaşların aidiyetini ve bağlılığını geliştirmek devletin bir görevi olmuştur. Vatandaşlığın ulusçuluk perspektifinden bu bakış açısı ulus devletin varoluşu sürecinde kaçınılmaz bir unsur olmuştur (Smith, 1994).

Devletin vatandaşlığı oluşturmadaki temel vasfı sahip olduğu topraklar üzerindeki egemenlik yetkisi üzerinden süre gelmektedir. Egemenlik alanının dışında yakın veya uzak coğrafyalarda soy ve kültürel yakınlık anlamında kendisinden olan ancak başka bir devletin egemen topraklarında varlığını sürdüren kişi veya topluluklara yönelik devletin her daim ilgisi olmuştur (Aybay, 2005, s.30). Bu topluluklarla vatandaşlık bağından ayrı olmak üzere sosyo kültürel iletişim ve zorlayıcı koşullarda sahiplenme veya ulus devletini homojen hale getirme süreçlerinde bu kişilerin potansiyel vatandaş olma algısı güçlenmiştir. Bu açılarından bakıldığında, vatandaşlığa ilişkin hukuksal yapının ve küresel düzeyde vatandaşlık algısını anlamak için sosyolojik çalışmaların ve soy bağı ile vatandaşlığın bağ kurabildiği konularda değerlendirme yapılacaktır.

1.1.2.2.1. Hukuksal Yapı ve Vatandaşlık Teorileri

Vatandaşların devlete olan bağlılığı siyasal bir topluluğa mensup olunma yönünde anlam içermekle başlar. Ulus devlet açısından konuyu incelediğimizde, ülke toprakları üzerinde varlığını sürdüren kişilerin aidiyet, ortak geçmiş ve geleceğe yönelik birlikte yaşama iradelerinin bulunması ve kültürel bağ üzerinden sistematik bir siyasal yakınlığa referansta bulunmaktadır (Anderson, 2009, s.119-120). Mensup olma hali vatandaş olan her bir bireye sivil, siyasal ve sosyal haklar tanırken, bir takım sorumluluk ve ödevleri de yüklemektedir (Tilly, 1975). Devlet aygıtı ile vatandaş arasında vatandaşlık bağı üzerinden hukuksal ve siyasal bir antlaşma hali mevcuttur.

Antik Yunandan günümüz dünyasına vatandaş kavramının değişen hali günümüz koşullarında son olarak ulus devletlerin birer üyesi açısından değerlendirilmiştir. Doğum yeri ilkesine (Jus soli), soy bağı illiyeti (Jus sanguinis) veya dine bağlı aidiyet (jus religio) kavramları üzerinden vatandaşlığın kazanılma yöntemlerine yönelik yapılan tarihsel okuma ulus devlet odaklı bir bakış açısıdır (Mountz, 2009, s.288). Bu kapsamın günümüz küresel düzeninde kısır kaldığı, “küresel vatandaşlık” tartışmalarının varlığını ortaya çıkarmıştır (Bal, 2015, s.21). İçerik ve anlamının tartışmalı bir hal aldığı güncel düzey, ulus devlet sınırlarının ulus ötesi işbirlikleri ve çok uluslu yapılar vasıtasıyla şeffaf hale getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Çok uluslu yapılarla birlikte gelişen küresel vatandaşlık teorisi devletlerarasında sınırlara ve vatandaşlığa ilişkin egemenlik alanının ulus üstü bir yapıya devriyle söz konusu olmuştur. Günümüz özelinde en

bilinen örneğiyle Avrupa Birliği (AB), ulusüstü bir yapıda ortaya çıkmakla birlikte AB vatandaşlığı üzerinden birlik üyesi devletlerin ulusal kimliğinin ötesinde ayrı bir kimlik oluşturmuştur. Ulus devletlerin üzerinde tanımlanan bu kimlik Avrupa coğrafyasında bulunan herkesin dâhil olduğu ve bütünselliği ifade etmesi açısından farklılıkları bir kenara bırakıp hukuksal bağ kurma hedefini yansıtmaktadır.

Vatandaşlık kavramı içerisinde devletin vatandaşı olarak tanımladığı bireye yasal bir statü tanımlamıştır. Devlet, vatandaşının hangi sınırları içerisinde hangi kurallara göre yaşamını devam ettireceği hususlarında bir çerçeve belirlemiştir. Yasal çerçeveye ek olarak devletin siyasal zemin içerisinde kurduğu kurumlara vatandaşın siyasal üyeliği söz konusudur. Vatandaş, devletin ortaya koymuş olduğu siyasal kurallar bütününe tam üye olması nedeniyle yabancılardan ayrılmaktadır (Heywood, 2012, s.220). Yabancı ile vatandaşı ayıran en büyük olgu ülke toprakları üzerinde tabi oldukları hukuk düzenleri konusundaki farklılıktır. Bu farklılık sorumluluk ve külfet bağlamında birbirinden ayrı durumları ortaya çıkarmaktadır. Devletin sahip olduğu sorumluluk açısından da farklılıklar söz konusudur.

Vatandaşlık teorilerinin devletlerin yönetsel ve siyasal yapılarındaki değişimle birlikte çeşitlik kazanmıştır. Normatif değerler açısından bakıldığında, devletin vatandaşına yasalarla bir takım ödevler yüklediği, buna uyulmasını istediği ve buna karşılık vatandaşın devletin siyasal olarak tam üyesi olması ve onun sunduğu imkân ve imtiyazlardan faydalanması üzerine kuruludur. Hukuksal yapı içerisinde vatandaşın asli boyutuyla yabancıların tabi olacağı düzen arasında farklılıklar bulunmaktadır. Devletin yabancılara yönelik düzenleyici ve yasa koyucu formatı vatandaşlıkla ilgili yasal çerçevenin dışında yabancılar mevzuatı temelinde genişlemektedir. Bununla birlikte 6458 sayılı Kanunda yabancıyı tanımlarken kullanılan “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi” ifade etmesi vatandaş ve yabancı ayrımının zıtlık barındırdığını gösterir (6458 sayılı Kanun, Madde 3).

Klasik vatandaşlık teorileri açısından incelendiğinde; Aristo’nun söylemiyle eşitler arasında kendi kendini yönetmek şart olarak görülmekteydi. Vatandaş olmanın erdemli davranışlar barındırdığı ve toplumsal statünün bir sembolü olduğu kabul edilirdir. Vatandaş olan kişinin siyasal toplumda yer edinmesi ve siyasetin içinde yer alması en önemli meziyetlerden biri olarak görülmekteydi. Bu elitist söylem, Roma İmparatorluğu

açısından yasal statü içerisinde mutlak eşitlik içerisinde her bir vatandaşın hakkını savunmasıydı. Vatandaşlığın siyasal bir katılım hakkı olmasından ötede hukuksal bir teminat olması öngörülmüştü (Leydet, 2014, ss.5-7). Bu durum, devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olmanın siyasal üyelik ile dış ve iç tehditlere karşı korunma anlamına geldiği ifade edilir.

Gunsteren'in modern vatandaşlık teorileri liberal, toplulukçu, yeni cumhuriyetçi ve son kertede küresel vatandaşlık teorilerini içermektedir. Liberal vatandaşlık teorisinin Roma vatandaşlık hukukuna uygun bireyler arasında eşitlikçi bir söylemden geliştirildiği ifade edilebilir. Devlet bireye bir statü vermiş ve rasyonel olan birey kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırken belirlenen hukuk kuralları içerisinde devlet vatandaşını korur. Vatandaş faydacı açıdan ele alan bu bakış açısı, insanın doğası gereği kötü olduğu algısından hareketle devletin vatandaşlarını birbirinden nasıl koruyacağı hususunda sorunsal barındırır. Bireylerin kişisel tercihlerinin belirli odaklar tarafından yönlendirilmesi bireyin varlık alanını daraltmış ve nihayetinde bireyleri sistem içerisinde birer araç haline getirmiş olabilir. Bu durum, demokratik gerekliliklerin ve katılımın düştüğü modern toplum açısından vatandaşlığın özgür irade ile devlete bağlılığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Toplulukçu vatandaşlık teorisi kültürel konular üzerinden vatandaşlık algısı oluşturur. Bu bakış açısında, vatandaş olarak adlandırılan kişi topluluğun çizdiği sınırlar içerisinde varlık alanı geliştirebilir. Bireyin toplumsal kodlamalar ile sınırlandırılması ve belirlenen sınırların dışına çıkanların dışlanma tehdidi içinde bulunmaları sorunsal içermektedir (Gunsteren, 1998). Diğer açıdan, liberal bakış açısına göre, bireyin topluluk içerisinde aidiyet kazanmasına imkân sağlar ve kişiye kimlik kazandırır. Topluluğun baskın olması hali bireyin değişimi ve gelişimi açısından baskılayıcı olabilmektedir. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinin diğer vatandaşlık teorilerinin modern devlete ait vatandaşlık algısını yansıtmaya açısından eksik ve sorunlu halde kaldığını savlar. Gunsteren'e göre, diğer teorilerin bir bileşeni ve eleştirisi olan yeni cumhuriyetçi teori, toplulukçu bakış açısının bireyin bir halk topluluğuna üye olmasının kişinin özgür iradesi içerisinde bulunduğu ve toplumsal olarak buna alan açılabilceğini üzerinden gerçekleştirir. Kişinin bir topluluğun üyesi olması hali onun özgürlük alanını kısıtlamaması ve kişisel taleplerini karşılamasıyla eş güdümlü halde devam etmektedir. Cumhuriyetin varlığı, kişiyi belirli kurallar kümesine

dahil etmesine rağmen liberal-bireyci yönlerini korumasına imkân sağlar. Bu kavram kamusal alanın merkezinde kamusal etik ve değerler kümesi içerisinde gerçekleşir.

Kişilerin bireysel özelliklerinin ve isteklerinin birbiriyle çatışabildiği durumlarda çoğulculuğu organize etmek bu bakış açısının bir sonucudur. Vatandaşın değer ve yargılar olarak toplumun bir üyesi ve içgüdüsel olarak aidiyet hissiyle varlığını sürdürmesi beklenir. Bu sürecin eylem safhasıyla birlikte toplumsal bir mutabakatın oluşmasının sağlanacağı öngörüsü yapılmaktadır. Günümüz toplumunun modern devlet algısından ötede ulus üstü yapılar ile küreselleşen hali vatandaşlık alanlarına ilişkin fikir ve teorilerinde çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Günümüzde bireyin birden fazla devletin vatandaşı olabilmesi hali ulus devlet kavramının geçirdiği değişim ve dönüşümü anlamlandırma adına önemlidir.

Devletlerarası ortaklıkların ekonomi düzeyinden gelişerek insanların sınır resmi prosedürlere uğramadan sınır değiştirmesi ve ulus üstü yapılarla bunun devletlerce teminat altına alındığı bilmektedir. Vatandaşlık bağının değişen ve gelişen tarafları göz önünde bulundurulduğunda, devletin yabancı özelinde izlediği politika ve özellikle ulus devlet inşa sürecinin bir kalıntısı olarak tarihsellik öyküsü içerisinde varlığını devam ettirebilen soydaşlık kavramı üzerinden vatandaşlığın incelenmesi gerekmektedir.

1.1.2.2.2. Soy Bağı Üzerinden Vatandaşlık

Soy ve soydaşlık kavramı üzerinden millet alanının genişlemesi ve devletin vatandaşına sunmuş olduğu hak ve imtiyazları “soydaş” kelimesi özelinde başka bir ülkenin vatandaşına tahsis edebilmesi devletin bu kişileri potansiyel vatandaş olarak görmesinden kaynaklandığı düşünülür. Bu durumun vatandaşlık teorileri açısından karşılığı bulunmamaktadır. Bu kendine has (sui jeneris) durum özgün düzenlemeler ve siyasi elitlerin toplumsal tabanı konsolide etmek amacıyla kullandıkları bir araç olarak değerlendirilebilir. Soydaşlığın hukuksal tanımlamadan ayrı sosyolojik ve siyasal etmenler içerisinde tanımlanabilen enformel hali, yasal düzenlemelerle hukuksal metinlere girebildiği ölçüde resmi söyleme kavuşur.

Soy bağı kavramının tespiti ve sonrasında soy bağı üzerinden ülke içerisinde bulunan yabancı uyruğa tabi belirlenen kişilere yasal düzenlemelere istinaden hak ve imtiyazlar

tesis edilmektedir. Yabancı uyruk altında ancak bir devletin vatandaşına yakın hak ve imtiyazların sağlanması sorumluluk açısından da belirli külfete katlanma halinin olup olmadığı tartışmalıdır. Nitekim yabancı uyruk altında belirli bir toprak parçası üzerinde bulunan kişilerin vatandaşlığa özgü sorumlulukların yüklenmediği görülmektedir.

Soy bağıının vatandaşlığa kabul edilmede sağladığı ayrıcalıklı durum ulus devlet öyküsüne sahip yapılanmalarda görülebilmektedir. Ulus devlet öyküsü içerisinde egemenlik sahasını ve toplumsal homojenlik seviyesini artırma niyetinde olan ulus devletin, müstakbel vatandaş olarak gördüğü soydaşlarını ülkesine kabul etmesi ve vatandaşlık paydası eşliğinde iskâna konu edebilmesi ulus devletler açısından örneklendirilebilir. Örneğin, kıta Avrupa'sında başat konumda bulunan ve genişleyen toprak alanları sonrası daralan ve ulus devletin inşa edilme sürecinde topraklarının dışında kalmak durumunda kalan kişilerin soydaş paydası altında ülkelerine davet edildikleri ve siyasi örgütlenme vasıtasıyla vatandaşlığa kabullerinin hızlandırıldığı görülmektedir.

Vatandaşlık kavramının siyasal bir yapıya üyelik bahsinden tanımlandığı düşünüldüğünde, belirli bir ulusun soydaşı olabilme durumu köken ve kültürel etmenler kadar siyasal bir söylemdir. Modern devletin vatandaşlık kavramını inşa etme sürecinde soydaş kavramının ayrı bir sınav olduğu değerlendirilir. Soy bağı üzerinden müstakbel vatandaşlık paydası geliştiren söylem ve pratiğe yönelik eylem silsilesi yasal mevzuat ve buna denk olacak şekilde geliştirilen idari düzenlemelerde soydaşların vatandaşlığa kabulünde ayrıcalıklı bir konum belirlemektedir.

1.1.3. Modern Devletin Soydaşlık Sorunsalı

Günümüz dünya koşullarında devletlerin ulus ötesi ilişkiler geliştirmesi ve çeşitli nedenlere bağlı olarak nüfuslarının göçlerle şekillendirilmesi korumacı politikaları işlevsiz hale getirebilmektedir. Devletlerin başta ekonomi, ticaret ve istihdam konularında prosedüre dayalı sınırlarını daha şeffaf hale getirmesi ve kültürel etkileşimin küreselleşen dünyada giderek nüfus temelinde farklılaşan sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin altını oyduğu ulus devlet sistemi vatandaşlık kapsamı üzerinden varlık alanı bulsa da soydaşlık üzerinden sorunsal içermektedir. Ulus devletin kendi ulusunu inşa etme sürecinde soydaşlık algısı

üzerinden kurgulamaya çalıştığı İskân ve göç politikası küreselleşmenin arttığı her düzeyde ekonomi başta olmak üzere zorunlu sebeplere dayalı göçlerle birleşince ulus devletin varlığı tehdit altına girmiştir. Ancak, devleti yönetenlerin ulus devletten kalma soydaşlık kapsamını siyasi amaçlar ve toplumsal alanın devleti yönetenlerin lehine genişlemesi amacıyla yön verebildiği durumlar olabilmektedir. Milli bir söylem ve tarihsel bir gelenek olarak soydaşlık kavramının güncel göç sistemi içerisinde varlık alanı bulabilmesi eleştirel bir konu haline gelmiştir.

Bir sorunsal olarak soydaşlık, ulus üstü yapıların eşitlikçi, liberal ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık teorileri etrafından değerlendirilebilen vatandaşlık algıları üzerinden yabancılar hukukuyla vatandaşlık hukuku arasında ara bir durumda yer almasıdır. Soydaş tanımının yabancı uyruğa tabi ancak milletin kültürel ve siyasal enformel bağlarla illiyet tesis edebildiği kişiler olması konunun siyasallaşmasına neden olmaktadır.

Devletlerin soydaşlık kavramı üzerinden belirlediği yabancı uyruğa tabi kişilere yasal statü açısından korunaklı bir alan tahsis etmesi ve vatandaşlığa kabullerine varıncaya kadar bir takım hak ve imkânlar sunmaları ve nihayetinde bunları kanun kapsamında resmileştirmeleri devletin egemenlik alanıyla ilişkidir (Faist, 2023, s.78). Bu durumun, devletler tarafından kabul edilmiş uluslararası hukuksal metinler ve göçe ilişkin eşitliği savunucu normatif değer ve yargılar açısından devletleri zorlayıcı koşulları ortaya çıkarmaktadır. Ancak, devletin iç nüfusunu belirli milli amaçlar etrafında örgütleme gayreti ve uluslararası ilişkiler açısından pragmatist davranış özellikleri devletlerin siyasi bir söylem olarak soydaşlık kavramını kontrollü bir biçimde olduğu kadar uluslararası ilişkilerin doğasına uygun olarak hareket etmelerini beraberinde getirmiştir. Güncel düzeyde uluslararası ilişkilerin küreselleşme trendi ekseninde artması, ulus devletin farklı söylem ve pratikler eşliğinde varlık alanını güncellemesi sürecinde soydaşlık kavramının göç terminolojisi içerisinde alan bulabildiği, dönemsel tartışmalar içerisinde devlet erki tarafından akla gelebildiği özellikle çalışmamızın merkezinde bulunan Türkiye örneği üzerinden yola çıkarsak görülebilmektedir.

1.2. TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN MEVZUATINA İLİŞKİN KAVRAMLAR

İskân ve göç kavramları birbiriyle uyumlu ve ilintili kavramlar olmasının yanında, Türk göç mevzuatı açısından göç kavramının yabancı uyruğa tabi tüm yabancıları kapsamaması, yabancı uyruk altındaki kişiler açısından iskânın ise devletin Türk soylu olduğunu tayin ve tespit ettiği kişileri ülke içerisinde yurtlandırma ve nihai vatandaşlık paydası altında yerleştirme plan ve programlarını içermesiyle ayrılmaktadır. Göç ve iskân kavramlarının kaynak noktalarının aynı olduğu ancak içerik ve sonuçları açısından farklılıklar oluşturduğu görülmektedir (Babuş, 2006, s.135). Çalışmamız içerisinde Türk soyluların sadece iskân başlığı özelinde değerlendirilmediği, genel anlamda göç ve özel yönleriyle yabancılar mevzuatına ilişkin diğer alanlarda da Türk soyluluk karinesi içerisinde bir takım haklara sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda, bahse konu kavramların içeriğinin analizi çalışmamız içerisinde gerekli görülmektedir.

İnsan hareketliliği olarak kısaca ifade edilebilen göç kavramı, içerisinde göç sosyolojisi, uluslararası ilişkiler, hukuk ve siyaset bilimi alanlarından etkiler barındıran çok yönlü bir alanda interdisipliner olarak varlığını sürdürmektedir. Göçün; özne ve eylemler zinciri içerisinde varlık sahasını genişletmesi, küresel ölçekte etkiler barındırması ve devletlerarası ilişkilerde belirleyici roller üstlenmesi güncel düzlemde göçün uluslararası kamuoyunda önemini artırmıştır (Şirin & Öner 2012, s.25). Küresel düzeyde göç konusunun giderek önemi artan ve farklılaşan yönleriyle devletlerin ve uluslararası kurum ve kuruluşların ortaklaşa çözmesi gereken bir konu haline gelebildiği görülmektedir. Göç yönetiminde; devletlerin sınırlarıyla birbirine bağlı olmaları ve çözümün çok taraflılık ve paydaşlık ekseninde çözülmesi gereken bir yapıya evrilmesi, göç süreçlerini belirli kalıplardan çıkmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Birçok nedene bağlı olarak gerçekleşen göç serüvenleri, devletlerin yasal kabul ve izinleri içerisinde olduğundan fazla bir şekilde düzensiz veya illegal olarak sürdürülmektedir. Bu durum göç yönetimini zorlaştırmakta ve devletlerin bu soruna çözüm arayışlarını artırmaktadır.

Göçe ilişkin terminolojinin gelişiminde devletin uluslararası örgütler vasıtasıyla edindiği deneyim ve paylaştığı külfet kadar iç nüfus dizaynı ve egemenlik gücünün etkisi bulunmaktadır. Bu açılarından bakıldığında, göçü genel bir başlık içerisinde

düşündüğümüzde iskân kavramının bu alan içerisinde ulus devletin amaç ve isteklerine hizmet eden, iç nüfusu homojenlik algısı üzerinde örgütleyen ve sosyolojik formasyonlar eşliğinde nüfusu inşa edici yönleri bulunmaktadır. Göç süreçleriyle bağlantısı korunan iskânın tarihsel amacı güncel göç süreçlerinde varlık alanı bulmasıyla farklı bir okumayı gerekli kılmıştır. Türk göç mevzuatı açısından göçün geneli ilgilendiren hali, iskân uygulama adımlarıyla özelleşmiş ve belirli bir zümreye müstakil kılınmıştır. Bu durum, göç süreçlerinin farklılaşması ve Türk soylu toplumların sadece iskân kapsamında değil, göçün diğer alanlarına ilişkin özerklik çıkışları göç kavramının uluslararası bir kavram haline gelmesiyle birlikte tartışma alanını ortaya çıkarmıştır.

Bu bölümde, çalışmamızın temel argümanlarından olan iskân ve göçe ilişkin Türk mevzuatında yer alan tanımlar ve uluslararası göç hukuku açısından desteklenecek ifadeler yer verilecektir.

1.2.1. Göç

Göç olgusunun içeriği ve anlamının geniş çerçevede sosyal, ekonomik ve siyasal yönleriyle ele alınması Türk soyluların Anadolu'ya göç ve iskân süreçlerinin kavranması ve devletin bu süreçlerde yürüttüğü politikaların anlamlandırılması açısından önemli görülmektedir. Göç kavramı, bireyin veya belirli insan toplumlarının yaşadıkları muhiti geçici veya kalıcı olmak suretiyle değiştirmesi ve hareket etme halidir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013). Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde ise; “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi; taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Göç etmenin içeriğinin sebeplere bağlı olarak değişkenlik göstermesi kapsam ve neticesinin farklılaşmasına göçmenlerin kalıcı veya geçici surette göçe iştirak etmelerinin belirlenmesine etki etmektedir. Yer değiştirme eylemi olarak tanımlanan göç hareketlerinin günümüz koşulları ve tarihsel doku içerisinde değişen anlam ve bütünlüğü düşünüldüğünde bazen belirli bir nedenden ötede çoklu nedenlere bağlı veya zorlayıcı durumlardan ötede daha yüksek yaşam standartlarına erişme ile ekonomik kazanım elde etme gibi gereksinimlerden kaynakladığı vurgulanabilmektedir. Göçün basit bir yer değiştirme eyleminden

soyutlanarak daha girift ve toplumsal yaşamı etkiler hale gelmesi, insanların sosyo kültürel, ekonomi odaklı, siyasi ve çevresel faktörlere göre yaşanan değişim ve gelişim ile orantılıdır. Göç alanın giderek karmaşık ve olağan dışılığı kısa ve öz tanımının değişmesine toplumsal düzen içerisinde meydana gelen hadiseler eklendikçe derinleşmiştir.

Göçe kaynaklık eden bölgeyle göçün hedefinde bulunan bölgelerde demografi ve siyasi yapıda değişimler yaşanır. Göçün insanları değiştiren ve dönüştüren yapısı, millet arasında da kültürel etkileşimle toplumsal dönüşümü beraberinde getirmiştir. Sosyolojik cepheden duruma baktığımızda, göç edenlerin fiziki birer meta olmadığı, göç edenlerin kültür, dil, din, fikir ve yaşamsal tecrübe açılarından gittikleri yerlere kök saldıkları anlaşılır (Adıgüzel, 2020, ss.3-10). Göçün bu kaynaştırıcı ve birleştirici hali göçü olumlayan ve toplumsal yapıyı destekleyen tarafıdır. Diğer yönden, göçmene karşı bakış açısının negatif olması ve toplumsal buhranların artış eğiliminde olduğu dönemler de göçmenler ile yerel halk arasında sosyo kültürel, ekonomi ve siyasal nedenlere bağlı problemlerde artış görülebilmektedir. Ancak, genel hatlarıyla günümüz toplumlarının oluşum süreçlerinde göçler önemli bir yere sahiptir.

Göçün ekonomik yönü incelendiğinde; bireyin göç ettiği ve nihai olarak varış noktasındaki kazanım ve kayıpları adlandırmaktadır. Göç eden kişi ekonomik nedenlere bağlı olarak göç edebilmektedir. Bu durum göç edenin profili göz önünde bulundurulduğunda göç alan merkez için kazanım olabilmektedir. Göç veren coğrafyalarda yaşanan insan kaybı ve istihdam eksikliği yaşamsal standartların düşmesine neden olabilmektedir. Göç eden bireyin gittiği coğrafyada sadece üretim veya hizmet odaklı düşünülmemesi ve toplumsal tüketimin bir parçası olması nedeniyle ekonomik sistemin daha işler hale gelmesine imkân da sağlamaktadır. Göç alan bölgelerde kamu hizmetlerine yönelik talebin artması, insan yoğunluğunu ve ihtiyaçlarının artması kamu maliyesi açısından yük ve fırsatları eş anlı ortaya çıkarır.

Göçün sosyo kültürel yönü, göç alan bölgelerde bulunan insanların örf, adet, kültür, dil ve din gibi kavramlar üzerinden birbirleriyle etkileşimini meydana getirir. Toplumsal yapıda meydana gelebilecek değişiklikler ve yeni toplumsal tabakalaşma haline hizmet edebilecek göçler kültürel ve siyasal kimliğin farklılaşmasına neden olur (Karpat, 2015). Gelen göçmenin sahip olduğu etnisite ve kültürel kimlik toplumsal reaksiyonun

değişmesinde önemli kabul edilir. Soy ve kimlik bağıyla yakın kişilerin göçmen olarak kabul edilmesi, toplumsal uyumun sağlanması sürecinin hızlı atlatılmasına sebep olabilir. Bununla birlikte, yerel halkın göçmene bakış açısı toplumsal yapı içerisinde kendi katmanıyla ilintilidir. Ekonomi, sosyo kültürel değerler ve siyasal yapının önemli görüldüğü uyum süreçlerinde toplumsal tepkiler göçmenlere bakış açısıyla değişkenlik gösterebilmektedir (Adıgüzel, 2020).

Göçmenlere yönelik sosyolojik ve siyasal yakınlık duygusu, devletin toplumsal tabanını sıkılaştırma ve onların gönlünü alma noktasında mevcut iktidarlara avantaj sunabilmektedir. Göçün makul seviyede olması kaydıyla istenen bu yöntem, mevcut vatandaşların ekonomik, siyasal ve sosyo kültürel yapılarındaki mevcut huzura zarar vermemek kaydıyla toplumsal dengeler tarafından istenebilecek ve toplumsal yapı tarafından hazmı kolay olabilecek bir çıkıştır (Karpat, 2015). Göç kavramının devletin yönetsel içeriği açısından olumlu olabileceği öngörülen bu alan göçmenler içinde yaşamsal süreçlerinin sekteye uğramadan benzer kültürel ve sosyolojik koşullar içerisinde varlıklarını devam ettirmelerine imkân sağlar.

Göç kavramı tüm yönleriyle nüfusun demografik yapısına etki eden bir husustur. Göç veren coğrafyalardaki nüfusun seyreltilmesi, göç alan coğrafyalarda toplumsal tabakalaşma ve nüfus yoğunluğunun artmasıyla talep yoğunluğu artış trendine girer. Göçün bu çerçevede dikkat edilmesi gereken dinamik yönüyle toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşanmasında etkilidir. Bu dönüşüm sadece nüfus ve sosyoloji bağlamında olmamakla birlikte ekonomi, siyaset ve beşeri ilişkilere yönelik birçok alanı ilgilendirmektedir. Bıraktığı etki ve oluşturduğu değişimler göz önünde bulundurulduğunda, göç kavramının devletin yönetim kapasitesi içerisinde bulunması ve göç kriziyle başlayan kitlesel akınla gelen göçmenlerin kontrolü sürecinde bu yönetimin efektif kullanılması için önemlidir. Devletler göç konusunun sınırlar ötesi bir sorun haline gelen yapısı ulusüstü etkileşimlere yönelme isteğini artıran bir etkidir. Göç süreçlerinin özne, fail ve coğrafya arasında değişen rolleri küresel düzeyde etki alanını güncellemektedir. Bu sebeplerle, göç kavramının içeriğini oluşturan temel sözcüklerin konumuz içerisinde ele alınan başlıkları anlaşılır kılmaya hizmet edeceği değerlendirilmektedir.

1.2.1.1. Göçmen

Uluslararası göç sisteminde göçmen kavramı göç eylemini gerçekleştiren kişi olarak kabul görmektedir (IOM, 2024). Bu genel geçer tanımın içeriğinde, göçmen olarak tanımlanacak kişinin geçici veya kalıcılığına ve ülke içi ya da uluslararası bir sınırdan geçerek gerçekleşip gerçekleşmediği tanımlamaları da vurgulanmaktadır. Göçe ilişkin uluslararası metinlerde göçmen kavramı, daha çok ekonomi temelinde göçmen işçiler başlığı altında yazım sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır. Anlaşılacağı üzere evrensel bir tanımından bahsedilemeyen göçmenlik tanımı, temel yazımda göç eylemini gerçekleştiren özneyi tanımlama maksadıyla kullanılır. Benzer bir şekilde Birleşmiş Millet Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) göçmen ifadesinde uluslararası kabul görmüş hukuki bir tanımın bulunmadığı ifade edilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2024). Göçmen ifadesiyle ilgili olarak genel kullanımda göç edenleri ve mültecileri de kapsayan geniş bir kapsamı olduğuna işaret edilir ancak mültecilerin özel durumları dikkat alınarak onların göçmenlik statüsünden farklı özel bir alanda değerlendirilmesine hükmeder (BMMYK, 2024).

Türk Dil Kurumunun Sözlüğünde (TDK) göçmen ifadesine denk olarak “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk); muhacir” ifadesine yer verilmiştir (TDK, 2024). Uluslararası terminolojide kabul gören haliyle benzer niteliktedir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, göçmen olan kişilerin gittiği ülkelerde yerleşme iradesinin bulunması ve bu amaçla kültür, dil, din vs. konularında etkileşim sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yanında göçmenlik kavramı içerisinde göçe neyin neden olduğu veya zorlayıcı faktörlerin bulunup bulunmadığı hesaplaması nihai tanımlamanın olmamasında etkindir. Göçmen kavramına ilişkin göçe neden olan faktörler bağlamında yaşanan bu anlam karmaşası Türk göç mevzuatı açısından farklı bir söylem ve pratiği beraberinde getirmektedir.

Türk göç mevzuatında göçmen tanımı, İskân Kanunları ve uygulama tebliğlerinde kullanılan anlamıyla yasal sürece dâhil edilmiştir. 29.06.2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanununda; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” şeklinde bir göçmen tanımı karşımıza çıkar. Göçmen kavramının doğrudan Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kişileri tanımladığı bu tanım, iskân edilecek veya

serbest göçmen olarak kabul edilecek kişileri tanımlar. Bu kişilerin ülkeye kabulleri ve yasal süreleri zarfında işlemlerinin tamamlanması ve sürecin sona ermesine binaen Türk vatandaşlığına alınacaklardır. 5543 sayılı İskân Kanunun öncülü olan 14.04.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanununda göçmen lafzına ilişkin bir ibare olmamakla birlikte muhacir ifadesine yer verilmiş ve bu kişilerin benzer bir şekilde Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olunması yönünde tanıma ulaşılmıştır. Nitekim 2510 sayılı İskân Kanunu kişilerin iskân kanunları kapsamında ülkeye yerleştirilmesine yurtlandırılmasını amaçlamaktadır. Muhacir ve göçmen kavramlarının sözlük anlamı açısından benzer anlamlara geldiği göz önünde bulundurulursa, nihai amaç ve hedeflenen sonuç açısından İskân Kanunlarında göçmen veya muhacirin tanımına ve uygulanan politikaya ilişkin süreklilik olduğu görülmektedir.

Göçmen kavramının ülke içinde yapılan göç veya yer değiştirmeler açısından da bir anlamı bulunmaktadır. Bu kapsamda, ülke içinde göç eden bireylere de demografik bir anlam olarak göçmen ifadesi kullanılır. Bu anlam iç göçe ilişkindir. Vatandaşlıklarında bu kapsama dahil olabildiği nüfus ve sosyoloji kavramlarının içerisine dahil olabilen iç göçe ilişkin bu anlam çalışmamızın içeriğine dahil değildir.

Göçmen ifadesinin uluslararası göç literatürü ve Türk göç mevzuatı açısından sosyolojik terminolojide göçe ilişkin birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Ancak genelde göç eden bireyi tanımlanırken kullanılan genel geçer durumdaki geniş anlamı akla gelmektedir. Devletlerin kendi göç sistemlerinde farklı amaçlarla kullandıkları göçmenlik kavramı Türk mevzuatında doğrudan iskân mevzuatıyla gerçekleştirilen tanımlamaya referansta bulunmaktadır. Türkiye özelinde kullanımda göçmen ve muhacir kelimelerinin aynı anlama geldiği görülmektedir. Bu kelimelerin toplumsal hafıza ile devletin göç ve iskâna ilişkin resmi terminolojisinde Türk soylu ancak yabancı uyruğa tabi olup ülkeye devlet eliyle getirilen kişilerin tanımlanması aşamasında kullanılmaktadır. Çalışmamız içerisinde iskân mevzuatı kapsamında Türk soyluları tanımlayan çerçeve anlamında değerlendirilecek göçmen ifadesi, iskân kanunları kapsamında ülkeye kabul edilen ve iskân veya serbest göçmenliğe ilişkin konu hak ve yükümlülüklerin verildiği kişiyi tanımlayacaktır.

1.2.1.2. Yabancı

TDK'ye göre yabancı; “başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse); bigâne, ecnebi” olarak tanımlanır (TDK, 2024). Yabancı kavramı uluslararası göç hukuku ve Türk göç mevzuatı açısından farklı anlamlar ve içeriklere sahiptir. Yabancı kavramı belirlenen ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan kişi olarak değerlendirilir (6458 sayılı Kanun, Madde 3). Hiçbir ülkenin vatandaşlığında bulunmayan kişiler ise uluslararası hukuk açısından “vatansız (Haymatlos) olarak tanımlanır (6458 sayılı YUKK, Madde 50). Vatansız olarak tanımlanan kişilerin göç ettikleri veya yerleştikleri ülkenin vatandaşlığına kabul edilmediği sürece vatansız olarak değerlendirilir. Bu kişiler devlet için yabancı tanımının içerisinde bulunmakla birlikte hiçbir devletin uyruğunda bulunmadıkları için ayrı bir başlık özelinde değerlendirilirler.

Hukuksal ve siyasal anlamlarının dışında yabancıнын toplumsal yapı içerisinde var olan sosyolojik anlamı bulunmaktadır. Belirlenen kişinin toplumsal yapının içerisinde vatandaş olarak kabul almaması, toplum nazarında yabancı ifadesiyle etiketlenmesine neden olmaktadır. Ülkeler açısından kendi topraklarına gelen uyruğunda bulunmayan bireyler için yabancıların hukuki ve siyasi statüsüne ilişkin yabancılar hukuku tesis edilmiş ve uluslararası göç hukuku anlamında yabancılar sunulan haklar bulunmaktadır. Yabancıların gittikleri ülkelere kabulleri, kalış durumları ve ülkeden ayrılma süreçleri egemen devletin belirlediği hukuk içerisinde sürdürülmektedir. Devletlerin göçe ilişkin yönetimi ulusüstü yapılara devretme veya uluslararası antlaşmalarla ülkeler arası ilişkilerde muhatap devletlerin vatandaşlarına diğer yabancı devlet vatandaşlarına sunulan hak ve imkândan ötede haklar sunulabilmektedir. Bu durum toprak üzerinde münhasır devletin egemenlik hakkıyla ilintilidir (Tilly, 1975, s.96).

Yabancı kavramının vatandaşlık bağı karşısındaki karşıt hali, çalışmamız sürecinde ele alacağımız yabancı ülke uyruğuna bağlı ancak soydaşlık kavramı üzerinden ülke içerisinde diğer yabancılar kıyasla daha farklı hukuka tabi olan kişilerin vatandaşlarla benzer haklara sahip olması yönleriyle tartışmalı bir alanı ortaya çıkarır. Sahip olduğu hak ve imtiyazlara erişimde yasalarla sağlanmış kolaylıklara sahip olan Türk soylular göç hukuku açısından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Yabancı kavramının hukuksal zeminde içinde bulunan Türk soylular, uygulama ve pratikte vatandaşlara yakın veya

benzer haklara sahip olması yabancılık durumlarının sorgulanmasına neden olmaktadır. Sosyo kültürel anlamda, Türk soyluların toplum nazarında yabancı kapsamında değerlendirilmelerindeki güçlük hukuksal zemin ve siyasal örgütlenme içerisinde de varlık alanı bulmuştur.

1.2.1.3. Düzenli ve Düzensiz Göç

Devletlerin ülkesel sınırlarıyla çevrelenmiş egemenlik alanlarının geçilme yol ve yöntemleri göçlerin düzenli veya düzensiz olarak tanımlanmasına imkân sağlar. Kimi hallerde, devletlerin verdiği izin sürelerinin aşılmasıyla da düzenli göç süreci düzensiz göçe dönüşebilir. Devletlerin, yabancı uyruğa tabi kişilerin ülkeye giriş, kalış durumları ve ülkeden ayrılışları düzenlenmiş ve belirli prosedürler içerisinde yürütülmektedir. Devletlerin ortaya koyduğu resmi belgeler ile resmi giriş ve çıkış noktalarında yasal sürece uygun şekilde verilen izinler dahilinde gerçekleştirilen göç hareketliliğine düzenli göç veya yasal göç denilmektedir (Çiçekli, 2014, s.30). Düzenli göçün, göç veren ülke ve göçün hedefindeki veya transit geçiş konumundaki ülkeler tarafından kabul edilmesi ve resmi süreçlerinde sorunun bulunmaması gerekmektedir. Devletlerin rızası devşirildiği ve göçün amaç ve kapsamına uygun görüldüğü için devletlerin öncelediği ve kabul ettiği göç hareketliliği yöntemidir.

Devletlerin ortaya koyduğu resmi belgeler veya izinleri bulunmadan ülkesel sınırların devletlerin izni alınmadan geçildiği göç yöntemine düzensiz göç denilir (Çiçekli, 2014, s.29). Düzensiz göçün devletler tarafından kontrolü sağlanamadığı ve göç hareketliliğine konu olan kişilerin kimliğinin tespiti mümkün olmadığından dolayı devletlerin önlemeye çalıştığı bir yöntemdir. Resmi dokümanları ve gerekli izinleri olmayan göçmenlerin ülkeler arası sınırları illegal olarak geçmesiyle gerçekleşen düzensiz göç, göçe kaynaklı eden az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yöneliktir. Bu göç yöntemi, göçü alan ülkeler için kamu güvenliği, asayiş ve toplumsal yaşama ilişkin birçok alanda sorunlara kaynaklık ettiği öngörüsüne sahiptir.

Düzensiz göçmenlerin devletlerce tespit edilmesi ve ülkesel menfaate tehdit oluşturmaması adına düzenli göçmen haline getirilmesi için yasal statüye alınması veya ülkeyi terke davet edilmesi istenen ve işlenen bir süreçtir (İçduygu & Aksel, 2012). Düzensiz göçün devletleri tarafından kontrol edilemediği ve toplumsal yapıya ekonomi,

kayıt dışı istihdam, güvenlik sorunları ve olabilecek diğer alanlarda sorunun kaynağı olabilmesi nedeniyle devletin engellemeye çalıştığı uygulamadır. Devletin engelleme sürecinde devletlerarası ilişkileri öncelediği ve ulusüstü ortaklıklara yakınlaştıkları görülmektedir.

Türkiye açısından göç kavramının içerisinde düzenli göçün teşvik edilmesi ve kontrol edilmesiyle birlikte düzensiz göçün önlenmesine yönelik göç yönetiminin sağlanmasını hedefleyen politika söz konusudur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Cumhuriyet tarihi boyunca Türk soylu göçmenler gerek kitlesel akınla gerek bireysel olarak Türkiye'ye düzenli veya düzensiz göçe konu olarak gelmiş ve kalışları yasal kapsamlar çerçevesinde düzenlenmiştir. Türk soyluların Türkiye'ye nihai vatan toprağı olarak göç etmeleri ve kalış durumlarının belirli sürelerle kısıtlı olmaması ve süreklilik arz edeceği göz önünde bulundurularak iş ve işlemleri yürütülmüştür. Düzensiz göç bağlamında ülkeye giriş yapan ve Türk soylu olduğu tespit edilen kişiler uyruğunda bulundukları ülkelerde olası karşılaşılabilecekleri dili, dini ve tabiiyeti sebebiyle ayrımcılığa maruz kalabileceği veyahut işkence ve zorbalığa konu edilebilme ihtimaline yönelik gerekli hassasiyet gösterilmesi açısından değerlendirmeler yapılmıştır. (Babuş, 2006, ss.186-188). Bu kişilerin insani mülahazalar çerçevesinde yasal zeminde ülkede kalışlarına imkân sağlanmıştır.

Göçmenler göç ettikleri ülkelere zamanla yakın akrabalarını veya yakınlarını göçün çekim etkisiyle göç ettikleri coğrafyalara gelişlerini sağlayabilir, bu durum zincirleme göç kavramıyla açıklanır. Göçmeler arasında meydana gelen sosyal ağ ve enformel ilişkiler göç ettikleri yerlerde kendi yaşam alanlarını inşa etmelerine neden olur. Bu durum düzenli veya düzensiz göç dinamiklerinin her ikisini de içerecek şekilde süreklilik arz edebilir. Aile birleşimi gibi hususlar göçmenlik kavramı içerisinde kurumsallaşmış kavramlardır. Zorunlu veya gönüllü olarak göçe öznellik eden bireyin aile üyelerini göç ettiği ülkeye getirmesi ve ailenin bütünleşmesi olarak tabir edilir (IOM, 2013).

1.2.1.4. İltica

Sosyal, siyasi, ekonomik ve çevresel sebeplerin zorlayıcı etmenler haline gelmesi neticesinde zorunlu bir göç faktörü olarak ortaya çıkan iltica kavramı, bireyin göç ettiği

ülkeden korunma istemesiyle başlar. İltica sebeplerinde kişinin zorlayıcı bir duruma konu olma hali söz konusudur. Dili, dini, ırkı, tabiiyeti, siyasi görüşleri veya çevresel afet durumları nedenleriyle uyruğunda bulunduğu ülke tarafından zorlayıcı durumlara konu edilen kişilerin zorunlu göç ile bu zorluklardan kurtulma arayışıdır (Ekşi, 2016, ss.79-82). İltica kelimesi sığınma kelimesiyle eş anlamlıdır. Uluslararası göç hukukunda özel bir konuma sahip haktır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde “herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” hükmü çerçevesinde garanti altına alınmıştır. Devletlere uluslararası göç bağlamında görev veren ve kabul edilen 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi) ile bağlayıcılık kazanmıştır. Sözleşmede adı geçen ifadeyle “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacak” hükmü bulunmaktadır (Cenevre Sözleşmesi, 1951). İltica prosedürlerinde çerçeve belirleyen bu ifade, Birleşmiş Milletler nezdinde kabul görmüş ve imzacı devletler açısından bağlayıcı durumdadır. Nitekim 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol (New York Protokolü) anılan sözleşmeye ek ve tamamlayıcı hükümdedir (Asar, 2015, s.96). New York Protokolünün Cenevre Sözleşmesinin 1951 yılından önce olan zaman kısıtlı durumunu 1951 yılı sonrası yaşanan olayları da kapsayacak şekilde genişlemesiyle mümkün olmuştur.

Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi ve New York Protokolüne sadece Avrupa kaynaklı ülkelerden sığınanlara mültecilik değerlendirmesi yapılacağı noktasındaki coğrafi kısıtlaması, Türk soylular açısından da önemle takip edilmiştir. Nitekim, yaşadıkları coğrafyalarda dili, dini ve kültürel etmenleri dolayısıyla baskı ve zorlama gören Türk soylu göçmenlerin doğrudan İskân Kanunu kapsamında değerlendirilmediği hallerde uluslararası koruma ve mültecilik konularında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Cumhuriyet tarihi içerisinde Türk soylu topluluklardan çeşitli nedenlerle Türkiye’ye gelen kişilere iskân süreçleri içerisinde hak ve imkânlar tanınması sonucu vatandaşlığa kabul süreçleri uygulanmıştır. Uluslararası ilişkilerdeki hassas dengeler ve devletin

siyasetinin bir gereği olarak Türk soylularından iltica talebinde bulunanlara iltica prosedürleri kapsamında değerlendirme yapılmıştır. Bu kişilerin iskân süreçlerinin işletilemediği ve uyruğunda bulundukları ülkelere dönme durumlarının beklendiği Türk soylu kişi veya kişilere soy bağına bakılmaksızın genel iltica prosedürü işletilmiştir. Bir örnek olarak, 2014 yılında Irak'ın kuzeyinde terör tehdidi sebebiyle Türkiye'ye gelen çoğunluğu Irak Türkmen aslına sahip Türk soyluların ülke içerisinde kalış durumlarının değerlendirilmesi aşamasında kendi talepleri doğrultusunda uluslararası koruma talepleri 6458 sayılı YUKK üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Cumhuriyet tarihi açısından az rastlanan bir örnek olarak karşımıza çıkan bu örnek, Irak'ta yaşanan geçici savaş ve iç karışıklık koşullarında Türkmenlerin Türkiye'de kalışları sürecinde yaşamlarını kolaylaştırma adına değerlendirilmiştir.

1.2.1.5. Uyum ve Entegrasyon

Uyum ve entegrasyon kavramları birbirine yakın gözükse ancak sonuç ve kapsamaları açısından farklılık arz eden hususlardır. Entegrasyon kavramı, göç eden bireyin veya topluluğun gittikleri coğrafyalarda yaşanan hayata ve toplumsal yapıya tek yönlü olarak alışması, adapte olması ve içselleştirmesi süreci adına verilir (Güler, 2020, s. 250). Uyum ise, göçmenler ile yerel halkın karşılıklı toplumsal uzlaşısı ve kültürel kabuller ekseninde birbirine tahammül etme ve saygı geliştirme halini yansıtır (Güler, 2020, s. 251). Uyum sürecinin karşılıklı cereyan etmesi, buna karşın entegrasyonun göçmenlerin yerel halka adapte olması ve toplumsal kurallar manzumesine uygun bir yaşam şeklini geliştirmesi yönleriyle eleştirilir.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre; entegrasyon kavramı, göçmenlerin sosyolojik, siyasal ve ekonomik konularda yaşadıkları ülkenin bir parçası olma halinden bahseder (IOM, 2013). Yaşanılan ülkeye adaptasyon süreci yaşama ilişkin birçok yönü barındıran çok yönlü bir iştir. Süreç içerisinde toplumsal yaşama uygun sosyal ağların inşası, dil, istihdam, barınma ve vatandaşlık gibi konularda kabulün sağlanmasını önceler. Göçmenlerin birçok alanda rüşünü ispat etmesi ve vatandaşlık bağıyla ilgili ülkeye bağlanmaları entegrasyon sürecini hızlandırabilir. Göçe ilişkin literatürü incelediğimizde, entegrasyon kavramının asimilasyon ve çok kültürlülük kavramlarının arasında bir noktada bulunduğu ifade edilmekle birlikte uluslararası göç

terminolojisiinde sıklıkla kullanılması dikkat çekmektedir. Uluslararası kabul görmüş metinler de ve Avrupa Birliği'nin göç alanına ilişkin geliştirdiği metinler entegrasyon kelimesi daha sıklıkla kullanılan bir ifade olmakla birlikte Türkiye özelinde gerek Kanunun lafzında gerekse idarenin uygulamaya ilişkin adımlarında “uyum” kelimesi tercih edilmiştir. Burada amacın göçmenler özelinde onların kimliklerine saygı duyan ve karşılıklı toplumsal uzlaşıyla ortak değerlerin ortaya çıkarılması amacının taşındığı değerlendirilebilir.

Uyum ve entegrasyon kavramlarının yabancıların Türkiye’de sorun olmaktan çıkarılması veya toplumsal uzlaş ve huzurun sağlanabilmesi adına önemli kavramlardır. Türk soylu göçmenlerin toplumsal uyum veya entegrasyon konularında doğrudan sorun yaşanmasa da dolaylı olarak toplumsal sorunlarla karşılaştıkları durumlar mevcuttur. Türk soylu toplulukların Türkiye’ye göç etmeden önce yaşadıkları ülkelerde karşı karşıya kaldıkları sosyo kültürel değişim ve asimilasyona varan dezenformasyon, Türkiye’de uyum süreçlerinin uzamasına ve toplumsal sorunların yaşanabilmesine olanak sağlamıştır. Benzer şekilde, iskân edildikleri bölgelerdeki iklim koşulları, tarım uygulamaları, ekonomi, ticaret, geçime imkân sağlayabilecek diğer zanaatlar ve sosyo kültürel yapılar uyum süreçlerine doğrudan etki bırakmaktadır.

1.2.2. İskân

“Yurtlandırma” anlamına gelen iskân kelimesi göç mevzuatı içerisinde özerk bir yere sahiptir (TDK, 2024). Bu özerklik hali, göç eyleminin nihai varış yerinde yurtlandırılma ve vatandaşlığa kabul öncesinde bir takım hak ve imkânlarla sahip olma sürecini tanımlar (Çağaptay, 2002, s.230). İskânda temel amaç yurtlandırılan bireylerin yaşadıkları yerlerde üretici hale geçebilmeleri ve bunu sürdürmeleri istenir. Göç eyleminin özel bir alt kümesi şeklinde değerlendirilmesi gereken İskân; siyasal, sosyal ve hukuksal yapılarıyla farklılıklar arz edebilmektedir. İskânın dünya üzerinde birçok devlet tarafından nüfus politikasını yönlendirme, kazanılan toprakların devlete aidiyetini artırma ve uluslaşma süreçlerinde etkin olarak kullanıldığı tarihsel bir okumadır. Yabancı uyruğa tabi ancak belirli bir milletin kültürel bir parçası olunması halinden meydana gelen iskân süreçleri toprakların genişleme ve daralma süreçlerinde farklı amaçlarla kullanılmıştır. İskânın temelde göç ile bağlantılı anlamı üzerinden çalışmamız

içerisinde düşünebileceğimiz anlamı, yabancı uyruğa tabi Türk soylu kişilerin iskân edilmesi olarak Türk iskân mevzuatında düzenlenmektedir.

Devletlerin ülke içerisinde nüfus yoğunluğunun dengelenmesi, kamu hizmetlerine erişimin sağlanması, ülkeye ait kaynakların topluma dengeli sunulması ve devletin toprak bütünlüğü içerisinde tüm alanlarda egemenliğinin tesisinin sağlanabilmesi için iskân süreçleri önemli kabul edilmiştir. İskân uygulamaları gerek ülke içerisinde vatandaş olan kişiler arasında gerekse ülke dışında bulunan yabancı uyruğa tabi kişilere yönelik devlet eliyle hayata geçirilmektedir. Çalışmamızda, yurt içinde meydana gelen iskân uygulamalarından ziyade yabancı uyruğa tabi kişilerin ne sebeple veya hangi amaçlara uygun bir şekilde İskâna konu edildikleri irdelenecektir.

Dünya devletleri açısından coğrafi keşifler sonrası yeni toprakların yurtlandırılması amacıyla kıta Avrupa'sından göçler yaşanmıştır. 19'uncu yüzyılla birlikte iskân sorunu ülkeler için hayati öneme ulaşmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıktığı bu süreçte, ülke içinde nüfusun dağılımında, azınlık nüfusun asimilasyonunda ve belirlenen sınırların müdafaasında gerekli görülmüştür (Çağaptay, 2002, s.241). Avrupa'da gelişen sanayileşme, üretimin artması ve ticaretin kıtalar arasına taşınması, Avrupa'dan yenedünyaya göçü teşvik etmiş, yenedünyada göçlerle özgün toplumsal yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu inşa sürecinin kontrolünü elinde bulundurmak isteyen devlet aygıtı iskân uygulamalarıyla nüfus dağılımı ve göçü planlı hale getirmeye çalışmıştır. Ulus devletlerin savaşlarla ortaya çıktığı Avrupa coğrafyasında ise sınırların dış müdahale ve mücadele ekseninde genişlemesi ülkelerin uluslaşma süreçlerinin olağanın dışında seyretmesine neden olmuştur. Bu durum, iskân yöntemleriyle ulus devletin varlık sahalarını korumalarına neden olmuştur. Devletler ulus inşa süreçlerinde kendinden olarak tanımladığı kişi veya toplulukları ulus devletinin bünyesine katma eğiliminde bulunmuşlardır. Avrupa açısından yıkıma sebep olan İkinci Dünya Savaşı sonunda milyonlarla ifade edilen Avrupalının yerlerinden edilmesi hadisesi, savaş sonrası toplumsal kalkınma ve ekonomik refah devletlerinin kurulmak istenmesi ve birleşik Avrupa temelinde bu konunun gündeme geldiği konjonktürde, ulus devletlerin Avrupa'da ulusüstü örgütlenme projesine başlamadan hemen önce gerçekleştirmek istedikleri Avrupalı kimliklerine sahip çıkmak ve yerlerinden edilen soydaşlarını yeniden Avrupa'ya kazandırmak olmuştur. Bu aşamada, 1945 sonrası Avrupa özelinde iskân politikasıyla ulus devletlerin uluslaşma süreçlerinin hızlandırdığı ve bunun

akabinde Avrupalılaştırmanın önemli hale getirilmek istendiği bilinmektedir (Arslan, 2012).

Uluslaşma süreçlerinin en derin etkisini yaşayan Osmanlı Devleti, toprakları üzerinde ortaya çıkan ulus devletler üzerinden parçalanmış ve nihai Anadolu toprağı üzerinde milli bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Kazgan, 1974, s.12). Türkiye'nin kuruluşu sonrası ulus devlet sınırlarının ötesinde kalan soydaş nüfus devletlerarası ilişkilerde yıllarca sorun olmuş, uluslararası ilişkiler ve iskân uygulama adımlarıyla sorun çözümlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında ülke toprakları içerisinde uluslaşmanın devam etmesi, çağdaş bir nüfus inşasının tesis edilmesi ve ülkesel bütünlüğün tesisi için iskân önemli bir yere sahip olmuştur. İskânın çift taraflı yönü, birincil kapsamda ülke içerisinde azınlık durumunda bulunan veya teröre konu olabilecek kişi veya toplulukların ülke içerisinde farklı alanlara İskânıyla sulhun sağlanmasını amaçlamış, bunun yanında konargöçer vatandaşların nihai üretim araçları içerisinde yer alması ve vergilendirmeye tabi olabilmeleri için yerleşik yaşama geçmeleri noktasında iskân politikasına konu edilmiştir (Babuş, 2006, s.30). Vatandaş açısından konuya baktığımızda, ülke içerisinde ekonomi, yerleşim ve zorunlu haller sebepleriyle köylerin toplulaştırılması ve üretim zincirinin devamlılığının sağlanması amaçlarıyla iskân uygulamaları Kanunlar kapsamında uygulanmıştır.

İskânın diğer bir yönü olan yabancı uyruğa tabi ancak Türk soyundan olan kişilerin çeşitli sebeplere bağlı olarak ülkeye kabul edilenleri İskân Kanunları kapsamında yurtlandırılmasını hedeflemekteydi (Babuş, 2006, s.123). 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması sonrası mübadele sorunuyla baş başa kalan erken dönem Türkiye Cumhuriyeti, sonrasında çoğunluğu Balkan coğrafyasından olmak üzere Osmanlı coğrafyasının her yanından ve son kertede Türk soyluların yaşadıkları diğer coğrafyalardan İskân ve göç bağlamında gelenleri kabul etmiştir. İskân sürecinin Türk soylu yabancı uyruğa tabi kişiler bağlamında siyasallaşan ve Cumhuriyet tarihi boyunca devam eden yönü günümüz koşullarında da varlık sahasını sürdürmektedir. Devletin İskâna ve Türk soylulara bakış açısı dönemsel tartışmalar etrafından sürdürülmüştür. Türk soylulara yönelik politikanın sadece iskân mevzuatına bağlı kalmaması yabancılar hukuku açısından da değerlendirmelerin olduğu muhakkaktır. Türkiye'nin iskân uygulamaları, yabancılara yönelik göç mevzuatının belirlenmesinin öncesinde varlık alanı bulmuştur. Osmanlı Devleti döneminden Cumhuriyete miras kalmış, nüfus, kimlik

ve siyaset alanlarının birlikte değerlendirildiği bir alan olmuştur. Türk mevzuatı açısından iskân süreçleri ve İskânın içinde yer alan aktörlerin hangi kapsamda değerlendirildiğinin tanımıyla çalışmaya devam edilecektir.

1.2.2.1. İskânlı Göçmen

1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunun 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu'yla güncel halini alması ve dönemin gerekliliklerine uygun olarak kapsamının belirlenmiştir. İskâna yönelik mevzuat kullandığı dilin güncellenmesi ve AB direktiflerine uyumlulaştırılması ana hedef olmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 2006). Özü itibarıyla çoklu değişiklikler yapılmayan süreçte 5543 sayılı İskân Kanunun Türk soylu göçmenlerin ülkeye kabulü, kalışları ve İskân Kanunu kapsamında yurtlandırılmasına yönelik iş ve işlemler tanımlanmıştır (Babuş, 2006, s. 171). 2510 sayılı İskân Kanununda yer alan ifadelerin güncel göç tanımlarından uzak olması, kullandığı dil ve yorumları itibarıyla güncellikten uzak olması TBMM'ye iletilen kanun teklifinde yer almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 2006). Kanunun lafzında yer alan bazı ifadelerin 5543 sayılı İskân Kanunuyla kaldırıldığı görülmektedir. Uygulanacak işlemlerin içeriğine yönelik aydınlatıcı ifadelerden yoksun olan 2510 sayılı Kanunun aksine 5543 sayılı İskân Kanunuyla, kanun kapsamında yürütülecek iş ve işlemlere yönelik aydınlatıcı ifadeler kullanılmıştır. İskânlı göçmen 5543 sayılı İskân Kanununda tanımlanmıştır. İskânlı göçmen; "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır." İskân Kanunu kapsamında İskânlı göçmen olarak kabul edilecek kişi veya topluluğun İskânına yönelik 5543 sayılı İskân Kanununa istinat eden özel bir Kanunun kabul edilme zorunluluğu bulunmaktadır. İskânlı göçmenlerin, kimler olacağı, sayıları ve kapsamına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle düzenleme yapılmaktadır. İskânlı göçmenlerin yurt dışında Dışişleri Bakanlığı misyon birimleri tarafından, yurt içindeyse İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından tayin ve tespit edilmesi ve bu idari tespitin Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması akabinde iskân işlemleri planlanmaktadır. Yurtdışından getirilerek İskânlı göçmen olarak kabul edilecek kişiler Dışişleri Bakanlığı tarafından tespit edilir. Ülkeye kabulleri, İskâna konu taşınmaz diğer hizmetlerin tahsisi sonrası Türk vatandaşlığına kabulleri

sağlanıncaya kadar geçerli olacak olan Göç İdaresi Başkanlığınca düzenlenen “İskânlı Göçmen Kimlik Kartı” kişilere tevdi edilir. İskânlı göçmenlerin iskân edildikleri yerlerde yerleşik hale gelmeleri ve o bölgede daimi olmaları hedeflenir ve bu kapsamda idari sürelerle yerleştirildikleri bölgelerde mukim olup olmadıkları denetlenir (5543 sayılı Kanun, Madde 10). İskân işlerinin yönetilmesi ve denetlenmesi için ilgili dairi birimlerin katılımıyla İskân komisyonları oluşturulur (5543 Sayılı Kanun, Madde 18).

5543 sayılı İskân Kanunu Türk soylu yabancı uyruğa tabi kişilerin ülke içerisinde özel kanunlar tarafından belirlenen Topluluklar özelinde İskâna yönelik iş ve işlemler yerelde Valilikler merkezde ilgili tüm devlet birimlerinin görev dağılımıyla İskâna konu edilirler ve nihai olarak iskân olunanların Türk vatandaşlığına kabulleriyle süreç tamamlanır.

İskân Kanunu kapsamında göçmen olarak kabul edilemeyecek kişiler aynı Kanunun 4’üncü maddesiyle tanımlanmıştır. “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.” hükmü amirdir. İskân Kanunu kapsamında yurtlandırılması planlanan kişi veya kişilerin nihai olarak Türk soyundan ve Türk kültüründen olma hali aranmaktadır. Ancak, kamu düzeni, güvenliği ve milli unsurlar açısından sorun olabileceği ilgili güvenlik birimleri tarafından değerlendirilen kişi veya kişiler İskân Kanunları kapsamında değerlendirilememektedir (5543 sayılı Kanun, Madde 4).

1.2.2.2. Serbest Göçmen

Serbest göçmenlik müessesesi 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu’nun 7’nci maddesinde serbest göçmenlik ismine yer verilmeden tarif edilmiştir. Anılan maddede Türk ırkına yönelik atıf 2006 tarihli ve 5543 sayılı Kanunla Türk soyundan ve Türk kültüründen olma hali tanımıyla değiştirilmiştir (2510 sayılı Kanun, Madde 7). 5543 sayılı İskân Kanunu’nda serbest göçmen “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir.” şeklinde tanımlanır. Serbest göçmenlik kapsamında ülkeye kabul edilenlere devlet yardımı sunulmaz ve ülke içerisinde istedikleri bölgede kendi imkânları çerçevesinde yaşayabilirler. Türk soylu

olduğu dış misyon temsilcilikleri veya yurt içinde İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Başkanlığı ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün yapacağı değerlendirmeler neticesinde tayin ve tespit edilen kişi veya kişilerin serbest göçmenlik talepleri değerlendirilir. Başvuruların yurtdışından yapılması halinde serbest göçmenlik vizesi için uyruğunda bulunduğu ülkede bulunun dış temsilciliklere müracaat ederler. Yurtiçinden yapılan başvurular ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilir. Serbest göçmenliğe ilişkin ilk değerlendirme dış misyon temsilciliklerinde tamamlandıktan sonra görüşleri alınmak üzere İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünden (NVI) ve olabilecek ilgili güvenlik ve idari kurumlardan uygun görüş alınmak suretiyle kişiye serbest göçmenlik statüsü sağlanması amacıyla serbest göçmenlik vizesi verilir. Ülkeye kabulü sağlanan ve gerekli yasal süreçlere uygun hareket edenlere serbest göçmenlik kimlik kartı tahsis edilir (5543 sayılı Kanuna Bağlı Yönetmelik).

Türk vatandaşlığına kabul edilmeye kadar iki yıla kadar ülkede serbest göçmenlik belgesiyle kalış sağlayan Türk soylu kişiler gerekli sürecin tamamlanması sonrası Türk vatandaşlığına kabulleri sağlanır. İskanlı göçmenlik statüsünden farklı olarak özel kanunla düzenlemeye ihtiyaç olunmayan bu süre, kabulü sağlanan Türk soylulara yurt içinde istedikleri yerde ikamet etme nihai olarak devlet yardımı talep etmeme yükümlülüklerini bağlar. İskanlı göçmen statüsünde olduğu gibi Türk soyundan ve Türk kültüründen olmayan veya kamu düzeni, güvenliği konusunda sorun barındıranlar ile daha önce sınırdışı edilenler serbest göçmenlik statüsünden yararlanamazlar.

1.2.2.3. Münferit Göçmen

Münferit göçmen; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenler” olarak tanımlanır (5543 sayılı Kanun, Madde 3, (g) fıkrası). Münferit göçmenliğe kabul edileceklerden Türk vatandaşı birinci veya ikinci derece yakınının bulunması ve bu yakının münferit göçmen olarak kabul edilecek Türk soylu yabancı uyruğa tabi kişilerin ülke içerisindeki ihtiyaçlarını karşılayacağını taahhüt etmesi ve bu durumun idari makamlarca muteber görülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, başvurunun dış misyon şefliklerine yapılması sonrası Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının incelemeleri ve uygun görüşleri sonrası serbest göçmen vizesi

verilmesine karar verilir. Bu kişilere İskâna konu yardımlar sunulmaksızın serbest göçmen olarak kabulleri yapılır ve statü sağlanır. Bu kişilere serbest göçmenlik ve İskânlı göçmenlikte olduğu gibi gerekli yasal sürenin sonunda Cumhurbaşkanı kararıyla Türk vatandaşlığı verilir.

Münferit göçmenliği, serbest göçmenlikten farkı belirli bir aile olarak ülkeye kabulü ve maddi durumu ve sorumluluk durumu idare tarafından takdir edilen Türk vatandaşının referans olarak istenmesidir. İskân süreçlerinde yaşanabilecek maddi zorlukların iskân edilecek göçmenlerin Türk vatandaşları yakınlarının referans olması ve sorumluluğunu paylaşması neticesinde çözümlenmesinin hedeflendiği uygulamada, devletin iskân süreçlerinde olası maddi desteğinin en aza indirilmesi hedeflenmiştir. 5543 sayılı İskân Kanunu'nda serbest göçmenlik statüsünün bir bileşeni olarak varlık gösteren münferit göçmenlik statüsü, ülkeye kabul edilen Türk soyundan ve Türk kültüründen kişilerin iskân yardımı almaksızın ve özel kanunlara ihtiyaç duyulmaksızın ülke içerisinde istedikleri yerleşim yerinde ikamet etmeleri kaydıyla ülkeye kabulleri ve değerlendirme süreçleri yürütülmektedir.

1.2.2.4. Toplu Göçmen

Toplu göçmen; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen aileleri tanımlamak amacıyla kanun lafzında yer almaktadır. Ulus devletlerin ortaya çıktığı dönemlerde devletlerin kendi milliyetinden olduğuna kanaat getirdiği ve değerlendirdiği kişi veya kişileri ülkelerine kabulü ve İskâna konu hak ve imkânları tesis etmeleri hayli önemliydi. Bu durum, ülkelerin azınlık nüfusundan kurtulmalarına ve ulusal bütünlüğünü tesis etmelerine imkân sağlamaktaydı. Nitekim 5543 sayılı İskân Kanunun da yer alan “toplu göçmen” ibaresi ülkelerin uluslararası ilişkiler ve diplomatik gelişmeler temelinde ortaya çıkmış ve Türk soyluların ülkeye kabulü ve İskânları süreçlerinde uluslararası kabullerinde önemli olduğuna işaret etmiştir. Yabancı ülkelerle yapılan antlaşmalar neticesinde demografik yapı, sosyal ve siyasal etmenler eşliğinde Türkiye'ye gönüllük esasına göre gelmek isteyen Türk soyundan ve Türk kültüründen olan kişi veya kişilere Cumhurbaşkanlığının kararıyla serbest göçmen olarak kabulleri sağlanır. Bu kişilere İskân Kanunu kapsamında serbest göçmenlik paydası sağlanır.

İskâna konu devlet yardımı sunulmaz ve ülke içerisinde istedikleri yerlerde ikamet edebilirler. Bu kişilerin ülkeye kabullerinin yapıldığı noktalarda göçmen kabul merkezleri inşa edilir ve bu merkezler vasıtasıyla Türk soyluların sağlık, gümrük, idari ve nakil işlemleri tamamlanıncaya kadar merkezlerde kalışlarına imkân sağlanır. Yasal sürenin sonunda ilgili süreçleri tamamlananlara Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlık verilir. Toplu göçmen kabulü iskân uygulamalarının karşıt devletin rızası alınması ve bunun devletlerarası antlaşmalara konu edilmesi açısından devletler hukuku bağlamında özel bir yere sahiptir. Türkiye'nin iskân mevzuatının uluslaşma sürecine imkân sağlaması amacıyla 1923-1945 yılları arasında gündeme gelen ve Balkan ülkelerinde bulunan Türk soyluların ülkeye kabul süreçlerinde aktif olarak kullanılan toplu göçmen kabul yöntemi, 1945 sonrası dönemde göçlerin yaşanan siyasi krizler neticesinde gerçekleşmesi ve devletin uluslaşma sürecinden ziyade planlı göç stratejisi açısından uygulanmış bir yöntem olarak karşımıza çıkmamaktadır. Nitekim, uluslaşma sürecinde devletlerin sıklıkla kullandıkları bu yöntem güncel mevzuatta varlığını sürdürmektedir.

1.2.3. Soy Bağı Kavramı Açısından İskân ve Göç İlişkisi

Soy bağı kavramı uluslaşma sürecinde devletin bütünlüğü ve milli nüfusunu artırma amacıyla egemenlik gücünü pekiştirme aşamasında kullanılan sosyo kültürel ve siyasal bir tanımlama alanıdır. Bu alan, soy bağı kavramının göçe ilişkin tanım ve terimlere yönelik başlangıcına Cumhuriyet tarihinin ilk günlerinden itibaren etkili ve etkin olmasına olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemini oluşturan göç ve iskân mevzuatları açısından başlangıç sayılan 1860'lı yıllarda başlayan göç yönetimi olgusu iskân ve göç süreçleriyle Anadolu'nun Türk ve Müslüman yurdu haline gelmesinde girizgah durumundadır. Ulus devlet yapılanmasının Osmanlı'nın son dönemi İttihat ve Terakki dönemi siyasal ve nüfus politikalarıyla başladığı göz önünde bulundurulduğunda Anadolu'nun iktidar elitleri tarafından istenen nüfus çerçevesinde dizayn edilmeye başlanması Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise 1923-1960 yılları arasında ulus devlete yönelik nüfus artışının hedeflenmesi yönündeki devlet politikasının varlığı soy bağı kavramı üzerinden Anadolu'ya göçü desteklemiş ve milli amaçlar içinde kurulan devletin sağlamlaştırma aşaması olarak iskân siyaseti görülmüştür. Diğer yandan, ülke içerisinde azınlık

durumunda olan nüfusun ülkeden gönderiliyor olması iktidar elitleri tarafından ulus devletin güçlendirilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Göç planlamasının soy ve soydaşlık kavramlarına referansta bulunduğu ulus devletin inşa süreci, Türk soyluların çoğunlukla yaşadıkları ülkelerde meydana gelen baskı ve yıldırma politikalarıyla birlikte hızlanmıştır. Bu sonuç mali olarak devleti zorlayan koşullar karşısında göçmen hikâyelerinin zorluklarının devam etmesine neden olmasına rağmen, devletin milli politikaya uygun şekilde varlık alanını tanımlaması ilerleyen aşamada ulus devletin sorunsal olmaktan çıkmasına hizmet edeceği inancıyla sürdürülmüştür.

1960 yılıyla birlikte planlı nüfus yapısına geçen ve kontrollü bir nüfus artışı öngörülen kalkınma düzeninde Anadolu'ya yönelik göçler Türk soylu dahi olursa mücbir sebeplere bağlı olarak gerçekleşmesine cevaz verilmiştir. Savaşlar ve siyasal baskılarla kimlik bunalımının arttığı coğrafyalardan Anadolu'ya yönelen Türk soylu göçleri yurtdışında diasporanın öncelendiği, Türkiye'nin işçi göçleriyle Avrupa'ya ekonomi ve kalkınma alanlarında bağının arttığı bir dönem ve beraberinde zorunlu sebeplere bağlı kalınarak sürdürülmüştür (Ağanoğlu, 2017, s.362). Devletin göç süreçlerinde gelenlere sunduğu imkânların azalması İskânlı göçmen kavramı yerine serbest göçmenlik üzerinden hukuksal zemini kurgulaması gelen göçmenlere devlet desteğinin azaltılmasıyla göçmenlik öyküleri yerini hayal kırıklıklarına bırakmıştır.

Cumhuriyet tarihinin her döneminde varlık alanı bulan soydaş kavramı üzerinden iskân ve göç kavramı sosyo kültürel bir hadisenin resmi merciler tarafından işletilmesi ve ülke nüfusuna yön verilmesi ve son aşamada devletlerarası ilişkilerin bir bileşeni olarak değerlendirilmiştir. İskân kavramının Türk soylular özelinde değerlendirildiği ve geçicilikten uzak nihai yurttaş haline getirmeyi hedeflediği hem göç hem de nüfus politikasıyla eşgüdümlü olabilen iskân kavramı kendine has mevzuatı ve uygulama adımlarıyla müstakil bir alan olarak Cumhuriyet tarihi içerisinde varlık alanı geliştirmiştir. Kendisine has dinamikleri ve göç süreçlerinin devletin belirlediği kapsam ve içerik anlamında farklılaştırdığı bir düzlemde ilerlemiştir. Devletin Türk soyluları iskân siyasetiyle ülke içerisinde kalıcı hale getirilmek istendiğine yönelik inançlı politikasının zamanla değişime uğradığı haller mevcuttur.

Yabancılar mevzuatı içerisinde Türk soyluların yer almaya başlaması gerek ikamet izinleri gerekse ilticaya yönelik başlıklar özelinde talepleri ortaya çıkarmıştır. Türk

soyluların Türkiye’de kalıcı olmayabileceği hallerin mevcut olduğu veya siyasi otoritenin bu yönde kararlar almasıyla geçici olarak ülkede kalışlarına müsaade edildikleri ve nihai olarak ülkelere dönüşlerinde fayda mütalaa edildiği gerçeğini yansıtmaktadır. Soydaşlık kavramı üzerinden devletin tanımladığı kalıcılık ibaresi içeren göç ilişkisinin, geçici olabileceği öngörüsü yabancılar mevzuatı açısından da soydaşlık üzerinden bir tanımlamayı gündeme getirmiştir. Nitekim yabancılar mevzuatı açısından geliştirilen uygulamalar silsilesinde Türk soylular müstakil bir yer edinmiştir.

Göç kavramının tüm yabancıları kapsayan hali, yabancı uyruğa tabi tüm kişilerin iş ve işlemlerinin yürütülmesiyle geniş bir kapsama sahiptir. Yerleşme ve kalıcı ilişkiler kurulması suretiyle müstakbel vatandaşlık fikrinden ayrı bir alanı ortaya koyması, iskân konusundan ayrı ancak belirli noktalarda bağlantısı bulunan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İskân mevzuatı yabancı uyruklu ancak Türk soylulara yönelik iş ve işlemleri içermesi yönüyle göç mevzuatının içerisinde yer almaktadır. Soydaş kavramının iskân mevzuatı içerisindeki merkezi yapısı, göç mevzuatı veya daha özel ifadeyle yabancılar mevzuatı içinde Türk soyluların kendine has bir konuma erişmesine neden olmuştur. Yabancılar mevzuatında iskân mevzuatından ayrı olarak değerlendirilen Türk soylu olarak adlandırılan kişilere yönelik yasal ve idari düzenlemeler ile ülkeye kabul, kalış, çalışma izinleri ve vatandaşlığa kabul konularında kolaylaştırıcı politikalar zinciri soydaş kavramı üzerinden özerk bir alanda ilerlemesine neden olmuştur. Tüm koşullar göz önünde bulundurulduğunda Türk soylu kavramının iskân ve göç mevzuatları açısından siyasallaşan bir alan olduğu dikkat çekmektedir.

Göç kavramının ulus devlet ile olan değişimi ve sınırlarının ulus devlet çerçevesi göz önünde bulundurularak kurgulanmasının imkânsızlığı devletin vatandaş ve yabancı ayırımında üçüncü bir özne olarak soydaş kavramının oluşmasına neden olmuştur. İcat edilmeyen ancak ulus devletle birlikte ortaya çıkan soydaş tanımlaması milleti ifade eden ve millete ait toprakların ötesinde varlığını sürdüren her bir bireye bütünün bir parçası olması nedeniyle verilen özel bir kelimedir. Soydaş kavramının resmi metinlere dayanmayan söylemi, küresel sistemle kurulmak istenen uluslararası göç mevzuatı özelinde karşıt bir söylemin oluşmasına neden olmuştur. Uluslararası göç sisteminin eşitlikçi ve küreselleşmeyi savunan hümanist bakış açısı içerisinde soydaş ifadesi uygun görülmemektedir. Soydaş ancak yabancı uyruklu kişilerin ulus devletin bir paydaşı olarak varlık sahasına sunulması, göçmenlik ifadesi üzerinden yapıldığında

yadırganmıştır. Bu sosyolojik ancak bir o kadar da siyasal söylem, ulus devletlerin hafızalarında soydaşların içerilmesini ve toplumsal tabana işlenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir.

Göç olgusunun değişen ve gelişen yüzü, dünya tarihinin şekillenmesine ve insanların çeşitli kültürler vasıtasıyla farklı kimliklerle ortaklıklar kurmasına ve nihayetinde uyum ve entegrasyon gibi kavramların yeni toplumsal yapıların oluşturulmasında başat rol üstlenmelerini beraberinde getirmiştir. Ulus devletin bir argümanı olarak soydaş kavramının içeriği uyum ve kültürel etkileşimle kurulmak istenen yenedünya prensipleri içerisindeki yerini anlamak amacıyla kavramların iç yüzlerini genel hatlarıyla irdelemek çalışmamızın giriş bölümünde zihinlerde oluşabilecek sorulara ışık tutacaktır.

Cumhuriyet tarihi boyunca zorlayıcı etmenler ekseninde Anadolu'ya gerçekleşen Türk soylu göçlerinin güncel düzlemde bu zorlayıcı halinin giderek azalması ve ekonomik nedenler eşliğinde Türkiye'ye göç etkin hale gelmiştir. Türk soyluluk iddiasında bulunan kişi veya toplulukların taleplerinin giderek artması Türk soylu parantezinin toplumsal yapı tarafından kabulü, politikanın işlevselliğinin sürdürülmesine hizmet etmiştir. Türk soyluların Türkiye için anlam ve öneminin dönemsel koşullar içerisinde değişkenlik gösterdiği ancak devamlılık arz ettiği görülmektedir. Siyaset mecrasında bir baskı unsuru olarak belirli toplumsal tabana hitap eden Türk soyluluk uygulaması, Türk soyluluk beyanı ve iddiasında bulunan topluluklar arasında da eşitsiz bir rekabeti ortaya koymasıyla eleştirilmiştir. Göç ve iskân süreçlerine ilişkin anlam karmaşasına son vermek ve çalışmamız özelinde dillendireceğimiz ifadelerin içerik ve önemine binaen Türk soyluluğun nihai tanımını yapmak mümkün gözükmemektedir.

Çalışmamıza ilişkin girizgâh durumunda olan bu bölümde, göç, iskân, vatandaşlık kavramları içerisinde soy ve soydaşlık kavramları üzerinden Türk soyluluğa ilişkin tanım ve kaidelere erişilmeye çalışılmıştır. Alana ilişkin temel kavramların ve tarihsel süreçlerin gerek sosyoloji, gerekse siyaset bilimi çerçevesinde değerlendirmelere yer verilmiştir. Bunun yanında, kanunlar ve idari işleyişe yönelik düzenlemeler içerisinde Türk soylulara yönelik özne ve fiillerin uygulama alanlarına etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Yoğun bir söylem ve kurallar zinciri sunan iskân uygulamalarının merkezinde yer alan Türk soyluluğun iskân süreçleri içerisinde tanımlar ve uygulama

adımlarında farklılaşan anlamları pratiğe yönelik eylemlerde göz önünde bulundurularak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu alan özelinde amacımız, göç, göçmenlik, vatandaşlık, soy, soydaşlık ve iskân mevzularında çalışmamız kapsamında ele alınacak hususlar göz önünde bulundurularak bir çerçeve çizmektir. Son aşamada ise, soy bağı kavramı üzerinden özellikle Türkiye açısından göç ve İskâna yönelik resmi söylemin değişimine ve etkilerine yönelik çıkarım sağlamaktır.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASINDA TÜRK SOYLULUK

Çalışmamızın ilk bölümünde, göç sistemi ve Türk soyluluk başlığı içerisinde yer alan kavramlara ilişkin bir çerçeve belirleme ve konumuz dâhilinde ele alınan hususların daha kolay anlaşılması için kavramlara yönelik bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Göç başlığının tarihsellik öyküsünden daha çok modern anlamda ortaya koyduğu ve çalışmamızda odak kümemiz olan Türk soylular başlığı hesaba katılarak Cumhuriyet tarihi özelinde bir anlatım sergilenmiştir. Modern devletin göç konusunda ortaya koyduğu argümanlar ele alınmış olup, nüfus ve göç arasındaki bağlantı üzerine tanımlamalar incelenmiştir. Türkiye’nin göç tarihinin ana bileşenleri olan yabancılar ve iskân mevzuatlarına ilişkin literatürde bulunan kavram ve bilgiler çalışmamız çerçevesinde analiz edilmiştir. Nihai değerlendirme aşamasında soy bağı kavramı üzerinden iskân ve göç mevzuatların birbiriyle olan ilişkisi analiz edilmiştir.

İkinci bölümünde ise, çalışmamızın merkezinde bulunan Türk soyluluk kavramının resmi yazımdaki anlamı öncelikle incelenecektir. Resmi yazım içerisinde Türk soyluluğun tanımı yapılırken nelerin kıstas olarak belirlendiği ve siyasi alana hangi konuların bırakıldığı hususu başlıklar halinde incelenecektir. Ardından Türkiye’nin göç mevzuatına yön veren yasal düzenlemeler içerisinde Türk soyluluk kavramı tüm yönleriyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet tarihinde göç olaylarına neden olan tarihsel süreçlerde siyasi tarihin göçe ilişkin kilometre taşları göz önünde bulundurularak Türk soylulara yönelik politikalar tasnif edilmiştir. İskân uygulamalarına yönelik değerlendirmelerin Türk soylular ile ilgili geliştirilen politikanın merkezinde olduğu kanısının yanında yabancılar mevzuatında da özel bir anlam içeren Türk soyluluğun Cumhuriyet tarihi içerisinde devleti yönetenlerin yaşanan göç krizi durumları içerisinde nasıl siyasi söylem geliştirdiklerine yönelik değerlendirmelere yer verilecektir. Mevcut anlatı Türkiye’nin göç mevzuatında Türk soyluluğun analiziyle nihayetlenmiştir.

2.1. TÜRK SOYLULUK

Osmanlı Devleti'nin fetihler ve iskân siyasetiyle geniş alanlara yayılan hâkimiyeti göçler ile birlikte Türklerin Balkanlar başta olmak üzere fethedilen toprakların her alanına yayılmıştır. Fetih ve gaza kavramlarının anlamlı hale gelebilmesi için ele geçirilen toprakların Müslüman nüfus ile pekiştirilmesi ve devlet egemenliğinin hâkim kılınması elzemdi. Bu politikanın genişletici yönü Türklerin göç karakteriyle birleşince iskân edildikleri coğrafyalarda kalıcı kültürel ilişkiler ve bu yolla yeni toplumsal yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Babuş, 2006, s.27). Göç kavramının sosyo kültürel yönü göç edenlerin ulaştıkları topraklarda daha önceden var olan toplumlarla ilişkiler geliştirmelerini, kültür transferinin sağlanmasını ve son aşamada toplumsal yapının zenginleşmesini beraberinde getirmiştir. Göçün bu anlamlı ve birleştirici yönü karşıt bir anlatıyı da ortaya çıkarmıştır. Oluşan kimlik kendini tanımlarken karşıtı olanı üzerinden ifade edilmiştir. Bir kimliğin kendisini tanımlarken karşıtı olabilecek kimliğe atıfta bulunması olağan bir gerçekliktir. Nitekim kimlikler üzerinden toplumsal yapı içerisinde bizden ve bizden olmayanlar hali ortaya çıkmıştır (Karpas, 2010, s.75-76). Devletin egemenliği altındaki kimlikler kendi mecralarında varlık göstermişlerdir.

Kimliğin, dil, din ve kültüre ait kavramlar eşliğinde şekillendiği bu dönüşüm fethedilen yerlere iskân edilen kişilerin millet ve devlet kavramları eşliğinde yeni sosyal ağlar tesis ettikleri, kültürel tanımlamalarına yeni öğeler dâhil ettikleri görülmektedir (Babuş, 2006, ss.28-29). Milliyetçi söylem ve eylemlerden önce Osmanlı tebaasının Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak iki ana başlık altında toplandığı ve milletin Osmanlı Devletine bağlı Osmanlılar üst kimliği altında varlıklarını kendi dini ve kültüre dair özellikleriyle birlikte sürdürmekteydiler. Bu kimlik algısının alt kümelerinde yer alan dil, din ve kültürel etmenlere yönelik ayırım üst kimlik bağlamında Osmanlıcılığın varlığına engel olmamıştır (Kirişçi, 1999). Max Weber'in tanımıyla bu patrimonyal ilişki Osmanlı Devleti özelinde hükümdar ve tebaa arasında yönetsel ilişkiyi tanımlamaktaydı (Aybay, 1999, s. 103). 19'uncu yüzyılla birlikte savaşların artması ve milli benlik ve kimlik eşliğinde ulus devletlerin cereyan etmesi hadisesi, daralan Osmanlı sınırlarında Müslüman ve gayrimüslim tebaa arasında kopuşların yaşanmasına neden olmuştur. Din ayırımı üzerinden toplumların Osmanlı tebaası özelinde belirlendiği ayırım, devletin sekülerleşme etkisi altına girmesi ve etnik ayırımların ulus devlet

inşasındaki öneminin pekişmesiyle nihayetlenmiştir. Milliyetçi akımın din faktörünün de ötesine geçerek soy ve nesep başlığı özelinde dil ve kültürel aidiyet kavramlarının işlemesi Osmanlı bütünselliğinin ulus devlet hegemonyası tarafından parçalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu açısından ulus devletlerin inşa süreci devletin yok oluşuna ve yerlerine ulus devlet esasına dayalı homojen toplum yapılarının ortaya çıktığı ideolojinin istekleri toplumsal arınmayı da beraberinde getirmiştir (Karpat, 2015). Toplumsal yapıların millet kavramı esasında belirlendiği ancak toprak alanlarının millet esasına göre çizilemediği kan ve savaşların meydana geldiği toplumsal dönüşüm sarmalında, milletin devletin sınırlarının ötesinde bir varlığı olduğu sonucu devletleri milli nüfusu toplama veya mevcut haldeki toplumsal yapıyı dönüştürme ve bu milli emeller nispetinde programlama gayretini beraberinde getirmiştir. Bu durum, ulus devletin vatandaşlarını homojen yapıda görme isteğinden ileri gelmektedir.

Türk soyluluğun belirlenen anlam kümesi içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet inşa aşamasında devletin kuruluş anlaşması olan 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasıyla resmi alana taşınan Türk ve Yunan Nüfus Mübadelesiyle Anadolu'nun ulus devlet inşa formuna uygun olarak Türk ve Müslüman nüfus ile dengelenmesi ve harici nüfusun ülke dışına gönderilmesiyle başlamıştır. Türk ve Yunan devletleri için kendi uluslarının ortaya çıkmasına hizmet edecek bu antlaşma bir takım acı reçeteler ortaya koysa da devleti yönetenler tarafından desteklenmiştir (Macar, 2015, s.177). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e giden süreçte milli devlet söylemindeki seçicilik toplumsal yapıların homojenleşmesi için gerekli hazırlıkları tamamlamıştır. Türk soyluluğun tamda bu atmosfer içerisinde Cumhuriyet tarihinden önce doğduğu ancak Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ulus devlet yapısının resmi söylem ve telkinlerle ele alınmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Devletin ulusu belirlenen milli payda etrafında anlamlı kılma gayesi egemenliğini tesis etme gayretiyle eş zamanlı yorumlanmıştır. Türk soyluluğun ilk aşamada Müslümanlık üzerinden inşa edilen örgüsü, sonraki süreçlerde Türk diline, kültürüne dair bileşenleri içermeye haliyle farklılaşmış ve kapsamının Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı kalma ifadesiyle neticelendirilmiştir.

Soy ve soydaşlık kavramlarının kültürel, siyasal ve sosyolojik etmenler ile belirlenmesinin akabinde bu kavramların hukuksal alan içerisinde yer edinmesi Türkiye'nin göç mevzuatını anlamlandırma açısından önemlidir. Türk soyluluğun iskân mevzuatı kapsamında değerlendirilen kısmında “Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı kalma” parantezinin varlığı, iskân kapsamında yabancı uyruklu bir kişinin Kanun hükümlerinden istifade etmesi için Türk soyluluğunun idare tarafından kabulü gereklidir. Bu gereklilik hali, Türk soylu olarak tasnif edilen kişilerin kimler olduğu, devletin Türk soyluluğu tayin ve tespitinde nelere dikkat ettiği ve siyasi bir ifade olarak Cumhuriyet tarihi içerisinde Türk soyluluğun kapsamında kimlerin bulunduğu soruları çalışmamızın bu bölümünde değerlendirilecektir. Türk soyluluk iddiasında bulunan kişi veya toplumların her birinin bu değerlendirmeye alınıp alınmadığı yönündeki sorunsal Türk soyluluğun çerçevesi belirli bir uygulama olmanın ötesinde siyasi manevralar içerisinde dönemsel tartışmalar ekseninde okunması gereken bir uygulama olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türk soyluluk iddiası içerisinde bulunup Türkiye'ye çeşitli nedenlere bağlı kalarak iskân edilmek isteyen toplulukların siyasal otoriteyle ilişkilerinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Siyasallaşmış bir alan olan Türk soyluluk politikası uygulama aşamasında ve resmi yazımda kapsayıcılık sorunu bulunan ve eleştirilen bir başlık olmuştur. Bununla birlikte, skân politikasından ayrı bir şekilde varlık alanı bulan Türkiye'nin göç mevzuatında ve bununla ilintili yabancılar hukuku içerisinde Türk soylulara yönelik özel anlam benzer bir şekilde kimlerin Türk soylu sorusunu gündeme taşımaktadır. İskân süreçlerinin maliyetli olmasının yanında uluslararası ilişkilerdeki hassas konular ve Türk soylu yabancılardan Türkiye'ye çeşitli gerekçelerle gelenlerin sayısının azımsanmayacak kadar artması iskân süreçlerinin yanında yabancılar mevzuatı açısından da Türk soylu başlığını zorunlu kılmıştır. Cumhuriyet tarihinin dönemsel krizleri eşliğinde ülkeye kabul edilen Türk soylulara yönelik devlet politikalarının analiz süreciyle birlikte güncel yabancılar mevzuatı içerisinde Türk soyluluğun anlam ve işleviyle devletin yürüttüğü siyasalar irdelenecektir.

2.1.1. Aynı Soy ve Kültürden Olma Hali

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla ortaya çıkan Türk ve Yunan mübadelesinde Türkiye'de mukim halde bulunan (İstanbul hariç) Ortodoks Hristiyan nüfus ile Yunanistan'da bulunan (Batı Trakya Bölgesi hariç) Müslümanların mübadeleye konu edilmesi antlaşmayla belirlenmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında on yıla yakın sürecek ve demografik anlamda her iki ülkeyi de değişime sürükleyecektir. Bahse konu mübadele süreci siyasi ve kültürel açılardan etkileri on yıllarca sürmekle birlikte antlaşmada inanç/din bağı üzerinden bir kimlik tanımı yapılmıştır (Ağanoğlu, 2017, s. 292). Din bağı üzerinden hayata geçirilmek istenen mübadele protokolü, devletlerin milleti tanımlama süreçlerinde dini öğelerin önemine vurgu yapmaktadır. Mübadelenin sonucu olarak Türkiye özelinde sosyal, kültürel ve siyasal zemin üzerinde ülke içerisine Müslüman olsalar bile dil ve kültür açısından farklı grupların da kabulüne neden olmuştur. Mübadele süreci gerek Yunanistan gerekse Türkiye açısından ülke nüfusunu homojen hale getirme ve uluslaşma süreçlerinin nihayete erdirilmesi için fırsat olarak görülmüştür (Ağanoğlu, 2017, s.296).

Cumhuriyetin kuruluşunda oraya çıkan antlaşma, devleti yönetenler için ulusun inşası amacıyla fırsatlar sunduğu kadar ilerleyen süreçte toplumsal yapı üzerinde problemleri de beraberinde getirmiştir. Ülkeye kabul edilen muhacirlerin dil ve kültür anlamında farklılıklara sahip olması toplumsal kabul ve uyum süreçlerinde yaşadıkları zorlukları beraberinde getirmiştir. Dil sorunlarının çözülmesi için 1928 yılında, hükümetinde desteğiyle “Vatandaş Türkçe Konuş!” şeklinde ifade edilen dilin birleştirici yönüne işaret eden resmi programlar ve söylemler geliştirilmiştir (Özdemir, 2021, s.15). 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanununda ve devamında 2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu'nda “Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı kalma” esaslı İskân uygulamaları için mutlak şart olarak görülmüştür. İskân Kanunun değişen dili ve kapsamı ülkeye kabul edilecek kişilerin Türk soyundan olma halinin idare tarafından tayin ve tespit edilmesine mutlak önem vermiştir. Bununla birlikte, Türk kültürüne bağlı kalma başlığında ise kabul edilecek göçmenlerin kültürün bileşeni durumunda olan dil, din, gelenek ve görenek, örf ve adetler bakımından uyumlu olunması hususlarını korumuştur. Bu bakımdan, Cumhuriyetin ilk yılında mübadele süreciyle ortaya çıkan din bağı üzerinden iskân politikasının uygulanması hali, soy ve kültür bakımından

olarak güncellenmiştir. Uygulama adımlarında din faktörünün etkililiği devam etmekle birlikte soy bağı ve kültüre ait diğer etkenlerin de önemli olma derecesi artırılmıştır (Kahveci, 2023, s.54). Türk soyluluk kavramının içerisinde dil, din ve kültüre ait bileşenlerin hepsine yönelik kapsama hali, Cumhuriyetin akraba olarak değerlendirilen kişilere yönelik iskân siyasetini de etkilemiştir. Türk soyundan olmayan genelde dini yaşam olarak Türklerle aynı konumda bulunan ancak dil ve kültüre dair diğer bileşenlerin farklı olduğu toplulukların iskân uygulamaları kapsamına alınamadığı bilinmektedir. Devletin göç siyasetine işlerlik kazandırması yoluyla yaşanan göç krizlerinde bu kişilerin ülkeye kabulünü içeren ve vatandaşlığa alınmalarına olanak tanıyan politikaların uygulandığını söylenebilir (Demirel, 2010, s.285).

Türkiye'nin iskân mevzuatında soy ve kültür kavramlarının birbirini destekleyen ve iç içe bir görüntü sunması nihai anlamda kültür kavramının içerisinde yer alan dil, din ve kültürel diğer etmenlerin soy bağıyla birlikte eş değer öneme sahip oldukları savlanır. 5543 sayılı İskân Kanununda göçmen olarak kabul edilecek Türk soylu kişilerin, Türk soyundan olmaları ve Türk kültürüne bağlı olmalarını şart koşmaktadır (5543 sayılı İskân Kanunu, Madde 3). Kimlerin Türk soylu sayılacağı konusunda nihai yetkiyi Cumhurbaşkanı makamına ait gören Kanun koyucu, idari açıdan Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerine görev yükler. Aynı soydan ve kültürden olma hali 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunuyla iskân mevzuatı özelinde resmi metinlere dahil edilmiştir. 1923-1934 yılları arasında iskân mevzuatında din bağının egemen faktör olduğu ve bu durumun toplumsal yaşamda uyum problemlerini ortaya çıkardığı ifade edilebilir. 1934 tarihinde iskân mevzuatına getirilen düzenlemeyle Türk soyundan olma ve Türk kültüründen olma hali yasalaşmıştır. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen iskân uygulamalarında siyasi karar alıcıların iskân edilecekler dil, din ve kültüre dair diğer bileşenlere göre karar verdikleri görülmektedir. iskân mevzuatının dışında yabancılar mevzuatına yönelik düzenlemelerde doğrudan bu ifadeye rastlanılmamaktadır. İdarenin uygulamalarında yabancı uyruğa tabi ancak Türk ve akraba topluluklarından olanlara yönelik kapsayıcı politika uygulandığı değerlendirilebilir. Diğer yandan idare tarafından Türk soylu olduğu tespit edilen kişilere, iskân mevzuatıyla tanımlanan hak ve imkânlardan ayrı olarak çalışma izinleri, vatandaşlığa kabul konusunda istisnai düzenlemeler getirilmiştir.

Soy ve kültür kavramlarının eş değer anlamda kullanışlı hale geldiği İskân uygulamaları için, Türk soyluluğun tayin ve tespit edilmesi sonrası göç mevzuatı açısından da farklı anlam ve önceliklere erişim imkânı sağlamaktadır. Bu hak ve imkânlar ek olarak istisnai vatandaşlık uygulamaları, 2527 Sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kurum, Kuruluş Veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun kapsamında sağlanan istisnai haller ile ikamet izinlerine konu süreçler açısından kolaylıklar tanınmaktadır.

2.1.2. Türk Soylu Kimlerdir?

Türk soyluluğun yasal çerçeveye göre tayin ve tespit aşamaları belirlenmiş ve nihai olarak siyasi karara yetki bırakılmıştır. Bu aşamada, uygulamaya dönük olarak Türk soyluluğun kimlere bir karine olarak verileceği konusu siyasallaşmış bir söylem olarak uygulamada yer almıştır. 5543 sayılı İskân Kanunda Türk soyluluğu “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kimseler” ibaresi içerisinde bir anlatı sunar. Bu anlatı ortak ataların varlığıyla başlayan köken bilgisinin zaman ve mekân kavramlarıyla özgünlüğünü koruması neticesinde kültüre dayalı konularda benzerliğin muhafaza edilmesiyle gerçekleşebilir. İskân Kanunu ve göç mevzuatı açısından Türk soylular daha önce Türk vatandaşı olup, başka bir ülke vatandaşlığına geçen ve Türkiye ile farklı hukuki veya siyasi kimliklerle bağlantısını sürdürmek isteyenleri kapsamaz (Aybay, 2005, s.46). Mevzuat kapsamında Türk soylu olarak ifade edilen kişiler, idari makamlar tarafından kabul edilen ve siyasi otorite tarafından onaylanan kişileri kapsar. Uygulama adımlarında bu kişilerin tarihsel olarak Anadolu topraklarıyla bağı olan veya çeşitli ülkelerde azınlık durumunda kalan ve sahip olduğu Türk kökenleri ile kültürel özelliklerden dolayı zorluklar yaşaması muhtemel topluluklardan ve nihai aşamada siyasi karar merciinin İskânlarına yönelik özel kanun çıkarması neticesinde belirlenir. Siyasi cenahın “Türk soylu kimlerdir?” sorusuna alanı genişletici ve Türkiye’ye göçü teşvik edici bir cevap vermekten kaçındığı görülmektedir. Bunun yerine mücbir sebepler etrafında Anadolu coğrafyasını nihai kurtuluşun anahtarı olarak gören, azınlık durumundaki toplulukları sahiplenici ancak bu durumda ülkeye göçü teşvik etmemesini önemseyen bir Türk soylu içeriğini uygulamaya çalışır (Babuş, 2006, s.135). Özellikle Misak-ı Milli sınırlarında kalan bölgelerden Türklerin anavatana

göçünün istenmediği ve bulundukları topraklarda varlıklarını korumaları bir politika olarak sürdürülür. Belirlenecek kapsamın siyaset tarafından dönemsel tartışmalar esnasında belirlenebildiği Türk soyluluk kavramı, uygulama adımları esnasında Türk soyluluk iddiasında bulunan kişilerden uyruklarında bulundukları ülkelerden onaylanmış resmi doküman isteyebilir. Bunun yanında idari bir tasarruf olarak tayin ve tespiti yönelik işlemleri tesis edebilir. Türk soylu olarak belirlenen toplulukların kimler olacağı hususunda siyasallaşmış ifadeler nedeniyle Türk soyluluk iddiası içerisinde bulunan topluluklar arasında eşitsiz uygulama ve politikalar bir arada devam edebilmektedir. Eleştirel bir cepheden uygulanan politikanın kapsamının devletin siyaseti üzerinden belirlenmesi Türk soylu topluluklar açısından farklı algı ve beklentileri beraberinde getirmiştir.

Türk soyluluğun ortak bir atadan gelme halinin ötesinde dil ve kültürel konularda ortaklıkların sürdürülmesi gereklidir. Aynı soydan olmanın yanında Türk kültürüne bağlı kalmanın ve bunu sürdürmenin önemi büyüktür. Ziya Gökalp'in "Millet nedir?" sorusuna verdiği cevapta "Millet ne ırkı, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir" ifadesine yer vermektedir (Gökalp, 2007). Gökalp'in bu tanımı millet kavramının sınır tanımaz ilkesine vurgu yapmakla birlikte milleti oluşturan fertlerin ortak dil, din ve kültürel etmenleri birlikte barındıran unsurlar olması gerektiği sonucuna varır. "Türk soylu kimdir?" sorusuna bu pencereden verilecek cevapta Anadolu coğrafyasıyla bağıni sürdüren ancak yabancı uyruğa tabi yaşamak durumunda kalmış kimseleri tarif eder. Siyasi karar mekanizmasının Türk soyluluk kavramı içerisinde kurgulamaya çalıştığı anlam bütünü bu merkezden yola çıkmakla birlikte uygulama adımlarında farklı durumlar söz konusu olmuştur. Siyaset biliminin doğası gereği toplumsal baskı ve yerelden yöneltilen taleplerin büyüklüğü çerçevesinde mevcut uygulamalar yasal sınırlar içerisinde farklı yönlerde değişimlere sahne olmuştur (Eryücel, 2012, s.65). Bu değişim Türk soyluluk kapsamının sorgulanmasına ve içeriğinin daraltıldığı yönünde eleştirileri beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin göç mevzuatının güncellenmesi ve uluslararası göç mevzuatına entegre olma sürecinde Türk soyluluğun kapsamının genişletilmesi ve mücbir hallerin ötesine çıkılması durumunda, hem ülkeye göçün teşvik edilmesine hem de uluslararası kamuoyunda göç konusunda eleştirilerin genişlemesine neden olunacaktır.

Türk soylu olarak tayin ve tespit edilen kişilere doğrudan Türk vatandaşlığı sunulmaz ancak Türk vatandaşlığına kabul süreçlerinde istisnai haller ile birlikte Türk soylu olan kişilere idarenin tasarrufu kapsamında çalışma izinleri, ülkede kalışlarında sağlanan düzenlemelerle birlikte bir takım imkânlar sağlanır. Türk soylu olmanın siyasal bir tasarruf olduğu yönündeki eleştiri göz önünde bulundurulduğunda, yasal düzenlemelere göre idarenin tasarruf alanının genişliği düşünüldüğünde konunun siyasallaşmasının olağan bulunduğu değerlendirilmektedir. Siyasallaşmış bir söylem olarak Türk soyluluk ifadesi, ulus devlet inşa mekanizmasının tarihsel aşamalara armağan ettiği bir donamım olarak ifade edilebilmektedir. Bu söyleme dayalı uygulamanın, siyasal elitler tarafından Cumhuriyet tarihi içerisinde muhacirlikten göçmenliğe evirilen yapısı, milli devlet içerisinde müstakbel vatandaş ifadesi üzerinden içselleştirilmesi istenen toplumsal kümeyi tanımlamıştır.

2.1.3. Türk Soyluluğun Tayin ve Tespiti

5543 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespit Cumhurbaşkanı tarafından yapılabilmektedir (5543 sayılı İskân Kanunu, Madde 7). 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesi sonrası güncel hali ortaya koyulan bu uygulama, daha önceden Dışişleri Bakanlığı'nın önerisi ve ilgili Bakanlıkların görüşleri sonrası Bakanlar Kurulu tarafından belirlenebilmekteydi (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No: 85, 2018).

Türk soyluluğun tayin ve tespit süreci, yurtdışında yaşayan yabancı uyruğa tabi Türk soyluluk iddiasında bulunan kişinin uyruğunda bulunduğu ülke makamlarından edineceği Türk soylu olduğunu gösterir resmi belgenin Türkiye Cumhuriyeti'nin dış misyon birimleri tarafından değerlendirilmesi ve neticede uygun görülüp, onaylanması suretiyle kişi Türk soylu olarak kabul edilebilir. Bu süreçte Türk dış misyon birimleri bahse konu kişilerle görüşme veya mülakat yapabilir ve durumun tespiti noktasında incelemelerde bulunabilmektedir. Bu yolla Türk soyluluğu tayin ve tespit edilen kişi 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında talepte bulunabilir ve talebinin uygun görülmesi halinde tarafına düzenlenecek vizeyle ülkeye kabul edilir.

Uyruğunda bulunduğu ülke makamlarından Türk soylu olduğunu gösterir belge temin edemeyen veya etmesi muteber olmayan kişilerin Türkiye içerisinde Valilikler

bünyesinde değerlendirme tabi tutulmaları ve yapılacak inceleme ile değerlendirmeler neticesinde Türk soyluluğun tespit edilmesi sağlanabilmektedir. Bir yabancıнын Türk soyluluk talebinde bulunabilmesi için Türkiye ile soy ve kültür bağlamında kendisinin ve atalarının bağının bulunduğuna yönelik yeterli belge veya ispat edici vesikaların sunulması idari makamlar tarafından istenebilmektedir. Bununla birlikte, Türk soy ve kültürüne ilişkin durumunun idare tarafından incelemeye konu edilmesi ve mülakat uygulanması gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Bir karine olarak Türk soyluluğun tayin ve tespiti Valilikler tarafından ilgili birimlerden yetkili idari personelin katılımıyla kurulacak bir komisyon tarafından değerlendirilir. Soy ve kültür açısından Türk soylu olduğuna karar verme makamı Cumhurbaşkanı olduğundan bu konuda siyasi tasarruf söz konusu olmaktadır. (5543 sayılı Kanun, Madde 7). Siyasi yapının değerlendirme kıstası topluluk adı temelinde gerçekleşmekle birlikte iskân edilecek topluluklarla ilgili özel kanun çalışmasının bulunması gerekir (5543 sayılı İskân Kanunu, Madde 3). Türk soyluluk iddiasında bulunan yabancı uyruklu bir şahsın durumunu resmi doküman veya söylemleriyle delillendirilmesi gerekmektedir.

Erken dönem Cumhuriyet döneminde İskân Kanunu ve uygulama yönetmelikler çerçevesinde yürütülen Türk soyluluk tayin ve tespit süreçleri, güncel düzlemde benzer pozisyonunu korumakla birlikte Türk soylu olarak belirlenen kişi veya kişilere sunulacak imkânları İskân kanunun ötesinde göç, çalışma izinleri, vatandaşlığa kabul süreçleri gibi birçok alanı kapsamaları süreç sonrasında Türk soyluluğuna karar verilen yabancıların istifade edecekleri alanları genişletmiştir.

5543 sayılı İskân Kanunuyla uygulama aşaması belirlenen Türk soyluluk tayin ve tespit süreci, İskân mevzuatı açısından değerlendirilemeyen veya değerlendirilmesi idare tarafından uygun bulunmayan kişi ve kişilerin yabancılar mevzuatı açısından Türkiye’de Türk soylu olarak kalış imkânı, çalışma izinlerinde yasal düzenlemeyle kanun kapsamında sağlanan kolaylık, istisnai vatandaşlık talepleri gibi alanlarda Türk soylulara sağlanan yasal düzenlemelerle teminat altına alınan imkânlarla erişebilmektedir.

2.1.4. Türk Soylu Uygulamasının Aşamaları

Çalışmamız özelinde Cumhuriyet tarihiyle birlikte ele aldığımız yabancı uyruğa tabi olan kişiler için Türk soyluluk kapsamı, 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanununda “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmak” şeklinde ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti açısından 1860-1923 yılları arasında soy ve soydaşlık kavramlarından ziyade Müslümanlık paydası üzerinden kaybedilen topraklardan başta Anadolu olmak üzere elde kalan topraklara Müslüman ahalinin göç ettirilmesi ve iskân süreçleri gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemine ilişkin uyguladığı göç ve iskân politikasıyla uyumlu bir şekilde 1923-1934 yılları arasında ülkeye kabul edilen ve iskân kanunları kapsamında hak ve imkân sağlanan kişilerin Müslüman olmasının birincil öncelik olduğu bunu takiben dil ve kültüre ilişkin değerlendirmenin dışında bırakıldığı ifade edilebilir. 1923 tarihli Lozan Antlaşmasına ek bir protokol olarak uygulamaya alınan Türk ve Yunan nüfus mübadelesi antlaşma metninde “Yunanistan’da bulunan Müslüman ahali” ifadesi yer almıştır. Nitekim 1923 yılı sonrası mübadele sürecinin akabinde Yunanistan’da bulunan Müslümanların Türkiye’ye gönderilmesi işleminde Türkçe konuşmayan ancak Müslüman olanların mübadeleye dâhil edildiği, Türk Hükümeti tarafından bu durumun anlaşılması sonrası uygun karşılanmadığı ancak Yunanistan’ın Müslümana azınlık nüfustan kurtulma amacıyla bu girişimlerini devam ettirdiği bilinmektedir (Macar, 2015, s.171). Bu durum Türkiye’ye gelen göçmenler arasında dil ve kültür konularında farklılıkların ortaya çıkmasına ve ülke içerisinde devlet politikasının gelen göçmenleri uyumlulaştırma yönünde sosyal politikaları uygulamasını beraberinde getirmiştir.

Mübadele sürecinde yaşanan sosyal kaos sonrası 1934 yılında İskân Kanunu hükmüyle sabit hale getirilen “Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olma” hali güncel mevzuat hükümleri çerçevesinde de devam ettirilmiştir. 1940’lı yıllarda Balkan ülkeleri başta olmak üzere Türkiye’ye çeşitli siyasi ve sosyal baskılar nedeniyle göç etmek durumunda kalan kişilere ilgili Kanun hükümleri çerçevesinde Türk soyluluk değerlendirmesi yapılmıştır. 1960’lara kadar sürecek bu siyaset Türk soylu göçünü Anadolu’ya teşvik ederken ulus inşa sürecinin artırılmasını hedeflemiştir. 1960’lı yıllarla birlikte planlı kalkınma ve büyüme düşüncesinin hakim olması nüfus artış hızının devlet mekanizması tarafından kontrol altına alınmak istenmesi Türk soyluları

Anadolu'ya göç etmeye teşvik eden politikayı daha kontrollü hale dönüştürmüştür. Bu dönemle birlikte yurtdışından ülkeye kabul edilecek göçmenlerin mücbir durumları analiz edilmiş, yaşadıkları ülkelerde kalmaları teşvik edilmiş ancak siyasi, sosyal ve ekonomik baskılar altında ezilen soydaş olarak ifade edilen topluluklara yönelik iskân ve göç mevzuatı açık bırakılmıştır. Devletin göç edenlere yönelik alabileceği ekonomik yükün fazla olabileceği endişesiyle İskân kanunu kapsamında ülke kabul edilenlerin çoğunluğu serbest göçmenlik veya toplu göçmenlik kapsamında iskân siyaseti güdülmeden ve devletin yapabileceği harcamaları en aza indirme gayreti içine girdiği gözlemlenmiştir (Baklacioğlu, 2015, s.192-193).

Kimlerin Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı sayılacağı hususu sosyolojik bir tanım olmakla birlikte, idarenin dönemsel politikalarında kendine yer edinmiştir. Dönemsel tartışmaların temelinde yatan Türk soylu karinesinin kimlere ne şekilde tahsis edileceği hususu Cumhuriyet dönemi boyunca zamansal ve mekânsal farklılıklarla birlikte sürekli tartışla gelmiştir. Bu husus, genel hatlarıyla Kanunun lafzında tarif edilmesine rağmen objektif kabulden öte sübjektif değer ve yargılar içermesi açısından kayda değerdir. Çünkü Kanun hükümlerinin ucu açık olması ve siyasi iradeye tüm yetkiyi vermesi konunun tüm boyutlarıyla siyasallaşmasına neden olmuştur. Nitekim Kanun koyucunun genel çerçevede belirlediği Türk soylu kimdir tarifi nesnel kabullerin içerisinde haklı olarak değerlendirilememiştir. Yabancılar hukuku mevzuatında yer alan “Türk Soyundan Olma” ve “Türk Soyluluk” gibi ifadelerin içinin yetkili makamlarca dolduruluyor olması ve Kanun lafzında tanımlamanın çerçeve mahiyetinde kalması, Türk Soylu olma halinin sosyolojik bir tanım içerdiği ifade edilebilir (Baklacioğlu, 2015, s.194).

İskân uygulamalarıyla Türk soyluluk bahsinin eş zamanlı kurgulandığı ve devlet tarafından belirlenecek ayrıcalıklı bir topluluğa diğer yabancılardan farklı Türk vatandaşlarına yakın bir takım hak ve imtiyazlar verilmesi durumu Kanun ve uygulama metinlerinde yerini bulmuştur. İskân uygulama ve örneklerinin tarihi süreç içerisindeki göçler ve zaruri haller karşısında dönemin siyasi güçleri tarafından çok yönlü kullanılması ve iskân işleriyle nüfus işlerinin birbirinden ayrı ancak bir o kadar birbirini tamamlayan işler haline gelmesi nüfus inşa sürecinde iskân işlerinin etkili olmasını sağlamıştır. Türk soylu olarak ülkeye kabul edilen kişilere diğer göçmenlerden fazla hak ve imtiyaz verilmesi yasal mevzuatta yer almıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca göçün bu istenen hali, yurtdışından ülkeye kabul edilmek isteyen Türk soyluların sayılarının giderek artması ile Türkiye'nin yurtdışındaki diaspora gücüne bırakacağı olumsuz etki ve Anadolu'nun göç kapasitesi göz önünde bulundurularak kontrollü sürdürülmeye çalışılmıştır. Küresel düzlemde yaşanan savaşlar ve ekonomik buhranlar göz önünde bulundurularak iskân edilecek kişilere Kanun kapsamında verilmesi gereken hak ve imtiyazlar konusunda aksaklıklar yaşanmıştır. Yaşanan savaşlar, insani krizler ve diasporadaki Türklerin yaşadığı siyasi ve sosyal baskılar eşliğinde gündeme gelen ve devletin iskân Kanununu işler hale getirmesi için özel Kanunlarla destekleyebildiği Türk soyluların iskân politikası, yurtdışında bulunan Türk soylu toplulukların yaşadıkları zorluklara göre veya münferit hadiselerle göre idare tarafından gündeme alınmıştır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen konjonktür nedeniyle Balkan ülkelerindeki baskıcı ve Türk-Müslüman karşıtı yönetimlerin Türk soylulara yönelik asimilasyona varan politikalarında Türkiye Cumhuriyeti kapsayıcı davranmış ve göçü insani mülahazalar gözeterek kabul etmiştir (İnan, 2016, ss.19-20).

2000'li yıllarla birlikte Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin hızlanması ve göç ile ilgili düzenlemelerin AB müktesebatıyla uyumlulaştırma gerekliliği göç ve iskân konularında düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. 2006 yılında ortaya konulan 5443 sayılı İskân Kanunu bu sürecin ilk ürünü olarak ortaya çıkmış, 2510 sayılı İskân Kanundaki muğlak ifadeler ve iskân ırka dayalı betimlemeler kaldırılmıştır. Güncel İskân Kanunun da dil, din ve kültürel uyuma ilişkin genişletici bir perspektif çizilmiş ve uygulamaya ilişkin devlet birimlerinin iş bölümü netleşmiştir.

2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla göç mevzuatı Avrupa Birliği Müktesebatıyla uyumlu halde sivil ve uluslararası standartları olan bir hale dönüşmüştür. Bu değişim ve dönüşüm içerisinde İskân Kanununa bağlı sorumlulukta bu sivil yapıya devredilmiştir. Türk soyluluğun tayin ve tespit işleri ile İskâna yönelik iş ve işlemlerin takibi sivil bir birim tarafından koordine ve sevk edilmesi uygulamasına geçilmiştir. 6458 sayılı YUKK'ta doğrudan Türk soylulara yönelik ifadelerin bulunmadığı ve 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında görev tanımladığı görülmektedir. Bu durum, iskân ve yabancılar mevzuatının birbirinden ayrı ancak belirli bir kurum tarafından farklı mevzuatlar çerçevesinde yürütülmeye çalışıldığının bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir.

2.2. TÜRK SOYLU POLİTİKASININ TARİHÇESİ

1923-2024 yılları arasında ele aldığımız Türkiye'nin göç politikası ve iskân mevzuatında Türk soyluluk kavramının yerine ilişkin Cumhuriyet tarihinde dönemlere ve yaşanan göç olaylarına göre devleti yönetenlerin Türk soylu göçmen politikası özelinde farklı politikalara ve bu anlamda geliştirilen uygulamalara müracaat ettikleri görülmektedir. Türk soylu göçmen politikasının Türk soylu toplulukların geneline hitap etmeyen ve dönemsel kriz zamanları ile yaşanan büyük olaylarla birlikte genişletilen ve geliştirilen politikaların belirli topluluklar özelinde devamlılık arz ettiği görülmektedir. Bazı Türk soylu toplulukların kapsamın dışında bırakılabildiği bir politika olduğu gerçekliktir. Dönemsel tartışmalar eşliğinde siyasal iktidarların tasarrufları çerçevesinde geliştirilen politikaların ilerleyen aşamalarda da devam ettiği ve suiistimale konu edilebildiği görülmektedir. Diğer yandan, Türk soylulara ilişkin düzenlemelerin kimi zaman amaçlarının ötesine çıkabildiği tarihsel örnekleriyle mevcuttur (Danış & Parla, 2009, s.137), (Saatçioğlu, 2021, s.1091).

Göç mevzuatından, nüfus işlemlerine, çalışma izinlerinden iskân mevzuatına kadar birçok alanda yapılan düzenlemelerle yabancılara ilişkin iş ve işlemlere göre farklılaştırılmak istenen ve diğer yabancılara sunulan haklara kıyasla özel bir alan karşımıza çıkmaktadır. Bu özel alanın, kendi iç dinamiklerinin farklı durumlar karşısında farklı tepkiler verdiği ve geliştirilen göç politikalarında anlık durumlara göre reaksiyonlar geliştirildiği görülebilmektedir. Türk soylulara yönelik izlenen politikaların ilk günden bugüne kadar geçen sürede değişken durumu nedeniyle genel çerçevesi belirlenmiş ve somut adımlarla neticelendirilmiş, belirgin çizgileri olan bir politikadan söz etmek mümkün değildir. İskân başlığı açısından geliştirilen göç uygulamasının tarihselliğe yönelik vurgusu Osmanlı Devleti döneminden günümüze aktarılabilen bir olgudur. Bu durum, göç süreçlerinin dönemler arasında devamlılık arz ettiği ve geliştirilen politikaların birbiriyle bağlantılı olabildiğini göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde göç konusunda kopuşların yaşandığı ve farklı politikaların göçmenler üzerinde yürütülebildiği öngörüsüne rağmen siyasal iktidarların değişmesi veya süreklilik arz etmemesiyle doğrudan ilintili olmadığı bilinmelidir. Kadim bir uygulama olarak iskân siyaseti Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine aktarılmıştır. Amacı ve kapsamında yaşanan farklılaşmalara rağmen politikanın içeriğinin anlaşılması amacıyla

Osmanlı'nın iskân siyasetine ilişkin bilgi vermek gerekmektedir. Tarihsellik vurgusunun koşullar ve dönemsel tartışmalara göre şekillendiği bir atmosferde, Türk soylu göçmen politikasının siyasal elitler için toplumun gönlünü alma veya toplumsal tabanı memnun etme gayretleriyle anlık olaylara yönelik tepkilerle geliştirildiği ve kendi iç işleyişinde yaşanan olaylarla birlikte birikim elde edildiği söylenebilmektedir. Devletin göç ve göçmenlik müesseselerinin dışında yorumlanabilecek Türk soyluluk uygulaması son dönemde göç mevzuatının Avrupa ile uyumlulaşma sürecine girilmesi ve küresel göç paradigmalarının göçe ilişkin telkinleriyle Türk soylu uygulamasını resmi mevzuatın belirli noktalarında tuttuğu görülmektedir. Genelde siyasi iradenin takdiri ve Kanun hükümleri içerisinde idareye bırakılan düzenleme alanlarıyla belirlenen bazı Türk soylu topluluklar diğer yabancılara kıyasla avantajlı konuma gelebilmektedirler.

Tablo-3 ile sunulmak istenen Osmanlı'dan Cumhuriyet'e göç politikasının içinde Türk soyluluğun anlam yükünde meydana gelen değişimdir. Evveliyatında din merkezli iskân ve göç politikasının Cumhuriyet'e geçiş aşamasında sekülerleşme ve millet kavramıyla birlikte uluslaştığı ve Türk soylu ifadesinin resmi yazımda kullanıldığı görülmektedir. Bu değişim, Türk soyluluğun içeriğinin doldurulması aşamasında bir takım sorularla sürecin devam etmesine neden olmuştur. Türk soyluluğun dil, din ve kültüre dair bileşenleri de içeren geniş görüntüsü Türk ve akraba topluluklar ifadesinin ortaya çıkmasına ve göç süreçlerine dâhil edilmesine neden olmuştur. Ancak resmi ifadelerde varolan Türk soyundan ve Türk kültüründen olma hali siyasal bir söylem olarak döneme ve koşula göre farklılaşabilen bir sorunsalı ortaya çıkarmıştır.

Tablo 1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göç ve İskân Kronolojisi

Tarih Aralığı	Dönem	Göç ve İskan Politikası
1860-1908	Osmanlı Dağılma Dönemi İçerik Yönelik İskan Politikası	Muhacir (Din Kavramı)
1908-1923	İttihat ve Terakki Dönemi	Sekülerleşme ve Ulus Devlet
1923-1934	Erken Dönem Cumhuriyet Lozan Antlaşması Sonrası	1) Sekülerleşme ve Ulus Devlet İnşa Süreci 2) Din Birliği Üzerinden Farklı Toplulukları İçerme Politikası
1934-1945	2510 Sayılı İskan Kanunu Sonrası	1) Muhacirlikten Göçmenliğe Dönüşen İskan 2) Türk Soyundan Olma ve Türk Kültürüne Bağlı Kimseler 3) Ulus Devlet İnşası
1945-1960	İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem Batı Merkezli Uluslararası Toplumla İlişkilerin Artırılması	1) Uluslararası Göç Sistemine Bağlanma Süreci 2) İskan ve Göç Mevzuatının Ayrışması 3) Ulus Devlet İnşa Sürecinin Devam Etmesi
1960-1980	Askeri Vesayet ve Yoğun Göç Hareketlilikleri	1) Planlı Nüfus Politikası 2) Yoğun Göç Talepleri Karşısında Dengeli Göç ve İskan Politikası 3) Ekonomik Koşulların Göç ve İskan Süreçlerine Yön Vermesi
1980-2000	12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Sonrası, Avrupa Birliği ve Batı Toplumuyla Uyum Sağlama Süreci	1) İskan Politikasıyla Türk Soyluluk Politikasına İşlerlik Kazandırma 2) Göç Mevzuatına İlişkin Avrupa İle Uyumlaştırma Çalışmalarının Başlaması
2000-2013	Türkiye'nin AB Uyum ve Adaylık Süreci	1) Göç Politikasının Sivilleşmesi ve Yasal Mevzuatın Hazırlanması 2) 5543 Sayılı İskan Kanunuyla "Türk Soylu" kapsamının korunması
2013-2024	6458 Sayılı YUKK ve Sonrası	1) Göç ve İskan Süreçlerinde Aktif Kurum Olarak Göç Teşkilatı Yapılanması 2) Türk Soyluluk Kapsamının İskan Mevzuatı Dışında Varlığını Sürdürmesi 3) Göç ve İskan Süreçlerinde Türk Soylu Politikasının Bir Merkezden Yürütülmesi

2.2.1. Osmanlı Devleti'nde Göç ve İskân (1860-1923)

Osmanlı Devleti için iskân siyaseti varlık alanını tanımlama ve genişletme açısından kuruluşundan bu yana hayati öneme sahip bir alan olarak politikanın merkezinde bulunmuştur. Fethedilen bölgelerin kalıcı hale getirilmesini hedefleyen iskân politikası İslamlaştırma açısından da genişleme dönemlerinde fetihlerle ele geçirilen toprakların nihai olarak ülke toprağı olarak kabul görmesi aşamasında kendisine yer edinmiştir (Barkan, 2015). İskân siyasetinin fetihler sonrası ele geçirilen yerlerde cami ve etrafında kurulan sosyal düzen içerisinde varlık alanı bulması din kavramının iskân süreçlerinde etkisini ortaya koymaktadır (Ateş, 1991, s.106). Bununla birlikte konargöçer toplulukların yerleşik konuma geçirilmesi siyasetin merkezini oluşturmuştur (Hallaçoğlu, 2014). Osmanlı Devleti'nin genişlemeye yönelik dönemlerinde yaygın olarak kullanılan iskân politikasının amacı ve yöntemi değişmekle birlikte tüm Osmanlı tarihi boyunca devam etmiştir.

Genişleme dönemlerinde fetih ve gaza ekseninde elde edilen toprakların kalıcı hale getirilmesini ve konargöçerlerin yerleşik düzene geçmesini hedefleyen dışa yönelik gerçekleşen birincil politika, Osmanlı Devleti'nin 1683 Viyana Kuşatması sonrası başlayan gerileme ve toprak kaybı süreçleriyle birlikte farklılaşmaya başlamıştır (Gürer, 2020, s.6). Bu farklılaşma, vatan kavramının anlamında meydana gelen değişmelerle birlikte giderek derinleşmiştir. İslamiyet üzerinden çeşitli toplumlarla kurulan kültürel bağ, köken bağının ötesinde değerlendirilmiş ve kaybedilen topraklardan elde kalan topraklara yönelik Müslüman göçleri ve İskânları devam etmiştir (Dündar, 2021, s.45). Toprak kayıplarının giderek arttığı ve kaybedilen coğrafyalarda kalan Müslümanların korunmasının ve taşınmasının gerekliliği iskân siyasetinin ikinci aşamasını ortaya çıkarmıştır. İçe göç sürecinde inşa edilen ve ikinci aşama iskân siyaseti olarak değerlendirilen bu iskân yöntemi kaybedilen topraklar üzerinde kalan Müslüman ahalinin vatan topraklarına taşınması, diğer bir ifadeyle iskân edilmelerini kapsamaktadır. 19. yüzyılla birlikte kapsamı ve alanı genişleyen içe yönelen göçler, iskân siyasetinin varlığıyla birlikte Cumhuriyet dönemine aktarım sağlanacak olan nüfus yapısının oluşmasına olanak sağlamıştır.

Osmanlı içe dönük iskân siyasetinde ümmet algısı üzerinden ortaya koyulan metafor, Balkan Savaşları sonrasında yaşanan trajik durum sonrası farklılaşmıştır. Temelde 1908

yılında İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle başlayan süreç, 1912 Balkan Savaşları yenilgisi sonrası iskân süreçlerinde merkezde bulunan ümmet olgusunun yerini seküler ve etnisite dayandığı iskân ve göç politikaları zincirini ortaya çıkarmıştır (Dündar, 2001, s.31). Nüfus yapısının uluslaşma sürecinde nihai durumun sağlayacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus temelli nüfus yapısına giden süreci ortaya çıkarmıştır. Osmanlı döneminde Cumhuriyete aktarılan tecrübe göç, İskân ve nüfus politikalarının birbiriyle bileşeni şeklinde devamlılık göstermiştir. Müslümanlık paydasının ana bileşen olduğu içe göçü tanımlayan iskân silsilesi, uzun yıllar boyunca devam etmiş ve son aşamada, ulus devlet temelinde inşa edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti'ne iskân ve göçe ilişkin tecrübenin aktarımıyla nihayete erdirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin dağılma süreciyle artan göç akınları Fransız Devriminin oluşturduğu milliyetçilik furysı ve Çarlık Rusya'sının gerçekleştirdiği Panslavizm merkezli politikalarla birleşince Balkanlar ve Kafkaslar özelinde Anadolu topraklarına yönelen ilk kitlesel göç hareketlerini ortaya çıkarmıştır (Kocacık, 1980, s.145). Göç krizinin Balkanlar özelinde genişleyen ulus devlet kurma hayallerinin bir sonucu olarak ortaya çıkması, yerlerinden edilen Müslüman tebaanın Anadolu'ya sığınmalarını gerekli kılmıştır. Kimi zaman zorunlu ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen göç hareketlilikleri kaybedilen topraklarla birlikte giderek derinleşmiş ve Anadolu'nun göçlerle birlikte yükünün artmasına neden olmuştur. Dağılma döneminde meydana gelen göçlerle birlikte ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunların Osmanlı Devleti'nin bir sosyal politika aracı olarak var olan vakıf, şehremini ve yerel yardım kuruluşları şeklinde geçici çözümlerle sürdürülme dönemi mevcut olmuştur (Erdem, 2017, s.58). Kontrolsüz göç hareketlerinin giderek artması ve yerelde otorite kayıplarının giderek derinleşmesi göç yönetiminde vakıf ve diğer kurumların giderek yetersiz hale gelmesiyle birlikte devletin konuya ilişkin düzenleme yapmasını gerekli kılmıştır. Bu durum, zorunlu göçlerle yerlerinden edilen Müslüman ahalinin Anadolu topraklarında İskânlarını gerekli kılmış ve son aşamada göç krizinin iskân yöntemiyle çözümü amacıyla göç yönetimine ilişkin Osmanlı Devletinde kurumsal ve hukuksal çerçevenin belirlenmesine yönelik ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Hukuksal terminolojiye ilişkin ifadelerin yerleşik yapıya erdirilmesi ve sonrası süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devletine miras kalacak olan muhacirlik, mültecilik ve İskâna yönelik ifade ve içerikler bu dönemde ortaya koyulabilmiştir. Muhacirliğin, din kardeşliği üzerinden ortaya koyduğu yakınlık Türkiye

Cumhuriyeti'yle birlikte daha sekülerleşmiş ve göçmen kavramı üzerinden kabul edilebilir müstakbel vatandaşları tanımlayan bir ifadeye dönüşmüştür (Dündar, 2021, s.29). Mülteciliğin göç terminolojisindeki değişken yapısı son dönem Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet iktidarları için Türk ve Müslüman olmayan topluluklar için kullanılmıştır (Dündar, 2021, s.30). Nitekim göç ve göçmen kavramlarının kaybedilen topraklardan geride kalan topraklara doğru yönelen içe yönelik algısı içerisinde muhacirlik kavramının Müslüman ve Osmanlı tebaası olarak değerlendirilen kişiler üzerinden yorumlandığı ve İskâna konu süreçlere konu edildiği görülmektedir (Dündar, 2001, s.227). Kavram karmaşasının mültecilik ve muhacirlik üzerinde yoğunlaştığı Osmanlı Devletinin son döneminde konuya ilişkin ortaya koyulan hukuksal metinler ve teşkilatlanmaya varan yapılanmalar bu ayrımın anlaşılmasında etkili olmuştur. Temel gaye olarak, muhacir politikasının Osmanlı tebaası içerisinde Müslümanları ve sonrasında milli bir devlete erişecek olan yapılanma içerisinde Türk ve akraba topluluklar olarak nitelendirilen toplulukların hicret kavramı üzerinden elde kalan Osmanlı topraklarına naklini içeren iskân ve göç kavramlarını içermektedir. 1865-1908 yılları arasında göç ve iskân siyasetinin ensar ve muhacir metaforu üzerinden Anadolu'ya yöneldiği ve organize edildiği göç hareketliliği, İttihat ve Terakki'nin 1908 sonrası kurguladığı nüfus politikası ekseninde farklılaşmayı içermiştir. 1908 yılından Cumhuriyet'e varan süreçte göçlerle Anadolu'ya gelen Müslüman ahalinin iskân siyasetiyle boş arazilere yerleştirilmesi ve Anadolu'da nüfus inşa süreçlerinin uluslaşmaya etkisinin artırıldığı bu dönemde iskân siyasetinin muhacirlerin Anadolu'ya göçleriyle Anadolu'nun "şenlendirmesi" kavramıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir (Dündar, 2021). Anadolu'da kurulacak milli devleti tanımlarken Ziya Gökalp'in kullandığı "bu yeni millet başka nam altında bir Türk milleti olacaktı" ifadesiyle özetlemektedir (Gökalp, 1999, s. 33). İktisadi anlamda üretici hale getirilmek istenen muhacirlerin, Müslüman nüfusun artırılması yoluyla da bölgesel güvenlik ve asayişin sağlanmasında kayda değer öneme sahip oldukları görülmektedir. Cumhuriyete devredilecek iskân ve göç süreçlerinin son halini aldığı 1908 sonrası dönem muhacirlerin yani Müslümanların soydaş kavramı üzerinden aidiyetinin artırıldığı, gayri Müslümanların mültecilik kavramı üzerinden aidiyet duygusunun azaltıldığı bir söylemi içermiştir (Dündar, 2021, s. 86).

2.2.1.1. Muhacirin Komisyonu

19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte toprak kayıpları nedeniyle Anadolu'ya yönelen göç hareketliliklerinde devlet idaresinin göç süreçlerini kontrol etmek ve göçlerle gelen Türk ve Müslüman ahalinin sorunlarını çözmek amacıyla iskân işleyişine yönelik kurumsal yapılanmaya gittiği görülmektedir. 1860 yılında Sultan Abdülmecid döneminde kurulan Muhacirin Komisyonu, iskân süreçlerinin yönetilmesi ve göçün sorun olmaktan çıkarılması amacıyla hayata geçirilen ilk resmi mekanizma olmuştur (Babuş, 2006, s. 35). Osmanlı modernleşmesinin mihenk taşı durumunda olan 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve sonrasında geliştirilen modernizasyon ve teşkilatlanma içerisinde göç yönetimi ve iskân süreçlerinin devletin denetiminde gerçekleştirilmesine duyulan ihtiyacın karşılanması amacıyla ortaya konulan Muhacirin Komisyonu, bir Tanzimat Dönemi sonrası kuruluşu olarak akla gelmektedir. 1861 yılında müstakil olarak işleyişe kavuşan komisyon, taşra teşkilatlanmasını şubeler vasıtasıyla sürdürmüştür (Taşbaş, 2011). Kısa ömürlü olan Muhacirin Komisyonu bütçe yetersizlikleri ve dönemsel göç taleplerinin azalması bahane edilerek 1865 tarihinde kaldırılmıştır. Komisyon tarafından iskân alanına ilişkin bir takım görevler çeşitli nezaretler arasında konuları yönünden paylaşılmıştır (Saydam, 1997, s.120). Ancak kısa süre içerisinde göç hareketliliğinin yeniden artması, teşkilatlanması lağvedilen komisyonun kısıtlı bir bütçeyle yeniden faaliyetlerine devam etmesine neden olmuştur (Saydam, 1997). 1875 yılında Zaptiye Nezaretine bağlanan komisyon, iskân ve göç süreçlerinin güvenlik politikası içerisinde yorumlanma sürecini başlatmıştır.

93 Harbi ya da diğer adıyla 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının ortaya koyduğu kaotik ortam göç taleplerinin artmasına ve göç yönetimin iskân meselesi üzerinden yeniden ülkenin önemli bir meselesi haline gelmesine neden olmuştur. 93 Harbinin toplumsal yapı ve siyasal iktidar özelinde vatan kavramına yaptığı etki, vatanın Müslümanlığın çoğunlukta olduğu yer düşüncesiyle açıklanabilir. Bu durum, iskân ve göç süreçlerinde politik algının değişmesine neden olmuştur (Dündar, 2021, s.25). Bu sebeple, 1878 senesinde Muhacirin Komisyonunun yapısında meydana gelen değişim, doğrudan İdare-i Umumiye'ye bağlı bir yapılanmayı beraberinde getirmiştir. İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu ismiyle kurulan Komisyon, içerisinde göç süreçlerinin mali yükünün karşılanması amacıyla kurulan İdare-i Umur-i Hesabiye ile iskân süreçlerinin

doğrudan kontrolü ve sosyal politikanın sağlanmasına olanak tanıyan İdare-i Umur-i İskâniye adıyla şube müdürlüklerinden meydana gelmiştir (İpek, 1991, s. 100). Taşra teşkilatlanması vilayetler bünyesinde yer almakla birlikte, geniş yetkilerle donatılmış ve yerelde kaymakam ve valilere yetkiler tayin edilmiştir (İpek, 1991, s.110). Görev ve yetki açısından iskân edilenlere sunulacak sevk işlemleri, sağlık hizmetleri, barınma ve üretici konuma erişebilmeleri için gerekli imkânların sağlanmasıyla güvenlik ve asayiş konularında gerekli tedbirlerin alınması nezaretler arasında koordinasyonla mümkün olmuştur. Umumi Muhacirin Komisyonunun yetki açısından doğrudan padişahın katılımı ve himayesinde faaliyetlerini sürdürmesi dönemsel göç süreçlerinde etkili olmasına imkân sağlasa da zaman içerisinde kurumlar arasında meydana gelen yetki tartışmaları esnasında varlığı sorgulanmış ve ortadan kaldırılmıştır. İlerleyen aşamalarda, yaşanan savaşlar ve toprak kayıplarıyla birlikte zorunlu göç süreçlerinin artışa geçmesi ve idarenin bu dönem özelinde Muhacirin Komisyonlarını aktif hale getirebildiği ve acil durumlarda iskân süreçlerini yönlendirdiği olaylar bulunmaktadır (İpek, 1991). 1897 yılından Osmanlı-Yunan Savaşı döneminde benzer bir şekilde görevleri gereği ihtiyaç duyulan nezaretlerin desteğiyle Muhacirin Komisyonu Ali kurulmuştur. Anılan Komisyon 1908 yılına kadar varlığını ve çalışmalarını ihtiyaçlar özelinde sürdürmüştür (Kocacık, 1980, s.160).

2.2.1.2. Muhacirin Müdüriyeti

19. yüzyılın ikinci yarısında resmi bir kurum olarak ortaya konulan Muhacirin Komisyonlarının dönemsel göç tartışmaları ekseninde aktif hale getirildiği ve kısa süreli faaliyetleri neticesinde kapatıldığı görülmektedir. Nihai anlamda kalıcı kurumsallığa terfi edebilen göç ve iskân politikasından söz edilmeyen bu dönemin sonunda, 1908 yılıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimi ele alması ve akabinde 1912-1913 yılları arasında Balkan Savaşları'nın ortaya çıkması zorunlu göç süreçlerine etki bırakmıştır. Anadolu'ya ve özellikle İstanbul'a Balkanlar üzerinden gerçekleşen göç akınlarını kontrol altına alma, göçle gelenlerin beslenme, barınma, sağlık ve olabilecek insani tüm ihtiyaçlarının karşılanması ve bunun bir organizasyon ile yürütülmesi elzem hale gelmiştir. Göçmenlerin İskânı ve göç sorunun çözümü maksadıyla 1913 yılında İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi yayımlanmıştır (Erdem, 2017, s.60).

İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi özellikle Balkan Savaşları nedeniyle yerlerinden edilerek Anadolu'ya sığınan Müslüman ahalinin iskân sorunlarının çözümünü amaçlamaktadır. 45 maddeden oluşan ve içeriğinde muhacirlerin kabulü, uygulamaya yönelik kurumsallaşmayı ifade eden İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti'nin yetki, görev ve tanımına ilişkin hususlar ve iskân süreçlerinde dikkat edilmesi istenilen konuları içerdiği görülmektedir. Temel olarak, göç ile gelenlere dini ayırım gözetmeksizin imkân sunulması, iskân sahalarının tespiti ve hazır hale getirilmesi, göçmenlere iâşe temini, istihdama yönelik çalışmalar ve yerleştirildikleri bölgelerde uyumunun temin edilmesine yönelik öncelikler İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi'nin özellikleri olmuştur (Erdem, 2017, s.58). Düzenlemenin ortaya koyduğu geniş perspektif ve göç edenler arasında köken, dil veya din bağlamı üzerinden ayırım gözetmeksizin İskâna konu amaçlar içerisinde sunduğu kapsayıcı çerçeve Osmanlı'nın son döneminde ortaya koyulan iskân ve göç süreçlerinde mevcut politikanın anlaşılabilmesi amacıyla faydalı görülmektedir. İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi'yle birlikte İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti kurumsal olarak ortaya çıkmıştır (Erdem, 2017, s.61-62). Dâhiliye Nezareti içerisinde varlık alanı bulan Müdüriyet, iskân amacıyla gelenlerin, sevk ve İskânları ile yerleştirildikleri bölgelerde olabilecek ihtiyaçlarının karşılanmasını hedeflemiştir. Daha sonraları Dâhiliye Vekili olarak görev yapacak olan Şükrü Kaya Müdüriyetin başında görev almıştır (Solak, 2013). Müdüriyetin iskân işleriyle birlikte aşiretlerin İskânı meselelerinde aktif görev alacağı resmi yazışmalarda yer edinmesine rağmen dönemin sorunsal barındıran göçmenlerin İskânı meselesi çalışmaların bu ekseninde yürütülmesini gerekli kılmıştır. 1913-1916 yılları arasında Dâhiliye Nezaretine bağlı Müdüriyet olarak görev yapan kurum, 1916 göç hareketlerinin artması sebebiyle kurumsal yapısında genişlemeye gidilmiş ve Dâhiliye Nezaretine bağlı Genel Müdürlük olarak ihtisas edilmiştir (Marttin, 2012, s.80). 1916 yılında kurulan İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi, Şükrü Kaya'nın başkanlığında yaklaşan 1918 Birinci Dünya Savaşı öncesinde teşkilatlanma hamlelerini gerçekleştirmiştir. Göçmelere sağlanan yardımlar konusunda Hilal-i Ahmer Cemiyetiyle koordinasyonun üst seviyede sağlandığı İskân-ı Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi döneminde Anadolu'ya göç ile gelenlere sağlanacak yardım ve destekler konusunda iskân kapsamında programlar hazırlanması planlanmıştır. Genel Müdürlüğün görev tanımında; göçmenlerin kayıtlarının tutulması, iskân bölgelerinin

tespit edilmesi ve iskân süreçlerine hazırlanması, zorunlu ihtiyaçların karşılanması, barınma amacıyla konut yapımına yardımcı olunması, sosyal politikalara işlerlik kazandırma, üretici konuma geçebilmeleri amacıyla programlar tertip etme ve konargöçer aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesine yönelik işlemleri yapmak şeklinde sıralanmaktadır (Kocacık,1980; Marttin, 2012). Göçmenlerin İskânları aşamasında güvenlik kaygılarının giderilmesi, asayişin temin edilmesi ve göçmenlerin iskân bölgelerine sevk aşamasında olabilecek saldırı veya zorbalıklara yönelik tedbirlerin alınması hedeflenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kalıcı anlamda göç ve İskâna ilişkin kurumsal yapılanması Muhacirin Komisyonları vasıtasıyla 1913 yılı sonrasında gerçekleşmiştir.

Göç politikasının iskân işleriyle alakalı hale getirildiği ve kurumsal kimliğin kalıcı anlamda kurgulandığı İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi ve bu yasal çerçeveye istinaden ortaya konulan teşkilatlanma Osmanlı'nın son döneminde savaşlarla gerçekleşen Anadolu'ya göç serüveninde kontrolün sağlanmasını hedeflenmiştir. Göçlerle Anadolu'ya gelenlerin Müslüman kimlik içerisinde etnik ayırımdan uzak tutulması ve Anadolu'nun İslam paydası içerisinde göçlerle nüfusunun şekillenmesi neticesinde ulus devlet temelinde kendisini konumlandırarak olan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında etkili olmuştur. Osmanlı döneminden Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş aşamasında tarihsel okuma ve kurumsal tecrübenin aktarımı süreklilik arz etmiştir. Savaşlar nedeniyle gerçekleşen göç akınlarının Anadolu'da milli bir devlet inşa edilme aşamasında devam ettiği görülmektedir. Göç yönetimi ve tecrübe aktarımındaki İskâna yönelik kadim gelenek Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları sonrası daralan sınırlarına kaybettiği topraklardan özellikle Müslüman ahalinin göçleriyle devam etmiştir. Cumhuriyet dönemine tarihsel bir miras olarak bırakılan iskân uygulamasının benzer bir şekilde konargöçerlerin yerleşik düzene geçişlerini amaçlamasının yanında Anadolu'nun Türk ve Müslüman yurdu olarak inşa edilmesinde aktarılan politikanın işlevselliği önemli bir yere sahiptir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde giderek sekülerleşen ve bir o kadar ulus devletin inşasını önceleyen göç ve iskân siyaseti, nihai aşamada Cumhuriyet'e aktarılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin 1923 yılında Lozan Barış Antlaşmasıyla karşı karşıya kaldığı mübadele süreciyle devam eden politikadaki süreklilik 1934 yılında yasalan iskân Kanununa kadar benzer şekilde Müslümanlık bağı üzerinden devam etmiştir. 1934 yılında Türk soyundan ve Türk kültüründen olma

haliyle kısmen farklılaşan ve Türklük söylemini Müslümanlık söyleminin önüne alan iskân politikasının varlığı uluslaşma sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

2.2.2. Cumhuriyet Tarihinde Türk Soylular

Cumhuriyet tarihi içerisinde göç ve iskân politikasının siyaset, sosyal yapı ve ekonomiye dair başlıklar göz önünde bulundurularak önemli bir konu olarak görülmesi Cumhuriyetin ilanından öncesine dayanmaktadır. Göç ile kurulan Cumhuriyet, nüfus inşasını ülkesine yönelen Türk soylu göçlerle sağlamıştır. Göçlerle Türk ve Müslüman kimliğinin nihai vatan parçası olarak kalan Anadolu'ya yönelmesiyle ulus devlet yapılanması gerçekleşmiştir. Osmanlı ardılı coğrafyalar başta olmak üzere Türk ve Müslüman ahalinin yaşadıkları zorluklar karşısında sığınmak istedikleri nihai göç ülkesi Türkiye olmuştur. Göçün ulus devlet inşa süreci ve zorunlu nedenlerle kaynaklanan halinin zamanla ekonomi ve daha konforlu bir yaşam ile sosyal ağ ismiyle tabir ettiğimiz göçmenler arasında göçün çekim evrelerine dönüşen formatları değişen göç ilişkileri içerisinde Türk soyluların göç etmelerine ilişkin nedenlerin de güncellemesini beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet tarihine ilişkin değerlendirmelerin 1923-1945 arası erken dönem Cumhuriyet veya Atatürk ve tek parti dönemini yansıtan bir dizin ile sunulacaktır. Yoğun göç faktörü ve Türk-Yunan mübadele sürecinin Cumhuriyet'in ilk günlerine denk gelmesi, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte İskân, göç ve Türk soylu kavramlarının yoğun bir şekilde işlenmesini beraberinde getirmiştir. 1945 tarihinin hem uluslararası düzlem hem de yerel düzeyde kilit bir yıl olması nedeniyle, 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı sonrası süreci ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde yeni bir dünya düzeninin inşa edilme aşamasında göç, iltica ve sığınma prosedürlerine yönelik küresel ölçekte anlamlı metinlerin kabul gördüğü dönem olmuştur. Yerel düzeyde İkinci Dünya savaşı sonrası çok partili hayata geçiş ve ulus devletin örgütlenmesini büyük ölçüde tamamlaması ve Türkiye'nin küresel denklem içerisinde göç ve iltica mevzuatına ilişkin süreçlere dahil olmasıyla aktif taahhütlerde bulunması, 1945-1960 yılları arası dönemin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye'ye yönelik Türk soylu göçlerin kitlesel mahiyette çoğunlukla tüm Osmanlı coğrafyasından özelde Balkanlardan gerçekleşmesi bir diğer hassasiyeti

beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin nüfus planlaması esaslarına göre göç olgusuna da yön verdiği 1960'lı yıllarla birlikte siyasal atmosferde yaşanan askeri darbeler dönemi, göçe ilişkin devletin algısının da değişimine neden olmuştur. Ekonomiye ilişkin yaşanan büyük sorunlar ve Avrupa ülkelerine devletin rızası temelinde yönelen işçi göçleri ve döviz getirisine dayalı kırılgan ekonomik koşullar içerisinde Türk soylulara yönelik politikalarda değişimler meydana gelmiştir. Bu nedenle, 1960-1980 yılları arasında görece durağan göç hareketliliklerinin devletin ürettiği siyaset içerisinde farklı anlam ve içeriklerle desteklendiğini ve eleştirildiği ifade edilebilir (Bora & Şen, 2009). Bu dönemde, zorunlu koşullar içerisinde Anadolu'ya göç eden Türk soylulara İskâna konu haklar yerine serbest göçmenlik gibi devletin ekonomisini zorlamayacak politikaların uygulanmıştır. Türkiye'de köylü kentli ayrımının iyice arttığı ve kentsel yaşam içerisinde kentin çeperlerinde toplumsal dönüşüm ve değişiminin hızlandığı bu dönemde, göçle gelenlerin köyler yerine kent merkezlerinde görece zor koşullar içerisinde varlık alanı bulmak zorunda bırakılmaları, hayal kırıklıklarına ve Türkiye dışında farklı arayışlara yönelmelerine neden olmuştur.

12 Eylül 1980 sonrası süreçte Türkiye'de ekonomi, siyaset ve toplumsal ilişkilerde büyük dönüşüm yaşanmıştır. Göç ve özellikle Türk soylu göçmenlerin kronikleşmiş sorunlarının çözümüne yönelik devlet algısında olumlu anlamda değişimlere sahne olduğu görülmüştür. 1980 yılıyla göçe ilişkin ivme kazanılmasındaki en büyük etken askeri cuntanın toplumsal hizipleşme içerisinde Türk soylu göçmenlerin toplumsal tabanın sempatisinin kazanılmasına yardımcı olacağı inancıdır (Öztürk, 2014, ss.58-59). Çevre ülkelerde Türk soylulara yönelik tehdidin giderek artması, komünizmin ülke içerisinde bir tehdit olarak görülmesi ve son aşamada, devleti yönetenlerin göç süreçlerinde zorluklar içerisinde kalan Türk soylulara devletin kuruluş öyküsünde olduğu gibi milli bir söylem ve destekle sahip çıkılmasına yönelik inancı politikaların Türk soyluların faydasına yönelmesine imkân sağlamıştır. 1980-2000 yılları arasında ele alınacak bu dönem, Türkiye'ye yönelik göç risklerinin arttığı ve Türk soylular özelinde iskân ve göç mevzuatına ilişkin yoğun süreçlerin yaşandığı zaman dilimidir. Çevre ülkelerde Türk soyluların karşı karşıya kaldığı baskı, ayrımcılık ve zulüm faktörleri, Türkiye içerisinde demokratikleşme ve liberalleşme yönünde Batı eksenine uygun geliştirilen politikalar toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri algılamak için önemlidir. 1979 yılında İran'da yaşanan iç savaş ve sonrasında gerçekleşen devrim

sonucu Türk soylu toplulukların Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. 1989 yılında Bulgaristan'da yaşanan olaylar ve göç krizi ile buna ek olarak 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ve sonrasında Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle geliştirilen ilişkiler Türk soylu göç politikasında döneme ilişkin kırılma noktalarındandır. 2000 yılı sonrası Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve tam üyelik sürecinde kat ettiği mesafe göç mevzuatının tepeden tırnağa değişimini beraberinde getirecek köklü değişimlerin yaşandığı süreci ortaya çıkarmıştır. 2000-2013 yılları arasında iskân mevzuatı, Pasaport ve Vatandaşlık Kanunları, Çalışma izinleri mevzuatına yönelik değişim ve dönüşümler Türk soylu göçmen politikasının içerik ve anlamında yaşanan sorgulamaların başlanmasına neden olmuştur. Bu değişim ve dönüşümün nihayetlendiği aşama ise 2013 yılında sivil bir göç sisteminin mevzuata eklenmesi ve yabancılar mevzuatı özelinde yasal bir düzenleme ve idari teşkilatlanmasının gerçekleşmesiyle zirveye ulaşmıştır. 2013 yılı sonrası, Türkiye'nin göç ve iskân mevzuatlarında uygulamaya yönelik hareketlilikler ve göçe alanına ilişkin Türk soyluların yaşamlarına dokunan güncellemeler, 2013 öncesi düşünülen politikanın aksi yönde Türk soyluları içeren ve konumlarını avantajlı hale getiren politikalar zincirini içermiştir. Ancak, mevcut koşullarda da Türk soylulara yönelik doğrudan ifadelerin bulunmaması, uygulama sürecinde yaşanan aksaklıklar ve Türk soylulara yönelik kapsamın dar tutulması sorunsalın farklı koşullarda devam etmesine neden olmuştur.

2.2.2.1. Erken Dönem Cumhuriyet (1923–1945)

Ulus devlet inşa sürecinde imparatorluk bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti için Türk Soyluların Anadolu'ya göçü ve İskânı önemli yer edinmiştir. Erken dönem Cumhuriyet elitlerinin göç politikasında Türk soyluluk kavramı, nüfusun Türkleştirilmesi ve homojen bir nüfus inşası için göç politikasının temelini oluşturmuştur (İnan, 2016, s.18). 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na ek olarak Türkiye ve Yunanistan arasında imzalan Mübadele Protokolü, savaş sonrası hazırlıksız koşullar ve ekonomik sorunlar nedeniyle ilk aşamada devletin hazır olmamasına rağmen ülkenin geleceği ve ulus devletin oluşturulması için zorunlu olan bir konu olmuştur. 1923 yılında Lozan'a giden heyetin ilk gündem maddelerinden birisi de ülke içerisinde azınlık mevzusu ve bununla

ilgili olarak ele alınan mübadele değerdendirileceği başlıklar olmuştur (şimşir, 1986, s.70-71).

Başlangıçtaki mübadelenin zorunlu hali, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Osmanlı coğrafyasında mukim Türk-Müslüman toplumun Anadolu'ya zorunlu/gönüllü göçünün uluslaşma sürecine hizmet etmesinin sağlanması amacına hizmet ettiği için istenen bir duruma dönüşmüştür (Sarı, 2015, s.262). Bu yıllarda gerçekteşen göçler yeni kurulan Cumhuriyetin mübadele sürecinde Anadolu coğrafyasında boşalan Hristiyan nüfusunun yerine ulusal güvenliğe ve savunma gücüne hizmet edecek şekilde Müslüman ve erkek nüfusun artırılmasını destekliyordu (Ağanoğlu, 2023, s.32). Nitekim iskân politikasının göç politikasıyla birlikte yorumlandığı, nüfus politikasına işlerlik kazandırılan iskân işlemleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemini ve varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyetin ülkeden ayrılan ulus dışı nüfus yerine ulusal bütünlüğünü artıracak nüfusu kabul etmesi yönündeki mübadele süreci, maliyeti ve sosyolojik faktörleri ve yönetilmesindeki zorluklarla kıyaslandığında netice alınması gerekli görülen bir konu haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanılan savaşlar sonrasında Anadolu'daki nüfusun azalması ve mevcut nüfusun kozmopolit olması ulus devletin inşa sürecinde bir sorun oluşturmaktaydı (Solak, 2013, ss.202-203). Türk ve Müslüman nüfusun artırılması önem arz etmekteydi. Bu noktada, nüfusun Türkleştirilmesi sürecinde kimlerin bu payda altında toplanacağı, kimlerin ulus devlet inşa sürecinde uygun vatandaş olacağı hususunun belirlenmesine ihtiyaç vardı. Erken dönem Cumhuriyet elitlerinin karşı karşıya kaldığı bu sorunun çözümünde Türk-Yunan Mübadele Antlaşması, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin nüfuslarını ulus devletin inşasına hizmet edecek şekilde yeniden kurgulaması açısından değerli bulunmuştur. Dönemin iktidarları tarafından başlangıcındaki ekonomik zorluklara rağmen devletlerin geleceğe yönelik toplumsal sorunları ve olası dış müdahaleleri bertaraf edebilmeleri açısından bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak planlı bir göç sürecinin ötesinde şartlara göre gelişen mübadele süreci her iki taraf içinde yeni kurulan devletlerin baş etmesi gereken bir imtihandı (Macar, 2015, s.171). Yüzyıllarca birlikte yaşamış halkların ne yolla birbirinden ayrılacağı ve neyin belirleyici olacağı hususundaki muğlaklıkta millet etkisinden daha çok din faktörü belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktaydı (Macar, 2015, s.172). Bu sebeple mübadele döneminde mübadillerin belirlenmesinde

soy ve dil faktörlerinden ötede din faktörünün belirleyici bir kıstas olduğu ifade edilebilir. Türkiye ve Yunanistan arasında 24 Temmuz 1923 imzalanan Lozan Antlaşmasına ek olarak gerçekleştirilen Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadele Protokolünde, “Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla”, “Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının” mübadeleye konu edileceği ifade edilmektedir (Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol, 1923).

1923–1934 yılları arasında gerçekleştirilen ve devletlerce hızlı ve gerekli adımların atılmasıyla mübadeleye konu edilen dönemde, Anadolu’ya gelen mübadillere iskân adı altında sunulacak imkânların kısıtlı olması ve belirli bir programdan uzak olması, Anadolu’da yerleşik durumda bulunan halk ile ülkeye gelen mübadiller açısından toplumsal sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Babuş, 2006). 30/01/1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanması sonrası hızlı bir şekilde mübadele sürecine girilmiş ve iskân sürecinin tek elden hızlı ve verimli yürütülmesi adına 1923 yılında mübadele ve iskân Kanunu yasalaşmış ve bu Kanunun yürütülmesi adına 13/10/1923 tarihinde Mübadele, İmar ve iskân vekâleti kurulmuştur (sarı, 2015, s.16). 366 sayılı yasayla mübadele, imar ve iskân vekâletinin teşkilat yapısı ve bütçe ödeneği oluşturulmuştur (saygın, 2021, s.2). Kurtuluş Savaşında yakılıp yıkılan Anadolu şehirlerine mübadillerin gelmesi imar sorunuyla birlikte devletin yükünü artırmış ve yürütülecek iş ve işlemlerin bütçe kısıtı içerisinde sürdürülecek olması iskân işlemlerini sürüncemede bırakmıştır. Buna ek olarak, gelecek mübadillerin belirlenmesinde dikkat edilecek hususlar arasında birincil öncelik olan Türk soyuna ve kültürüne bağlı olma halinin ötesinde din başta olmak üzere diğer manevi benzerliklerin öncelik kazanması gelen göçmenler arasında dil, kültür ve aidiyet anlamlarında sorunların çıkmasına neden olmuştur (Kazgan, 1974, s.57). Bu durumda Yunanistan’ın Türkler haricinde diğer Müslüman topluluklardan da kişileri mübadeleye zorlaması Türkiye’de toplumsal yapı özelinde bir takım sorunları beraberinde getirmiştir (Macar, 2015, s.175). Keza benzer durum, Anadolu’da bulunan Türk asıllı ancak Hristiyan olan kişiler içinde dini inançları sebebiyle Yunanistan’a mübadeleyle gönderilmelerine neden olmuştur. Mübadele Protokolünün aceleyle ve dönemin koşulları özelinde devletlerin din kavramı üzerinden millete yönelik aidiyeti tanımlamalarındaki anlam karmaşası bu sonucun oluşmasına neden olmuştur. Benzer koşullar Yunanistan tarafı içinde geçerli olacaktı (Macar, 2015,

s.175). Anılan sorunların ortadan kaldırılması için 1926 yılında 885 sayılı İskân Kanunu yasalaşmış ve nihai amacın Türk kültüründen olan kişilerin ülke içinde İskânının sağlanması olmuştur. Bu noktada, Türk kültüründen olmayanların iskân edilemeyeceği Kanunun 2'nci maddesinde bahsedilerek “*Türk harsına dahil olmayanlarla... anarşistler, casuslar, Çingeneler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilmezler.*” hükmü bulunmaktadır. Ancak, bu ifade de yer alan “*hars (kültür)*” kelimesinin içeriği sadece soy ve nesep bağı üzerinden değil, ortak inanç veya dini yaşam gibi kültürün içinde olabilen olgular üzerinden de kurgulanmıştır. Bahse konu metinde sadece Türk kültürü üzerinden bir tanımlama yapıldığı ve Türk soyuna atıfta bulunulmadığı dikkat çekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi soy bağı esasından ötede kültür ve din bağı esasına göre kurgulanmıştır. Türk ve Yunan Hükümetlerinin kendi nüfuslarını homojenleştirme arayışı düşünüldüğünde 1923-1934 yılları arasında Türk soyu ve Türk kültüründen olma esasının ötesinde din ve kültür bağı üzerinden göç politikasının zorunlu şartlar etrafından gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde, soy bağı esasından ötede din bağı esasının öne alınması her iki devlet içinde kısa süre içerisinde toplumsal uyum sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Baklacioğlu, 2015, s. 215). Ancak erken dönem Cumhuriyet elitlerinin savaşlarla azalan Anadolu nüfusunu devletin kurgulayacağı makul vatandaş söylemiyle yeniden dizayn etmek istediği bu dönemde sadece din ve kültür ortak paydası üzerinden zaruri koşullar içinde gelişen süreç kısa sürede istenilen sonucu vermemiştir. Soy ve kültür birlikteliğinin olmadığı bir millet yapısında dil ve ortak geçmişin toplum hafızasında kurgulanamaması neticesinde toplumsal homojenleşme hali sekteye uğramıştır. Bu durumun telafisi için milli söylem ve değerler içeren eğitim ve kültürleşme politikası uygulanmıştır.

Anadolu nüfusunun istenen politika çerçevesinde artırılmasını hedefleyen bu süreç, 1923-1934 yılları arasında Türk-Yunan Mübadele Antlaşması süreciyle zorunlu olarak ilk sınavını vermiştir. Ekonomik olarak zor koşullarda gerçekleşen mübadele sürecinde Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen nüfusun içerisinde Yunan, Makedon, Arnavut, Pomak ve yerel halka mensup Müslüman ancak Türk soy ve kültüründen olmayan kişilerin de bulunduğu anlaşılmıştır (Duman, 2009, s.481). Bu durum, dil ve sosyo kültürel konular yönünden sorunları beraberinde getirmiştir. Durumun anlaşılması ve toplumsal

birleşmenin Türklük temelinde yeniden kurgulanması için 1926 yılında İskân Kanununda yapılan güncelleme kısmen çözüm üretebilmiştir (Özdemir, 2021, s.4-5).

1923-1934 yılları arasında Türk-Yunan Mübadele Anlaşmasının hemen uygulamaya alınması, yaşanan savaş sonrası zorlayıcı ekonomik şartlar ve Anadolu’da Türk-Müslüman nüfusunun azlığı göz önüne alındığında, zihinlerde var olan Anadolu’nun Türkleştirilmesi politikasının reel dinamikler nedeniyle hayata geçirilmesinin zorlayıcı olacağı anlaşılmaktadır (Altuğ, 1991, s.123-125). Diğer yandan, Balkanlarda var olan Müslüman olan herkesin din saikiyle birlikte Türklük şemsiyesi altına girdiği yönündeki sosyolojik dışlayıcı kanı, din birliği temelinde mübadele sürecinin kurgulanmasını beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Nitekim Anadolu’ya göç edenler arasında İslam dinine bağlı ancak anadili Türkçe olmayan kişilerin bulunması kısa sürede anlaşılmıştır. Kültürel ve sosyal uyumun sağlanması için gerek devlet eliyle gerekse sivil toplum örgütleri ve üniversiteler vasıtasıyla çeşitli programlar uygulanmıştır (Özdemir, 2021, s.9-10). Mübadele yükünün azalması ve göç işlerinin Dâhiliye Nezareti bünyesinde güvenlik esası önceleyerek ele alınması politikanın da değişmesini beraberinde getirmiştir. İskân işlerinden doğrudan bir vekâletin sorumlu olması hali kaldırılarak Dâhiliye Nezaretine bağlı bir Genel Müdürlük teşkil edilmiştir (Ağanoğlu, 2023, s.76). Yaşanılan bu ve buna benzer hadiselerden sonra yeni göçlerin Anadolu’nun Türkleşmesine imkân sağlaması ve mevcut göç edenler iskân politikası kapsamında ülke içerisinde yerleştirilmesini sağlamak maksadıyla nihai çözüm olarak 14 Haziran 1934 tarihli 2510 sayılı iskân Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun 3’üncü maddesinde yer alan “Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler ” ifadesi soydaş tanımlamasının daha önceden olduğu gibi kültürel tarafının yanında soy ve köken birliğini de içeren kısmı önemli hale gelmiştir. 1934 yılına kadar geçici hukuki ve idari düzenlemelerle sınırlı bütçe ve imkânlar dâhilinde sürdürülen göç sürecinin akabinde 1934 yılında yasalaşan İskân Kanunuyla mübadele dönemi sonrası göç krizi atlatılmış ve göçmenlerin kabulünde belirlenecek kıstaslar yasal düzenlemelerle netleşmiştir (Ağanoğlu, 2023, ss.69-71).

1934 yılına gelindiğinde mübadele döneminin zorlayıcı ortamının sona ermesiyle birlikte ülkeye kabul edilecek ve İskâna konu edilecek kişilerle ilgili 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunuyla çerçeve belirlenmiştir. İlgili Kanunda iskân olunacak kişilerin temel vasıfları sıralanmış ve mültecilik kavramıyla ilgili ilk defa bir başlık açılmıştır

(Doğan, 2007, s.77-80). Bahse konu Kanun ülke içinde vatandaşların İskâna yönelik koşullarını belirlerken ülke dışından getirilecek yabancı uyruğa tabi kişilerin ülke içerisinde İskânını konu edinmiştir. İlgili Kanun metninde iskân edilecek veya münferit olarak serbest göçmen olarak kabul edilecek kişilerin Türk soyundan olması ve Türk kültürüne bağlı olmaları mutlak bir koşul olduğu belirtilmiştir. İskân uygulama esaslarını belirleyen 2510 sayılı yasa, Türk soylu yabancıların ülkeye kabul şartlarını içermesi, kimlerin bu yol ile ülkeye kabul edilerek iskân edileceği hususunda Cumhuriyet tarihinin İskâna ilişkin ilk kapsamlı yasal metni olmuştur. 19/06/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunuyla lağvedilecek bu yasal düzenleme Cumhuriyet tarihi boyunca iskân işlerinin düzenlenmesi ve Türk soylu olarak siyasi iktidarlarca kabul edilen kişi veya toplulukların İskânında temel dayanak olmuştur (Yılmaz, 2007, s.257).

Gerek mübadele dönemi ve gerekse sonrasındaki süreçte çeşitli zaman aralıklarında Anadolu'ya göç eden Türk soyluların nüfus politikasına işlerlik kazandırması amacıyla yürütülen iskân politikası, göç yönetimi açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Mübadele sürecinin devletin hafızasında ve toplumsal süreçlerdeki etkisini anlamak adına 1935 tarihinde dönemin Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya göç ve iskân işlerine ilişkin Meclise bilgi verdiğinde şu ifadelerle yer vermiştir. “Türk muhacereti tarihimizin çok hazin bir faslını teşkil eder. Türkün vasfı vardır, sancağını ve hâkimiyetini kaybettiği yerde durmaz.” sözleriyle yaşanan mübadele sürecinin etkisinin devam ettiğini vurgular (Solak, 2013). Mübadele sürecinde ayrı olarak, Balkan coğrafyasından Anadolu'ya devam eden göçlerde iskân ve göç mevzuatı açısından devletin yükünü bu süre zarfında artırmaya devam etmiştir. 1925 yılından 1989 yılına kadar dönemsel yoğunlaşmalarla devam Bulgaristan özelinde Türk soylu göçleri Yunanistan ile gerçekleştirilen mübadele sürecinin gölgesinde kalsa da devletin iskân siyasetinde aktif olarak hizmet sunulan bir başlık olmuştur. Balkanlar kaynaklı Anadolu'ya yönelen göç hareketliliklerinin miadı 1877-1878 yıllarındaki 93 Harbi olmuştur. Bu savaşla birlikte başlayan Türk ve Müslümanlara yönelik baskı, yıldırma ve göçe zorlama faaliyetleri artarak devam etmiştir (Ağanoğlu, 2017, ss.82-89). Yaşanan baskı ve zorlamaların Müslüman kimliği üzerinde yoğunlaşması Türkiye'ye yönelen göçlerde din faktörünün etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum karşısında erken dönem Cumhuriyet elitlerinin ilk aşamada engelleme yanlısı olmadığı ancak toplumsal yapıda

ulus devletin algısının sorgulanabilmesine neden olabilecek etmenlerin ortaya çıktığının fark edilmesi üzerine politika özelinde değişikliğe gidildiği görülmektedir.

Türkiye'nin Balkanlar özelinde kendisine yönelen göçleri daha kontrollü ve ulus devlet yapısını destekleyici bir halde kabul etmesine yönelik diplomatik gerekliliklere müracaat etmiştir. Dünya genelinde giderek artan savaş tehditleri ve bölgesel barışın, ülkelere tehdit olan unsurların bölgesel birliktelikler ve ortaklıklarla kontrol altına alınmasının gerekliliği 1923 sonrası süreçte Türkiye'nin Balkan ülkelerine yönelik yapıcı politikalar zincirini beraberinde getirmiştir. 1925 yılında Bulgaristan ile Türkiye arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya ek olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türk soyluları kapsayacak bir sözleşme daha imzalanmıştır. 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye ile Bulgaristan Arasında Yapılan Oturma Sözleşme göç süreçlerinde Türk soylulardan talep gelmesi halinde her iki ülkenin bilgisi ve kabulü dâhilinde gerçekleşmesine müsaade edilecektir. Sözleşme, göç eden Bulgaristan Türklerinin beraberinde götürebilecekleri taşınır malları ve geride bıraktıkları taşınmaz mallara yönelik hükümler içermektedir (Soysal, 1989, ss.260-262). 1912 Balkan savaşlarının miat olarak belirlendiği protokol metninde, bu tarihten önce belirlenen ülke topraklarında doğmak kaydıyla Protokolün yürürlüğe girdiği 18 Ekim 1925 tarihi itibarıyla kişi hangi ülkenin vatandaşıysa orada kalacak ve göç etmesine her iki ülkede müsaade etmeyecekti (Bıçaklı, 1988, s.87). Antlaşmayla Türkiye'ye yönelik kontrolsüz ve düzensiz göç hareketliliğinin durdurulması ve Bulgaristan'da bulunan Türk ahalinin haklarının korunmasının hedeflendiği söylenebilir.

Yunanistan ile gerçekleşen 1923-1930 yılları arasında mübadele sürecinin sonunda ülkeler arası sorunların çözülmesi ve mübadele sürecine yönelik iki ülke arasında meydana gelen görüş itilaf konularının çözülmesi 1930 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşmasıyla mümkün olmuştur. Bu antlaşmanın temel argümanının uluslararası ilişkilerdeki tarafsızlık ve bölgesel barışın önemine vurgu yapan yönünün yanında mübadele sürecine yönelik problemlerin de resmi makamlarca hallolmasına yönelik irade beyanı niteliğinde olmasıdır.

Romanya'da bulunan Türk soyluların Anadolu'ya göçleri 1923 yılında başlamış ve Romanya genelinde etnik ve dini kimlikler özelinde çevre ülkelerinde kışkırtmasıyla

Türk ve Müslümanlara yönelik baskılar artmıştır. 1924 yılında Türklerin yaşadıkları bölgelere Romen Hükümetinin istimlak politikası ve Türklerin arazilerinin ellerinden alınmasına varan işlemler neticesinde Türkiye'ye yönelik göç talepleri artmıştır. Türkiye'nin olası göçleri kontrol altına alma ve Türk soyluların Romanya'da haklı çıkarlarının korunması için 1933 tarihinde Türkiye-Romanya Dostluk Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmaya içerisinde Türk soyluların Romanya'daki durumları ile kontrollü göçlerine ilişkin düzenlemeler de yer almıştır (Ömer, 2019, s.311). Türkiye'ye gelen göçmenlere İskân Kanunu kapsamında serbest göçmenlik verilmiştir. Türkiye ve Romanya arasında uzun yıllar sürecek olan Türk soyluların Romanya'daki durumları, göç baskısı veya asimilasyon iddialarıyla devam etmiştir. Türkiye Romanya ile göç alanına ilişkin yaşadığı sorunları 1933 tarihli dostluk antlaşmasından sonra 1936 yılında imzaladıkları Göç Protokolüyle belirli bir kapsama alınmasını sağlamıştır. Romanya'dan Türkiye'ye yönelen göçler konusunda belirli bir kontrol sağlanmıştır (Ömer, 2019, s.312).

Türkiye, Balkan coğrafyasında barış ve huzurun tesisi ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve son aşamada Türk soylu nüfusun yoğun olarak yaşadığı Yugoslavya ile de dostluk antlaşması imzalamıştır. 1923 yılından bu yana Yugoslavya'dan Anadolu'ya yönelen Türk soylu göçlerinin kontrol altına alınması ve Türk soyluların yaşadıkları bölgelerde huzur ve refahının temin edilmesi önemli bir başlık olarak Antlaşma süreçlerinde ve ek protokollerde yer almıştır. İlk olarak 1925 yılında imzalanan dostluk antlaşmasının kapsamı geliştirilerek 1933 yılında Türkiye ile Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Yardımlaşma, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması imzalanmıştır. Anılan antlaşmayla iki ülke arasında dostluk hukukunun pekiştirilmesinin yanında göç konularına yönelik durumlarda görüşülmüş ve belirli konularda mutabakat sağlanmıştır (Soysal, 1989, s.441). Sonrasında 1934 tarihli Balkan Antantıyla geliştirilen iyi ilişkilerin geliştiği bu dönem, 1938 yılında bu antlaşmaya referansta bulunarak Türkiye ve Yugoslavya arasında Göç Antlaşması imzalanmasıyla artırılmıştır. Bu antlaşmayla "Türk dili ve orijini olanlar ve Türk kültürüne sahip olan Yugoslavya Müslümanlarının göç etme hakkı" verilmiştir. Göç işlemlerini devletlerin kontrolünde ve izninde bulunması devletler arasında imzalanan göç konusuna ilişkin bu antlaşmayla mümkün hale gelmiştir (Ağanoğlu, 2017, ss.375-376). Antlaşma metninde yer alan ifadeyle aslı Türk olan kişilerle birlikte Türk kültüründen olan kişilerin

göçlerine Yugoslavya devleti tarafından izin verileceği belirtilmektedir. Türk dili ve kültürü ifadelerinin aynı cümle içerisinde birbirine bağımlı ve tanımlamanın merkezinde yer alması 1934 tarihinde uygulanmaya başlanan İskân Kanunu ve ilgili mevzuatında ifade edilen Türk soyu ve Türk kültürü kavramlarıyla benzer mahiyette olduğu dikkat çekmektedir.

1934 yılında imzalanan ve Balkanlarda barışın ve saldırmazlığın tesisi için önemli bir adım olan 1934 tarihli Türkiye, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan arasında imzalanan Balkan Antantına 1938 yılında Bulgaristan'da katılmıştır. Antlaşmalar ile bölgede barışın ve ülkeler arası sınır güvenliğinin tesis edilmesinin yanında göç konularına ilişkin ülkeler arasında iyi niyetin korunmasının da amaçlandığı ifade edilmelidir. Nitekim anlaşmazlık oluşan hususlarda ülkeler arası komisyonun konular hakkında inceleme yapacağı makul bir çözüme ulaşma iradesi bölgede bulunan Türk soyluların varlıklarının korunması sürecinde de etkili olacağı değerlendirilmiştir.

Göç yoğunluğunun mübadele özelinde kalmadığı, diğer Balkan ülkelerinden de Türkiye'ye yönelik göç hareketliliklerinin yaşandığı bu dönemde Devletin temel hedefi göçleri kontrol edebileceği hale getirmek ve Anadolu'ya gelen Türk soylulara iskân ve imar kapsamında sorunlarını çözmek ve nihai aşamada gelen göçmenleri ülke içerisinde kalıcı ve üretici konuma getirmektir. Balkan coğrafyasının yanında Erken Dönem Cumhuriyet elitlerinin Türklerin yaşadığı diğer coğrafyalarda da varlıklarını sürdürme ve olası Türkiye'ye göçlerini kontrol altına alma adına çeşitli girişimler ve antlaşmalar gerçekleştirilmiştir.

1926 yılında Türkiye ile Fransa'nın sömürgesi durumunda olan Suriye ve Lübnan özelinde dostluk ve iyi komşuluğa dair sözleşme gerçekleştirilmiştir. Sözleşmeyle Suriye ve Lübnan'da kalan Türklerin taşınmazları ve malları teminat altına alınması hedeflenmiştir (Soysal, 1989, s.284). Bunun yanında, bölgede bulunan Türk soyluların kalıcılığının korunmasının amaçlandığı ve Anadolu'ya yönelik olası göçlerin engellenmesine yönelik işbirliği geliştirilmiştir. Benzer bir şekilde, 1926 tarihinde Türkiye ile İngiltere ve Irak Sınır ve İyi Komşuluk Musul Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye'ye Türk soyluların yoğun şekilde yaşadıkları Musul ve çevresi özelinde Türk soyluların haklı çıkarlarının korunması için antlaşma imzalamıştır. 1926 yılında Türkiye, İran dostluk antlaşmasının yanında 1928 yılında Afganistan ile dostluk

antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalarla ülkeler arası işbirliği ve bölgesel barışın ele alındığı anlaşılacakla birlikte itilaf oluşan konularda ülkeler arası istişare ve komisyonların aktif olarak çözüme katkı sağlaması amaçlanmıştır. Nihai bir aşama olarak 1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan'ın yer aldığı Sadabat Paktı bölgesel işbirliği ve ülkeler arası sorunların çözümünde istişarenin önemine vurgu yapması açısından önemlidir. 1937 tarihli Hatay (Sancak) Ayrı Varlığının Anavatana Katılması ve 1939 tarihinde gerçekleşen Anavatan Katılmasına İlişkin Antlaşmalar bütünü de devletin Türk soylulara yönelik yürüttüğü dış politika bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. 1923-1939 yılları arasında farklı statülerde varlık gösteren Hatay (Sancak), 1939 yılında anavatana katılmıştır. Türkiye'nin Misak-ı Milli ye bağlı ideal ve hedefleri içerisinde bulunan ve büyük bir Türk nüfusuna sahip olan Hatay'ın anavatana katılma süreci, somut bir örnek olarak Hatay yöresinde bulunan Türk ve akraba toplulukların haklı çıkar ve iradelerinin korunması ve neticede Hatay'ın anavatana katılmasıyla nihayete erişmiştir.

Türkiye'nin dış Türkler bağlamında ortaya koyduğu dış politika gerek Balkanlar gerekse doğu sınırları açısından olası göçlerin kontrollü gerçekleşmesi, ülkesel menfaatlerin artırılması ile yabancı uyruk altında yaşamak durumunda kalan Türk soyluların ülkelerindeki haklı çıkarlarının korunması adına yapıcı bir dış politika izlenmiştir. Bölgesel antlaşma metinlerinde Türk soylu ve göç alanlarına ayrı parantezler açan Hükümetler, göç olgusunun ülkenin problemi olmaktan çıkarılarak yönetilebilir bir olgu olmasını ve ulus devletin inşa sürecine hizmet etmesini arzulamıştır. Dış politikadaki bu söylem, kalıcı çözümler üretmese de dönemsel süreç içerisinde göçlerin kontrollü olabilmesine olanak sağlamıştır.

Dış politika açısından hayli zengin geçen ve önemli ölçüde uluslararası problemler ve tehditlerin dengelenmesine konu edilen Türk soylu ve göç kavramlarının iç politika bağlamında iskân ve göç başlıklarıyla idari düzenleme ve nihai olarak Türkleştirme politikalarının bir aracı olarak ulus devletin programlanmasına yönelik kullanılmıştır.

1934 yılında 2510 sayılı İskân Kanunun uygulanmaya başlanmasıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan işlemler farklılaştırılarak Türk soylu ve kültürüne bağlı kimselerin memlekete iskân edilmesi esası aranmış, din olgusu Türk kültürüne bağlı olma esası içerisinde yorumlanarak gelecek göçmenlerin öncelikle Türk soyundan olmaları ve bununla birlikte Müslüman olma durumları aranır hale gelmiştir (Babuş, 2006 s.99-

100). Bu noktada temel sorunsal Türk soylu kavramının iinin doldurulması süreci olacaktı. Bu sorunsalın cevabı siyasi iktidarlar tarafından aranmış ve nihai çözüm olarak Türk soylu kimliğinin dil, din, kültür ve aidiyet duygularının eş zamanlı oluşması neticesinde tayin edilebileceği hususu dikkate alınmış ancak Türk soyluluk kapsamının siyasi iradenin karar ve yetkisinde olduğu gerçeği her dönem devam etmiştir.

1923-1933 yılları arasında yoğunlukla Türk-Yunan mübadelesini etkisi altında geçen dönem içerisinde Balkan coğrafyasının diğer ülkelerinde özelde Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'nın uyruğu altında bulundukları ülkelerde gördükleri baskı ve zorluklar neticesinde Anadolu'ya Türk soyluların g hareketlilikleri devam etmiştir. Bu süreç içerisinde, devletin g edenler üzerindeki denetimi kısıtlı kalmış ve bu durumu devletlerarası ilişkiler ve antlaşmalarla dış faktörlere bağlı sorunları aşmaya çalışmıştır. Bunun yanında, gelen göçmenlerin dil ve kültür açısından Türk soylu olmayanların bulunduğu ve bu durumun ulus devletin oluşturulma sürecinde sekteye neden olabileceği dşnncesiyle i mevzuatına yönelik düzenlemeye gitme gereği hissetmiştir. Bununla birlikte, iskân ve ge ilişkin kurumların müstakil bir kurum olmaktan çıkarılması dönemin İçişleri Bakanlığı bünyesinde güvenliğin ön plana alınarak takibinin yapılması bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, güç ve iskân konuların Dâhiliye Vekâleti bünyesinde takip ve koordinasyonunun sağlanması konunun kamu düzeni ve güvenliği noktasında denetimine önem verildiğinin bir göstergesi olmuştur. Göç edenlerin Türk soyundan ve Türk kültüründen olmasının mutlak olduğuna yönelik resmi söylem 1934 tarihli ve 2510 sayılı İşkn Kanunuyla temellendirilmiştir. 2510 sayılı Kanun Dâhiliye Vekâleti tarafından meclise sevk edildiğinde gerekçesi olarak, Osmanlı Devleti'nin yıkılmadan evvel kaybettiği vatan topraklarıyla Anadolu'ya göçlerin her geçen gün arttığı, Osmanlı döneminde göç edenlerin Türk kültür ve değerleriyle kaynaştırılmasına ve milli bir devlet kimliğinin Türklük üzerinden hiçbir durumda düşünülmediğine yönelik sitemle, son dönem gerçekleşen g hareketliliklerin Türklüğün önemine vurgu yapılarak, gelen veya gelecek göçmenlerin Türk kültürü ve Türk diliyle bağının olmasının gerekliliğine detaylıca vurgu yapılmıştır (İşkn Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatası, 1934). Türklüğün ülkenin birleştirici unsuru olduğuna yönelik vurgu gönül ve kafa birliği ifadesi içerisinde dış Türkler ile i Türklerin birleştirilmesinde izlenecek esasların ne

denli önemli olduğu ifade edilmiştir (İşkân Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatası, 1934).

2510 sayılı İşkân Kanunun üçüncü maddesinde “Türkiye’de yerleşmek maksadıyla dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dâhiliye vekilliğinin emri ile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı icra Vekilleri Heyeti karar ile tespit olunur” hükmüyle İçişleri Bakanlığı’na Türk soyluların kabulleri sürecinde nihai yetki tanımlanmıştır (2510 sayılı Kanun). Bunun yanında, icra vekilleri heyeti namıyla İşkâna yönelik iş ve işlemlerin karara bağlanması ile kimlerin Türk soyundan sayılacağı hususunda yetkinin 2510 sayılı Kanunca belirlenen komisyona verildiği anlaşılmaktadır.

2510 sayılı Kanuna bağlı olarak ortaya konulan İçişleri Bakanlığı’nın 15035/6599 sayılı İşkân ve Nüfus İşlerinin Sûratle İkmali Hakkında Genelgeyle İşkân Kanuna bağlı göçmenlik kavramına ilişkin detaylı düzenleme yapılmış ve Türk soyluluk kavramının içeriği idari bir içtihat olarak tamamlanmıştır. Genelge metninde “tabiiyet beyannamesi Türk ırkından olanlara veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçe konuşup Türkçeden başka dil bilmeyenlerin ve Genelgenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar Batı Trakya’dan gerek kaçak ve gerek pasaportla gelmiş olan Türkler ve Türk kültürüne bağlı olanların hızla vatandaşlığa kabul işlemlerinin yapılmasını, bunlardan herhangi bir şekilde kendilerinden şüphe edilenler varsa muhacir kâğıdı verildikten sonra bu tahkikata devam edilmesi istenmiştir. Devamla; Pomaklar, Boşnaklar, Tatarlar, Karapapahlar hakkında da aynı işlemlerin yapılmasını karara bağlamıştır. Başka bir devletin tabiiyetindeki Kürtler, Araplar ve Arnavutlar gibi Türkçeden başka dil konuşan diğer Müslümanlara ve bir kayıtlı bağlı olmayan (alelittlak) ecnebi Hristiyanlara ve Yahudilere vatandaşlığa kabul belgesi (tabiiyet beyannamesi) ve muhacir statüsü verilmemesi istenmiştir. Müslüman Gürcü, Lezgi, Çeçen, Çerkez, Abaza ve diğer Türk kültürüne bağlı sayılan Müslümanlar hakkında merkezden alınacak emirle kişilere fert üzerinden tabiiyet beyannamesi imzalatılması esası benimsenmiştir (İşkân ve Nüfus İşlerinin Sûratle İkmali Hakkında Tamim, 1934; Kökdemir, 1952, ss.234-239).

1923-1934 yılları arasında göç süreçlerinin mübadele merkezli yoğunluğu ve diğer komşu ülkelerde bulunan Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri neticesinde olağanüstü göç süreçleri çoğunlukla İçişleri Bakanlığı (Dâhiliye Vekaleti) koordinasyonunda sürdürülmüştür. Güvenlik algısının üst düzey olduğu bu dönemden sonra 1934 tarihinde 2510 sayılı İskân Kanunun yürürlüğe girmesi ve İskâna konu ana süreçlerin iskân edilen kişilerin ülke içerisinde sağlık, eğitim, üretim araçlarına erişimi ve iskân edildikleri yörelerde kalıcı ilişkiler tesis etmelerinin gerekliliği göz önünde bulundurularak 2849 sayılı İskân İşlerinin Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliğine Devrine ve Ayrı Bir Bütçe ile İdare Olunmasına Dair Kanun hükmü çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nın (Dâhiliye Vekâleti) politika yapımı ile görev ve sorumluluğu kendi konuları yönünden devam etmek kaydıyla diğer hususlarda sosyal yardımlar başta olmak üzere Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinde bir yapılanmaya gidilmiştir (Babuş, 2006, s. 137). Bu işlemin tesis edilmesinde iskân işlerinin kurumlar arası yük paylaşımıyla yürütülmek istenmesi yer almaktadır. İskân uygulamalarının 1923-1934 yılları arasında serbest göçmenliğe ağırlık veren ve gelen Türk soylu göçmenlerin kendi imkânlarıyla istedikleri yörelere yerleşmelerine müsaade eden politika 1934 tarihinde İskân Kanunun uygulanmaya başlamasıyla İskânlı göçmen kavramını daha yaygın uygulamıştır (Geray, 1970). Bu durumun oluşmasında, iskân işlerinin bir nüfus ve sosyal politika bağlamında gerçekleştirdiği dönüşümdür. Türk soyluların İskânı işlerinin güvenlik politikasından nüfus ve sosyal politika eşiğindeki dönüşümü, devletin ülke içi nüfus dağılımına tesir etme gayreti ve nüfus planlamasına geçiş süreçlerinin emaresi olarak değerlendirilir.

İskân süreçleriyle ülkeye kabul edilen kişilerin 1934 tarihli 2510 sayılı Kanun'da belirtilen Türk soyu ve Türk kültüründen olma kapsamına kadar din bağı temelinde ülkeye kabul edilmeleri iskân sonrası devlet politikasının Türkleştirmeyi ve Türk dilini ön plana çıkaran politikaların tesirinin artmasına neden olmuştur. Toplumsal hayata yönelik düzenlemeler umumi yerlerde Türkçe kullanımı gibi uygulamalar 1934 sonrası uygulamalarda kendine yer edinmiştir (Aktar, 2000, ss.122-124).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, küresel düzeyde yaşanan 1929 büyük ekonomik buhran ve tarımsal üretimde yaşanan büyük ekonomik kriz ile birlikte 1935'ten itibaren Balkan ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede etnik unsura dayalı milli devletlerini pekiştirme ve tarım alanlarında üretimin kendinden olduğuna inandıkları vatandaşlar vasıtasıyla artırılmak istenmesini ortaya çıkarmıştır. Türk soyluların yaşanan hadiseler

karşısında Balkanlar özelinde Anadolu'ya göç taleplerinin arttığı ifade edilmektedir (Duman, 2009, s.477). 1935 yılıyla birlikte 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında kontrollü bir şekilde Balkan ülkelerinden Anadolu'ya göçler kabul edilmeye başlanılmıştır. Çoğunluğu İskânlı göçmen olarak kabul edilen Türk soylular, devletin belirlediği yerlerde, iskân yardımı almak kaydıyla yerleşmeleri sağlanmıştır. İskân yardımlarının Kanun kapsamında barınma ihtiyacının giderilmesi, toprak tahsisinden, zirai ihtiyaçların giderilmesine kadar iskân işlerinin sonunda üretici konuma geçebilmeleri için gerekli planlama yapılmıştır (Babuş,2006). Dönemin İçişleri Bakanlığı'nın iskân siyasetine yön verdiği süreçte, güvenlik ve demografi açısından İskâna ihtiyaç duyulan yerlerin iskân planına alınması istenmiştir. Atıl durumda olan toprakların sahiplendirilmesi ve toplumsal yapının güvenliğe olumlu etkisinin artırılması bu süre zarfında gerçekleşen İskânlar için olmazsa olmazdı. Ekonomik koşullardaki yetersizlik ve yaklaşan ikinci dünya savaşı Türk soyluların İskânları sürecinde devletin maliyetlerini artırsa da iskân sürecinin nüfus ve güvenlik konularında sağladığı katkı devletin siyasetinin devamlılık kazanmasına neden olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği döneme kadar ele aldığımız Türkiye'nin göç, iskân ve mübadele süreçlerine ilişkin bu dönemde dönemin siyasal ideolojisinin yadsınamaz etkisi ve ulus devlet inşası sürecinde Türk soyluların değerli ve zorunlu bir faktör olduğu inancı bulunmaktadır. 1923-1938 yıllarından sonra, 1938-1945 yılları İkinci Dünya Savaşı Dönemiyle Türkiye'nin savaş dışı kalma amacı ve göç konularında Cumhuriyet'in kuruluş döneminde olduğu gibi Türk soyluları içeren politikaları ekonomik gücü nispetinde sürdürdüğü görülmektedir.

2.2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem (1945-1960)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa merkezli yaşanan insan hareketliliği ve yerinden edilen kişilerin fazla olması küresel düzeyde barışın tesis edilmesi ile yerinden edilen kişilerin huzur ve refahına katkı sağlayacak çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşına katılmama ve savaş sebebiyle ülkesinde yaşanabilecek her türlü olumsuzluğu bertaraf etme adına savaşın son gününe kadar taraf olmamış ve nihayetinde savaş sonrasında kurulacak dünya düzeninde söz sahibi olabilme adına İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin yanında yer almıştır

(Armaoğlu, 2010, s.477). 1920 yılında kurulan Milletler Cemiyeti'nin dünya barışını tesis etme hedefi ve ülkeler arası sorunların barışçıl yollar çözümünün sağlanmasını hedeflemesine rağmen başarısız olması ve neticede yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonrasında galip gelen devletler tarafından inşa edilen yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte iki kutuplu dünya temelinde başını ABD ve Avrupa'nın çektiği Batı topluluğu ile Sovyetler Birliği arasında güç çekişmesini yaşanacağı bir dönem başlamıştır (Armaoğlu, 2010, s.480). Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası odağının Avrupa'dan ziyade Balkanlar ve Türkiye'ye yöneltmesi, Türkiye'nin buna karşı tedbirler almasını ve Batıyla uyumlu uluslararası kurum ve kuruluşlar içerisinde aktif hale gelmek istemesini beraberinde getirmiştir (Armaoğlu, 2010, s.495). Sovyetler Birliği'nin 1944 yılında güney topraklarında bulunan Türk soylu birçok topluluğa ülkeye ihanet ve muhbirlik suçlamalarıyla sürgün etmeleri, Türklerin hafızasında unutulmayacak acı hatıraları beraberinde getirmiştir. Ahıska Türkleri, Kırım Türkleri, Karaçay Balkar Türklerinin sürgüne kurban edilmeleri Türkiye özelinde de toplumsal hafızada yer edinmiştir (Alım, Doğanay, Şimşek, 2009). Devletin bahse konu sürgün süreçlerinde Sovyetler Birliği ile olan münasebetleri ve olası tehditler karşısında sert politika izlememesi eleştirilen bir konu olmuştur. Keza, 1945 yılında Sovyetler Birliği'nden kaçarak Türkiye'ye gelen Azerbaycan Türkü askerlerin mütekabiliyet esası gözetilerek Sovyetler Birliğine sınırdışı edildiği iddiası, tarihsel yazımda “Boraltan Köprüsü Olayı” adıyla yer almaktadır. Bu konunun uzun yıllar konuşulmaması ve 1951 tarihinde Meclis kayıtlarına geçecek şekilde 1945 yılında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında pozisyonunu güçlendirme adına Almanya'ya savaş açması neticesinde Sovyetler Birliği'yle müttefik olma durumu çerçevesinde askerlerin karşılıklı iadeleri için adımların atıldığı ifade edilmiştir. Türkiye'de bulunan 195'i Azerbaycan Türkü toplamda 237 Sovyet askeri Sovyetler Birliği'ne iadesi planlanmış ancak Sovyetler Birliği'nde esir olarak bulunan (4) Türk askerinin izleri bulunamadığı Sovyet yetkililerce ifade edildiği için teslim işleminin gerçekleşmediği dönemin İçişleri, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarının resmi kayıtlarına göre TBMM'de ifade edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951). Bu ifadelere rağmen, toplumsal yapı içerisinde Boraltan Köprüsü hadisesi zihinlerde Türk soylu bir topluluğa devletin sahip çıkmadığı

yönünde kanının oluşmasına ve dönemsel tartışmaların siyasi boyutta devam etmesine neden olmuştur.

1945-1946 yılları arasında SSCB'nin Türkiye'den toprak istemesine varıncaya kadar ilişkilerin gerilmesi bunun yanında boğazlardan ayrıcalık istemesi Türkiye'nin Batı merkezli inşa edilen dünyada yer alma gayretlerini artırmıştır (Armaoğlu, 2010, s. 625). NATO başta olmak üzere Batı merkezli dünyanın ortaya koyduğu ulusüstü organizasyonlara katılım göstermek için çaba sarf eden Türkiye, 1949 tarihinde resmi olarak kurulan NATO'ya 1952 yılında üyesi olmuştur. Askeri ve siyasi anlamda batı ekseninde kurulan askeri ortaklıkla müttefik olmuştur (NATO, 2024).

26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler imzacı 50 devletin BM Şartına taraf olmasıyla kurulmuş, 26 Ekim 1945 tarihinde resmen faaliyetlerine başlamıştır (Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, 2022). BM Güvenlik Konseyi (BMGK) teşkilatın yürütme merkezi ve beş daimi üyenin yanında diğer üyelerin belirli periyotlarla belirlenmesi neticesinde kurulmuştur. Dünya barışını ve güvenliğini korumayı hedeflemiştir. 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaş ve katliamların yeniden yaşanmaması için örgütlenmiştir. Uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel konularda ülkeler arası işbirliklerinin yapılmasını kolaylaştırma amacını kendisine misyon edinmiştir. Temel değerleri olan barış ve güvenlik, kalkınma ve insan hakları alanında üye devletleri bağlayıcı ulusüstü sözleşme ve irade beyanları ortaya konulmuştur.

Avrupa özelinde yaşanan kitlesel göç hareketliliği, yerinden edilen insan sayısını tarihin en yüksek rakamına çıkarmış ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde küresel düzeyde, göç, iltica konularında da düzenleyici ve Birleşmiş Milletlere üye ülkeleri bağlayıcı yazılı metinler ortaya konulmuştur. 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmesi diğer adıyla Cenevre Sözleşmesi göç ve iltica sistemine ilişkin temel çerçevenin belirlendiği antlaşma olması nedeniyle önemlidir. Cenevre Sözleşmesiyle belirlenen göç alanına ilişkin çerçeveye Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 1951 yılında göç ve iltica sistemlerine ilişkin hayata geçirilen uluslararası kuruluşlardır.

Uluslararası sistemde göç başlığı özelinde Birleşmiş Milletler öncülüğünde başlatılan kurallar ve kaideler silsilesi teşkilatlanma ve ulus devletlerin göç ve iltica konularında iç

mevzuatlarına yansıtılmasını istedikleri mevzuata yönelik işlemlerinde ele alınmasıyla devam etmiştir. Türkiye'nin göç konusunda dünya ile entegre olma arayışı Birleşmiş Milletler öncülüğünde başlamış ve kurucu üye ülke olarak varlık alanı bulmuştur. Her ne kadar Cenevre Sözleşmesine coğrafi kısıtlama özelinde çekince konulsa da göç alanına ilişkin belirlenen külliyatın mevzuata işlenmesi de bu süreçte devam etmiştir.

1946 yılında Bulgaristan'da Bulgar Komünist Parti'sinin iktidara geçmesi ve uzun yıllar iktidarda kalacak olması, Bulgaristan özelinde Türk soylulara yönelik göç baskısını artırmıştır. Nüfus ve etnisite olarak Bulgar milliyetçisi ve komünist ideoloji çerçevesinde Türklerin asimile olmasını hedefleyen iktidar, Türk soyluların ülkeden gönderilmesini veya kalanların Bulgar kimliğiyle asimilasyonunu hedeflemiştir (Bıçaklı, 1988). Türkiye'nin mevcut zorluklar karşısında Bulgaristan'da ülkesine yönelecek göç konusunda hazırlık yaptığı ve 1950-1952 yılları arasında yoğunluğu artan göçmenlere yönelik İskânlı göçmen kapsamında işlem tesis ettiği bilinmektedir (İnan, 2016, s.19). Göç edenlerin İskânları için ülke içerisinde belirli bir iskân programı tertip edilerek gelen göçmenlerin hedeflenen bölgelerde kalıcı hale gelebilmeleri ve üretici konuma erişebilmeleri için İskâna yönelik devlet yardım ve desteği Bulgaristan Türklerine devlet eliyle sağlanmaya çalışılmıştır (Doğanay, 1997, s.197).

1945-1960 yılları arasında Balkanlar genelinde artan göç baskısı algısı, 1952-1967 yılları arasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Makedonya bölgesinde bulunan Türk soylulara yönelik baskı ve zorlamalar ile gerçekleşmiştir. Makedonya bölgesinde topluluklar arasında Müslümanlara yönelik nefret söylemlerinin giderek artması ve etnisite kavramı üzerinden Türk ve Müslüman kimliğinin azınlık içerisinde sayılması, Türk soyluların daha önceki tarihlerde Anadolu'ya iskân edilen akrabalarıyla sürdürdükleri sosyal bağlar ve göçün çekim etkisiyle birlikte Türkiye'ye yönelen göçlerin artmasına neden olmuştur. Bulgaristan ve Yugoslavya'da Türklere yönelik başlayan dışlama ve göç etmelerine neden olacak politikalar zincirinin temel nedeni, Türkiye'nin küresel düzlemde Batıyla inşa edilmek istenen ve Komünizm karşısı politikaların aktif olarak artması neden olarak gösterilmektedir. 1952 tarihinde Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesi ve NATO üyeliği perspektifiyle Batıyla ilişkilerini artırması Balkanlar özelinde artan Komünist söylem ve SSCB önderliğinde artan Türkiye'nin politikasını eleştiren ifadelerle birlikte Türklere yönelik dışlayıcı politika artmıştır. Bu sebeplere ek olarak, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın nüfusunu

kendi ulus inşa süreçleri doğrultusunda inşa etme istekleri ile Türk ve Müslümanların bu konuda sorun olarak gözükmeleri Türk soylulara yönelik baskı politikasının artırılmasında etkindir.

Türkiye'nin 1945 sonrası dönemde, görece demokratikleşme ve Batıyla ilişkileri artırma hedefi ve son aşamada çok partili siyasi hayata 1946 yılında geçişle birlikte, göç edenlere yönelik sahiplenici politikanın varlığından söz edebiliriz. 1950 yılında çok partili dönemde yapılan seçimlerle iktidarın el değiştirmesiyle birlikte ABD ve Avrupa'yla ilişkilerin yoğunlaştığı dönem birlikte başlamıştır. Bu süreçte, Komünist ülkelerde gördükleri baskı ve zorlukla Türkiye'ye sığınan Türk soylu göçmenlere iskân kapsamında toprak dağıtımı, geçimlerini sağlama ve barınma imkânları sağlanması suretiyle iskân edildikleri yerlerde kalıcı olmalarının teminat altına alınması istenmiştir. Göçle gelen Türk soyluların çoğunluğunun çiftçi ve hayvancılıkla geçimlerini sağlıyor olması üretim süreçlerinde bu esasların dikkat edilmesine neden olmuştur.

1944 yılında Yugoslavya'ya bağlı federe bir devlet olan Makedonya'da kimlik dokusunda Türklerin azınlık olarak kabul edilmenin ötesinde Arnavut olarak tanımlanmak istenmeleriyle Türklere yönelik baskıları artırmıştı. 1945 yılından itibaren Yugoslavya'nın komünizm etkisi altında ülkesel dönüşümünü sağlamayı hedeflemesi Türkler üzerinde kimlik ve siyasi muhaliflik konusunda baskının artmasına neden olmuştur. Bu duruma ek olarak Arnavutluk'ta artan komünist siyasi görüş ve Yugoslavya'nın Arnavutları içeren politikasıyla Arnavutluk ile birleşme hayaliyle birlikte yakınlaşmayı beraberinde getirmiştir. Türklerin Arnavut kimliği altında toplanılmak istenmesini içeren kimlik politikalarıyla birlikte Türk soyluların Anadolu'ya göç talepleri artmıştır. 1957-1967 yılların Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik göç süreçlerinin devlet tarafından kolaylaştırılması ve Türk soyluların iskân uygulamaları kapsamında ülke içerisinde kabullerinin sağlanması amacıyla bir dizi dış politika izlenmiştir (Ağanoğlu, 2017, s.377-378). Yugoslavya'dan göçlerin nedenleri arasında toprak reformu adı altında Türklerin topraklarının elinden alınması, kimlik siyaseti ve dini yaşamlara müdahalenin giderek artması gösterilmektedir. 28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımıyla Balkan Paktı imzalanmıştır. Temel vasfı SSCB'nin Balkanlar üzerinde yayılmacı politikalarının engellenmesi ve bölgesel birlikteliğin geliştirilmesi olmuştur (Armaoğlu, 2010, s. 630). Anılan Paktın bölgesel barış ve huzurun gerekliliklerini yerine getirme hedefinin

yanında ülkeler arası göç talepleri ve göçmenlik müesseselerinin içeriğinin tayin edilmesi süreçlerine de etkisi bulunmaktadır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC)'nden Türkiye'ye yönelen Türk soylu göçlerinin planlı ve kontrollü gerçekleşmesi için 1938 yılında varılan Göç Mutabakatı tekrardan hayata geçirilmiş ve benzer hükümler 1953 yılında taraflar arasında antlaşma imzalanmıştır. Göç ile Türkiye'ye gelenlerin sayılarındaki artış, İskânlı göçmenlik yerine serbest göçmenliğin benimsenmesini beraberinde getirmiştir. Göçmenlerin ülke içerisinde istedikleri yerlere ki çoğunluğu daha önceki göçlerle gelen tanıdıkları veya akrabalarının yanına yerleşmiş olmakla birlikte kendi imkânlarıyla yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Devlet sunduğu imkânların kısıtlı kalması ve serbest göçmenlik ile İskâna yönelik haklar olan toprak, barınma, zirai araç gereç veya üretici konuma gelebilmeleri için gerekli teçhizatın sunulmaması göçle gelenlerin ekonomik zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur (Çavuşoğlu, 2006, s.122). Yugoslavya'dan göç edenlere İskâna yönelik imkânların kısıtlı kalması birçok araştırmacı tarafından “sessiz Türk Göçü” olarak yorumlanmıştır (Yücelten, 1968, s.12-16). Yugoslavya özelinde süre gelen göçlerde 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında göçmenlerin Türkiye'ye kabul süreçlerinde Türk soyu ve kültürü bağlamında incelemenin üst düzeyde sürdürülmesi, bölgeden gelmek isteyen Boşnak, Torbeş ve Goran kimliklerine sahip Müslümanların da Türkiye'ye gelme talepleri olmuş ancak süreç içerisinde bu konularda denetimler artırılmıştır (Tekin, 2018, s.250).

1945-1960 yılları arasında Anadolu'ya yönelen göç rotalarının merkez hatta daha önceki göç öykülerinde olduğu gibi Balkanlar özelinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin artan bölgesel tehditler nedeniyle Batı toplumuyla bütünleşme eğiliminin artması ve bölgesel ittifaklarla olası tehditlere yönelik ittifakları artırmak istemesi bu dönem içerisinde de devam etmiştir. 1955 yılında doğu sınırlarında güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılması ve bölgesel ittifakların artırılması için Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında SSCB'nin bölge üzerinde olası tehditlerinin bertaraf edilmesi için imzalanmıştır. Kısa ömürlü Paktın Türkiye'nin olası güvenlik endişelerinin Batı ekseninde yer almasıyla asgari düzeye indirilmesi hedeflenmekle birlikte bölge ülkeleriyle birçok konu özelinde stratejik işbirliği geliştirilmesi hedeflenmiştir. Özellikle Irak'ın Pakt içerisinde yer alması Irak'ta bulunan Türk

soylular özelinde Türkiye'nin bu konuda istişare ve görüşmeler gerçekleştirmesinde yardımcı olmuştur (Bostancı, 2013, s.2).

1945-1960 yılları arası dönemde, Doğu ve Batı blokları arasında yaşanmaya başlayan hizipleşmenin Türkiye açısından Batı bloğuyla eklemlenme aşamasında olduğu belirtilmelidir. 1959 yılıyla birlikte Kıbrıs'ta Türklere yönelik hareketlenmelerin arttığı dönem içerisinde Kıbrıs meselesinin başlangıcı olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler arasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 yılında kurulması ve Kıbrıslı Türklerin yok sayılmasına yönelik politikalar zincirinin resmi olarak başlamasıdır (Armaoğlu, 2010, s.639). Kıbrıs'tan Türkiye'ye göçlerin yaşanmadığı ancak tehdit durumunun ilk kez fiili olarak hissedilmeye başladığı dönemde, Türkiye göç ve iskân konusunda Balkanlar özelinde sınav vermekteydi. Bulgaristan ve Yugoslavya genelinde Anadolu'ya göçlerin yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde kalkınmaya odaklanması ve nüfus planlamasının orta çıkması, Cumhuriyetin erken döneminde varlığından söz ettiren ulus devlet inşa sürecinin bir şekilde tamamlandığı ve elde var olan nüfusun kıt kaynaklar nispetinde ülkenin istikbaline hizmet etmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın kabinde gerçekleşen göçlerin ülke içerisinde dağılımı ve devlet desteği konusunda problemlerin yaşandığı ve imkânların kıt olduğu gözükmemektedir. Türkiye'nin göçü her şart ve durumda kabul eden devlet politikasından göçün kontrollü ve planlı olmasını gerektiren politikaya geçildiği görülmektedir. Bunun yanında, Türk soylu göçmen algısının 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu sonrası daha da katılaştığı ve göçmen kabul prosedürlerinde bu hususa dikkat edildiği gözlemlenmiştir. Dönemin ekonomik koşullarının yetersizliği yanında, devletin iskân siyasetiyle göçmenleri topraklandırma gayretinin de sınırlı kaldığı görülmektedir. Göç krizlerine ilişkin sorunların çözümünde devletlerarası ilişkiler, bölgesel işbirlikleri ve ulusüstü yapılanmaların başat rol üstlendiği 1945-1960 İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, Türk soylular açısından göç hareketliliğinin devam ettiği, devlet yöneticileri tarafından ise kontrollü ve planlı göç algısının istendiği görülmektedir. İskân uygulamalarının yanında göç mevzuatına ilişkin 1951 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde kabul edilen Cenevre Sözleşmesiyle ortaya konulan göçe ilişkin normatif değerlerin iç hukuka yansımaları görülmüştür. BM tarafından insan hakları konusunda ortaya konulan 10 Aralık 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Beyanname, ortaya koyduğu evrensel ilkeler ve değerlerle sadece insan

hakları bağlamında değil yabancılar ve mültecilik konularında da değerler ortaya koymuştur. 1950 tarihli Pasaport Kanunuyla ülkeye girişi çıkışı ve yabancılarla yönelik vize rejimleri hakkında içtihat belirlenmiştir. 1964 tarihli ve 403 sayılı Vatandaşlık Kanunuyla yabancıların hangi hal ve şartlarda vatandaşlığa kabul edileceği hususları mevzuata işlenmiştir. Bunun yanında, göçe ilişkin diğer düzenlemeler uluslararası göç sisteminin bir yansıması olarak idari icap ve düzenlemelerle iç mevzuata alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeyinde yükseltmek istenen yeni dönem ve iki kutuplu dünya sarmalında Türkiye'nin 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine kadar olan bölümü ele aldığımız bu bölümde, küresel düzeyde gelişen göçe ilişkin yapısal ve kurumsal düzenlemeler ile Türkiye'ye yönelen göç akınları içerisinde Türkiye'nin mevzuatına içerlediği gelişmeleri inceledik. 1945-1950 yılları arasında savaş sonrası Birleşmiş Milletler öncülüğünde Batıyla eklemlenme gayretine giren Türkiye, göç alanında iltica prosedürleri ve insancıl göç hukukuna ilişkin mevzuatı kendi içtihatlarına da katmaya çalışmıştır. Ulus devletin oluşumunun devam ettiği bu süreçte 1950-1960 yılları arasında çok partili hayat içerisinde Batıyla uyumlu Demokrat Parti'nin göç ve iskân mevzularına yönelik politikası, Batıyla uyumlulaşma ve Türk soyluların göç içerisinde Anadolu'ya kabullerini kontrollü hale getirme gayreti bulunmaktadır. Göç ile gelenlere İskâna yönelik kolaylıkların sunulmak istenmesi ile Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya ile göçe ilişkin alanlarda işbirliği sağlanması için antlaşmalar imzalanmıştır.

2.2.2.3. Askeri Darbeler ve Göçler Dönemi (1960–1980)

Soğuk Savaş koşullarının iki kutup arasındaki mücadele ve hizipleşmelerin görece azaldığı 1970'lerle birlikte Soğuk Savaş döneminde yumuşama (detant) döneminin giderek artacağı dönemdir (Armaoğlu, 2010, s.649). 1960'larla birlikte küresel düzeyde iki kutuplu ve keskin ayrımlı oluşum, kendi içinde farklı bölgesel oluşumları ve yapıları ortaya çıkarmasıyla kesin iki kutuplu düzende değişimler meydana gelmeye başlamıştır (Oran, 2001a). Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ilişkilerinin başladığı bu dönem içerisinde 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024). Türkiye'nin ekonomide genişlemeyi ve kalkınmayı hedeflediği Antlaşma temelinde AET ile ilişkilerin ekonomi temelinde

geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ekonomi başlığının yanında sosyal politikalar ve mevzuatların uyumlulaştırılmasına yönelik Türkiye’ye belirli bir yol haritası çizilmiştir.

Türkiye 1960’larla birlikte Kalkınma Planları uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) yılları arasını kapsamakla birlikte planlı nüfus artışı ve kontrollü göç konuları özelinde hükümler içermektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024). Göç konusunun istenen faktörlerden ötede kontrol edilebilir ve mücbir koşullarda gerçekleşmesine izin verilen bir konu olması istenmiştir. Türk soyluların kontrollü ve planlı ülkeye kabullerinin sağlanmasına yönelik politika bu kalkınma planıyla istenmiştir. Türkiye’nin kentleşme, sanayileşme ve kente dair sorunların çözüm beklemesiyle birlikte köyden kente göç hikâyelerinin artış gösterdiği bu dönem göç alan ülke durumundan göç veren ülke haline gelmesini de beraberinde getirmiştir. Köyden kente göçün sadece büyükşehirler özelinde gerçekleşmemesi ve Avrupa’nın belirli ülkelerine yönelen işçi göçlerinin başlangıcını bu dönem içerisinde ele alabiliriz. Avrupa’da yükselen sanayi ve ekonomik genişlemeyle birlikte işçi ihtiyacı artmış, Türkiye başta olmak üzere çevre ülkelerden işçi göçleriyle bu sorunun üstesinden gelinmesi hedeflenmiştir. Türkiye’nin ekonomide döviz ihtiyacı ve genç nüfusunun istihdam problemleriyle birlikte bu konuda göç veren ülke durumunda bulunmuştur (Unat, 2017). Göçün ulus ötesi anlamda dışarıyla yönelen bu yönü farklı sosyal statüler ve ilişkiler temelinde Avrupa Türklerinin uzun yıllara dayanan göç hikâyelerinin başlangıcı olmuştur. 31 Ekim 1961 yılında Türkiye ve Almanya arasında imzalanan misafir işçi antlaşmalarıyla başlayan süreç 1973 yılında resmen durdurulsa da aile birleşimleri göçün çekim etkileriyle Türklerin başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın birçok ülkesine yönelik ekonomik nedenli göçleri devam etmiştir (Acar, 2023, s. 42). Bu göç serüveninin içerisinde Türkiye’de meydana gelen siyasi çalkantılar ve askeri darbelerle kesintiye uğrayan demokratik dönüşümlerle birlikte göç mevzusu Türkler için Avrupa özelinde ayrı bir hikâye oluşturmuştur.

Türkiye’de toplumsal sınıf katmanlarında meydana gelen değişim, üretim araçlarındaki değişim olgusuyla farklılaşmıştır. Tarımdan sanayileşmeye ve köyden kente yönelen göç örgüsü Cumhuriyetin ilk yıllarında vurgulanan birçok değer farklılaşmasına neden olmuştur. Geniş aile yapısı ve nüfusun artışının önemini kaybetmeye başladığı bu dönemde, sanayi ve bilgi toplumuna geçişle birlikte periferide yaşanan toplumsal değişim hali göç ve göçmenlik kavramlarına bakış açısını da etkilemiştir.

Göçmen olgusunun Türk toplumundaki yeri olan muhacir kavramında yıllara yönelen değişim hali toplumsal ilişkiler ağında meydana gelen değişimlerle birlikte muhacir kavramı ve bu kavrama bakış açısında farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Sosyolojik bir etmen olarak göçmenliğin toplumsal statüdeki yoksulluk durumuyla beraber anılıyor olması 1960'lı yıllarla birlikte kentlerin çeperlerine yönelen göç hareketliliğiyle birlikte derinleşmiştir. Tarımsal aktivitelerin ötesinde sanayileşme ve kentleşme örüntüsü içerisinde kendine sosyal ağ oluşturan Türk soylu göçmenler kentin çeperinde gettolaşmaya ve göçmen mahallelerini inşa etmeye yönelmiştir. Bu durum, toplumsal hafıza içerisinde göçmenlerin yerel halk ile uyumuna ket vurmuştur (Doğanay, 1997, s.200).

Türk soylu göçmenlerin 1960-1980 yılları arasında Türk toplumunda yaşanan toplumsal ve siyasal dönüşümler eşliğinde yaşadıkları coğrafyalarda Türk ve Müslümanlara yönelik artan faşist söylem ve komünist siyasi propagandalar eşliğinde anavatana göçleri kısmen devam etmiştir. Türkiye'nin 1945 sonrası İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya koyduğu göç ve iskân politikasında tutarlı duruş devam etmiştir. Bu duruşun göçleri zaruri şartlar altında destekleyen ve dış politika içerisinde Türk soylu göçmenlere ayrı bir başlık açmayı gerektiren hali, nüfus politikası içerisinde kalmak kaydıyla göçlerin Anadolu'ya yönelmesine izin vermiş ancak olası maliyetler konusunda göç edenlere serbest göçmenlik kapsamıyla kısıtlı imkânlar sunulmuştur.

1960'lı yıllar boyunca Balkanlar'dan özelde Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçler devam etmiştir. 1969 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında Yakın Akraba Göçü Antlaşmasıyla daha 1950-1952 yılları arasında Anadolu'ya İskânlı göçmen olarak kabul edilen Türk soyluların Bulgaristan'da kalmış yakın akrabalarının Anadolu'ya kabulü ve Türk vatandaşlığına alınması için çalışma başlatılmıştır. 1968-1979 yıllarına kadar süren göç neticesinde gelenlere serbest göçmenlik statüsü tanınmıştır (Arı, 2003, s.32).

1960 yılında Kıbrıs'ın kendi anayasasıyla müstakil bir Cumhuriyet halinde ortaya çıkması sonrası Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar açısından Enosis'in (birleşme) gerçekleştirilme idealinin devam etmesiyle Kıbrıs'ta kalıcı barış sağlanamamıştır. Kıbrıs'ta bulunan Türklerin Anayasayla teminat altına alınmış haklarına rağmen Kıbrıslı Türklere yönelik baskı her geçen gün artmaktadıydı. Kıbrıs meselesinin sadece Kıbrıs'ta bulunan Türkler açısından değil, Yunanistan'da ve özellikle Batı Trakya'da bulunan Türklere yönelik tehditlerinde artmasına neden olmuştur. 1963 yılında Kıbrıs genelinde

Türklere yönelik baskının ve katliamın artması ve son aşamada Rumların Anayasa’da Türkler aleyhine değişiklik yapılmasına yönelik girişimleri yaşanan sorunları artırmıştır (Armaoğlu, 2010, s. 938). 1967 yılında Yunanistan’da yaşanan askeri darbeyle yönetime askeri cuntanın gelmesi, askeri cuntanın Kıbrıs ile Enosis’i (birleşme) gerçekleştirme adına sert politikalar ortaya koymasını beraberinde getirmiştir. Yunanistan’da Batı Trakya özelinde ve Kıbrıs’ta Türklere yönelik şiddet eylemlerini artırmıştır. Özellikle 1923 Lozan Antlaşmasıyla teminat altına alınan Batı Trakya Türklerinin statüsü ikbal ve istikbali vurgusu dışişleri politikası olarak farkında olduğu ifade edilmiş ancak fiili veya siyasi bir eyleme girişilmemiştir. Batı Trakya’da Türklere yönelik Yunan devletinin politikasının sertleşmesi, baskı ve zorlayıcı durumların giderek artmasıyla Kıbrıs’ta yaşanan durum arasında Türkiye’de siyasi yöneticiler arasında o dönem için herhangi bir bağ kurulmamıştır (Armaoğlu, 2010, s.949). Devlet yetkililerinin Batı Trakya konusunda hassas davranmamaları ve Kıbrıs meselesiyle konu ilişkilendirme konusundaki yetersizlik Batı Trakya Türklerine yönelik baskının giderek artmasına neden olmuştur.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreçte Türklere yönelik Kıbrıs ve Yunanistan’da artan baskı ve şiddet ortamı özellikle Batı Trakya üzerinden Türkiye’ye göçlerin gelişmesine, birçok Türk soylu kişinin siyasi casusluk iddiasıyla vatandaşlıktan çıkarılmalarına neden olmuştur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının başlamasıyla Yunanistan’da bulunan cuntanın Türkiye’ye Batı Trakya üzerinden saldırı başlatmak istediği ancak iç anlaşmazlıklar nedeniyle buna yanaşmadığı bilinmektedir (Oran, 2001). 1974 sonrası Batı Trakya’da Türklere yönelik siyasi baskı ve zorlamaların iyice arttığı ve kimliklerinin yok sayıldığı anlaşılmakla birlikte birçok Batı Trakya Türkünün Yunanistan vatandaşlığından ıskat edilerek vatansız bırakıldığı görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen politikada Yunan Vatandaşlık Kanunun 19’uncu maddesinde bulunan “Yunan etnik kökenine sahip olmayan ve geri dönme niyeti olmadan Yunanistan’ı terk eden bir kişi, Yunan vatandaşlığını kaybetmiş olarak ilan edilebilir” hükmü uygulanarak baskı ve yıldırma politikalarıyla Yunanistan’ı terk etme durumunda kalan kişileri vatansız duruma düşmeleri sağlanmıştır. Tahmini sayının 60.000 civarında olduğu bilinmekle birlikte uygulama 1998 yılına kadar devam etmiştir (Armaoğlu, 2010). 1998 yılında Avrupa Birliği’nin baskıları sonrası kaldırılan uygulama geçmişe yönelik hakların iadesini içermemiştir. Türk soylulara yönelik

Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan Batı Trakya Türkleri uzun yıllar Yunanistan tarafından gasp edilen haklarının iadesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde haklarını aramak durumunda kalmıştır (Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği). Ancak başarılı olduğu veya Yunan Hükümetleri nezdinde etkili olduğu söylenememektedir. Bu sorunlara ek olarak Yunanistan'ın Batı Trakya temelinde gerçekleştirdiği politikalar silsilesi içerisinde Türkçe eğitim sorunu, kamu görevine girerken yaşanan sorunlar, müftülük sorunu, etnik kimliğin tanımına ilişkin sorunlar, toprak ve mülkiyete ilişkin sorunlar ile Batı Trakya'ya özel uygulanan yasak bölge uygulamasının getirdiği sıkıntılar bunlardan bazılarıdır. Benzer şekilde Kıbrıs'tan Türkiye'ye yönelen Türk soylu göçleri de 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası tersine dönmesi devlet tarafından desteklenmiştir.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler öncülüğünde kurulmak istenen dünya düzenine eklemlenme çalışmaları 1960-1980 yılları dönemde devam etmiştir. Uluslararası göç ve iltica mevzuatına ilişkin bir çerçeve sunan ve savaş sonrası insancıl hukukun geliştirilmesini esas alan ayrımcılık yasağının temel taşlarından birisi olarak kabul edilen 1969 tarihli Birleşmiş Milletler her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin uluslararası sözleşme ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Göç konusunda Türkiye'nin 1972 yılında imzaladığı sözleşmeyle, kendi iç hukukunda düzenlemelere giderken, göç hukuku açısından değerlendirme yapılması gerekli olmuştur. 1968 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Bölgesel Mültecilik Konusunda Deklarasyon ile sığınmacılara yönelik usul ve esaslar konusunda Cenevre ve New York süreçleriyle kurulmak istenen düzen pekiştirilmiştir. (Soysal, 2000, s.183).

Küresel düzeyde yaşanan 1973 Petrol Krizi ve akabinde Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtıyla genişleyen kriz hali ABD tarafından ambargoya maruz kalması, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında büyük zorluklara neden olmuştur. Göç faktörünün gelenlerden ziyade ülkeden işçi olarak Avrupa ülkelerine gidenlerin önem kazandığı dönemde, devletin göç politikasının temel unsurunu Türk soylular ve iskân uygulamaları serbest göçmenlik kapsamında devletin imkânlarının sınırlı olarak sunulmasıyla sağlamıştır. İskâna yönelik uygulamalarda, devletin kısıtlı bütçeyle hareket etme zorunluluğu ve bazı kriz anlarında Türk soyluların uyruğunda bulundukları ülkelerde yaşadıkları sorunları uluslararası ilişkilerdeki hassas dengeleri hesaba katarak

görmezden gelme veya bıçak kemiğe dayanmadan harekete geçmeme algısı Türk soylular arasında hayal kırıklıkları ve göçle gelen zorlukları beraberinde getirmiştir. Türkiye ile komşu ülkelerde yaşanan siyasal krizler ve iç karışıklıklar Türk soyluların yaşadıkları coğrafyalardan Anadolu'ya yönelik göç taleplerinde etkili olmuştur. 1979 yılında İran'da yaşanan siyasal devrim ile muhaliflerin ülkeden ayrılması aşamasında Türk soylular Anadolu'ya sığınmıştır. Benzer bir şekilde Balkanlar genelinde komünizm etkisi altında yükselen Türk ve Müslüman karşıtı devlet politikaları Türkiye'ye yönelik göç süreçlerinde etkililiğini sürdürmüştür.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesiyle Türk siyasi hayatında farklı bir dönemin başlangıcı olan 1960 yılı, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve Kıbrıs konularında göçe ilişkin süreçlerin başladığı dönemdir. Çevre ülkeler de yaşanan savaş ve komünizm tehdit olarak görülen algısı göçlerin Türkiye'ye yöneldiği bu dönemdeki gerilimleri artırmıştır. Siyasi yelpazedeki çalkantılı dönem, toplumsal hizipleşme ve dönüşüm eşliğinde Türkiye'nin göçü alan ve absorbe eden atmosferi göç veren ve ekonomik kazanç elde etmeye çalışan bir profile dönüşmüştür. Türkiye'nin içinde bulunduğu zorlayıcı ekonomik ve siyasal koşullar etrafında Türk soylulara yönelik politikasının koruyuculuğunun sorgulanabildiği bu dönem, devletin uluslararası ilişkilerde avantaj sağlama adına pragmatik ilişkiler zeminini aradığı bir dönem olmuştur. Tüm bunlara rağmen 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla Türk soyluların Türk Devleti tarafından korunduğuna ve değer gördüğüne yönelik kapsamlı ve geniş harekât süreç içerisinde yaşanan irili ufaklı duyarsızlıkların yok olmasına neden olmuştur (Oran, 2010). Devletin Kıbrıs siyaseti ve akabinde gerçekleşen politikalar zinciriyle Batı Trakya Türklerinden birçoğunu topraklarına kabul etmesi ve haklarını aramaları konusunda uluslararası düzeyde çalışmalara devam etmesi pozitif anlamda değerlendirilmesi gereken mevzulardandır. Türkiye'nin 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine giden yolda toplumsal ve siyasal yapıda iyice hizipleşen atmosfer eşliğinde göç ile gelen Türk soyluların Türkiye'deki yaşamlarına dokunabilecek ve yaşamlarını iyileştirebilecek politikalar zincirinden yoksun olduğu değerlendirilebilir. Türkiye'de aradığını bulamayan birçok Türk soylu göçmenin Avrupa ülkelerine iltica yoluyla gitmeye çalıştıkları bu dönemde Türkiye'nin göç alan ülkeden çok göç veren ülke durumundaki görüntüsü dikkat çekmektedir.

2.2.2.4. Siyasal Dönüşüm ve Yoğun Göç (1980-2000)

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'yle siyaset mecrasının değişime uğraması ve yönetime askeri vesayet el koymasıyla birlikte Türkiye'de İskân, göç ve Türk soylulara ilişkin farklı atmosfer ve öncelik sıralaması meydana gelmiştir. Yönetimin Milli Güvenlik Konseyine (MGK) ait olduğu bu dönemde, Türk soyluların ülke içerisinde Türk vatandaşları gibi hak ve imkânlara sahip olmaları yönünde yapıcı adımlar atılmıştır. 1980 yılına giden süreçte başta Yunanistan ve Kıbrıs'ta yaşanan olaylar nedeniyle Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan ve 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında İskâna yönelik işlem tesis edilemeyen kişilerin ülke içerisinde yabancı vasıfta bulunması ve geçimlerini idame ettirmelerindeki zorluklar ortaya çıkmıştır. Türk soylu olan bu kişilere İskâna yönelik haklar temin edilememesindeki en büyük hukuki gerekçe Türk vatandaşlığına alınmaları durumunda Yunanistan tarafından gasp edilen haklarının iadesinin uluslararası hukuk açısından mümkün olmayacağı endişesiydi. Bununla birlikte Türk soylu olan ancak yabancı uyruk altında iskân mevzuatı esas alınarak işlem tesis edilemeyen bireylerin zanaatlarını icra edebilmeleri ve bu yolla istihdama dahil olabilmeleri 1932 tarihli ve 2007 sayılı Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun nedeniyle kısıtlıydı. Kanun kapsamında yabancıların Türkiye'de icra edemeyecekleri meslekler listelenmiş ve büyük çoğunluğu zanaat erbabı olan Türk soylular bu konudan dolayı zorluk yaşamaktaydılar. Milli Güvenlik Konseyi'nin çözümlemek istediği konuların başında yer alan bu sorun, Türk soyluların idare tarafından tayin ve tespitlerinin yapılması halinde Türk vatandaşlarının icra edebildiği tüm meslekleri icra edebilmelerine imkân tanımıştır (Sağdıç, 2018, s. 82-83). Bir istisna olarak yapılması planlanan Kanun çalışmasında Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulan tasarı metninde şu ifadeler yer verilmiştir. “Türkiye’de yerleşen, hayatını devam ettirmek zorunda bulunan ve vatandaşlığımıza alınmadığı için de çok müşkül duruma düşmekte olan soydaşlarımızı korumak ve hem de memleket yararına bu soydaşlarımızın meslek ve sanatlarından faydalanmak amacıyla vatandaşlığımıza alın masalar bile kendilerine, Türk vatandaşları gibi meslek ve sanatlarını serbestçe yapma olanaklarının tanınmasıdır.” Amaç ve kapsam açısından Türk soyluların mesleklerini icra ederek belirli istihdam düzeyine erişmelerini amaçlayan tasarı metni, bir takım güvenlik konularında çekincelere neden olmuş ve son aşamada Türk Silahlı

Kuvvetleri, kamuya ait güvenlik birimleri ve istihbarata ait birimlerde istihdamlarına kısıtlama getirilmiştir (Öztürk, 2014).

25/09/1981 tarihinde 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun dönemin koşulları içerisinde toplumsal taban ve akademik çevrelerden övgü olarak yasalaşmıştır (Saatçioğlu, 2021, s.1089). Türkiye’nin Türk soylulara yönelik bu yapıcı politikasının tezat bir yansıması olarak Yunanistan ile olan hizipleşme halini normalleştirme gayreti de bulunmaktadır. 20 Ekim 1980 günü Milli Güvenlik Konseyi Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına geri kabulüne yönelik Türkiye’nin koyduğu vetoyu geri çekme kararı Türk soylulara yönelik yıkıcı Yunan politikasıyla zıtlaşan bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Hürriyet Gazetesi, Haber, 2022). Bunun yanı sıra, Avrupa ülkeleri tarafından Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı korunması gereken bir ülke olduğu yönündeki inancın Avrupa Birliği cephesinde güçlenmesi neticesinde Yunanistan 1981 yılında hızlı bir şekilde AB üyesi olarak kabul edilmiştir.

1980’li yılların başında gerçekleşen yasal düzenlemeyle Türk vatandaşları gibi mesleklerini icra edebilecek Türk soyluların kapsamının belirlenmesi İçişleri Bakanlığı bünyesinde Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tayin ve tespit edilen Türk soylulara yönelik gerçekleştirilmiştir. Türk soyunun tayin ve tespitinde İçişleri Bakanlığı’na görev verilmesi 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında gerçekleşecek güvenlik ve asayişe yönelik tahkikatlarda Bakanlığa bağlı diğer birimlerce takip edilmiştir.

Göç ve iskân mevzuatlarına yönelik hareketlilik ile Türk soylu toplulukların yaşadıkları coğrafyalarda komünizm kaynaklı tehdit algısıyla farklı politikaların gerçekleşmesine neden olmuştur. 1979 yılında SSCB’nin Afganistan ile olan dostluk antlaşmasına atıfta bulunarak Afganistan’da yaşanan siyasi değişim ve tehdit unsurunu bahane etmesi ve işgal yıllarıyla birlikte Afganistan’da bulunan birçok Türk soylu Türkmen, Özbek, Kırgız kökenli kişiler Pakistan’a sığınmıştır. Türk soylular özelinde yaşanan bu göç sorunu döneminde Türkiye’nin devlet başkanı düzeyinde Pakistan’a gerçekleştirdiği ziyaret ve Türk soylu toplulukların zor durumda olduklarına yönelik değerlendirmeye birlikte Afganistan uyuşuna tabi Türk soylu topluluklardan zor durumda olanların

Türkiye'ye getirilerek iskân edilmeleri gündeme gelmiştir. Türk soyluların Türkiye'ye göç taleplerinin devlet erkânı tarafından müspet karşılanması ve Türk ekonomine katkılarının olacağının değerlendirilmesi üzerine konu hakkında değerlendirme yapılmıştır (Öztürk, 2014, s. 75). Nitekim 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan bu süreçte iskân edileceklerin kapsama alındığına yönelik 1982 tarihli 2641 sayılı Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun çıkarılmıştır (Danışma Meclisi Tutanağı Dergisi, 1982). 2641 sayılı özel kanun tek defaya mahsus olmak üzere yürürlüğe alınmıştır. Bu özel kanun çerçevesinde Türkiye içerisinde belirlenen iskân bölgelerine Afganistan Türkleri (Türkmen, Kazak, Özbek ve Kırgız aslına sahip olanlar) iskân edilmiştir. Kanunun çıkarılma sürecinde gerekçe olarak ifade edilen metinde özetle; 1979 yılından bu yana Afganistan'dan Pakistan göç etmek durumunda kalan kişiler arasında Afganistan'ın kuzey bölgesi olan Mezarı Şerif dolaylarından Türk soylu kişilerin mağduriyetlerinin hat safhada olduğu ve bu kişilerin Anadolu'da belirlenecek yerlere iskân edilmeleriyle yurtdışında yaşayan Türklere moral verileceği, Türkiye'nin uluslararası arenada itibarının artırılacağı ve İskânla Türkiye içerisinde nüfus politikasına işlerlik kazandırılacağı belirtilmiştir (Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 1982, 99. Birleşim). İskân sürecinde taleplerin artmasından çekinildiği ve olası göç akınına müsaade edilmemesi için belirli bir tarih aralığı içerisinde hâlihazırda İslamabad Büyükelçiliğine müracaat eden Türk soyluların değerlendirileceği bildirilmiştir (Öztürk, 2014, s.79). Maliyet hesaplaması çerçevesinde ekonomik durumlarına göre değerlendirme yapıldığı ve ihtiyaç sahibi olanlara İskânlı göçmen kapsamında işlem tesis edildiği, diğerlerine ise serbest göçmenlik statüsü verildiği raporlanmıştır (2641 sayılı Kanun, Madde 9). Çoğunluğu havayoluyla Adana iline getirilen İskânlı göçmenler sonraki aşamada geçici iskân bölgeleri olan Sivas, Tokat, Kırşehir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Diyarbakır, Van, Malatya ve Kayseri illerine yerleştirilmişlerdir. İskâna yönelik konut ve toprak tahsisi başta olmak üzere hak ve imtiyazlar sağlanmıştır. Kesin iskân süreçlerinde Afganistan'da yaşadıkları iklim koşulları ve tarımla iştiğal oldukları alanlara göre bir tertibat yapılmıştır.

1983 yılıyla birlikte Türkiye'de siyasi iklimin askeri vesayetten sivil siyasete geçiş dönemiyle birlikte, normalleşen koşullar eşliğinde göç ve iskân işlerine yönelik süreçlerde devam ettirilmek durumunda kalmıştır. Bu dönemde, Bulgaristan'dan

Anadolu'ya yönelen göç talepleri artmaya başlamıştır. Türkiye'nin liberal politikalar ve kapitalist sistemle eklemlenme sürecinde göç talepleri ekonomi politikaları açısından zorlayıcı olabilmekteydi. Türkiye'nin Türk soylu göçmenler üzerinde kurguladığı politikalar zincirindeki birbirinden tutarsız ve dönemlere veya topluluklara göre değişken yapısı göç yoğunluğunun arttığı bu dönem özelinde de sorgulanmıştır. 1960-1980 yılları arasında siyasi, sosyal ve kimlik temelinde dışlayıcı politikalara maruz kalan Bulgaristan göçmenlerine Türkiye'nin iskân mevzuatı temelinde serbest göçmenlik kapsamında işlem tesis etmesi ve ekonomik koşulları bahane göstererek İskânlı göçmen politikasının uygulanmaması siyasi iradelerin aldığı kararların birer göstergesi olmuştur. Bu sürecin sonunda 1980'lerle birlikte göç baskısının her geçen gün arttığı Balkanlar ve özelde Bulgaristan başlığı altında Türkiye'ye sığınan göçmenlere İskânlı göçmen bahsi içerisinde işlem tesis edilememiştir. 1989 Büyük Bulgaristan Göçüne giden süreçte Türkiye'nin siyasi yapısının parçalı olması ve karar merci noktasında iktidarların koalisyonlarla işlerini yürütmesi karar alma süreçlerinde etkili olmuştur.

1984 yılıyla birlikte Bulgaristan'da Türklere yönelik kimlik siyaseti kişilerin isimlerinin değiştirilmesine varıncaya kadar ilerlemiştir (Ağanoğlu, 2017, s.367). 1989 yılına kadar giderek artan baki ve şiddet politikası Türklerin nihai olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ettirilmelerini veya kalanların Bulgar kimliği altında yaşamalarının sağlanmasını hedeflemekteydi. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türk soyluların kabulleri aşamasında İskân Kanununa tabi olacakları ifade edilmesine rağmen yurda girişlerinde düzenlenen göçmen kabul kartlarında göçmenlik durumlarına ilişkin alan boş bırakılmıştı (Aslan, 1989, s.63). Bulgaristan Türklerine İskânlı göçmenlik statüsü temelinde İskâna konu hakların tesis edilmesinde problemlerin yaşandığı ve az sayıda ve belirli kişi veya ailelere bazı yörelerde konut tahsisi veya toprak verilebilmiştir. Bursa ve İstanbul'da olmak üzere belirli lokasyonlarda İskâna yönelik hakların verilebildiği görülebilmekle birlikte resmi doküman veya 2510 sayılı İskân Kanuna bağlı özel kanunlarla İskânlarına yönelik düzenlemeye gidilmemiştir. Bu durum Bulgaristan Türkleri arasında Türkiye'de durumlarının İskânlı göçmenlik ve serbest göçmenlik arasında değişken ve devlet yardımlarının kısıtlı düzeyde kalabildiği yasal zemin açısından da sorgulanabilir bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun oluşmasında Türkiye'ye kabul edilen göçmenlerin sayısının olağanın üstünde olması ve

her birine İskânlı göçmen başlığı altında devletin yardım ulaştırmasının mümkün görülmediği gerekçe olarak sunulabilmektedir. Bunun yanında, Bakanlar Kurulunda Bulgaristan Türklerinin statülerinin belirsizliğine ilişkin doğrudan karar alınmaması ve yardımların kısıtlı kalmasıyla bağlantılı olabileceği değerlendirilmektedir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrası Türkiye açısından bir takım fırsatlar ve zorluklar birlikte meydana gelmiştir. Orta Asya'da Türk Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmaları Türkiye'nin bölgeyle olan bağıını artırmasına neden olsa da, bu bölgede yaşayan ve tarihsel olarak Anadolu'nun bir parçası olan Türk soyluların da Türkiye'ye çeşitli nedenlere bağlı olarak göç taleplerini ortaya çıkarmıştır.

1944 yılında dönemin SCCB yönetimi tarafından Gürcistan'ın güneyi Ardahan sınır bölgesinde anavatanlarından Orta Asya'da birçok ülkeye sürülen Ahıska Türklerinin sürgünü 1989 Özbekistan/Fergana olaylarıyla devam etmiştir. Tarihsel olarak anavatanları Gürcistan olan bu milletin Anadolu'yla bağları tarihseldir. 1991 yılında Türkiye'nin bu kadim milletin Gürcistan'a dönüşlerinin sağlanması için Gürcistan Hükümeti özelinde gerçekleştirdiği girişimler sonuçsuz kalmıştır. SSCB'nin dağılması sonrası SSCB'nin yayılım gösterdiği coğrafyada mikro milliyetçilikler ve ulus devlet esasında devletlerin ortaya çıkması sürecinde farklı ülkelerde dağınık halde yaşayan Ahıska Türkleri azınlık olarak kalmıştır. Anadolu'nun tarihsel olarak bir millet parçası olan bu kadim millet nihai olarak Türkiye'ye göç talepleri SSCB'nin dağılması sonrası artmıştır. Bu talepler, siyaset mecrasında karşılık bulmuş ve 1992 yılında 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye Kabulü ve İskânına Dair Özel Kanun kapsamında Ahıska Türklerinin Türkiye'de Hükümetin uygun göreceği sayıda ve belirlenen yörelerde İskânına müsaade edilmiştir. Aile sayısı ile belirlenen iskân süreçlerinde ilk uygulama 1992 yılında Iğdır iline yerleştirilen Ahıska Türkleriyle başlamıştır (Alım, Doğanay, Şimşek, 2006, s.306). Ahıska Türklerine yönelik iskân politikası göç taleplerini artırmış ve göç ile gelmek isteyenlere serbest göçmenlik sağlanmasının yanında ikamet izinleriyle de Türkiye'de kalışlarına imkân sağlanmıştır. Bu durum zaman içerisinde Türkiye'de yabancı uyruğa tabi Ahıska Türklerinin ikamet sorunlarının ortaya çıkmasına ve iskân taleplerinin hem maliyet hem de Türkiye'nin göç alanında çekim merkezi olmamasının istenmesinden dolayı sürüncemede bırakılmıştır.

1991 ve 1992 yıllarında Yugoslavya'dan yaşanmaya başlanan dağılma süreci ve yeni kurulan devletlerden Makedonya ve Bosna Hersek'te Türk ve Müslüman nüfusa yönelik

dışlayıcı ve şiddete varan politika ve iç savaş hali Türk soyluların Anadolu'ya göçlerini artırmıştır. Göç edenlerin Bosnalı Müslümanlar olmaları ve dil bağıyla Türklerden farklı olmaları iskân politikalarının devlet tarafından uygulanmasını engellemiştir. Sığınmacı durumunda olan Boşnaklara devlet desteği oldukça kısıtlı kalmış ve iltica prosedürleri çerçevesinde işlem tesis edilmiştir. Türkiye'de ekonomik yönlerden zorluk çeken Bosnalı Müslümanların 1996 yılında Bosna Hersek'in kurulmasını sağlayan Dayton Antlaşması sonrası görece sükûnetin sağlandığı ülkelere geri dönüş yaptıkları veya bir kısmının da Avrupa ülkelerine geçiş yaptıkları bilinmektedir (Ağanoğlu, 2010, s.395-396). Bosnalı Müslümanlar açısından 1996'ya varıncaya kadar süreçte Türkiye'nin nihai kurtarıcı ve sığınılacak bir Müslüman bir devlet olduğu yönünde inanç, göç ile gelenlerin iskân kanunları kapsamında devletin yardım ve desteğinden faydalanamamaları nedeniyle sekteye uğramıştır. Bunun yanında, çok sayıda Bosnalı Müslümanın devletin kısıtlı imkânlarıyla veya bazı dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerinin destekleriyle Türkiye'de geleceklerini inşa etme yönünde irade kullandıkları görülmektedir. Bosnalı Müslümanların Türkiye'de vatandaşlığı kabul süreçlerinde akrabalık ilişkisinden dolayı dönemin hükümetleri tarafından kolaylıklar sağlanması açısından idari işlemler tesis edildikleri, çok sayıda Bosnalı Müslümanın Türk vatandaşlığına alındığı bilinmektedir. Bu politikanın çok sonraları hayata geçirilmesi ve Bosnalı Müslümanların yanında Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'dan gelenleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Türkiye ve Balkanlar'da İstisnai Olarak Vatandaşlık Kazanılmasına İlişkin Bilgi Bülteni). Türk vatandaşlığına kabul sürecinde istisnai bir uygulama olarak karşımıza çıkmakla birlikte yıllara dayalı olarak vatandaşlığa kabul politikalarında farklılıklar dikkat çekmektedir. 1980 sonrası süreçte yaşanan göç yoğunluğu ve Türk soylular açısından iskân politikasının bir argüman olarak kullanılıyor olması Türkiye'nin Türk dünyasına verdiği pozitif mesaj ve uluslararası itibarının artırılması açısından önemli bir alan olarak görülmüştür. İskân edilenlerle birlikte Türkiye'ye olan göç taleplerinin artması olayın negatif yönünü içermektedir. Göç taleplerine ilişkin kapsam sorunu ve topluluk özelinde farklılık arz eden politikalar kümesi devletin dönemsel tartışmalar eşliğinde göç algısıyla bu dönem açısından da değerlendirilmeye devam edilmiştir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkileri daha önce Ankara Antlaşması'yla öngörülen tam üyelik başvurusunu 1987 yılında gerçekleştirmiştir. Ekonomi

yönetiminin ithal ikameci yönden dışa açılma sürecinin artırıldığı bu dönemin sonunda ekonomi, gümrük ve ticaret konuları başta olmak üzere pozitif gelişmelere neden olmuştur. 1996 yılıyla birlikte Gümrük Birliği'nin başlamasıyla Türkiye'nin diğer mevzuatlarına yönelik Avrupa Birliğiyle uyumlu hale gelmesi hedeflenmiştir. SSCB'nin dağılması sonrası ABD ve Avrupa etrafında genişleyen yenedünya içerisinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerini iyileştirme gayreti bulunmaktadır. Balkanlarda meydana gelen savaş ve göçler konusunda Türkiye'nin kendisine yönelen göç akınlarını kontrol altına alması ve düzenlemesi önemliydi. Uluslararası ilişkilerdeki Batı ekseninde gerçekleşen bu olayların yanında, 1991 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ve Türkiye'ye yönelen göç akınları göç politikası açısından bir takım sorgulanmaların yapılmasına neden olmuştur. Irak'ta Türkmenlere yönelik saldırı haberleri kamuoyunda gündem olmuş, Saddam yönetiminin Arap milliyetçiliği ekseninde ulus devletini oluşturma gayreti Arap kökenli olmayan toplulukların göçe zorlanmasını beraberinde getirmiştir. Kamuoyunda Altınköprü olayı adıyla bilinen Türkmenlere yönelik katliam hafızalarda kalmıştır. Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelen göç hareketliliği içerisinde Musul, Kerkük, Telafer, Tuzurmatu gibi Irak Türkmenlerinin yaşadıkları şehirlerden göçlerin yaşanması Türk soylular açısından da gündemi ortaya çıkarmıştır. Ancak anılan dönemde, iskân politikasının uygulanmak istenmemesi ve Kuzey Irak'taki hassas nüfus dengelerinin Türkmenler aleyhine değişmemesinin önemli olduğu yönündeki politika devlet tarafından benimsenmiştir (Yılmaz, 2006, ss.129-130). Savaş sonrası gelen Türkmen nüfusun Irak'a dönüşleri teşvik edilmiştir.

1980-2000 yılları arasında Türkiye'nin çevresinde bulunan coğrafyalarda meydana gelen savaş ve siyasal sınırların değişim süreci Türkiye'ye olan göçleri şekillendirmiştir. Türk soylu toplulukların yaşadıkları yakın coğrafyalarda yaşanan kimliğe dair sorunsal Türkiye'ye yönelen göç süreçlerinde etkili olmuştur. Göç süreçlerinde doğrudan Türk soylu olunmasa da akraba olarak isimlendirilen ve Türkiye ile tarihsel ve kültürel yakınlıkları bulunan milletlerinde bu dönemde göç süreçlerine katıldıkları ve Türkiye tarafından kabul edildikleri görülmektedir (Oran, 2001b).

Göçlerin öngörülemez boyutta ve külfette gerçekleşiyor olması devletin göçleri engelleyici politika üretmesinde etkili olmuştur. Korumacı askeri vesayetten dışa açılımcı politikalarla Avrupa Birliğiyle uyumlaşma sürecinin başladığı döneme kadar ilerleyen aşamada Türkiye'nin göç ve iskân mevzularında diğer dönemlerden daha

yoğun politikaları olmuştur. Politikalar arasında tutarsızlıkların bulunduğu eleştirisi İskâna yönelik Türk soylu topluluklar arasında farklı politika güdülmesinden kaynaklanmaktadır. Dönem içerisinde Türkiye'nin koşullara çerçevesinde Türk soylu göç politikasını farklılaştırması ve akraba olarak tabir edilen Müslüman ancak Türk soyundan olmayan topluluklara yönelik siyasetleri eleştiri noktalarından biri olmuştur. Türkiye'nin göç mevzuatına ilişkin yasa düzeyinde müstakil bir içtihat belirlememesi, Avrupa ile geliştireceği ilişkiler sürecinde ayrı bir eleştiri noktası olmuştur. Türkiye'ye yönelik kitlesel akınla süre gelen göçlerin Türk soylular temelinde gerçekleşmeye devam etmesi iskân mevzuatının ve göç mevzuatının bu dönem özelinde bir takım sıkıntılar barındırmasına rağmen beraber anlamlandırılmaya devam edildiği görülmektedir.

2.2.2.5. Avrupa Birliği Uyum Dönemi (2000-2013)

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylık sürecinin onaylanmasıyla birlikte Türkiye'nin AB Müktesebatına uyum çerçevesinde başlayacak düzenlemeler göç, İskân, vatandaşlık kanunu gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Türkiye'de siyasi iktidarın 3 Kasım 2002 tarihinde değişmesi ve günümüze yansımaları sürece kesintisiz siyasal iktidarın AB ile iyi ilişkilerle başlayan ve birçok alanda yapılmaya çalışılan reformlarla devam etmiştir.

AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 2001 yılında tevdi edilmesiyle başlayan süreç, 3 Kasım 2005 tarihinde Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlamasının AB Komisyonu tarafından onaylanmasıyla devam etmiştir. Türkiye'nin 2001-2005 yılları arasında birçok konuda olduğu gibi AB direktif ve değerlerini iç hukukuyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Nitekim göç başlığı bu alanlardan biri olarak ifade edilmiştir. 2003 yılında Göç Eylem Planının ifade edilmesi ve AB ile uyumlulaşma sürecinin bu plan dahilinde ortaya atılması, ilerleyen dönemlerde göç mevzuatı açısından Türkiye'de yaşanacak değişim ve dönüşüme işaret olarak ifade edilmiştir (AB, Türkiye'nin Avrupa Birliği Katılım Sürecine İlişkin Rapor, 2003).

Göç, iltica, İskân, vatandaşlık başlıklarında AB ile Müktesebatına uyum sürecinde güncellemeler yapılmıştır. 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunun uzun yıllar

Türkiye'nin iskân siyasetine yön vermesi ve iskân süreçlerinde kadim bir geleneğe referansta bulunmasına rağmen, içeriğinde güncel sorunlara cevaplar içermemesi, Kanun lafzında yer alan birçok ifadenin demokratik ve insancıl hukuk temelinde değerlerle çeliştiğine yönelik ifadeler içerdiği ve AB Müktesebatıyla uyumsuz hali Kanun özelinde güncellemeyi gerekli kılmıştır. 7 Ocak 2003 tarihinde TBMM'ye 1/352 esas numarasıyla sunulan 5543 sayılı İskân Kanunu tasarısında genel gerekçe olarak, 2510 sayılı İskân Kanunun yürürlük tarihinden bu yana değişikliklere uğradığı, kullandığı yazım ve içerik ile güncel sorunları çözme konusunda yetersiz hale geldiği, uygulama sürecinde aksaklıklara neden olduğu içeriğindeki hükümlerin güncellemesine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2006). 19 Eylül 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunuyla 2510 sayılı İskân Kanunu mülga edilmiştir. 5543 sayılı İskân Kanunu içerik ve uygulamaya yönelik daha detaylı ifadelerle yer vermekle birlikte, 2510 sayılı Kanunda yer alan ırka dayalı ifadeler kısmen çıkarılmış ancak iskân uygulamalarının “Türk soyundan ve Türk kültüründen yabancı uyruklulara” sunulacağına yönelik uygulama devam etmiştir. Kullanılan dil ve devamında uygulamaya alınan yönetmelik kapsamında İskâna yönelik genel ve güncel bir çerçeve belirlenmiştir.

Türk vatandaşlığına yönelik yasal düzenlemeler meydana gelmiştir. 1964 tarihli ve 403 sayılı Türk vatandaşlığı Kanunun yıllar içerisinde birçok sebebe bağlı olarak değişikliklere uğraması ve Kanunun güncel ihtiyaçlara cevap verememesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Kanunun sözcük ve içerik olarak güncel yazımdan uzak olması ve AB Müktesebatıyla uyumun sağlanmasına yönelik çabalarla birlikte Kanun özünün korunması kaydıyla güncel kanuna yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Gerekçe olarak sunulan ifadelerde uluslararası hukuk bağlamında uyumun sağlanma gerekliliğinden bahsedilmiştir. 2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Medeni Kanun ile uyumun sağlanmasının gereklilik hali ifade edilmiştir (Reçber, Özgenç, 2016, s.374). Bununla birlikte, 2000 yılında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ve birçok açılardan belirlenen uyumlulaştırma süreci 2009 tarihinde neticelenmiştir. 29 Mayıs 2009 tarihinde 5901 sayılı Türk vatandaşlığı Kanunu (TVK) belirlenen gereksinimler göz önünde bulundurularak yasalaşmıştır.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin AB'ye üyelik perspektifini ortaya koyduğu dönem olan 1998 yılından başlamak üzere Türkiye'nin AB Müktesebatıyla uyumu sağlama süreci

takip altına alınmış ve tavsiyelerde bulunulmuştur (AB İlerleme Raporları 1998-2024). 2000'lerle birlikte Türkiye'nin birçok alanda olduğu gibi göç alanına ilişkin mevzuata yönelik derleyici ve sivil bir çalışmanın yapılmasının gerekliliği AB'nin 1998-2005 yılları arasında Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerleme Raporlarında ve 2005 yılı sonrası Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerine başlamasıyla birlikte Türkiye İlerleme Raporlarında göç mevzuatı konusundaki gerekliliklere yer verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminden 2000'li yıllara kadar doğrudan doğruya göç alanını düzenleyen ve belirli bir çerçeve sunulmasına yardımcı olabilecek yabancılar mevzuatının derlenmemesi mevzuu sorun olmuştur. Yabancılar mevzuatının İçişleri Bakanlığı bünyesinde konusu yönünden değerlendirmeleri yapılan güvenlik birimleri tarafından icra edilen idari talimatlar ve genelgeler temelinde sürdürülmesi Türkiye'nin AB ile yürüttüğü ilişkiler içerisinde adaylık perspektifi açısından sorunları beraberinde getirmekteydi. Türkiye'nin demokratikleşme, insancıl hukuku tesis etme ve AB ile uyumlulaşma süreçlerinde sorunlara yol açan bu dağınık mevzuat sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde birçok davayı kaybetmesini ve tenkit edilmesini beraberinde getirmiştir. Sivil bir yapı temelinde göç mevzuatının müstakil bir mevzuat olarak ortaya çıkarılması AB tam üyelik süreci ve Müktesebatın uyumlulaştırma gereksinimlerinden dolayı ortaya çıkmıştır. İçişleri Bakanlığı bünyesinde 2008 yılında başlatılan sivil göç mevzuatına yönelik çalışmalar 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun kabulüyle neticelenmiştir. İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün faaliyete geçmesi, yabancılar mevzuatında doğrudan yetkili bir kurumun varlığıyla İskâna yönelik iş ve işlemlerde koordinasyon ve düzenleme sürecinde yetkin bir yapılanmaya gidilmiştir. 2013 yılına ait AB'nin Türkiye hakkında yayımladığı İlerleme Raporunun 24'ncü Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslında değerlendirilen göç başlığı hakkında kullanılan ifadeler şu yöndedir. "Göç konusunda, istişari süreci müteakip, Nisan 2013'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmesiyle kayda değer bir ilerleme sağlanmıştır. Yeni Kanun, Türkiye'nin AB standartları ve uluslararası standartlara uyumunun sağlanması amacıyla, göçmenlerin hukuki durumuna ilişkin kapsamlı bir yasal ve kurumsal çerçeve getirmiş, düzensiz göçmenlerin gözetim altında tutulması ve sınır dışı edilmesinin yanı sıra çocuklar gibi korunmaya muhtaç göçmen gruplarının korunması kapsamında gözetilecek usulleri ve güvenceleri düzenlemiştir.

Yabancılar ile ilgilenmek üzere sivil bir kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kurulması, bu alanda şimdiye kadar takip edilen güvenlik odaklı yaklaşımın değiştiğine işaret etmektedir.”

2000’li yıllarla birlikte Balkanlar açısından da AB adaylık süreçleri söz konusu olmuştur. AB uyum süreçlerinin birçok Balkan ülkesi için geçerli olduğu dönemde, Balkan coğrafyasında yaşayan Türk soylu topluluklar içinde ülkelerindeki varlıklarını koruma adına olumlu bir süreç yaşanmıştır. Yugoslavya’nın dağılması ve ortaya çıkan yeni devletlerin AB üyelik süreçlerinin hızlı bir şekilde sonuçlanması, 2004 yılında AB’nin beşinci büyüme sürecinde Kıbrıs, Slovenya gibi ülkeler, altıncı büyüme süreci olan 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya, 2013 yılında Hırvatistan AB tam üyesi olmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde Türk soyluların Anadolu’ya göçlerinde merkez konumunda bulunan Bulgaristan, Romanya ve Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyetinden ayrılan bağımsız ülkelerin AB üyeliği süreciyle demokratikleşme, insan hakları ve azınlık hakları gibi konularda AB standartlarına sahip olmaları Türkiye’den tersine göç süreçlerinin de yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Balkanlar özelinde genişleyen AB politikaları bu ülkelerin tam üye olması ve adaylık statüleriyle mevcut mevzuatlarını AB ile tutarlı hale getirme çabalarını beraberinde getirmiştir.

2008 yılına kadar Kosova’da devam eden savaş koşulları NATO öncülüğünde yapılan müdahale alınıyla Kosova’nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasına ve AB ile adaylık sürecine yönelik taleplerin kısa sürede ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kosova’da bulunan Türklerin yaşanan savaş koşullarında Türkiye’ye geçici olarak göç etmeleri ve sonrasında barışın tesis edilmesiyle ülkelerine dönüşlerinin sağlandığı bilinmektedir. Kosova’dan Türkiye’ye zaruri sebepler çerçevesinde göç eden kişilere Avrupa ülkesinden geldikleri için sığınma talepleri değerlendirilmiş veya ikamet izinleri kapsamında Türkiye’de kalışlarına müsaade edilmiştir. Türk soylulara yönelik İskân Kanunu kapsamında bir değerlendirme siyasi çevrelerce yapılmamıştır.

2000’li yılların ilk on yılı Türkiye’nin ekonomik olarak genişlediği ve birçok konuda AB Müktesebatıyla uyumlulaşma süreçlerinin işletildiği bir dönem olarak hafızalarda yer edinmiştir. Bu süreçte Türkiye’nin cazip hale gelen ekonomisi, sadece Türk soylular özelinde işleyen göç süreçlerinin uluslararası düzeyde farklılaşmasına da neden olmuştur. Göç rotaları açısından transit ülke durumunda olan Türkiye’nin istihdam,

eğitim ve göçün çekim etkileri göz önünde bulundurularak hedef ülke haline gelmesi göç mevzuatı açısından düzenlemelerin gerekliliğini artırmıştır. Türkiye’de yaşanan göç konusundaki değişim, çevre ülkelerde yaşanan savaş, terör ve istikrarsızlıkla birlikte göç sarmalının düzensiz boyutta işlemesine de neden olmuştur.

Ortadoğu merkezli yaşanan savaş koşulları içerisinde 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgali Kuzey Irak’tan Türkiye’ye göç hareketliliğini tetiklemiştir. Türk soyluların yaşadıkları bölgeler itibarıyla göçe konu edildikleri bu süreçte, Irak uyruklu ve savaştan kaçan birçok sığınmacının Türkiye’ye kabulüne neden olmuştur.

2011 yılında Arap Baharıyla Ortadoğu genelinde başlayan halk ayaklanmalarının Suriye’ye sıçraması ve iç savaş ve yerinden edilen insanların ilk durağı Türkiye olmuştur. Güncel düzeyde devam eden göç sarmalıyla Türkiye’nin 2013 yılında mevzuatına eklediği göç mevzuatının eş zamanlı gerçekleşiyor olması, göçe ilişkin mevzuat çalışmasının Suriye’den Türkiye’ye sığınan yabancılar özelinde düzenlendiğine yönelik yanlış bir algıyı da ortaya çıkarmaktadır. Suriye’nin kuzey şehirlerinde bulunan Suriye Türkmenlerine (Bayır Bucak Türkmenleri) iskân mevzuatı çerçevesinde özel bir politika uygulanmamıştır. Suriye’den göç eden diğer yabancılarla aynı mevzuata tabi olarak Türkiye’de geçici koruma altında kalışlarına müsaade edilmiştir. Geçici koruma kapsamının Suriye’den Türkiye’ye gelen Suriye uyruklulara düzenlenen Türkiye’nin göç mevzuatına işlediği özel bir uygulama olması, göç alanına ilişkin özgün bir yaklaşım olarak 6458 sayılı YUKK çerçevesinde mevzuata eklenmiştir (YUKK, Madde 91).

2000-2013 yılları arasında göç, iskân ve vatandaşlık işleri konularında hâlihazırdaki mevzuatın AB gereklilikleri ve güncel talepler doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalarla güncellenmiş ve yasal düzeyde ve idari yapılanma içerisinde branşlaşma sağlanmıştır. Balkanlar ve Ortadoğu’da savaşların devam ettiği bu dönemde, Türkiye’nin iskân mevzuatı kapsamında idari tasarrufta bulunmadığı ancak serbest göçmenlik veya münferit göçmenlik temelinde daha önceden Türkiye’ye gelen ve kabul edilen Türk soyluların yakınlarının kabulü benzer şekilde iskân edilmelerine yönelik bireysel değerlendirmelerin yapılmaya devam edildiği görülmektedir (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü). Savaşlar sebebiyle Türkiye’nin hem Ortadoğu’dan hem de Balkanlar’dan sığınmacı kabul ettiği bu dönemde, nüfus ve

demografi anlamında Türkiye genelinde değişimlerin yaşanmaya başladığı aralık olarak kabul edilmelidir. G konusunun çok uluslu ve nedensellik bağlamında çeşitlendiği bu dönemde, sınır güvenliği, ikamet izinleri ve iltica prosedürleri ile yabancılar mevzuatında yer alan yabancıların ülkeye girişi, kalışları ve ülkeden ayrılışlarını konu edinen mevzuata yönelik çalışmalar gelecek dönemde sayıları giderek artacak yabancıların ülke içerisinde sorun olmaktan çıkarılması için çalışmalar hızlanmıştır. Türk soyluların iskân kapsamı haricinde ülkeye glerinin Türkiye'nin yükselen ekonomik göstergeleri başta olmak üzere eğitim, sağlık ve refah durumlarının uyruğunda bulundukları ülkelere kıyasla Türkiye'de daha iyi koşulların bulunması Türkiye'nin hedef ülke haline gelmesine neden olmuştur. Kentlerde artan Türk soyluluk talepleri ve birçok Türk soylunun uyruğunda bulunduğu ülkelere geri dönmeleri halinde geri dönüşlerinin ihtimal dahilinde gözükmemesi düzensiz konuma gelebilecek göçmenlerin sayılarını her geçen gün artırmıştır. Özellikle in'de (HC) bulunan Doğu Türkistan Uygur Türklerinin uyruğunda bulundukları ülkelerden belge temin etme durumlarındaki sorunlar, benzer şekilde Ahıska Türkleri, Yunanistan vatandaşlığından ıkarılan Iskat edilen Türk soylular, Afganistan Türkmen veya Özbeklerin benzer sorunlar yaşamaları Türk soyluların ikamet izinlerine erişimlerini zorlaştırmıştır. Bu konuya yönelik İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde idari düzenlemelerin varlığı sorunların kısmen yüzeysel çözümlerini sağlasa da kalıcı olarak Türk soyluların Türkiye'de yaşamalarını kolaylaştırmaktan uzak olmuştur.

2.2.2.6. G Kanunu Sonrası Dönem (2013-2024)

2013 yılına kadar geçen sürede Türkiye'de yabancılar mevzuatının çeşitli kanunların içerisine eklenmiş maddeler, uluslararası antlaşmalarla mevzuata eklenen uygulamalar ve idarenin tasarrufları yönünde belirlediği genelgeler çerçevesinde dağınık bir mevzuat özelinde yürütülmekteydi. 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de yabancılar mevzuatına olan ihtiyaç giderek artmış ve AB İlerleme Raporlarında konu sıklıkla dillendirilmişti. 2013 yılı itibarıyla yabancılar mevzuatının müstakil hale gelmesi, AB standartlarıyla uyumlu ve uluslararası g hukukunu içeren bir yapıda kurgulanmasıyla g mevzuatı idari teşkilatlanmasını tamamlamıştır. İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir genel müdürlük olarak çalışmalarına başlayan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, iskân uygulamaları

konusunda İçişleri Bakanlığı adına yetkilendirilmenin yanında olası iskân süreçlerinde veya serbest göçmenlik işlemlerin kurumlar arası koordinasyon ve takibin yapıldığı bir kurumsallığa erişmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün göç alanında yetkin kurum olarak faaliyetlerine başladığı 2013 yılından itibaren Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde sürdürülen yabancıların iş ve işlemlerine ilişkin mevzuat bu kurum bünyesinde devam ettirilmiştir. Nitekim Göç İdaresi Genele Müdürlüğünde Türk soylu topluluklar ile akraba olarak sınıflandırılan toplulukların ülkeye kabul, ikamet izinleri, düzensiz göçmenlik durumları ve olabilecek diğer iş ve işlemlerinin takibi ilgili idari birimler vasıtasıyla hem merkezde hem de taşrada yürütülmekteydi. Uzun yıllara dayanan ve Cumhuriyet tarihi içerisinde özellikle yabancı statüsünde Türkiye'de kalan Türk soylu toplulukların ülkede kalış durumlarına ilişkin problemler süreç içerisinde idarenin çeşitli kanunlar ve uluslararası göç sisteminin uygun gördüğü sınırlar içerisinde çözümlenmekteydi. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yabancılar mevzuatında süreci devralması ve sonrasındaki süreçte yürütülen iş ve işlemlerde hangi toplulukların Türk soylu vasfıyla takibinin sağlanacağı hususu süre gelen içtihatlarla göre devam etmiştir. 6458 sayılı YUKK ve buna bağlı yönetmelik esasında Türk soylulara özel bir başlığın açılmadığı sadece İskân kanunu kapsamında iş ve işlemlerin yürütülmesinden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.

Çeşitli ülkelerde azınlık durumunda kalan ve yaşadıkları tarihsel hadiselerle baskı, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmış ve Anadolu'yla bağları süre gelmiş topluluklar bunların arasındaydı. Ahıska Türkleri, Bulgaristan Türkleri, Yunanistan Türkleri (çoğu Yunan vatandaşlığından çıkarılmış ve ıskat edilmiş kişiler), KKTC uyruklular, Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden gelenler, Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri, Irak Türkleri, Uygur Türkleri, Afganistan'da bulunan Türk soyluların iş ve işlemleri tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları acı hatıralarla iskân mevzuatıyla da uyum bir şekilde belirlenen topluluklardır. Bu toplulukların belirlenmesinde tarihsel aşamaların etkili olduğu ancak net çerçevesi olmayan ve yaşanacak durumlar karşısında farklılaşmasının idarenin tasarrufunda olduğu bir kapsamdır. İskân mevzuatıyla yabancılar mevzuatının kesişiminde bulunan Türk soyluluk alanı, yabancılar mevzuatı özelinde yabancı uyruğa tabi ancak özel koşullar içerisinde iş ve işlemlerinin ihtisaslaşmış bir grup tarafından Kanun ve yönetmelikler çerçevesinde işlemlerinin gerçekleştiği bir alandır. İskân

mevzuatındaysa Türk soylu topluluklar asli ve yegane unsur olmakla birlikte birçok paydaş kurumun kendi görev sahaları çerçevesinde işleyişe dahil oldukları, koordinasyon ve takibin İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirildiği ancak nihai karar ve yetkinin Cumhurbaşkanlığı makamında olduğu sınırları belirli ancak siyasi iradenin tasarrufunda bir alandır. Türk soyluluk bahsinin güncel yabancılar mevzuatına eklenme aşası tarihsel sürekliliğin önemine binaen güncel koşullar etrafında Türk soylu olduğu değerlendirilen toplulukların yaşamaya devam ettikleri sorunlarla orantılı olarak kapsamı belirlenmiştir.

2014 yılında DEAŞ terör örgütünün Irak ve Suriye'nin kuzeyinde Musul şehir merkezi, Ninova eyaleti genelinde Türkmen nüfusun yoğunlukta oldukları bölgeleri işgal etmiştir. Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye sığınmasıyla yaşanan göç sürecinde Türkiye'de kalışlarında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'in 6458 sayılı Kanun çerçevesinde uyguladığı idari düzenlemeler sayesinde Türkiye'de kalışlarına ve sağlık, eğitim ve olabilecek diğer hizmetlere erişimlerinde mağduriyetlerinin giderilmesi sağlanmıştır.

6458 sayılı Kanun kapsamında ikamet izinlerini talep edebilmek için yabancıların belirlenen koşulları taşıması gerekmektedir. Türk soylu yabancı uyruğa tabi kişilerin uyruğunda bulundukları ülkelerden belirli belgeleri temin etmeleri, pasaportlarını yeniletmeleri uyruğunda bulunduğu ülkelerin baskı ve zorlamaları sebebiyle mümkün görünmediği haller bulunmaktadır. Bu koşullar altında Türk soylu yabancıları uluslararası koruma ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla insani ikamet izniyle Türkiye'de geçici ikametine idarenin tasarrufu çerçevesinde imkân sağlanması idari bir uygulama olarak belirlenmiştir. 6458 sayılı YUKK'un 46'ncı maddesinde kapsamı belirlenen insani ikamet izni yabancıya ülke içerisinde geçici kalış hakkı sunmakla birlikte birçok hizmete erişiminde kolaylıklar sunmamaktadır. İnsani ikamet iznin sunduğu dar kapsam Türk soylu yabancı uyruklu kişilerin zaman içerisinde mağduriyetlerinin artmasına neden olmuş ve Türkiye'den ayrılımlarının mümkün görülmediği değerlendirmesi neticesinde bu kişilerin ikamet izinlerinde idari makam kararınca düzenlemeye gidilmiştir.

Türkiye'de yabancı uyruğa tabi olarak kalışları ikamet izinleriyle düzenlenen Türk soyluların kalışlarında yaşadıkları problemlerin çözümü amacıyla 6458 sayılı Kanunun

42'nci maddesi ikinci fıkrası kapsamında Göç Politikaları Kurulunun kararı çerçevesinde belirlenen Türk soylu topluluklara mensup kişilere uzun dönem ikamet izni düzenlenmiştir (Antalya İl Göç İdaresi Resmi İnternet Adresi). Türk soylu olduğu dış misyon birimleri veya İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi İl Müdürlüklerini koordinasyonunda Valilikler bünyesinde kurulan komisyonlar tarafından tayin ve tespit edilen Türk soylular bu haktan yararlanmaktadır. Resmi kayıtları alınan Türk soylu kişilerden talep olunması halinde ve kamu düzeni, güvenliği ve kamu sağlığı açısından sorun barındırmayanlara uzun dönem ikamet izinleri İl Valilikler tarafından düzenlenmiştir. Bu uygulamanın temel amacının uzun yıllardır Türkiye'de mukim halde bulunan Türk soyluların Türkiye'de kalışlarında kolaylık sağlanmasıdır. Kapsamın başlangıçta Ahıska Türkleri, Yunanistan Türkleri, Bulgaristan Türkleri, Uygur Türkleri ve Kırım Türklerini kapsayan süreç diğer Türk soylu topluluklar açısından da değerlendirilmektedir (TRT Avaz Haber, 2022). İkamet izinlerinde sağlanan bu kolaylık, Türk soylu toplulukların ülkede kalışlarında imkânların iyileştirilmesi açısından bir takım çevrelerce olumlu karşılanmış ancak Türk soyluluk kapsamının belirli topluluklar özelinde uygulanmaya devam edilmesi noktasında eleştirilere maruz kalabilmektedir. Örneğin, siyasi çevrelerce belirli topluluklara vatandaşlık verileceği yönündeki ifadeler toplumsal yapı özelinde farklı çağrışımlara neden olabilmektedir. Ahıska Türklerine vatandaşlık verileceği yönündeki beklenti ve söylemler idarenin uygulamalarıyla mümkün hale getirilmiştir (TRT Haber, 2023). Vatandaşlık süreçlerinin siyasi iradenin kararlarıyla belirli Türk soylu topluluklar özelinde hızlandırılması diğer Türk soylu topluluklar açısından da beklentiyi artırabilmektedir.

2014 yılında Rusya Federasyonu (RF) ile Ukrayna arasında gerginliğin tırmanması ve Ukrayna'da Rus yanlısı milis güçlerinin Ukrayna ordusuyla savaşıması, Türkiye'nin bölgede mukim Ahıska Türkleri özelinde inisiyatif almasına neden olmuştur. 1944 yılında Gürcistan'daki anavatanlarından çeşitli nedenlere bağlı olarak Orta Asya'da çeşitli ülkelere sürgün edilen Ahıska Türkleri, 1989 yılında Özbekistan'da sürgün edildikleri Fergana Vadisinde iç karışıklıklar yaşanmasıyla birlikte dönemin SCCB kuvvetleri tarafından Ukrayna'nın doğusunda birbirinden dağınık halde göçe zorlanmıştı. Bu topluluk, RF ile Ukrayna arasında yaşanan krizde yaşayabilecekleri olumsuzluklar nedeniyle 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına

Dair Kanun ile 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında Türkiye’de belirlenen yerlere iskân edilebilmeleri Cumhurbaşkanlığı nezdinde Bakanlar Kurulu kararı alınmıştır.

17 Mayıs 2015 tarihinde resmi gazetede 2015/7668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında ifade edilmiştir. Kararda; “Ukrayna’da özellikle çatışmaların olduğu ve halen riskli bölgelerde bulunan Ahıska Türkü soydaşlarımızdan Türkiye’ye gelmek isteyenlerden, en zor durumda olanlardan başlamak üzere, 2015 yılında 677 ailenin iskânlı göçmen olarak Türkiye’ye kabul edilmesi; Dışişleri Bakanlığının 20/4/2015 tarihli ve 7766471 sayılı yazısı üzerine, 2/7/1992 tarihli ve 3835 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 27/4/2015 tarihinde kararlaştırılmıştır” ifadeleri kullanılmıştır. 2015 yılından bugüne devam eden Ahıska Türklerinin Erzincan ili Üzümlü ilçesi ile Bitlis ili Ahlat ilçelerinde iskân uygulamaları kapsamında İskânlı göçmen olarak kabulleri devam etmektedir. İskân süreçleri 2015 yılından bugüne kadar devam etmekte olup son olarak daha önce Ukrayna’dan Türkiye’ye getirilen ancak haklarında iskân kararı alınamayan Elazığ ilinde misafir edilen Ahıska Türklerinin İskânına yönelik Cumhurbaşkanlığı Kararı (CBK) alınmıştır. 4 Haziran 2022 tarihli ve 5676 sayılı CBK’da; “Ukrayna başta olmak üzere eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde bulunan Ahıska Türkü soydaşlarımızdan” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadeyle Ukrayna’dan savaş koşulları sebebiyle Türkiye’ye kendi imkânlarıyla gelen veya getirilen Ahıska Türkleriyle birlikte daha önceden kendi imkânlarıyla eski SSCB topraklarından gelen Ahıska Türklerinden de ihtiyaç durumlarına göre İskânlarına imkân sağlandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Ukrayna’da yaşanan savaş koşullarının geçen süre içerisinde derinleşmesi, zaman içerisinde gerek devlet imkânlarıyla gerekse kendi imkânlarıyla Türkiye’ye gelen Ahıska Türklerinin öncelikle geçici iskân bölgelerinde misafir edilmelerini akabinde kalıcı İskânları için iskân muhitlerine yerleştirilmeleri sayesinde tamamlanmıştır. İskâna konu, konut tahsisi, istihdama yönelik kolaylıklar, üretici konuma erişimleri için gerekli desteklerin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordinasyonunda İskân Üst Komisyonu tarafından kara bağlanması yoluyla sürdürülmektedir. İskân süreçlerinde yerelde İl Valilikleri gerekli düzenlemeleri sağlamakla yükümlüdür. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin son iskân uygulaması olan Ahıska Türklerinin 2015 yılından bu güne iskân süreçleri devletin yoğun desteği ve İskâna yönelik kolaylıkların Ahıska Türklerine sunulması ve son

aşamada Türk vatandaşlığına kabulleri ve iskân edildikleri bölgelerde üretici ve kalıcı duruma erişmeleriyle sonuçlanmaktadır.

Türkiye’de yabancılar mevzuatına ilişkin müstakil ve sivil bir kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün vasfı 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 85 numaralı CBK ile değişmiştir. CBK ile İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Başkanlığı’na dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm temelinde kurumsal yapılanma tekrardan genişletilmiştir. Türk soylu toplulukların iş ve işlemlerinin hem Başkanlık hem de İl Valilikleri bünyesinde İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde konuya muhatap birimlerce takip ve işleyici devam ettirilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı Resmi İnternet Adresi, Türk ve Akrafa Toplulukları Dairesi Başkanlığı, 2023).

2013 yılından bu yana Türk soylulara yönelik gerek yabancılar mevzuatında gerekse iskân mevzuatı özelinde siyasal iktidarın tasarrufu pozitif anlamda artmıştır. Türk soylu olduğu belirlenen topluluklara AB Müktesebatı ve uluslararası göç hukukunun ortaya koyduğu insancıl ve eşitlikçi göç perspektifiyle birlikte devletin ortaya koyduğu yasal metinlerde yer verilmemiştir. 2011 yılında Suriye’de başlayan ve Türkiye’ye yönelen kitlesel göç akınlarında 6458 sayılı YUKK kapsamında geçici koruma yönetmeliği çıkarılması ve Suriye uyruklu yabancılara geçici koruma kapsamında birçok alanda imkânlar sunulmuştur. Suriye özelinde Türk soylu başlığı etrafından değerlendirilmesi gereken Türkmenlerin, tüm Suriye uyruklulara geniş haklar ve koruma tanımlanmasından dolayı Türk soylu kapsamının işletilmediği değerlendirilmektedir. Ayrıca, küresel düzeyde büyük etki bırak Suriye krizinin Suriyeli geçici koruma altındaki kişilerin hepsinin eşitlik temelinde uygulanması Türkiye’nin uluslararası düzeydeki imajına olumlu etki sağlamıştır.

Türk göç mevzuatının yasal düzenlemeyle uluslararası kamuoyundan övgü alan hali idari teşkilatlanmaya Suriye kriziyle ülke topraklarına yönelen göçün bir sorun olmaktan çıkarılması amacını sürdürmüştür. 2013-2024 yılları arasında yoğun göç süreçleri ile eş güdümlü devam eden kurumsallaşma ve mevzuata yönelik genişlemenin devam etmesi hadisesi göç mevzuatının Türkiye için bir fırsat haline gelmesine olanak sağlamıştır. Türk soylu bahsinin resmi yazımda karşılıksız kalması AB Müktesebatı ve uluslararası göç hukukunun gerekliliklerinin gözetildiğinin bir yansıması olsa da

idarenin Türk soylular özelinde idari yapılanmayı sürdürmesi ve işleyişin Kanun ve mevzuat temelinde Türk soyluların Türkiye’de yaşam şekillerini kolaylaştırmaya odaklanması sürecin üretken ve çözüm odaklı olmasını beraberinde getirmiştir. Tarihsel bir uygulama olan İskânın güncel göç mevzuatı temelinde tecrübe edilmesi, devletin iskân ve göç işlerini birbirinden ayırırken aynı amaç doğrultusunda yeniden bir araya getirebildiğine canlı bir örnek oluşturmuştur. Tüm bu olumlu tablonun 2013-2024 yılları özelinde eleştirisi Türk soylu toplulukların kimler olacağı algısı ile seçilen topluluklar arasında kimlere ne yönde işlem tesis edileceğinin siyasallaşmış olmasıdır.

2.3. TÜRKİYE’DE GÖÇ VE İSKÂN KONUSUNDA MEVZUAT VE TEŞKİLAT

Osmanlı Devleti’nin dağılma dönemine ilişkin göç ve iskân özelinde geliştirdiği hukuksal düzenleme ve bu hukuksal mevzuata bağlı kalınarak ortaya konulan teşkilatlanma süreçleri Cumhuriyet Türkiye’sinin doğuş aşamasında iskân ve göç süreçlerinin yönetilmesi aşamasında kazanılmış tecrübe İskâna yönelik hafızanın devamı niteliğinde olmuştur. 1860 yılı sonrası Osmanlı Devlet sisteminde göç ve İskâna yönelik ortaya konulan teşkilatlanma serüveni başlangıç aşamasında savaşlar ve kaybedilen topraklarla beraber ortaya çıkan göç sorunun ortadan kaldırılması aşamasında bir kamu yönetimi aracı olarak ortaya çıkmıştır. 1908 yılı sonrası İttihat ve Terakki dönemiyle birlikte nüfus politikası içerisinde göçmenlerin varlığı iskân siyasetiyle birlikte ulus devletin Anadolu coğrafyasında oluşumuna imkân sağlamıştır. Göçlerle birlikte uluslaşmaya yapılan bu vurgu erken dönem Cumhuriyet elitlerine miras olarak kalmıştır (Dündar, 2001).

1923 yılında Lozan Barış Antlaşması sonrası hayata geçirilmek durumunda kalınan Türk-Yunan Mübadelesi erken dönem cumhuriyet elitlerinin ortaya koymak istedikleri politikalar açısından hayli erken ve zorlayıcı bir konu olmuştur. Savaş koşullarının ortaya çıkardığı nüfus eksikliği ve Anadolu topraklarında yaşayan çeşitli köken ve inançtan insanların varlığı ulus devlet fikrinin hayata geçirilmesi için büyük bir engel olarak görülmüştür (Duman, 2009, s.473). Göç konusunda erken dönem gerçekleşen bu durum, çözülmesi gereken bir göç ve beraberinde iskân sorununu ortaya çıkarmıştır. Sorunun büyüklüğü ve kapsamının geniş olması devleti hızlı bir reaksiyon alamaya

itmiştir. Lozan Barış Antlaşmasından hemen sonra Mübadele ve İskân Kanunun hazırlanması ve bu işleyişin yönetilmesi için Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti kurulmuştur (Solak, 2013, s.196). İdari teşkilatlanma ve göç yönetiminin kurumsallaşması durumu Cumhuriyet tarihinde ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin varlık öyküsüne göç ile başlaması ve göç krizinin baş edilmesi gereken büyük bir sorun olması konunun çözümü için kanuna bağlı düzenleme ve idari bir teşkilatlanmayı beraberinde getirmiştir.

Mübadele sürecinin kısa süre içerisinde kontrol altına alınması ve işleyişin kolaylaşmasına sonrası 1924'te Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İçişleri Bakanlığı bünyesinde Genel Müdürlüğü dönüştürülmüştür. Göç krizi zamanında Bakanlık düzeyinde gerçekleşen ve olağanüstü yetkilere sahip olan kurumsal yapılanmanın bir yıl gibi çok kısa süre içerisinde lağvedilmesi ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir genel müdürlüğe dönüştürülmesi hadisesinde yönetim anlamında yetki karmaşasının yaşanması etkili olmuştur. Bu zafiyetin engellenmesi için mübadele ve iskân alanına ilişkin yetki İçişleri Bakanlığı bünyesine alınmıştır.

Erken dönem Cumhuriyet elitlerinin ulus devlet inşa amacıyla yurtdışından gelen göçmenlerin ülkenin bütünlüğüne olumlu yönde etki etmesini amaçlamışlardır. Devletin muhacirlerin iskân süreçlerinde takip edecekleri temel çerçeve 1926 tarihli 885 sayılı İskân Kanunuyla başlamıştır (Babuş, 2006, s.160). Kanun lafzında iskân edileceklerin Türk soyundan ve Türk kültüründen olma ifadesi geçmese de ülkesel bütünlüğün sağlanmasına önem verildiği, din birlikteliği olgusunun yanında kültüre bağlı bileşenlerden olan ortak dil konusunun önemli görüldüğü vurgulanmıştır (Babuş, 2006, s.165). 1923 yılında gerçekleşen mübadele sürecinde din olgusunun başat bir konumda bulunmasından kaynaklı zafiyetlerin engellenmesi istenilmiştir. Ancak Kanun metninde doğrudan ifadelerle yer verilmeden kültürel etmenlerin önemine vurgu yapılmıştır. Türk kökenli olmayan ancak kültürel anlamda akraba topluluklar olarak tanımlanan Balkan coğrafyasında Türklük ifadesi içerisinde nitelenen Müslüman toplulukların göç süreçlerine dâhil olabildiği bu süreçte Balkanlardan aile birleşimiyle gelenlere ülkeye kabul ve iskân süreçlerinde kolaylık sağlanmıştır.

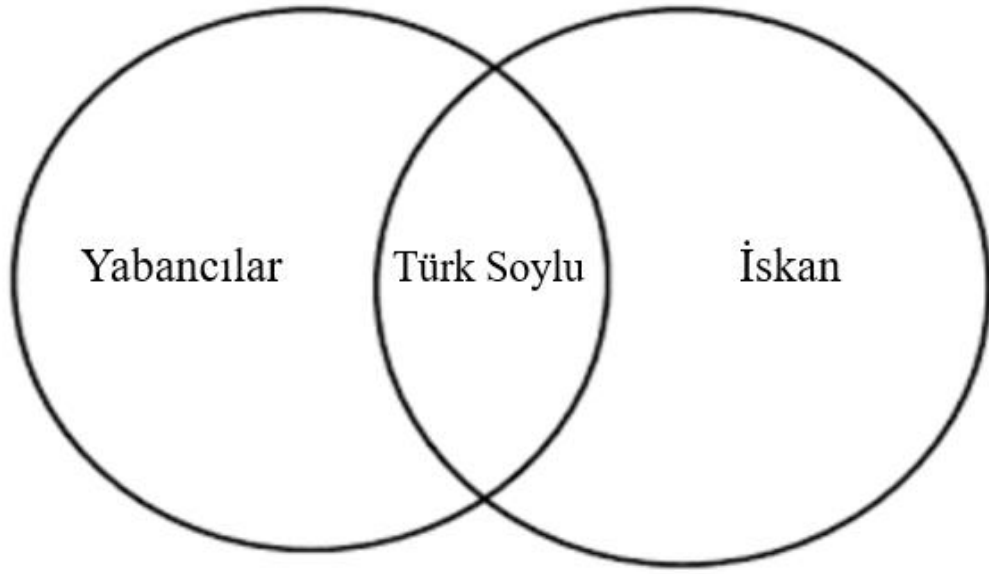
Türk soyu ve kültürüne referansta bulunan ve milli bir devletin oluşması için dil, din ve kültürel etmenlerin birlikte olması gerektiği yönünde ilk kaynak ifadeler 1934 tarihli

2510 sayılı İskân Kanunuyla ortaya çıkmıştır (Sarı, 2015). Nüfus, muhaceret, göçebelik ve toprak meselelerinin ele alındığı 2510 sayılı İskân Kanununda göç, göçmen, muhacir gibi kavramların ilk kez detaylı içeriği belirlenmiştir. Türk soylu uygulamasının resmi yazım dilinde başlangıcı olarak kabul edilen 2510 sayılı Kanun iskân süreci açısından ilk kapsamlı kanun metnidir. 2510 sayılı İskân Kanununda yıllara göre, çeşitli düzenlemeler ve eklemeler yapılmış ve uygulamadaki güncel hali 2006 yılında yürürlüğe giren ve 2510 sayılı İskân Kanunun mülga edilmesine neden olan 5543 sayılı İskân Kanunudur (Babuş, 2006, s.297). Kanunda kullanılan dil, üslup ve bazı terimlere yönelik açıklayıcı ifadelerin varlığı güncel göç sistemiyle uyumlu hale getirildiğinin bir göstergesi olmuştur. Detaylı bir anlatı ve kurumlar arası görev paylaşımını belirleyen 5543 sayılı İskân Kanunu, Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı kalınma ibaresini sürdürmüştür. İskân işlemlerine yönelik bahse konu Kanun ve düzenlemeler yurtdışından gelen göçmenlerin ülke içerisinde kabullerini sağlamanın yanında ülke içerisinde vatandaşların da çeşitli nedenlere bağlı olarak İskânlarının nasıl sağlanacakları hususlarında düzenlemeler içermektedirler. Çalışmamız sürecinde yabancı uyruk altında ülkeye kabul edilen Türk soylu olarak isimlendirdiğimiz topluluklar hakkında incelemelerimizi sürdüreceğiz.

Türk soyluluğun iskân mevzuatından ayrı olarak Türkiye’de belirli meslekleri Türk vatandaşları gibi ifa etmelerine imkân tanıyan 1981 yılı tarihli 2527 Sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kurum, Kuruluş Veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun ile bu Kanunun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik ve diğer ilgili mevzuat kapsamında düzenleme yapılmıştır. Bu tarihten önce Türk soyluların İskâna yönelik hak ve imkânlarının yanında yabancı uyruğa tabi olan veya vatansız durumunda bulunan kişilerin mesleklerini Türkiye’de icra edebilmeleri mümkün değildi. Özellikle 1970’li yıllarda Kıbrıs ve Yunanistan’dan vatandaşlıkları usulsüzce kaldırılarak Türkiye’ye gelmek durumunda kalan Vatansız (Iskat) olarak isimlendirdiğimiz Türk soylu kişiler mağduriyet yaşamaktaydı (Hüseyinoğlu, 2023, s.229). İstihdama yönelik sorunların tüm Türk soylu topluluklar arasında genelleşmesi ve toplumsal bir sorun haline gelmeye başlaması çalışma izinlerinde Türk soylulara özel düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymuştur. 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunda ise Türk soyundan ve Türk kültüründen

olanların istisnai Türk vatandaşlığına kabulleri noktasında kolaylıklar sunulabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti iskân kanun ve uygulamalarının dışında göç mevzuatına ilişkin nihai bir Kanun ve buna bağlı idari düzenlemeleri 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla başlatmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 2013 yılına kadar göç alanına ilişkin yasal düzenlemeler, 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu ve buna benzer şekilde Türk vatandaşlarına yönelik ortaya konulan düzenlemelerin içerisinde yer almıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde takip edilen yabancılara yönelik iş ve işlemler, Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2014 yılında teşkilatlanması sonrası devredilmiştir. Güncel göç mevzuatı açısından ikamet izinleri başta olmak üzere, yabancılara yönelik diğer iş ve işlemlerin takibinde Türk soyluların yasal mevzuat içerisinde durumları idarenin tasarrufu ve alanında ihtisaslaşmış birimler tarafından takip ve koordine edilmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın 5543 sayılı İskân Kanunuyla hüküm altına alınmış görev ve yetkilerine ek olarak Türk soyluluğun tayin ve tespitin yapılması, çalışma izinleri konusunda ilgili birimlere görüş verilebilmesi ile Türk soyluların ülke içerisinde ikamet izinleri başta olmak üzere idareye konu olabilecek her türlü iş ve işlemlerinin takibi için idari yapılanmaya gidilmiştir. Yasal düzenlemeler ile devlete yönelik idari yapılanmanın iskân ve göç başlıkları genelinde Türk soyluları ilgilendiren kısmına genel hatlarıyla giriş yaptığımız bu bölümde, devletin yıllara dayanan göç ve iskân politikasında Türk soyluluk parantezinin işlevi değerlendirilecektir. Yabancılar mevzuatı ve iskân süreçlerinin Cumhuriyet kuruluş aşamasında birlikte yürüyen işleyişi, göç alanının yabancılar mevzuatı açısından derinleşmesi ve göçlerle Türkiye'deki yabancı sayısının artış göstermesi, iskân ile yabancılar mevzuatının tamamen ayrışmasına neden olmuştur.

Şekil 1. Türk Göç Mevzuatında Türk Soyluluğun Yeri

Yabancılar mevzuatıyla iskân alanının kesişimi şeklinde yorumlanabilen Türk soyluluk kavramı özellikle pratiğe yönelik uygulama süreçlerinde her iki alan içinde devletin yasal ve idari düzenlemelerinde kendisine yer edinmiştir. İskân mevzuatının Türk vatandaşlarının ülke içerisinde çeşitli nedenlere bağlı olarak İskânları ile yabancı uyruğa tabi Türk soyluların İskânlarını düzenlendiği göz önünde bulundurularak kabaca tarif edilebilen iskân kapsamında hak ve imkânları bulunmaktadır. Yabancılar mevzuatı açısından yasal yazım süreçlerinde Türk soylulara yönelik doğrudan ifadeler bulunmamaktadır. Ancak, uygulama safhasında idarenin yasal metinler göz önünde bulundurularak idarenin takdiri ve düzenlemeleriyle yabancılar mevzuatı açısından Türk soylu ve akraba olarak isimlendirilen topluluklara yönelik özel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu alan, idarenin takip ve koordinesinde yürütülen bir mecra durumundadır. Bu minvalde, Türk soyluluğun hem iskân mevzuatının asli unsuru olması ve yabancılar mevzuatı açısından idarenin takdirine bırakılan alan kapsamında düzenlemelere konu edilmesi göz önünde bulundurularak Türk soylulara yönelik bir alan oluşturulmuştur. Bu alan 2013 sonrası yasalaşan göç kanunuyla belirli bir kurumsallık tarafından iş ve işlemlerinin yürütülmesi sağlanmıştır. Türk soylu kişilere yabancılar mevzuatı ve İskân alanına ilişkin sunulan hak ve imkânlar bağlamında yasal düzenlemeler ve idari

uygulamalar hakkında sunulan genel bilgilerin akabinde konunun detaylı bilgi sunulacaktır.

2.3.1. Kanunlar ve İdari Düzenlemeler

Cumhuriyet tarihi içerisinde Türk soylulara yönelik çeşitli Kanunlarda istisnai haller sunulmakla birlikte, doğrudan Türk soyluların yaşamlarına dokunan onların ülkeye kabul edilme süreçlerini kolaylaştıran Kanunlar ve idari düzenlemeler de bulunmaktadır. Cumhuriyet tarihinin büyük bir bölümünde İskân Kanunlarıyla ilişkilendirilen Türk soyluluk, göç mevzuatından çalışma izinlerine, vatandaşlık mevzuatına kadar belirli başlı alanlarda kanuna dayalı düzenlemeleri içermiştir. Nedenselliği farklılaşan göçler sonucu yabancı sayısının ülke genelinde giderek artması neticesinde ihtiyaçların çeşitlenmesi ve olağandışı gelişen koşullar içerisinde Kanun yapıcılar tarafından ihtiyaçlara göre yasal mevzuatların revize edilmesi ve hızlı çözümlerin üretilmesinin gerekli olduğu durumlar meydana gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm hali Türk soyluların yaşamlarında ve Türkiye'ye olan göç serüvenlerine çekim kuvveti veya tam aksi yönde hayal kırıklıklarına neden olan anlamlar içerebilmektedir. Türk soylulara yönelik politikada kriz dönemlerinde gerçekleşen düzenlemelerin sonraki aşamalarda da devam edebildiği ve bu sebeple dönemsel tartışmalar içerisinde ortaya konulan yasal çerçevenin amacının dışına çıkabildiği haller mevcuttur (Ağanoğlu, 2017, s. 292). Siyasal iktidarların Türk soyluların yaşadıkları göç krizlerinde önlem olarak hayata geçirdikleri yasal düzenlemelerin ilerleyen süreçte devam edebildiği görülmektedir. Bu düzenlemelerin zamanla amacından saptığı ve suiistimale konu edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, göç mevzuatı içerisinde gerçekleştirilen reformlar neticesinde ortaya çıkan güncel mevzuat açısından sorunların oluşmasına neden olmuştur (Danış & Parla, 2009, s.131). Yasal açıdan diğer yabancılara kıyasla kazançlı durumda oldukları değerlendirilen Türk soyluların, uygulama safhasında karşılaştıkları zorluklar bu durumu değiştirmektedir. Yasal düzenlemelerin ucu açık ifadeler içermesi ve kapsayıcılık konusunda tüm yetkinin siyasal iktidarının tasarrufuna bırakıldığı uygulama adımlarında, Türk soylu topluluklar arasında eşitsizliğin bulunduğu yönelik eleştirilere neden olmaktadır.

2.3.1.1. İskân Kanunları

İskâna ilişkin düzenlemeler sadece Türk soylular için olmamakla birlikte Türk vatandaşlarının çeşitli nedenlere bağlı olarak (güvenlik, terör, doğal afet, beşeri nedenler gibi) ülke içerisinde yer değiştirmesini ve iskân edildikleri muhitlerde kalıcı olmalarını hedeflemektedir. İskâna konu edilen kişilerin yurtlandırıldıkları coğrafyalarda kalıcı olmalarının yanında üretici konuma geçiş yaparak yerleşik yaşam kültüründe devletin vergilendirebildiği duruma erişmeleri devletin iskân siyasetini anlamlandırma açısından kayda değerdir. Türk vatandaşlarının ülke içerisinde devletin yetkisi ve emri dâhilinde nakillerinin yapılması ile köy veya mezraların çeşitli gerekçelere dayandırılarak yeniden düzenlenmesi gibi uygulamalar doğrudan Türk vatandaşları açısından uygulanır. İskânın diğer yönü ise, yabancı uyruğa tabi ancak Türk soylu olduğu yönünde devletin karar verdiği kişi veya toplulukların iskân mevzuatı temelinde uygulamaya dâhil edilmesidir (Babuş, 2006, s.278). İskân Kanunlarıyla göçmenlere yönelik düzenlemeler Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmaları kaydıyla mümkün olmaktadır. Türk soyluluğun tespiti bu aşamada Kanunun işlevsel hale gelebilmesi için tartışılmaz kuraldır (Ganiyeva, 2018, s.257).

Cumhuriyet tarihi göç ve iskân süreçlerinin birbirine eklemlendiği hızlı ancak gerekli adımların kısa sürede atılmasının elzem görüldüğü bir koşulda başlamıştır. Atatürk dönemi iskân politikasının temel hedefi, ülkenin mübadele süreciyle karşı karşıya kaldığı nüfus ve göç sorununu çözmek ve nihai olarak Türk ulusunun Cumhuriyetin ortaya koyduğu kazanımlar temelinde varlığını pekiştirmeye odaklanmıştır. İskâna yönelik bu düzenlemeler göç alanını da kapsayacak şekilde kurgulanmıştır. Göç mevzuatıyla iskân mevzuatının birlikte yol aldığı bu dönem Anadolu'nun göçlerle Türk nüfus lehine dizayn edilmesi amacıyla kullanılmıştır. Göç ve iskân konusunun birlikte tasavvur edildiği ve politika yapıcılarının göçmenlik kavramının merkezinde Türk soyluları yorumladıkları dönem 1923-1945 yılları arasında ulus devlet fikriyle süregelmiştir. Bu dönem aralığında muhaceret koşullarının hayli yoğun geçmesi, Anadolu'ya yönelik Türk soyluların göçlerinin birbiri ardınca izlenmesi hadisesi karşımıza çıkmaktadır. İskân siyaseti hakkında 1935 yılında meclise bilgi veren dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya şu ifadeleri kullanmıştır: “Türk muhacereti tarihimizin çok hazin bir faslını teşkil eder. Türkün vasfı vardır, sancağını ve

hâkimiyetini kaybettiği yerde durmaz” sözleriyle Osmanlı Devletinin yıkılması sonrası Anadolu’ya yönelik Türk göçünün bıraktığı etkiye vurgu yapmıştır (Solak, 2013).

Lozan Barış Antlaşması sonrası Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle mübadele sürecinin hızlıca başladığı dönemde 13 Ekim 1923 tarihli 368 sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu yasalaşmış ve Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Anılan Vekâlet müstakil bir görünüme sahip olmakla birlikte mübadele sürecinde herhangi bir aksaklığa mahal verilmemesi için olağanüstü yetkinlikte tasarlanmıştır. Lozan Antlaşması’nın ekli bölümünde yer alan Yerleşme ve Hukuki Yetkiler Sözleşmesi’ne istinaden kurulan Vekâlet (Bakanlık) kurulduğundan itibaren büyük bir sorumluluğun içerisine dâhil olmuştur. Mübadele sürecinde ortaya çıkacak harcamaların karşılanması için 627 sayılı Muvazenei Umûmiye Kanunu ile İskân Müdüriyeti Umûmiyesi Bütçesi tahsis edilmiştir. Savaş sonrası ekonomik koşulların iyi olmaması nedeniyle karşı karşıya kalınan bütçe kısıtı içinde gerçekleşen bu tahsis, planlı ve mücbir koşullara uygun olarak tasarlanmıştır. 1912 Balkan Savaşlarından bu yana önemli bir mesele haline gelen nüfus hareketliliği ve göç baskısı mübadele koşullarıyla daha da artmıştır. Göç baskısının ilk aşamadaki bu yoğun ve planlanması zor olan baskıcı ortamı Vekâletin işleyişiyle birlikte kısa sürede atlatılmıştır (Baklacioğlu, 2015, s. 220).

Mübadeleye bağlı göçmenlerin kabulü, ülke içerisinde İskânları ve Osmanlı döneminden bu yana zor koşullar altında bekleyen muhacirlerin varlığına ek olarak savaş sonrası yakılıp yıkılan Anadolu şehirlerinin imarı ve kullanılır hale getirilmesi benzer şekilde aynı Vekâletin görev sahasında yer almıştır. Vekâletin Valilikler bünyesinde alt komisyon ihtisas etmesi ve İskâna konu muhacirlere yerelde sunulan hizmetlerin takibi ve denetimi için etkili olmuştur. Bu komisyonlar 1925 yılına kadar varlığını sürdürmüş ve sonrasında kapatılmıştır. Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet’inin teşkilat yapısı 1 Kasım 1923 tarihli ve 366 sayılı yasayla belirlenmiş, iki genel müdürlük ve hukuk işlerinden sorumlu bir müşavirlikten oluşan Bakanlık tüm yetkinliğiyle İskân sürecinin sorunsuz çözülmesi için çalışmalarını sürdürmüştür (Arı, 2008 s.35). Bahse konu Vekâlete bağlı “Mübadele ve İskân Müdüriyeti Umumiyesi ile “İmar Müdüriyeti Umumiyesi” isimlerinde genel müdürlükler kurulmuş olup, bunlardan Mübadele ve İskân Müdüriyeti Umumiyeti muhacirlerin kabul, iskân muhitlerine ulaşımı ve yerleştirilmelerine yönelik her türlü plan ve programın

uygulandığı birim olmuştur (Çelebi, 2019). Devletin mübadeleyle Anadolu'ya gelen muhacirleri olduğu kadar Balkan savaşlarıyla Anadolu'ya gelen ve 1912 yılından bu yana iskân edilmeyi bekleyen muhacirlerinde iskân süreçlerine iş ve işlemleri tamamlamıştır (Arı, 2008, ss.38-40). Ancak, mübadele süreciyle gelen muhacirler ile daha öncesinde gelen muhacirler arasında ayırım yapılamadan İskâna yönelik işlem tesis edilmesi ile bazı ailelerin iskân yardımı talep etmeden kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürme durumları İskân sürecinde elde edilen verilerin tartışılmasına da yol açmıştır. Devletin iskân sürecinde ihtiyaç sahibi olabilecek tüm muhacirlere eşit muamele uygulaması mevzunun sahiplenilmesi ve ülke için bir sorun olmasının istenmediğinin bir göstergesi olmuştur. Bununla birlikte bazı ailelerin talep etmesine rağmen İskâna konu haklara ulaşamamış olması, Anadolu'da birçok yerleşim yerinde imar durumunun uygun olmaması ve bütçe yönündeki kısıtlı hal ile birleşince iskân sürecinde devlete ait birimlerin zorluklar yaşadığı görülmektedir (Babuş, 2006, s.78). Kısıtlı bir zaman diliminde, ekonomik güçlüklerle birleşince iskân süreci yönetilmesi zor ve kaotik bir ortamda devletin sınırlı müdahalesiyle yürütülebilmiştir. Yaşanılan uzun savaş dönemleri ile yakın zamanda yaşanan Kurtuluş savaşında zarar gören Anadolu şehirleri göz önüne alındığında göçmenlerin İskânı mevzusu ülkenin kendi iç kaynakları nispetinde sınırlı olanaklarla mümkün olmuştur. Kısa ömürlü olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 5 Kasım 1924'te lağvedilerek kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi olarak, Vekâletin mübadele sürecinde efektif olabilmesine engel hususların varlığı gözetilmiştir. Emir komuta silsilesi içerisinde yaşanan çatışma halleri mübadele sürecinin işleyişine zarar verdiği algısıyla kapatılan Vekâlet Dâhiliye Vekâletine bağlı bir genel müdürlük olarak mübadele sürecini yürütmeye devam etmiştir. İskân işlerinin devlet yöneticileri tarafından bir güvenlik meselesi olarak görülmesi Dâhiliye Vekâletinin mübadele sürecinde iskân işlerine müdahil olunmasında etkili olmuştur (İnan, 2014, s.88). Bunun yanında Dâhiliye Nezareti'nin yetkinlik açısından geniş bir alan sahip olması ve mübadele sürecinde yaşanan yetkiye dayalı sorunun yaşanmaması için tedbir alınmıştır.

İskân edilecek göçmenlerin belirlenen bölgelerde yerleştirilmeleri süreçlerinde mülki idare amirlerinin yetki alanı bu yolla genişlemiştir. 1926 yılında yürürlüğe giren 885 sayılı İskân Kanunun hazırlanma sebeplerinden birisi de asayiş ve güvenlik gereksinimi olmuştur. 885 sayılı Kanunun 2'nci maddesi "Türk kültüründen olmayanlardan, bulaşıcı

hastalığı olan kişi ve aileler, askeri ve siyasi suçlar dışındaki cinayet hükümlüleri, anarşistler, casuslar, çingeneler ve sınır dışı edilenler kabul edilmezler.” (885 Sayılı İskân Kanunu, 1926) Bu hüküm çerçevesinde devletin yaşanan bazı güvenlik zafiyetlerini engelleme iradesini yazılı bir metinle ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. “Türk kültüründen olmayanlar” ifadesiyle göç ve iskân süreçlerinde Türk soyluluk bahsinin temel değerlerine referansta bulunarak devletin nihai amacının ulus devlet inşası olduğunu ifade etmektedir.

İskân siyasetinin hem göçmenler hem de ülke içerisinde yerleri değiştirilecek vatandaşları kapsıyor olması güvenlik sorununun iki taraf içinde çözülmesi gereken bir başlık olarak ele alındığını düşündürmektedir. Göçmenler konusu özelinde, mübadele sürecinde ülkeye kabul edilenler arasında dil ve kültür açısından farklı kişilerin giderek artmaya başladığı ve bu konuda hassasiyet gösterilmesinin önemine vurgu yapılmıştır (Saygın, 2022). 885 sayılı İskân Kanunun varlığına rağmen ihtiyaçları karşılamadaki dar kapsamlılığı, ayrıca “Türk kültüründen” olunmaya atıfta bulunması rağmen ülkeye kabul edilen göçmenler arasından dil ve kültür açısından farklılıkların süregelmesi gibi haller iskân düzenlemeleri açısından daha olgun ve kapsayıcı bir çalışmayı gündeme getirmiştir. Nitekim İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan taslak suret 21 Haziran 1934 tarihinde yasalaşarak 2510 sayılı İskân Kanunu olarak ortaya çıkmıştır. İskân işlerinin bir güvenli sorunu olarak algılanmaya devam ettiği bu süreçte, “Türk soyundan meskun veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskun kimseler” ifadesi iskân uygulamaları özelinde literatüre girmiştir (2510 sayılı Kanun Madde 3). Kapsamın nihai olarak belirlenmesi ve mübadele sürecine konu aksaklıkların giderilmesiyle 2510 sayılı İskân Kanunu ilerleyen süreçler için iskân uygulamalarında esas alınmıştır. Kanunun İskân uygulama süreçlerinde kurumlar arası görev taksimi yapması ve merkezi bir İskân komisyonu ihtisas ederek bu komisyonda konuya ilişkin her türlü bakanlık veya devlet biriminden görevli tayin etmesi iskân süreçlerinin sadece İçişleri Bakanlığı tarafından değil, paydaş olabilecek kurumlar arasında koordinasyon ve görev paylaşımı esasına göre sürdürüldüğünü ispat etmektedir. Merkezi iskân komisyonu İskâna yönelik her türlü süreç konusunda yetkili birim olmakla birlikte Komisyon İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve başkanlığında sürdürülmüştür. İçişleri Bakanlığı’na (Dâhiliye Vekâleti) iskân sürecinde ayrı bir başlık açıldığı, İskânın güvenlik yönünün ön plana çıkarılması suretiyle iskân edilecek yerlerde her türlü

asayişin sağlanması ile iskân edileceklerin güvenilirliğinin takibi önemli olarak değerlendirilmiştir.

2510 sayılı İskân Kanununda yer alan iskân bölgeleri ve bunların sınıfsal tasviri iskân uygulamalarının belirlenen program dâhilinde yürütülmek istendiğinin göstergesi olmuştur. İskân bölgelerinin belirlenmesinde ilki Türk kültürlü nüfusun artırılmasının uygun görüldüğü yerler, ikinci olarak Türk kültürünü temsil etmesi uygun kişilerin yerleştirileceği bölgeler ve İskânın yasaklandığı bölgeler olarak üç ana balık etrafından sınıflandırma yapılmıştır (Ağanoğlu, 2017, s.188). Kanunun detaylı anlatımında olması Türk soylulara iskân konu hak ve imkânlar sağlarken muhacir ifadesinin kullanılmasını yeğlemiştir. Bu ifade ile geçici oturma hakkı sağladığı belirtilen mültecilik kavramı arasındaki anlam farklılığına yer verilmiştir. 1934 yılında yasalaşan ve göçmenlerin İskânına yönelik detaylı bir anlatı sunan İskân Kanunu 2006 yılına kadar yürürlükteki yeri korumuştur. İskâna yönelik Türk soyu ve kültüründen olma durumuna ilişkin bir çerçeve sunan 5543 sayılı Kanun yıllara göre yaşanan hadiseler ve olağanüstü koşullar karşısında temel vasfını korumuş, harici bazı hususlarda ek maddeler yürürlüğe alınmıştır. İskân işlerini merkezde ilgili kurumların yetkililerinden oluşan merkezi üst komisyonun varlığı ile Valiliklerin bünyesinde teşkil edilmiş ve merkezi komisyonun talimatlarını yerine getiren veya ihtiyaç ve talepleri merkezi komisyona ileten yerelde bir alt komisyon tahsis edilmiştir. 1934 tarihli 2577 sayılı Dâhili Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Ait Kanun ile teşkilatlanma merkezde ve yerelde sağlanmıştır (Babuş, 2006, s.175). İskân sürecinin takibi, güvenlik sorunu olmaktan çıkarılması ve İskân edilenlerin yerleştirildikleri bölgelerde kalıcı olup olmadıklarının denetimi Dâhiliye Vekâleti bünyesinde umumi müfettişler incelenmiştir. Bununla birlikte gelen göçmenlerin Türk kültürüne bağlı olup olmadıkları yapılan tahkikatlar ile alt komisyon tarafından mülakat ve inceleme işlemleri yapılmıştır (2510 sayılı Kanun, Madde 47).

İskân işlerinin 1935 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bağlı bir birime devredilmesine yönelik çalışma 2849 Sayılı İskân İşlerinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillğine Devrine ve Ayrı Bir Bütçe ile İdare Olunmasına Dair Kanun ile mümkün olmuştur. Burada amacın, yerel ve seyyar komisyonların Valilikler koordinesinde iskân süreçlerine hâkim kılınması ve olası İskâna yönelik ihtiyaçların yerelde çözümlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Yerelliğin artırılması sayesinde merkezi

teşkilatın görev alanı doğrudan doğruya iskân siyasetine yön vermek olacaktı. Politika yapımı ve makro kararlar ölçeğinde İçişleri Bakanlığı'nın İskâna yönelik yetki ve etkisi sürdürülmekle birlikte icracı kurumun Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) olması sağlanmıştır (Babuş, 2006, ss.138-139). 1935 yılında gerçekleşen bu düzenlemenin temel amacının İskânla gelen göçmenlerin iskân süreçlerinde sosyal yardımlara erişimlerdeki güçlüklerin giderilmesinin istenmesi ve toplum sağlığı konularında olası bulaşıcı hastalık vakalarının görülmesi sonrası icracı birimlerin daha aktif olabilmesi için bu yönde bir düzenleme yapılmıştır. İskân süreçlerinde göçmenlerin bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere toplum sağlığına olabilecek olumsuz tesiri ile Türk Kızılay'ı tarafından iâşe ve aynı yardımların ulaştırılmasındaki koordinasyonun önemli hale geldiği görülmektedir. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti bünyesinde İskân Umumi Müdürlüğünün kurulması, iskân işlerinin siyasi mecradan uzaklaştırılmasını ve alanında uzman veya teknik personeller vasıtasıyla yürütülmesinin siyasi idare tarafından tasarlandığı düşünülebilir. Bu yaklaşım, yoğun göç baskısının kontrol altına alındığını ve siyasi kriz olmaktan çıkarıldığını ve son aşamada teknik bir mevzuat temelinde İskâna yönelik işlemlerin uygulanabileceğine yönelik inancı göstermektedir. Ancak, makro ölçekte ve ihtiyaç duyulması halinde İskâna yönelik politikanın tesisinde İçişleri Bakanlığın görev yükümlülüklerinin saklı tutulması bir denge faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İskân edilenlerin yaşadıkları bölgelerde üretici hale gelmelerin önemi onların kalıcı sosyal ilişkiler geliştirmelerini ve iskân edildikleri yerlerde daimi olmalarına imkân sağlamaktadır. 1935 yılında yapılan düzenlemelerin iskân edilenlerin ekonomik koşullara ayak uydurmalarına yardımcı olacak seviyede olmadığına anlaşılmaması sonrası İskâna yönelik düzenlemelerde beraberinde gelmiştir. Dönemin ekonomi koşulları ve tarım sektörünün ekonomi içerisindeki ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda göçmenlerin tarım ve hayvancılıkla üretici konuma geçmeleri önem kazanmıştır. 1950 yılında 5613 Sayılı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüklerinin Birleştirilmesi Hakkında Kanun ile Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulunan İskân Umumi Müdürlüğü ile Tarım Bakanlığı bünyesinde bulunan Toprak İşleri Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı bünyesinde birleştirilmiştir (1950 tarihli 5613 sayılı Kanun, Madde 1). Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü kısa sürede olsa Tarım Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermiştir. 1951 yılı itibarıyla Bulgaristan'dan

Türkiye'ye yönelen Türk soylu göçmenlerin sayılarının giderek artması konunun Başbakanlık tarafından takibini gerektirmiş ve 1951 yılında Genel Müdürlük Başbakanlığa bağlanmıştır. İcracı kurum vasfında olan Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü kısa süre sonra 1958 tarih ve 7116 sayılı İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanunuyla İmar ve İskân Bakanlığına, 1964 tarihinde Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'na, 1983 tarihinde Tarım Orman ve Köy işleri Bakanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Toprak İşleri Genel Müdürlüğü'nün kendi kuruluş amacına yönelik görevlerine ek olarak serbest göçmenlik işlerini yürütmek ve özel yasalar uyarınca İskânlı göçmenleri kabul edilmesi sürecinde göçmenleri topraklandırma ve üretici konuma getirme, iş ve işlemlerin takip ve koordinasyonu konularında vazifeleri bulunmaktadır (3202 sayılı Kanun, 1985). Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, genel iş tanımıyla göçmen olarak gelen kişileri topraklandırma ve yerleştikleri muhitlerde kalıcı olmalarının sağlanması için ekonomi özelinde imkânlar sağlamaya çalışmıştır. Kurumun iskân özelinde icracı yapısı, konunun sağlık, güvenlik, sosyal uyum ve olabilecek diğer konularda devletin diğer birimleri de etkin bir görevlilik sürdürme hali devam etmiştir. Yerel düzeyde karar alıcıların iskân süreçlerinde etkili olduğu düşüldüğünde İskân süreçlerinde Valilik bünyesinde teşkil edilen birimlerin hayli önemli olduğu gerçekliktir. Göçmenlerin iskân süreçleri ile kırsal alanların ve köylerin imarı mevzuları mevzuat özelinde birbirinden 1984 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın kurulması sonrası ayrılmıştır.

İskân işlerinin birçok kurum tarafında kendi iç mevzuatları çerçevesinde görev ve yetkilerinin bulunması konunun doğrudan bir birimin yerine birden fazla kurumu ilgilendiren yönetilmesi zor süreçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sahadaki icracı birim açısından 1985 yılında kurulan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İskâna yönelik yerelde yürütülen işlerden sorumlu olmuştur. 2005 yılına değin süren bu süreç, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kaldırılması sonrası Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın kurulmasıyla yeni bir yol almış ancak anılan kurum 2510 sayılı İskân Kanununa bağlı özel kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilen iskân işlemlerini ilgili kurumlar arasında paylaştırmıştır. Bu durum, iskân süreçlerinde yetki tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Göçmenlerin İskânları konusunda mevzuata dayalı aksaklıkları derleyen ve Türkiye'nin Avrupa Birliği müktesebatına uyum süreciyle birlikte belirlenen standartlar özelinde

Kanunlar ve buna bağlı yönetmelikler çerçevesinde güncellemesi gerekliliği göz önünde bulundurularak 2006 tarih ve 5543 sayılı İskân Kanunu detaylı anlatı sunmuştur. İlgili düzenleme, Türk soyluluğun kapsamının nihayetlendirilmesi açısından güncel ve önemli görülmektedir (İnan, 2014, s.85). 2006 yılında Kanunun yürürlüğe girmesi sonrası göçmenlerin İskânlarına yönelik iş ve işlemler kurumlar arası koordinasyon sağlanabilmesi için 1983-2011 yılları arasında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı uhdesinde sürdürülmüştür. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın mevzuata dayalı yapısı ve personel sınıfları göz önünde bulundurulduğunda iskân sürecinin teknik yapısı itibarıyla yurtlandırma ve yerleştirme vasfıyla uyumsuz bir yapılanmanın bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan, İskâna konu asayiş ve güvenlik konularındaki zafiyetler dikkat çekmiştir. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Türk soyluların İskânlarına yönelik siyasal alanda karar alıcı pozisyonundan ziyade yerelde İskâna yönelik problemlerin çözümü sürecinde etkili olmaya çalışılmıştır 2011 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın lağvedilmesi sonrası Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı İskân Dairesi'nin takip ve koordinasyonunda varlığını sürdüren İskân işleri kurumlar arası görev paylaşımıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. 5543 sayılı İskân Kanunundan yararlanmak suretiyle ülkeye kabul edilen Türk soylulara sunulacak İskân yardımları başlığı altında yerelde Valiliklerin etkili olduğu bu dönemde, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün İskân süreçlerinde gerekli yardımların tesisini sağladığı, göçmenlere yönelik kayıtların tutulduğu görülmektedir (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, 2015). Konuları yönünden Türk soylu göçmenlere konut tahsisi ve tarım arazisi sunulması gibi İskân edildikleri yörelerde kalıcı olabilmelerini temin etmesi öngörülen uygulamalar bu kurumsal tanımlama üzerinden gerçekleşmiştir. İskân siyasetinin belirlenmesi ve diğer konular açısından değerlendirmesi Başbakanlık uhdesinde yürütülmekle birlikte her birim konuları yönünden değerlendirme yapmaktaydı.

İskân işlerinin göç yönetimi ve güvenlik konularıyla olan bağlantısı 2013 yılı sonrası İçişleri Bakanlığı uhdesinde faaliyete geçirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (güncel adıyla Göç İdaresi Başkanlığı) görev tanımında da iskân işlerinin yürütülmesi ifadesiyle kısmen uyum göstermiştir. 6458 sayılı YUKK'un 104'üncü maddesinde genel müdürlüğün görevleri arasında 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında verilecek görevleri yürütmek şeklinde ifade yer almaktadır. Güvenlik birimi üzerinden yürütülen

yabancılara ilişkin mevzuatın sivil bir birim olarak İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde kurulan bir birim üzerinden yürütülmesi kararı iskân siyasetinin belirlenmesi aşamasında bu sivil yapıya temel görevini vermiştir. Göç konusunda uzmanlaşma hedefiyle ortaya konulan yasal düzenleme ve teşkilatlanmanın İskâna konu iş ve işlemler konusunda görev alması neticesinde İçişleri Bakanlığı konuları yönünden iskân alanında düzenleyici olmuştur. 5543 sayılı Kanun kapsamında Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne tanımlanan görev alanı, Genel Müdürlüğün 2018 sonrası Göç İdaresi Başkanlığı olması sonrası Türk soyluların iş ve işlemlerinin takip edildiği, ayrıca İskâna konu olabilecek her türlü işlemin koordine edildiği bir yapıyı ortaya çıkarmıştır.

Güncel durumda, Göç İdaresi Başkanlığı'nın iskân işlerinde kurumlar arası koordinasyon ve nihai yetkilendirmeye göçmenlerin iskân işlerinde 5543 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde görev tanımına sahiptir. Başkanlık iskân süreçlerinde kurumlar arası koordinasyon ve sekreteryaya görevine haizdir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ise İskân kanunu kapsamında göçmenlerin İskânları sonrası konut tahsisi başta olmak üzere Bakanlığın görev alanına uygun iş ve işlemleri yürütmektedir. İskân konusunda genel siyasetin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu amaçlara uygun bir şekilde Göç İdaresi Başkanlığı'nda idari teşkilatlanma sağlanmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, Teşkilat Yapısı, 2024).

2.3.1.2. Vatandaşlık Kanunu

Türk vatandaşlığını düzenleyen ve yabancı uyruklulardan Türk vatandaşlığına kabullerin belirlenen şartlar içerisinde kazanılması hakkında 1964 tarihli 403 sayılı Kanun tarafından düzenlenmiştir. 403 sayılı Kanun 7'nci maddesi (c) bendinde istisnai vatandaşlığa alınacak olanlar hakkında "Türk soyundan olanlarla, eşleri ve reşit çocukları" ifadesi bulundurularak Türk soylularla ilgili özel bir alan geliştirmiştir (403 sayılı Kanun, Madde 7). Bununla birlikte, İskân mevzuatı kapsamında ülkeye kabul edilen Türk soylu kişilerin vatandaşlığa alınma usul ve esasları hakkında Kanuna bağlı yönetmelik kısmında ayrıca düzenleme bulunmaktadır.

Mübadele çerçevesinde vatandaşlık konusunu değerlendirecek olursa belirli bir ülke vatandaşı olan topluluğun diğer ülke vatandaşlığında bulunan bir toplulukla değiştirilme

anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2007, s.241). Nüfus değişimi sonucunda gelen göçmenlere vatandaşlık imkânı sağlanır. Göçmenlik kavramının vatandaşlığa uzanan öyküsü İskân Kanunu kapsamında ve bundan ayrı olarak yürürlükteki 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı içerisinde yabancı uyruğa tabi Türk soylular açısından da istisnai halleri tanımlayan vatandaşlığı kazanma usulleri bulunmaktadır (Arı, 1985, s.96).

5901 sayılı Türk vatandaşlığı Kanunun Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller başlığı altında yer alan 12'nci maddesinde 5543 sayılı İskân Kanununa referansta bulunarak (d) bendinde “göçmen olarak kabul edilen kişiler” ifadesine yer vererek İskân Kanunu kapsamında kabul edilenlerin Cumhurbaşkanı kararıyla Türk vatandaşlığına istisnai bir hal olarak alınacakları belirtmiştir. Diğer istisnai bir hal olarak aynı Kanunun 12'nci maddesi (c) bendinde yer alan “Vatandaşlığa alınması zaruri görülenler” başlığı altında Cumhurbaşkanlığı kararıyla Türk vatandaşlığına kabul edilirler. Bahse konu hükümlere 2017 yılında getirilen bir düzenlemeyle “milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunanların talepleri Bakanlıkça reddedilir” hükmüyle güvenlik bahsi içerisinde bir parantez belirlenmiştir. Bu kapsam özelinde görüleceği üzere, Türk soyluların vatandaşlığa kabul süreçleri siyasi idarenin takdiri dâhilinde düzenlenmekle birlikte Kanun özelinde bu yönde ifadeler yerine idarenin düzenlemeleri şeklinde kapsamı belirler (Reçber, Özgenç, 2016).

Türk soyluların vatandaşlığa istisnai yollar üzerinden alınma işlemleri siyasi iradenin kabul ve onayıyla mümkün olmaktadır. Devletin Türk soylu olarak belirlediği gruplara mensup kişiler içerisinde gerçekleştirilen tahkikat ve incelemelerin ardından istisnai vatandaşlık kazanılması için Cumhurbaşkanlığı onayına İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulmakta ve takibi yapılmaktadır. İşleyişin paydaşları Göç İdaresi Başkanlığı, güvenlik birimlerinin ve ihtiyaç duyulan diğer kamu birimlerinin değerlendirme ve görüşleri sonrası neticelenebilmektedir (Antalya İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığına Alınması, 2017). Siyasi irade tarafından Türk soylu olarak değerlendirilen ve uzun yıllardır bu kapsam göz önünde bulundurularak gerek İskân gerekse yabancılar mevzuatı özelinde işlem tesis edilen topluluklara vatandaşlık başlığı açısından da değerlendirme yapılabilmektedir.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün Türk soylulara yönelik vatandaşlık değerlendirmesi işlemleri haricinde Türk soyluluğun ilgili idari birimler tarafından tespit edilmesi sonrası belirlenen topluluğa mensup Türk soylu kişilere talep etmeleri halinde 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel, Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanunda belirtilen istisnai meslekleri Türkiye'de icra edebilmeleri için "Yabancılar Mahsus Kimlik Belgesi" tahsis edebilmektedir (İstanbul İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, 2017).

5543 sayılı İskân Kanunun 8'inci maddesinde vatandaşlığa kabul şartları özelinde aydınlatıcı bilgilere yer verilmiştir. Bahse konu maddenin (3)'üncü fıkrasında "Özel kanunlarla yurdumuza getirilen iskânlı göçmenler, sınırlarımızdan yurda girdikten sonra geçici veya kesin iskânları için belirlenen yerlerin, serbest göçmenler ise yerleştikleri yerlerin en büyük mülki amirine müracaatla kendileri ve aile fertleri için "Vatandaşlığa Girme Beyannamesini" imzalayarak "Göçmen Belgesi" almaya mecburdur. Göçmen belgesi, iki yıl için geçerli olup, geçici kimlik belgesi olarak kullanılır. Bu belgede, göçmenin bu Kanunun hangi maddesi uyarınca yurda kabul edildiği belirtilir" şeklinde bahsetmektedir. Ülkeye kabul edilen İskânlı göçmelerin Türk vatandaşlığını kazanma konusunda irade beyanında bulunmalarının esas olduğu uygulamada, göçmen belgesi alabilmek için vatandaşlığa kabul beyannamesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Göçmenlik statüsünün iki yıl ile sınırlandırıldığı uygulamada, göçmenlerin yerleştirildikleri bölgede kalıcı olup olmadıkları veya vatandaşlık öncesi durumlarının ilgili kamu kurumlarınca takip ve incelemeye tabi tutulmasının önemi sebebiyle bu uygulamaya gidilmektedir. Cumhurbaşkanlığı kararıyla istisnai olarak vatandaşlığa kabul edildiklerine yönelik bölüm aynı kanun maddesinin (4) üncü fıkrasında yer almakta ve 5543 sayılı İskân Kanunu Yönetmeliğinde detaylı olarak örneklendirilmektedir (5543 sayılı Kanuna Bağlı Yönetmelik). İstisnai vatandaşlığa yönelik değerlendirmenin her yönüyle siyasi bir karar olduğu düşünüldüğünde Türk soylulardan belirlenen topluluklar veya kişiler özelinde değerlendirmenin yapıldığı görülmektedir. Türk vatandaşlığına kabul süreçlerinde Türk soyluların tamamına bu değerlendirmenin talepleri üzerine yapılamadığı, değerlendirme aşamasına geçilebilmesi için yasal çerçeveye belirlenmiş düzenlemenin hayata geçirilmesi noktasında siyasi otoritenin beyan bildirmesinin gerekli olması, istisnai vatandaşlık

uygulamasının Türk soylular açısından her birine eşit bir uygulama olmadığı yönünde eleştirilir.

5543 sayılı İskân Kanununda göçmen olarak kabul edilemeyecek kişilerin belirlendiği 4'üncü maddeyle ilgili göçmen olarak kabul edilenlerin göçmenlik süreleri boyunca gerekli merciler tarafından incelemelere tabi tutulacakları, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile bu özelliklere haiz olsalar bile güvenlik konuları bakımından uygun görülmeyenlerin göçmenlik statüsüne son verileceği ifade edilmiştir. Bu durum, kamu düzeni ve güvenliği algısının göçmen kabul prosedürlerindeki önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Benzer bir şekilde, Cumhuriyetin ilk büyük göç krizi olan mübadele döneminde ve sonrasında yaşanan göç hareketlilikleri içerisinde göç edenlere yönelik şüpheli ve güvenlik algısını önemseyici bakış açısı dönemsel koşullar içerisinde kurumsal değişikliklere rağmen varlığını devam ettirmiştir. Göç süreçlerinin güvenlik açısından değerlendirmesi İçişleri Bakanlığı'nın görev sahası içerisinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, göçle gelenlerin gerek Türk soylu gerekse diğer yabancılar içerisinde olsun vatandaşlık durumlarının değerlendirilmesi açısından güvenlik başlığı önemli bir konuma sahip olmuştur.

5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu üzerinden 6458 sayılı YUKK kapsamında ülkede çeşitli ikamet izinleriyle kalışları sağlanan Türk soylu kişilerin Türk vatandaşlığına kabulleri aşamasında yasal zeminde ayrıcalıklı bir ifade bulunmamaktadır. Ancak, bunun yanında idarenin bir tasarrufu olarak Türk soylu bazı topluluklara mensup kişilere sağlanan uzun dönem ikamet izni uygulaması gibi vatandaşlığa kabul süreçlerinde kolaylaştırıcı hamleler yabancılar mevzuatı üzerinden de Türk soylulara imkânlar sağlanmasına olanak sağlamıştır.

2.3.1.3. Çalışma İzinlerine Yönelik Düzenlemeler

Türkiye'nin göç tarihi içerisinde özgün bir konuma sahip olan Türk soylu göçmenlerin, iskân mevzuatı haricinde ülkeye çeşitli nedenlere bağlı olarak kabul edilen yabancı statüsünde ve ikamet izinlerine bağlı olarak kalan veya kalması gereken kişilerin 1940'lı yıllardan itibaren sayıları yaşadıkları ülkelerde meydana gelen baskı ve zorluklar göz önünde bulundurularak Türkiye'de sayılarının her geçen gün arttığı görülmüştür. Özellikle Yunanistan (Batı Trakya Bölgesinden) ve Kıbrıs'tan Türkiye yerlerinden

edilerek gelen ve Yunanistan ve Kıbrıs vatandaşlıklarından zorla çıkarılan Türk soyluların Türkiye içerisinde hızlı bir prosedüre tabi tutularak Türk vatandaşlığını kazandırılması yönünde yapılacak işlem, Yunanistan'da siyasi nedenlere bağlı olarak Yunan vatandaşlığından çıkarılan Türk soyluların uluslararası camiada haklı gerekçelere dayandırılan haklarını arama durumlarının gasp edilmesine ve yaşanan baskı ve zorbalıkların örtbas edilmesine neden olacağı iddiasıyla dönemin siyasi iktidarları tarafından değerlendirilmiştir. Bu durumda, ülkeye kabul edilen Batı Trakya Türkü ve Kıbrıs Türkü kişilerin vatandaşlığa alınmadan veya iskân süreçlerine konu edilmeden ülkede kalışlarına imkân verilmesi gerekli görülmüştür. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Yunanistan ve Kıbrıs özelinde Türklere yönelik sert politika Batı Trakya ve Kıbrıs'ta bulunan Türk soyluların peyderpey Türkiye'ye sığınmasına neden olmuştur. Türk soylu olduğu gerekçesiyle Türkiye'ye iltica etmek durumunda kalan ve vatansızlık durumunda kalan kişilerin Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa düzeyinde haklarını savundukları bu süreç içerisinde Türkiye'de insani nedenlere bağlı olarak kalışlarına müsaade edilmiş ve devlet tarafından bir takım imkânlar sağlanmıştır. Bununla birlikte, daha önceden Türkiye'ye çeşitli nedenlerden dolayı göç eden Türk soyluların bölgede kalan yakınlarının Türkiye'ye yönelik göç talepleri 1980 dönemiyle birlikte artış göstermiştir. Çoğunluğu komünizmin etki alanında bulunan ülkelerde yaşanan baskı ve yaşam şartlarına yönelik olumsuz koşullar göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin Türkiye'ye yönelik göç talepleri Türkiye'nin baş etmesi mümkün olmayan zorlukları beraberinde getirmiştir. Türk soylu karinesi etrafından gelenlerin hepsine İskâna konu hakların tesis edilmesindeki maliyet ve Türk vatandaşlığı sunulması halinde göçün çekim merkezinin artacağı endişesi hâkim olmuştur. Bu sebeple, çeşitli nedenlere bağlı göç Türk soyluların ülkede kalışlarında ve geçimlerini sağlama süreçlerinde kolaylıkların sağlanması siyasi irade tarafından karara bağlanmıştır.

Türk soylulara tanınacak olan çalışma izinlerinde Türk vatandaşları gibi serbestliğe sahip olma durumu belirlenen koşullar içerisinde planlanmıştır. Özelde gerekçe olarak sunulan Batı Trakya Türklerine ek olarak diğer Türk soyluların da Türkiye içerisinde kendi meslek ve zanaatlarını icra edememe problemi yasal süreci etkilemiştir. Bu duruma bağlı olarak Türk soyluların ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmaları, yoksulluğun artması ve son aşamada devlete yönelik mali külfetin her geçen gün artıyor

olması siyasal iktidarın sorunu bir an önce çözüme kavuşturmasını gerekli kılmıştır. Bununla birlikte yerelde sosyalizasyon sorunu ve Türk soylu topluluklar arasında devlete olan güven duygusunun zedeleniyor olması politikanın geliştirilmesinde baskı unsurları olmuştur (Sağdıç, 2020, s.81). Uzun yıllara dayalı göç öyküsü ve olası mağduriyetlerin neticesinde bu kişilerin ülke içerisinde sadece Türk vatandaşlarının yapmalarına müsaade edilen meslek ve zanaatları Türk soylu olduğu idare tarafından tespit edilen kişilerin yapabilmesine izin verecek düzenleme hazırlanmıştır. 1932 tarihli ve 2007 sayılı Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun özelinde ortaya konulan çalışma Türk soylular özelinde istisnai bir kapsam oluşturmuştur (Ganiyeva, 2018, s.283). 2007 sayılı Kanun ek bölümünde liste halinde yayımlanan yabancılara yasaklı iş, zanaat ve mesleklerin kapsamının geniş olması yabancılar özelinde birçok mesleğin icra edilememesine ülke içerisinde geçimlerini temin etmede güçlük yaşadıklarına işarettir. Türk soylulara özel statülerinden dolayı İskâna konu hak ve imkânların sağlanmasının sorunsal içerdiği göz önünde bulundurulduğunda, yabancı statüsünde kalmalarını devam ettiren ancak meslek ve zanaatlarını icra ederek geçimlerini temin edebilmeleri için siyasal iktidarı harekete geçirmiştir. 1980 Askeri Darbesi sonrası hızlı bir şekilde uygulamaya alınan 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu veya Özel Kurum, Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine Dair Kanun aynı yıl yürürlüğe girmiş ve buna bağlı yönetmelikte 1983 yılında uygulamaya alınmıştır. Sistem, Türk soylu olan yabancı uyruk altındaki kişilere özel bir çalışma izni tanımlamış ve bu kapsam dâhilinde Türk vatandaşlarına izin verilen mesleklerin ifasını Türk soylularında yapabilmelerine olanak sağlamıştır (Sağdıç, 2020, s.85). Türk soylulara getirilen düzenlemeyle Türk vatandaşlarının ifa edebildiği kamu görevinde bulunabilme de dâhil olmak üzere tüm meslekleri gerçekleştirebilme hakkı tanınmıştır. Anılan Kanuna bağlı 1983 tarihli Yönetmeliğin 11’inci maddesinde ”Bu Yönetmelik esaslarına göre, kendilerine çalışma veya çalıştırılabilme izni verilenler, bu izin süresince, sadece Türk vatandaşlarına hasredilen işleri de yapabilirler. Bunlar doktorluk, hemşirelik, avukatlık, mühendislik gibi meslekleri serbestçe veya kamu veya özel kurum, kuruluş veya işyerlerinde yapabilmek veya memur olabilmek için genel veya özel kanunların aradığı Türk vatandaşı olma şartından istisna edilirler” hükmüyle belirlenmiştir. Kanunun tek istisnası 1’inci maddesinde vurgulanan Türk Silahlı

Kuvvetleri ve güvenlik teşkilatlarında çalışamayacakları olgusudur. Bu istisnai hal ile Türk soyluların Emniyet personeli, asker veya istihbarat görevlisi olamayacakları ifade edilmektedir (Saatçioğlu, 2021, s.1093). Türk soyluluğu İçişleri Bakanlığı'nın ilgili birimleri tarafından tayin ve tespit edilen Türk soylulara, yine aynı Bakanlığa bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından “Yabancılar Mahsus Kimlik Belgesi “ verilerek çalışma izinlerinde Türk soylulara sağlanan hak ve imkânlara erişim hakkı verilmektedir. Çalışma iznine müracaat etmelerinin ve alacakları çalışma izniyle bu imkânlara erişimleri mümkündür. 1981 yılından bu yana uygulanmaya çalışılan Kanun, sonrasında bölge ülkelerinde yaşanan savaş ve Türk soylu kişilere yönelik baskı ve zorlamaların giderek artmasıyla daha fazla Türk soylu göçmenin ülkeye kabulü sonrası uygulama bir takım zorluklar ve sınamalarla anılmıştır. 1979 yılında İran'da yaşanan iç savaş ve devrim sonrası Türkiye'ye çok sayıda Türk soylu sığınmacı göç etmek durumunda kalmıştır. 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen Türkler, akabinde 1991 yılı ve takip eden yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası yaşanan göç hareketliliği, Yugoslavya'da yaşanan dağılma süreciyle yaşanalar ve 1991 Körfez savaşıyla Irak üzerinden gerçekleşen göçler Türk soyluların Anadolu'ya sığınmalarını ve bunların birçoğunun iskân edilmeksizin yabancılar mevzuatına uygun olarak ülkede ikamet izinleriyle kalışlarına izin verilmesini gündeme getirmiştir. 2003 yılında Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle 1932 tarihli Türk Vatandaşlarını Tahsis Edilen Sanat ve Hizmet Hakkında Kanun lağvedilmiştir. Yabancıların erişimine ve çalışma izinlerini yasaklı birçok meslekte icra edebilmelerine imkân sağlanmıştır. Bu durum, Türk soyluların 1981 yılından bu yana diğer yabancılarla olan farklarının azalmasına neden olmuştur. Güncel düzlemde, 2016 yılında yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunuyla yabancılara yasaklı mesleklerin sayısı daha da azaltılmış, Türk vatandaşlarına hasredilen meslekler sınıflandırılmıştır (Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, 2024).

2.3.1.4. Yabancılar Mevzuatı

Türk soylu yabancı uyruğa tabi kişilere İskân, vatandaşlığa kabul ve çalışma izinleri gibi alanlarda sunulan özel düzenlemelerin yanında Türkiye'nin yabancılar mevzuatı açısından da idari düzenlemeler şeklinde olmak üzere ayrıcalıklı bir alan oluşturulmuştur.

Türkiye’de yabancılar mevzuatının yıllara göre değişim ve gelişimi güvenlikçi bakış açısından sivilleşen norm ve değerlere doğru ilerlemiştir. Bu değişim ve dönüşüm hali güvenlikçi bakış açısının görünen profilini azaltsa da uygulama ve eylem safhasında bu bakış açısı göç mevzuatının önemli bir bileşeni olmaya devam etmiştir. Nihayetinde uluslararası göç sistemi ve Avrupa Birliği norm ve değerleriyle uyumlu bir kanun, buna bağlı mevzuat ve idari teşkilatlanma yöntemiyle göç süreci yönetilmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarıyla birlikte iskân ve göç birbiriyle iç içe geçmiş mevzuatlar olarak görev alanı bulmuştur. Yabancılar mevzuatıyla iskân mevzuatına temelde ayıran kavram göç edenlerin Türk soylu olup olmadığı hususu ile iskân uygulamalarına konu edilip edilmeyeceği çerçevesinde değerlendirmeyi içermektedir. Yabancılar mevzuatının birçok alan ve bu alanlar özel Kanunlar ile düzenlenmiş olması neticesinde spesifik olarak yabancılar mevzuatına ilişkin temel bir dayanak belirlenmemiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca genelde güvenlik birimleri özelde Emniyet birimleri tarafından yabancıların ülkeye kabulü, ikamet izinleri, düzensiz göçle ilişkin işlemler ile sınırdışı işlemlerinin takip edildiği görülmektedir. Yabancılarla ilişkin mevzuatın belirlenmesinde Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar, uluslararası değer ve normlar ile iç mevzuata işlenen çeşitli Kanunlar içerisinde nakledilmiş hükümler ve adli mercilerin kararları ile idari icaplardan oluşmaktaydı. Yabancıların hak ve özgürlüklerini belirlenmesinde dikkat edilen başlıklar ise, eşitlik mütekabiliyet, karşı işlem yapma ilkesi, en çok gözetilen ulus kaydı, minimum standart sistemi gibi uluslararası ilişkiler açısından normatif değerler üzerinden oluşmaktadır.

Eşitlik ilkesine göre; Türkiye’nin yabancılar mevzuatı açısından anayasada teminat altına alınmış hakların yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmaksızın herkese adil ve eşit uygulanmasını öğütler. Mütekabiliyet esası ise, devletlerarası hukuk açısından önemli ve yabancılar hukuku açısından yabancı bir kişinin bir ülkede, uyruğunda bulunduğu devletin yabancılara sunduğu haklardan daha fazlasına imkân sağlanmaması durumunu anlatır. Karşılıklı işlem yapma yetkisi ise devletlerin kendilerine veya vatandaşlarını yönelik yabancı bir devlet tarafından hak gaspına maruz bırakılmasına verdiği mukabil cevaptır. Devletlerarası antlaşmalarla belirlenen ve devletlerin antlaşma hükümlerine göre birbirlerini veya uyruklarında bulundukları vatandaşlara üçüncü bir ülke vatandaşlarına sunduğu haklardan daha fazla hak sunma hali en çok gözetilen ulus kaydı veya en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydı olarak ifade edilir. Bu durum, ulus üstü

devlet ortaklıkları veya ikili iyi niyet çerçevesinde devletlerin uluslararası metinlere derç ettiği, antlaşmayla sabitlenen bir husustur. Uluslararası hukukla devletin taraf olduğu antlaşmalarla teminat altına aldığı hakların iç hukukta varlık alanı bulması ve iç hukukta uluslararası düzeyde kabul edilmiş standardın altında işlem tesis edip yabancının hak kaybına uğratılmaması gerekliliğini minimum veya asgari standart olarak belirtilir. Devletin ülkesel egemenliği altında münhasır yetkisi göz önünde bulundurulduğunda bazı haklara devletin sınırlama getirmesinin ve bunun devletin egemenlik haliyle ilgili bir alamet olduğu ayrıca ele alınmalıdır. Devlet, uluslararası hukuk ve iç mevzuatı özelinde yabancılara ülkesinde sahip olabilecekleri haklar konusunda izin verir veya kısıtlar. Kısıtlamanın belirli barometreler arasında olması devletin antlaşmalarla üstlendiği taahhütler, uluslararası hukuk ve kendi resmi kayıtları çerçevesini belirler. Burada devletin hak kavramının sınırlılığını belirlerken vatandaşına sunduğu hakların çerçevesi yabancılar hukuku açısından değerlendirmeye esas alınır ve vatandaşına sunulan haktan fazlasının sunulmamasını ister.

1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun yabancıların ülkeye kabul, ikamet izinleri ve kalış süreleri konusunda yasal düzenleme getirmekteydi. Anılan Kanun 6458 sayılı YUKK’un yürürlüğe girmesi sonrası lağvedilmiştir. 5683 sayılı Kanunun 32’nci maddesine getirilen ek düzenlemeyle “Türkiye’nin sınır komşusu ülkelerde yaşamakta iken yurdumuza göç etmiş olan soydaşlarımızın, ailelerinin parçalanması suretiyle dış ülkelerde kalan usul veya furuunun Türkiye’de ikamet ve seyahatlerine ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir” hükmüyle belirlenmiştir. Türk soylulara yönelik ikamet izinleri başlığı içerisinde düzenleme yapma konusunda yetki siyasi otoriteye bırakılmıştır. İdari düzenleme üzerinden yürütülen iş ve işlemler arasında yer almıştır.

Yabancılar mevzuatının belirlenmesinde dikkat edilen bu hususlar, uluslararası hukuk ve iç hukukta bulunan ilgili kanuni düzenlemelerde yabancılara yönelik hükümlerin bulunmasıyla devam etmiştir. Yabancıların uluslararası hukuk bağlamında haklarının korunmasına yönelik yapıcı ve etkisinin güncel düzlem üzerinde görülebildiği dönem İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel barış ve düzenin tesisi için ortaya çıkarılan Birleşmiş Milletler öncülüğünde gerçekleşmiştir. Türkiye’nin Birleşmiş Milletler üyesi olması, göç, iltica ve yabancılar konusunda uluslararası terminolojiyi belirleyen antlaşma, protokol ve normatif değerlerin üretilmesi neticesinde kendi ulusal

mevzuatına bu içeriklerin hızlıca yansıtılmasını beraberinde getirmiştir. Ulus üstü kurumların yabancılar mevzuatına yönelik insan hakları standartlarının belirlenmesindeki etkileyici rolü, küresel düzeyde iltica, göç ve yabancılar bahsinde temel değerleri ortaya çıkarmıştır. Ayrımcılık yasağı, geri göndermeme ilkesi, sınırdışı işlemlerine yönelik insancıl düzenlemeler, ailenin bütünlüğü ve yabancıların ülke içinde dolaşım ve ülkeyi terk özgürlüğü gibi temel haklar yabancılar mevzuatına ilişkin mevzuatta yer almış, idari düzenlemeler de dikkat edilmiştir.

Türkiye'nin yabancılar mevzuatının 1923-2013 yılları arasında uluslararası antlaşmalar, temel metinler, iç mevzuat açısından konusuna ilişkin ilgili mevzuatta çeşitli kanunların içerisine derç edilmiş düzenlemeler ile güvenlik birimlerinin öncü rolü üstlendiği adli ve idari yapılanmanın varlığıyla iş ve işlemler sürdürülmüştür. Doğrudan yabancılar mevzuatına muhatap müstakil bir düzenleme ve idari yapılanma bulunmamıştır.

1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda yabancıların ülke kabul usul ve esaslarına ilişkin düzenleme getirmiştir. Anılan Kanun Türk vatandaşları ve tüm yabancı uyruk altındaki kişilerle ilgili düzenleme getirmektedir. Kanunun 2'nci maddesinde "Polis makamlarına" yetki verilmesi, yabancılar mevzuatında Emniyet birimlerinin etkililiğini başlatmaktadır. Keza aynı Kanun yabancılar mahsus pasaport düzenlemek gibi yabancılar özel bir uygulama hakkında çerçeve belirtmektedir. Yabancıların çeşitli gerekçelere dayandırılarak ülke içerisinde kalışları 1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmüş, Kanun kapsamında görev sahalarına göre Emniyet, Jandarma ve Nüfus ve Vatandaşlık birimlerine görev paylaşımı yapılmıştır. Benzer bir şekilde, düzensiz göçe ilişkin düzenlemeler ile sınırdışı işlemlerinde Emniyet ve Jandarma birimleri yasalar çerçevesinde idari yazışma ve düzenlemelerle iş ve işlemlerin takibini sağlamıştır. Yabancıların ülke içerisindeki iş ve işlemleri genel itibarıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan birimlerin görev sahalarına göre belirlenmiştir. Bunla birlikte diğer Bakanlık ve kurumlar konuları yönünden düzenlemelere dâhil olmuşlar ve gerekli adımları İçişleri Bakanlığı koordinasyonunda gerçekleştirmişlerdir.

Genelde İçişleri Bakanlığı, özelde ise Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yabancılar mevzuatına ilişkin idari yapılanma neticesinde ilgili veya konuyla ilişkili kurumlarında bu yönde attığı adımlarla sürdürülen yabancılar mevzuatında Türk soylu olduğu tespit

edilen kişilere yönelik Türk soyluluk tespiti, ikamet izinleri, iltica ve sığınma prosedürleri, düzensiz göçe konu işlemler özelinde konuyu müstakil takip eden birimler veya çalışma ekipleri tayin edilmiştir. Konunun iskân uygulamaları özelinden ayrılması, ülke içerisinde yabancı statüsünde bulunan ve İçişleri Bakanlığı'nın ilgili birimleri tarafından Türk soylu olduğunun gerek belge ibrazı gerekse tayin ve tespit usullerine göre belirlenmesinden sonra Türk soylu kişinin ikamet izinleri başta olmak üzere çalışma izinleri ve olabilecek diğer tüm iş ve işlemler yasaların belirlediği sınırlar içerisinde özel birimler ve kurum içi genelge ve resmi yazışmalar üzerinden takip edilmiştir.

Cumhuriyet tarihi boyunca Türk soyluların yabancılar mevzuatı özelinde yürütülen iş ve işlemlerinde sunulacak hizmetlerin kimlere veya daha doğru bir soruyla hangi Türk soylu topluluklara sunulacağı noktasında verilen cevabın siyasallaşmış ve devletin politikası çerçevesinde siyasal iktidarların belirlediği bir alan olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde uygulama ve pratiğe yönelik tespitlerde, Türk soylu olarak belirlenen toplulukların, uyruğunda bulundukları ülkelerde azınlık durumunda kalan, Türkiye ile soy ve kültür bağlamında illiyeti devam eden ve uyruğunda bulundukları coğrafyalarda kimliklerinden ötürü baskı, zulüm ve zorbalıklara maruz kalan ve bu durumun tarihsellik içerisinde süre geldiğinin tespit edilmesi sonrası politika yapımcıların bu kişilerin özel durumlarını dikkate alarak yabancılar mevzuatında da tıpkı iskân mevzuatında olduğu gibi kapsayıcı bir irade gösterdikleri görülmektedir.

Yabancılar mevzuatının uzun yıllar güvenlik birimlerinin idare ettiği bir alan olması, 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleşen Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının kabul edilmesi sonrası ivmesi artan tam üyelik perspektifi ve bu doğrultuda gerçekleştirilen adımlarla göç alanına ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin artırılmasını gerekli kılmıştır. Avrupa Birliği'nin Türkiye özelinde yayımladığı ilerleme raporlarında göçe ilişkin başlıklar dikkat çekmiştir. Sivil ve Avrupa Birliği içtihatlarıyla uyumlu derleyici bir Kanun ve Avrupa Birliği organlarıyla entegre olmuş idari yapılanma gerekli ve istenen bir durum olmuştur (Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerleme Raporu, 1999). 3 Ekim 2005 tarihiyle birlikte Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin resmen başlaması ve 24'üncü Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslında göç alanına ilişkin düzenlemelerin gerekliliği Türkiye'nin müzakere süreçlerine uygun adımlar atmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim 04.04.2013 tarihinde 6458

sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yasalaşmış ve yabancılar mevzuatına ilişkin nihai düzenlemeyi içermiştir (Ekşi, 2016). 6458 sayılı YUKK'un yabancıların ülkeye kabul, kalış, ülkeden ayrılış, sığınma talepleri ve sınırdışı işlemleri ile olabilecek birçok alanda detaylı anlatı sunması ve Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumu sadece yabancılar özelinde olmayan Türk soylu kişiler ve iskân hususlarında da hem yasal hem de idari düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Tüm yabancılara ilişkin iş ve işlemler 6458 sayılı YUKK'un uygulanmaya başlamasıyla Göç İdaresi Başkanlığında toplanmış ve ülke genelinde doğrudan bu alana haiz, politika üreten ve icracı durumunda olan İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Göç İdaresi Başkanlığı görevlendirilmiştir.

Türk soyluların iskân uygulamalarının dışında yabancılar mevzuatına dayalı iş ve işlemlerinin takibi Göç İdaresi Başkanlığı özelinde ilgili idari birim ve yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşen genelge ve resmi yazışmalar temelinde konu alanında ihtisaslaşmış uzmanlar tarafından sürdürülmektedir. 6458 sayılı YUKK'ta Türk soylu ifadesi doğrudan geçmemektedir. İskân Kanunu kapsamında Göç İdaresi Başkanlığına Kanun lafzı içerisinde görev tayin eden yasa koyucu, Türk soylulara ilişkin düzenlemeler konusunda Kanun içeriğinde doğrudan bir ifadeye yer vermemiştir. Ancak, Türk soylu tespiti yapılan yabancının 6458 sayılı Kanundan önce yabancılar mevzuatına bağlı kalınarak idari düzenlemeler çerçevesinde ikamet izinleri başta olmak üzere yabancıların iş ve işlemlerine ilişkin düzenlemeler geliştirilmiştir. Türk soyluların yıllara yayılan bu kazanımları 6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesiyle sonlandırılmamış, Kanun çerçevesinde Türk soyluların yabancılar mevzuatı çerçevesindeki iş ve işlemleri güncel Kanun hükümleri, sürdürülen idari icaplar ve uluslararası göç hukukun getirdiği kazanımlar temelinde sürdürülmüştür.

2.3.1.4.1. İkamet İzni Türlerine Göre Türk Soyluların Durumu

6458 sayılı YUKK'ta ikamet izinleri 19'uncu maddesi "Türkiye'de, vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur. İkamet izni, altı ay içinde kullanılmaya başlanmadığında geçerliliğini kaybeder" hükmüyle ikamet izniyle belirlenen amacın ne olduğunu anlatır. Kalış amacına göre türleri bulunan ikamet izinlerinde Türk soylu ifadesinin bulunduğu özel bir kapsam bulunmamaktadır. Kanun yabancıların şartlarını taşıdıkları ikamet

izinleriyle ülkede kalışlarına müsaade etmektedir. Bu konu inceleme ve ikamet izinlerine yönelik Kanun ve yönetmelikler çerçevesinde idari kuralları tahsis etme yetkisi Göç İdaresi Başkanlığı'ndadır. Türk soylular özelinde ikamet iznine konu iş ve işlemlerin takibi İl Valilikleri bünyesinde İl Göç İdaresi Müdürlükleri içerisinde Türk ve Akraba Toplulukları Grup Başkanlıkları yerelde doğrudan Türk soylu yabancılara iş ve işlemlerini takip etmektedir. Bu konuda Göç İdaresi Başkanlığı Yabancılar Genel Müdürlüğü bünyesinde Türk ve Akraba Toplulukları Daire Başkanlığı konuya ilişkin düzenlemeleri ve çalışmaları yürütmekle birlikte Valiliklere konulara ilişkin direktifleri iletmektedir. İkamet izinlerinin yanında iskân süreçleri ve yabancılar mevzuatında olabilecek diğer hususlarda Bakanlık düzeyinde çalışmalar yürütebilmektedir. Bu alana ilişkin özel ihtisaslaşmış bir hem merkezde hem de yerelde çalışma ekiplerinin bulunması, 6458 sayılı YUKK ile getirilen güncel yabancılar mevzuatında Türk soyluların önem derecenin göstermektedir.

Bahse konu idari teşkilatlanmanın görev ve sorumluluklarını incelediğimizde; 5543 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde görevleri yerine getirmek ve bu kanuna bağlı olarak özel kanunlarca Türkiye'ye iskân edilecek toplulukların iş ve işlemlerinin takibi ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, Türk ve akraba topluluklarıyla ilgili belirlenen politikaların uygulanmasını sağlamak ve ikamet izni işleri yürütmek, Türk soylularla ilgili olabilecek kurullara katılım sağlamak ve uygulanacak politikaları paydaş birimlerle koordine etmek gibi Türk soylu topluluklara yönelik yabancılar ve iskân mevzuatları açısından çalışmaların yürütülmesini sağlamaktır.

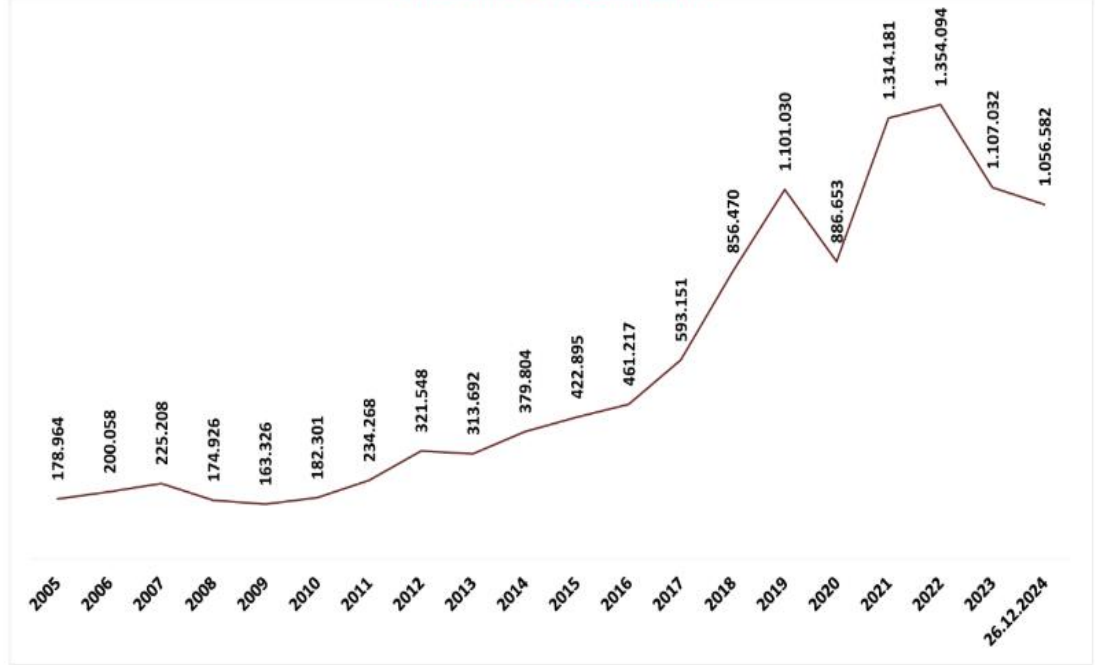
Türk soylu olarak isimlendirilecek ve hakkında bu yönde işlem tesis edilecek toplulukların kim olacağı veya neye göre tayin edileceği hususu hem idare hem de akademik çevrelerce sorunsal olarak devam eden bir tartışma olmuştur. Bu konunun genel itibarıyla bir çerçevesinin bulunmaması ve Kanun koyucunun genel kanısının yabancılar arasında ayırım yapmaksızın belirlenen temel ilkeler çerçevesinde politika geliştirilmesinin yerinde olacağı fikrine dayanır. Ancak bu durum pratikte Türk soylu toplulukların yaşadıkları sorunlar ve devlet politikasının bu doğrultuda reaksiyon almasının gerekliliği düşünüldüğünde, Kanun ve mevzuata bağlı ancak kapsamın değişkenlik gösterebileceği bir Türk soyluluk politikasını gündeme getirmektedir.

Göç politikasının merkezinde yer alan Türk soylu sorunsalının ana bileşenlerinden birisi idarenin Türk soylu kapsamının siyasi kararlar çerçevesinde belirlenmesine yönelik yapılan eleştiridir. Bu eleştiri, Türk soylular arasında ayırım yapıldığına ve farklı politikalar uygulandığına yöneliktir. Cumhuriyet tarihi içerisindeki temel uygulamada güvenlik birimlerinin bu alana ilişkin idari icaplarla bir içtihat oluşturduğu gerçektir. Emniyet birimlerinin ikamet izinlerine konu alanda Türk soylulara özel bir parantez açtığı ve ikamet izinlerinin kanun ve yönetmelikler kapsamında düzenlendiği bilinmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı'yla başlayan Türkiye'nin sivil göç sistemi yapılanması içerisinde tarihsel bir miras olan Türk soylu politikası ve iskân uygulamaları benzer şekilde devamlılık göstermiştir. Bu benzerlik, iskân mevzuatıyla kuruma verilen görevin dışında yabancılar mevzuatı açısından devralınan kazanımlardır.

Güncel koşullar ve gelişen hadiseler ışığında politika yapıcılarının kararları doğrultusunda Türk soylulara ilişkin kapsam değişkenlik gösterebilmektedir. Nedenselliğe bağlama anlamında, göç konusunda çekim etkisinin oluşturulmak istenmemesi, yurtdışında Türk diasporasının önemi ve göçe ilişkin mevzuatta yabancılar arasına yeknesaklığın sağlanması için Türk soylu politikasının hassas çizgiler içerisinde yürütülmesi gereken bir alan olduğu gerçektir. Bu gerçeklik halinin yanında, güncel düzeyde devam eden kapsam tartışması, göç taleplerinin yoğunlaşmasına ve oluşabilen sorunlara çözüm üretme gereksinimini ortaya koymaktadır. Türkiye'de ikamet izinlerine bağlı olarak ortaya koyulan sayıların dönemsel faktörler eşliğinde farklılık göstermektedir. Ancak doğrudan Türk soylu ikamet izinlerini gösterir bir başlığın ilgili idari birimler tarafından paylaşılmaması, devletin Türk soyluluk başlığı özelinde yürüttüğü göç politikasının genişliğini belirleme açısından yeterli verilere erişimi engellemektedir. Bu durum, yabancılar mevzuatında idarenin kararları çerçevesinde yürütülen ve diğer yabancıların içerisinde varlık alanı bulabilen bir uygulamayı ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de İkamet İzni Sayıları (GİB, 26.12.2024)

İKAMET İZNİ İLE ÜLKEMİZDE BULUNAN YABANCILARIN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Tablo 3. Türkiye’de İkamet İzni Türlerine Göre Dağılımı (GİB, 26.12.2024)

2024 YILINDA İKAMET İZNİYLE BULUNAN YABANCILAR (ÇEŞİTLERİNE GÖRE)

	KISA DÖNEM	496.071
	AİLE İKAMET İZNİ	141.426
	DİĞER	243.164
	ÖĞRENCİ İKAMET İZNİ	175.921

İkamet izinleriyle Türkiye’de kalış sağlayan yabancı uyrukların sayısının 2000’li yıllarla birlikte yükseliş trendine girdiği görülmektedir. Yükselen yabancı nüfus içerisinde benzer bir şekilde Türk soyluların sayısı da artmaktadır. Bu durumun meydana gelmesinde, Türkiye’nin göç süreçlerinde hedef ülke konumuna yükselmesidir. 2019-2020 yılları arasında Kovid-19 pandemi süreciyle başlayan azalış yeniden yükselişe geçmiş ancak 2023 yılı itibarıyla yeniden düşüşe geçmiştir. Bu aşamada, düşüşün temel nedeni Türkiye’de göç süreçlerinin ve ikamet izinlerinde sıkı denetimlerin oluşması başta olmak üzere kısa dönem ikamet izinlerinde başta turizm amacına uygun ikamet izinlerinde kapsamın daraltılması olmuştur. Türk soylu kişiler açısından 2000 sonrası göç taleplerinin arttığı ve siyasal iktidarın Türk soylu göçmen politikasına gerek iskân gerekse yabancılar mevzuatı açısından Türk soylulara yönelik olumlu politikası göç taleplerinin artmasına neden olmuştur. Konunun hassasiyeti nedeniyle Türk soyluların ikamet izinlerine yönelik verilere erişimin problemli olabileceği öngörüsü üzerinden, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından düzenli olarak paylaşılan ikamet izinlerine yönelik sayılar içerisinde Türk soylulara yönelik ayrıca bilgi bulunmamaktadır. Yukarıda sunulan tablolarda, genel ikamet izinleri içerisinde kısa, aile, öğrenci ve diğer ikamet izinlerine yer verilmiştir.

2.3.1.4.1.1. Uzun Dönem İkamet İzni

Göç mevzuatının uygulamaya yönelik kullanımında “süresiz ikamet izni” olarak tarif edilen uzun dönem ikamet izni, 6458 sayılı YUKK’un 43’üncü maddesinde düzenlenmiştir. Uzun dönem ikamet izni yabancıya talebi üzerine değerlendirilen ve uygulama aşamasında yabancıya belirlenen şartları yerine getirmesi gerekliliğine dayanan son aşamada idarenin uygun görmesi halinde düzenlenebilmektedir. Bunlar; yabancıya ülke içerisinde kesintisiz sekiz yıl ikamet izniyle kalması, son üç yılda sosyal yardım almamış olması, kendisi veya varsa ailesinin geçimini sağlayacak yeterli ve düzenli gelir kaynağına sahip olması, geçerli sağlık sigortası ve kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmaması 6458 sayılı YUKK’un 43’üncü maddesinde düzenlenmiştir.

Aynı Kanun maddesinin 2’nci fıkrasında Bakanlığın belirlediği şartlara sahip olması nedeniyle uzun dönem ikamet izni verilmesi uygun görülenler kamu düzeni ve kamu

güvenliği açısından tehdit oluşturmadıkları takdirde diğer şartlara bakılmaksızın uzun dönem ikamet iznin verilebileceğini ifade etmektedir. Bu ifade, uzun dönem ikamet izni düzenlenmesi konusunda idareye tam yetki vermiştir. İdarenin belirlediği alan içerisinde bulunan kişi veya topluluklara diğer koşullara bakılmaksızın uzun dönem ikamet izni düzenlenebilmektedir.

Türk soylu yabancılar açısından uzun dönem ikamet izninde Kanun açısından doğrudan ifadelerle bir kolaylık veya özel bir parantez bulunmamaktadır. Devlet politikası gereği Türk soylu olarak isimlendirdiği ve İçişleri Bakanlığı ilgili birimleri tarafından tayin ve tespit ettiği Türk soylu topluluklara idarenin kararı çerçevesinde uzun dönem ikamet izni verme yönünde politika uygulamıştır. Uygulamada zaman kısıtlaması yapılmaksızın Türk soylu topluluklardan politika yapıcılar tarafından belirlenen topluluklara güvenlik konularında problem teşkil etmediklerinin tespiti sonrasında ülke içerisinde uzun dönem ikamet izniyle kalışlarına müsaade edilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, TRT Avaz, 2022). Uygulamada, Ahıska, Uygur, Bulgaristan, Yunanistan, Irak ve Kırım Türklerini içeren uzun dönem ikamet izni uygulaması Türk soyluların ülkeye kabul ve kalışlarında kolaylıklar sunması ve ikamet ettikleri süre zarfında birçok imkâna hızlı bir şekilde erişebilmeleri adına özel bir politika olmakla birlikte, kapsayıcılığının belirli topluluklar özelinde kalması kapsam dışında kalan toplulukların eleştirilerine neden olmuştur. Türk vatandaşlığına kabul süreçlerinde uzun dönem ikamet izninin kolaylaştırıcı önemi bulunmaktadır. 2018 yılı sonrası dönemde idarenin tasarrufu çerçevesinde 6458 sayılı YUKK'un 43'üncü maddesi çerçevesinde sadece belirlenen Türk soylu topluluklara uzun dönem ikamet izni verilmesi ve uzun dönem ikamet izni sürecinin 2022 yılında Ukrayna'da yaşanan savaş koşulları dikkate alınarak idarenin Kırım Türklerini de kapsayacak şekilde uygulamayı genişletmesi kapsayıcılık açısından eleştirilerin devam etmesine neden olmuştur.

2.3.1.4.1.2. İnsani İkamet İzni

6458 sayılı YUKK'un 46'ncı maddesinde düzenlenen insani ikamet izni, mücbir sebeplere bağlı olarak yabancıнын ülke dışına gönderilmesinin muteber olmadığı veya gerekli yasal şartları taşımasa bile adli veya idari makamların kararına istinaden Türkiye'de kalması gerekli gözüken kişilere idare tarafından yapılan değerlendirmeler

sonucu geçici süreyle sınırlı olmak kaydıyla Valilikler tarafından düzenlenmektedir. İnsani ikamet izinlerinde genelde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı özelde ise Valilikler yetkilidir. İçişleri Bakanlığı'nın onayı sonrası Valilikler tarafından düzenlenebilmektedir. Özel koşullar altında ve idarenin takdiri durumunda düzenlenebilen insani ikamet izni, Kanun kapsamında diğer ikamet izinleri için şartları taşımayan ve ülkeden yabancının ayrılmaması gereken hallerde idarenin belirlediği kıstaslar açısından yapılan değerlendirmeye göre düzenlenebilmektedir. 6458 sayılı YUKK'ta özetle çocuğun yüksek yararı, sınırdışı edilemeyen veya edilmesi muhtemel olmayan yabancıların ülke içinde kalışlarında, acil nedenlerden dolayı veya kamu düzeni ve güvenliği açısından idarenin kanaati doğrultusunda ülkede kalması gerektiğine karar verilen kişiler ile olağanüstü durumlar çerçevesinde insani ikamet izni düzenlenebilmektedir (6458 sayılı Kanun, Madde 46).

İnsani ikamet izni düzenlenebilmesi için 6458 sayılı YUKK'ta belirtilen diğer ikamet izni şartları aranmamaktadır. Türk soylular bahsi açısından insani ikamet izninin kullanılış amacı diğer ikamet izinlerini almaya şartları el vermeyen ve ülkeden ayrılması durumunda uyruğunda bulunduğu ülkede kimliğinden dolayı zorluk yaşayabileceği veya vatansız olduğu halde değerlendirme sürecinde bu imkânın sağlanamaması, son aşamada kişinin idari makamların kararı doğrultusunda insani ikamet izniyle ülkede kalışına müsaade edilmesini içermektedir. İkamet izinleri sisteminde özel bir yere sahip olan insani ikamet izni idarenin ülkeden gönderilmesini istemediği veya durumunun gönderilmeye müsait olmadığını değerlendirdiği dönemlerde gerekli inceleme ve değerlendirmeler neticesinde takdir edilerek sunulmaktadır. İnsani ikamet izninin Türk soylular bahsinde siyasal söylem içerdiği öngörülebilir. Diğer ikamet izinlerine konu şartları taşımayan Türk soylu topluluklardan idarenin belirlediği topluluklardan olduğu değerlendirilen kişilere insani ikamet izni uygulaması mücbir gerekçelere dayandırılarak yapılabilmektedir. İnsani ikamet iznine ilişkin değerlendirme sırasında Türk soyluların durumlarının kişi özelinde incelenmesi neticesinde yasal gereklilikler çerçevesinde olası mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik bir uygulamadır.

2.3.1.4.1.3. Diğer İkamet İzinleri

6458 sayılı YUKK'ta belirtilen kısa dönem, aile, öğrenci ve insan ticareti mağduru ikamet izinleri kalış durumlarına göre tasnif edilmektedir (6458 sayılı Kanunun, Madde 30. Bu ikamet izinlerine göre yasa koyucunun belirlediği şartlar özelinde Türk soylu olarak tanımladığımız topluluklardan birine mensup kişi veya kişilere özel bir uygulama bulunmamaktadır. Diğer ikamet izinlerine şartlarını taşıması halinde tüm yabancılara olduğu gibi Türk soylu olduğu idare tarafından tayin ve tespit edilen kişilere de düzenlenebilmektedir. Türk soylular diğer ikamet izinlerinde diğer yabancılarla eş değer durumda ikamet izinlerine erişim sağlayabilmektedir.

2.3.1.5. Politika Açısından Türk Soyluğun Kapsam Sorunu

İskân ve yabancılar mevzuatı açısından değerlendirilecek bu başlık içerisinde idare tarafından Türk soylu olduğuna karar verilen kişilere sunulan hak ve imkânların Türk soyluları içermeye durumu incelenecektir. Türk soyluluğun tespit edilmesi sonrası kişilere İskâna konu veya yabancılar mevzuatı özelinde bir takım haklar sunulmaktadır. Ancak, Türk soylulara ait oldukları topluluklar özelinde Kanunlar ve idari düzenlemeler çerçevesinde bütünlükten uzak politikalar uygulanabilmiştir. Bu durum, siyasi iktidarlar tarafından belirlenen bazı Türk soylu topluluklara iskân ve yabancılar mevzuatı açısından kolaylıklar sağlarken Türk soyluluk iddiasında bulunan diğer topluluklar için bir takım mağduriyetleri gündeme getirmiştir. Türk soylu topluluklar arasında farklı politikalar izlenmesi Türk soyluluk topluluklar arasında kapsam sorununu ortaya çıkarmıştır.

İskân mevzuatına göre iskân edilecek topluluklar için 5543 sayılı İskân Kanununa bağlı özel bir kanunun veya benzer mahiyette yasal düzenlemelerin gerekli olması, iskân edilecek toplulukları kısıtlı hale getirmektedir. İskân edilmeleri için haklarında 5543 sayılı İskân Kanununa atıfta bulunan özel bir kanuna gereksinim duyulması, bugüne kadar belirli başlı Türk soylu toplulukların iskân edilebilmelerine ve İskâna konu haklara ulaşabilmelerine imkân sağlamıştır. Gerek iskân mevzuatı gerekse yabancılar mevzuatında Türk soylu olarak ifade edilen toplulukların aslında geniş bir kitleye ve alana hitap ettiği görülmektedir. Ancak uygulama esnasında, bu kapsam uluslararası

ilişkilerdeki dengeler, siyasi konjonktür ve göçün çekim merkezi olmasının engellenmesine yönelik endişelerle birlikte dar kapsamda değerlendirilmektedir. Türk soylu söyleminin geniş anlam kümesi içerisinde siyasal iktidarların belirlediği kısıtlı sayıda topluluklara imkân sağlanmaktadır. Bu eleştirinin cevabı olarak ifade etmek gerekirse, göçün çekim merkezi etkisi ve uluslararası ilişkilerde devletlerin hassas ilişkileri gösterilebilir. Diğer yandan, Türk soylu göçlerinin yurtdışında bulunan Türk diasporasına olumsuz etkisi siyasi dengeler anlamında değerlendirildiği ifade edilebilir. Yine de bir söylem ve kapsam olarak sadece belirli Türk soylu toplulukların iskân ve göç süreçlerine dâhil edilmesi, planlı ve programlı bir Türk soylu göç politikasından ötede siyasi gelişmeler ve etkiler bağlamında dönemsel tartışmalar neticesinde politikalar geliştirildiği görülmektedir. Çeşitli ülkelerde azınlık durumunda yaşayan, yaşadıkları coğrafyalarda kimlikleri sebebiyle zorluklarla karşılaştıkları tespit edilen ve son aşamada tarihsel ve kültürel olarak Anadolu coğrafyasıyla bağı bulunan ve bunu sürdüren toplulukların Türk soyluluk paydasında iskân ve yabancılar mevzuatında iş ve işlemlerinde özel bir alan açılması gündeme gelmiştir.

Belirlenen kapsama alınan yabancılar arasında dahi uluslararası dengeler ve siyasal iktidara ulaşan sivil toplum baskıları da göz önünde bulundurularak farklı politikalar ve uygulamalar geliştirilmektedir. Örneğin, Ahıska Türklerinin 5543 sayılı İskân Kanunu ve buna bağlı özel bir kanun olan 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun kapsamında ülke içerisinde siyasal iktidar tarafından belirlenen sayıda kişinin İskânı mümkün olabilmektedir. 2006 yılında yasalaşan İskân Kanunu özel kanun kapsamını getirmiştir. Bunun haricinde diğer topluluklar özelinde Kanun veya düzenleme bulunmadığı için konu Ahıska Türkleri haricinde iskân edilme iş ve işlemlerinin yürütülebilmesi için kanuni düzenleme ve siyasi karar gerekmektedir. Diğer yandan, ikamet izinlerinin verilmesi süreçlerinde Türk soyluların menşe ülkelerindeki durum, devletlerarası ilişkiler, Türk soylu toplulukları sivil toplum örgütlenmesiyle siyasal iktidara seslerini duyurabilme kapasiteleri alınacak kararlarda ve uygulama adımlarında etkili olabilmektedir.

Yaşanılan bu kapsam sorunu, Türk soylu topluluklar arasında eşitsizlik olduğu gerekçesiyle eleştiriye maruz kalabilmektedir. Bu eleştirinin bir yönü Türk soyluların talepleri olmakla birlikte, siyasal kararların alınma süreçlerinde etken olabilen faktörlerinde incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Göç süreçlerinin çekim etkisi

oluşturması ve göçmenlerin enformel sosyal ağlarla göçe dahil olmaları, hem göç alan Türkiye açısından hem de göçe kaynaklı eden ülkeler açısından külfeti artırıcı sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Diğer yandan, Türk soylulara yönelik göç politikasının güncel düzlemde 6458 sayılı YUKK içerisinde doğrudan ifadelerle yer almaması, bunun yerine Türk soyluların yabancılar mevzuatı içerisinde uzun yıllara yayılan idari düzenlemeler içerisindeki tarihsel kazanımları ve iskân mevzuatına yapılan atıf çerçevesinde idarenin takdirinin en üst mertebede değerlendirildiği siyasallaşmış alan eleştiriye konu olabilmektedir.

6458 sayılı YUKK'un 43'üncü maddesi ikinci bendi çerçevesinde idarenin belirlediği Türk soylu topluluklara 6458 sayılı Kanunda bahsedilen diğer şartlar aranmaksızın uzun dönem ikamet izni düzenlenmesine yönelik uygulama örneğinden de anlaşılacağı üzere Türk soylulara yönelik politikaların seçicilik içerdiği ve uygulama kapsamına alınabilmesi için siyasi çevrelerin karar vermesi gerekmektedir.

Göç alanının uluslararası teamüller ve Avrupa Birliği Müktesebatıyla uyumlulaştırma çabası içerisinde oluşturulan güncel halinin Türk soyluları doğrudan ifadelerle kapsamadığına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Bu durum, Avrupa göç sistemi ve uluslararası teamüllerin öncelediği eşitlikçi ve ayrımcılık yasağını içeren politikalar çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu durum, Türk soylulara yönelik yabancılar mevzuatına ilişkin ifadelerin idarenin tasarrufu içerisinde devam etmesine neden olmuştur. Türk soylu tanımlamasının siyasallaşan bir kavram olması, kimlerin bu payda etrafından toplanacağı sorunsalıyla devam etmiştir. Siyasi bağları güçlü olan ve siyasi düzlemde etki alanı bulunabilen Türk soylu toplulukların hak ve imkân anlamında daha ısrarcı olduğu ve siyasal yönetimler üzerinde etki bırakabildikleri öngörüsü eşliğinde farklı Türk soylu topluluklar arasında farklılaşan politikaların varlığından söz edilebilir. Diğer yandan, uluslararası göç ve AB'nin göç başlığı özelinde ortaya koyduğu eşitlikçi ve göçmenler arasında ayrım yapılmaması yönündeki norm ve değerler yönelik vurgu Türk soylu sorunsalı açısından eleştiriye maruz kalabilmektedir.

2.4. TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN MEVZUATINDA TÜRK SOYLULUĞUN YERİ

Türkiye’nin yüzyıllık göç tarihinde Türk soyluluk kavramı içerdiği anlam ve uygulamaya yansıyan yönleriyle dönemsel tartışmalar eşliğinde siyaset mecrasının göç ve nüfus planlaması önceliğinde değişken bir konuma sahip olmuştur. Osmanlı Devleti’nden kadim bir miras olarak aktarılan iskân siyaseti tarihsel uygulamalar ışığında savaşlar neticesinde kaybedilen topraklardan elde kalan Anadolu topraklarına yönelen zorunlu göçlerin yönetimini içermiştir. Bir gelenek olarak iskân politikası, Osmanlı Devleti’nin son döneminde Müslüman ahalinin Anadolu topraklarında iskân edilmelerini ve bu yolla Anadolu’nun nüfus dönüşümünü içermiştir. Türk soylu bağının din birliği üzerinden yorumlandığı kapsayıcı söylem, Osmanlı’dan erken dönem Cumhuriyet’e geçiş aşamasında süreklilik arz etmiştir. Bu durum, iskân siyasetinin devamlılığına işaretir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yadsınamaz bir etkisi olan Lozan Barış Antlaşmasına ek bir protokolle hayata geçirilen Türk-Yunan mübadele sürecinde mübadillerin dini inanç temelinde tasnif edilmesiyle mübadele sürecinin şekillendirildiğini daha önce ifade etmiştik. Göçle gelen mübadillerden bir kısmının toplumsal uyum ve ulus devletin inşa edilmesine olanak sağlayacak düzeyden uzak olduğunun anlaşılması üzerine bilhassa 1934 tarihli 2510 İskân Kanunuyla Türk soyundan meskûn ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimselerden olma hali iskân uygulama süreçlerinde kendisine yer edinmiştir. 2510 sayılı İskân Kanununda belirlenen bu çerçevenin 72 yıl boyunca süre gelmesi ve nihayetinde 5543 sayılı İskân Kanunuyla Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olma halinin devam etmesine yönelik devletin tavrı iskân mevzuatında Türk soyluluk başlığının uygulamanın özünü tanımladığını göstermektedir.

Türk göç mevzuatının içeriği İkinci Dünya Savaşı sonrası 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi ve onun tamamlayıcısı hükmünde olan New York Protokolüyle girmiştir. Yabancılar mevzuatına ilişkin alan bu tarihten önce güvenlik birimlerinin başta Emniyet Genel Müdürlüğü’nün ecnebiler (yabancılar) özelinde düzenlediği belge ve kayıtlarla sürdürülmekteydi (Asar, 2015). Bu uygulama, yabancılara yönelik olarak uluslararası antlaşmalar, çeşitli Kanunlar ve idari emirler çerçevesinde kendi içtihatlarını oluşturmaktaydı. Türk soyluların İskân uygulamaları kapsamında değerlendirilme hali

Cumhuriyet tarihinin her döneminde genişleyen bir vakadır. Ancak, iskân mevzuatının işletilemediği veya belirlenen Türk soylu bir topluluğun iskân uygulamaları kapsamına alınması o topluluğun ali menfaatlerini tehlikeye düşürdüğü anlaşılmaması halinde yabancılar mevzuatı içerisinde ikamet tezkeresiyle ülke içerisinde kalışlarının sağlanmasına müsaade edilmesi elzem hale gelmiştir. Bu durum yabancılar mevzuatı içerisinde Türk soylu sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Özellikle, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı öncesi ve sonrası Yunanistan ile yaşanan gerilim ile Batı Trakya ve Kıbrıs özelinde Türk soyluların Yunanistan uyruğundan çıkarılarak vatansız kalmaları ve Türkiye'ye sığınmaları ile artan Türk soylu sayısı, çeşitli siyasi ve idari kararlar neticesinde giderek artmış ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde Emniyet Genel Müdürlüğü ve İl Valiliklerinin öncü rolü üstlendiği yabancılar mevzuatında Türk soylulara yönelik ayrı bir çerçeve belirlenmiştir. 2013 yılına kadar süre gelen yabancılar mevzuatı 6458 sayılı YUKK ve buna bağlı idari teşkilatlanma ve mevzuat çalışmalarıyla müstakil ve düzenli bir halde kendi mecrasında bulunmuştur. Göç mevzuatı içerisinde Türk soyluların görece özerk yeri korunmuş ancak Kanun lafzında değil, idari tasarrufun içerisinde yer almıştır. Keza, iskân uygulamalarıyla ayrı alanlarda devam eden yaklaşım, göç ve iskân konularının aynı idari merkez tarafından takibinin yapılması suretiyle yabancı uyruğa tabi tüm kişilerin iş ve işlemlerinin beraber ancak ayrı mevzuatlar çerçevesinde sürdürülmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet tarihinde Türk soyluluk kavramı siyasetin gölgesinde ilerleyen bir konu olmuştur. Devletlerarası ilişkilerin bir argümanı olan Türk soyluluk, devleti yönetenler için her zaman göç siyasetinin yumuşak karnı olmuştur. Toplumsal tabanda siyasal çevrelere yönelik milliyetçi söylem, etki alanını genişletmesi nedeniyle müspet bir algının ortaya çıkmasına vesile olan Türk soylulara yönelik kapsayıcı politikalar, uluslararası ilişkiler açısından da fayda maliyet noktasında değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Konunun daha temel seviyede algılanması için devletin yurtdışında bir yumuşak güç aktörü olarak diasporaya öncelik verebilmektedir. Bu yolla orantılı kazanımları artabilmekle birlikte, bu durumun işlevsel olmadığı hallerde iç siyaseti regule edebilmek adına Türk soyluların İskânı veya anayurda kabulleri değerli hale gelebilmiştir. Diğer yandan iskân süreçlerinin maliyetli olması, Türkiye'nin uzun yıllar kendisine yönelen göç süreçlerinde bu maliyeti hesap etmesi nedeniyle politikalar içerisinde farklılıkların yaşanmasına neden olabilmektedir.

Türk soyluluk bahsinin göç ve uyum süreçlerinde makul yabancılar olarak zikredilmesinin ve toplumsal yapıya içerilmesi kolaylığı nedeniyle nüfus ve iskân politikalarının bir bileşeni olarak görülmüştür. Göç mevzuatının 2000’li yıllarla birlikte müstakil bir alan haline gelmesi, yabancılar konusu içerisinde Türk soyluların ayrıcalıklı yapısını etkilememiştir. Aksine, iskân uygulamaları ve yabancılar mevzuatına ilişkin süreçlerin içerisinde Türk soyluluk kavramı özel bir başlık olarak varlık alanını korumuştur. Yabancılar mevzuatına ilişkin temel metinlerde Türk soylu ifadesinin yer almaması, konunun siyasi mecrada ve idarenin takdiri çerçevesinde devam etmesine neden olmuştur. Bu eleştirel hal, siyasi elitlerin politikalarını etkilemesine engel olmamış aksine toplumsal tabanda oluşturduğu olumlu hava tercih edilmiştir. Politika yapıcılar için işlevsel bir alan haline gelen Türk soyluluk kavramı, kapsamı itibarıyla Türk soyluluk iddiasında bulunan topluluklar tarafından sorgulanmış ve eleştirilmiştir. Bu eleştiri hali, topluluklar arasında eşitsiz politikalar yürütüldüğü iddiasını barındırmıştır.

Devlet, Türk soylulara yönelik göç ve iskân politikasında göçmenlerin uyuğunda bulunduğı ÷lkeye göre değışken politika izlemiş veya daha anlaşılır bir ifadeyle, Türk soylu göçmenler arasında bir hiyerarşisi gözetmiştir. Bu hiyerarşik tanım Türk soylu toplumun iktidarla ilişkisi açısından iç ve dış politika süreçlerinde kullanılan bir araç haline gelmiştir. Türk soyluluk politikası iniş ve çıkışları olan bazen durağan seyreden ancak göç ve iskân politikalarının içerisinde her dönem varlık sahası bulun bir alan olmuştur. Güncel uygulamalar içerisinde hem İskâna hem de yabancılar mevzuatında varlık alanı bulan Türk soyluluğun, topluluklar bazında uygulanacak politikalar, dönemsel tartışmalar ve ihtiyaçlar doğrultusunda siyasetin vereceğı kararlara göre belirlenebilmektedir. Göç konusunda Türk soyluları teşvik eden politikaların varlığı, göç alanında Türkiye’yi çekim merkezi haline getirebilmektedir. Göç politikasına ilişkin bu hassas denge Türk soyluların göç taleplerine etki etmiştir. Türkiye açısından güncel göç taleplerinin ve yabancı nüfus yoğunluğunun bu nedenle arttığı ve göç süreçlerinin her geçen gün karmaşıklaştığı dönemde, Türk soyluların Türkiye’ye yönelik göç taleplerinde de sağlanan kolaylaştırıcı imkânlar dikkate alındığında artış gözlemlenmektedir. Bu durum, yurtdışında Türklerin varlığına olumsuz etki sunmakla birlikte, göç süreçlerinin zorunluluk hallerinden göçmenlerin çeşitli taleplerine yönelen süreçlere dönüşmesine neden olmaktadır.

Türkiye'nin göç tarihi içerisinde özel bir başlık etrafında kendine has politikalar silsilesinde varlık alanı bulan Türk soyluluk kavramının, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar yabancılar ve iskân mevzuatları temelinde geçirdiği dönüşüm süreçleri bu bölüm çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Devletin göç politikası içerisinde Türk soylulara yönelik değişken politikasının içerme ve dışlama eksenlerindeki dönüşümü tarihsel olaylar ve ilgili mevzuat özelinde incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde savaşlarla kaybedilen topraklardan Anadolu'ya iskân politikası içerisinde gelen Müslüman ahalinin iskân süreçlerinden Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş aşamasında sürekliliği bulunmaktadır. Bu aşamada, Müslümanların iskân süreçleri devam etmiştir. Ancak bu durum, 1934 yılında yasalaşan İskân Kanunuyla farklılaşmış, iskân siyasetinin merkezine Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olan kişiler ifadesi yerleşmiştir. Bu kapsam içerisinde Müslümanlık paydasının yanında dil ve kültüre dair bileşenlerde eklenmiştir.

Ulus devlet inşası aşamasında iktidarlar tarafından araçsallaştırılan Türk soylular göç sisteminde özel bir anlam içermektedir. Siyaset mecrası için bir araç haline gelen Türk soyluluk başlığı, dönemsel tartışmalar ve güncel hadiseler içerisinde farklılaşan politikaları ortaya çıkarmıştır. Türk soylulara yönelik politikada lineer bir süreçten bahsedilememektedir. Bunun yerine, içeriğinde kopuşlar olan parçalı ve güncele taşınabilen bir politikadan bahsetmek mümkündür. Bu konuda devletin tutarlı bir yol izlemesinden ziyade kısa vadede dönemsel sorunları çözmeyi hedeflediği, orta ve uzun vadede Türk nüfus politikasına işlerlik kazandırma gayretinin siyasi dönemler çerçevesinde hedeflendiği söylenebilir. Ancak, plan ve program temelinde ilerlemeyen Türk soylu göç politikası dönemsel krizler içerisinde siyasal iktidarların geliştirdiği refleksler içerisinde kendisine alan bulmuştur. Yabancılar ve göç mevzuatlarının birbirinden ayrı ancak birbirleriyle bağlantılı hali 2013 göç mevzuatıyla birlikte resmileşmiştir. Bu birleşim hali göç mevzuatının hem yabancılar hem de iskân için bütünüleyici olmasına neden olmuştur. Milliyetçi söylem ve pratiklerin Türk soylulara yönelik politikaların yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Devletin toplumsal tabanı memnun etmek veya siyasal desteğini arkasına almak adına Türk soylulara yönelik göç politikasını bir imaj alanı olarak kullanabildiği ifade edilebilir. Bu durum, popülist politikalar ile Türk soyluların ihtiyaç ve talepleri arasında değişkenlik arz edebilen bir durumu ortaya çıkarmıştır. Göçlerle Anadolu'ya gelen toplulukların karşılaştıkları

olumsuz durumlar, iskân süreçlerinde devlet desteğinden yoksun kalmaları ve ekonomik zorluklar kimi hallerde tersine göçe neden olmuş veya göçmenlerin üçüncü ülkelere göç etmelerini beraberinde getirmiştir. Bu sonuç, Türk soyluların zihinlerindeki Türkiye algısı olumsuz etki bırakabilmiştir.

Göç mevzuatının ana başlık olarak kurgulandığı, bu başlık içerisinde iskân ve yabancılar mevzuatlarının birbirinden ayrı olarak ilerlediği ve tarihsel değişim ve dönüşümler içerisinde kopuşların yaşandığı görülmektedir. İskânın göçün merkezinde bulunduğu anlam yükü Türk soylu göç politikasıyla birlikte anlamlı hale getirilmiştir. Göç politikasının temel öznesi olan Türk soylular, siyasal iktidarlar için nüfus politikası başta olmak üzere birçok alanda yapılacak düzenlemeler için araçsallaştırılmıştır. Merkezde yer alan Türk soylu kavramının, göçün kaotikleşmesi ve içeriğinin uluslararasılaşmasıyla birlikte Türk göç sisteminde yabancılar ve iskân mevzuatlarının birbirinden ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Bu ayrım içerisinde doğrudan iskân politikasıyla özdeşleşen Türk soylu göçmenler, yabancılar mevzuatı içerisinde de kendilerine resmi söylemin dışında idarenin tasarrufu özelinde yer edinmişlerdir. Ancak, resmi söylem ve pratiğe yönelik adımların güncelle uzanan süreç içerisinde farklılaşması, Türk soylu kavramının göç politikası anlamında sorunsallaşmasına neden olmuştur. Türk soylu denilince kimlerin kapsanacağı sorunsalıyla birleşen anlam karmaşası, uygulama süreçlerinde siyasal iktidarların dönemsel krizlerde ortaya koydukları politikaların süreklilik arz etmesiyle hedeflenen politika ile ortaya çıkan sonuçlar arasında farklılıklar yaşanmasına neden olmuştur. Eleştirilen düzey, göç mevzuatının yasal zemine oturtulması ve resmi söyleminin uluslararası telkin ve içtihatlarla birleştirilmesi neticesinde daha da artmıştır.

Tüm bu söylem ve sorunsal barındıran ifadelere rağmen siyasal iktidarın, sivil ve yasal göç mevzuatı içerisinde İskâna yönelik uygulama örneği ve Türk soylu olarak kapsamına aldığı topluluklara yönelik ikamet izinlerinden istisnai vatandaşlığa kabul politikalarına kadar genişletilen politikalar zinciri içerisinde Türk soylu kavramı, güncel tartışmalar ve uygulamalar içerisinde kendisini tarihsellikten güncelliğe eklemlmeyi başarmıştır.

3. BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇ VE TÜRK SOYLULUK

Göç, iltica, İskân, Türk soyluluk ve vatandaşlık kavramlarının çalışmamız yönünden anlamı ve tarihsel gelişimleri üzerine incelemeler gerçekleştirilmiştir. İskân ve yabancılar mevzuatı açısından yasal düzenlemeler ve Türk soylulukla bağlantılı konular irdelenmiştir. Cumhuriyet tarihi içerisinde dönemsel tartışmalar ve göç hareketlilikleri ekseninde devletin Türk soylu, göç ve iskân politikaları analiz edilmiştir. Devletin Türk soylu politikasında değişken davranışlar ve bu yolla ortaya çıkan sonuçlar analiz edilmiştir.

Türk soylu topluluklara yönelik devletin politikasının uluslararası göç sistemi ve onun ortaya koyduğu değerler manzumesi üzerinden tartışılması, Türkiye'nin özellikle batı merkezli toplumla geliştirdiği ilişkiler açısından bir sorunsal oluşturmaktadır. Cumhuriyet tarihi çerçevesinde, devletin uluslararası toplum ve uluslararası toplumun ortaya koyduğu hukuksal metinlere ve sisteme taraf olmasıyla genişleyen göç sistemi, Türk soylu politikası çerçevesinde farklı bir sınav vermiştir. Türk soylu politikasının batıyla endeksli ortaya konulan göç sistemine eklemlendikçe sorunsal olarak varlık alanını sürdürmesi tartışmalı alana taşınmasına neden olmuştur. Bu tartışma alanı güncel düzlem açısından sürdürülmeye devam etmiş ve Türk soylulara yönelik politikanın siyasal iktidarlar tarafından araçsallaştırılmasını sürdürmüştür.

Modern anlamda uluslararası göç sistemi İkinci Dünya Savaşı sonrası yerinden edilmiş on binlerce insanın bulundukları topraklardan ana yurtlarına geri dönüşlerine olanak sağlanmak istenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Avrupa özelinde gerçekleşen bu yaklaşım, Avrupa'ya geri dönüşlerin sağlanmasıyla birlikte huzur ve refahının asgari düzeyde sağlanabilmesini ve bu durumun teritoryal egemenliğe sahip ülkelerin ötesinde uluslararası sistemle birlikte ortaya konulan prensipler sayesinde gerçekleştirilme isteğiyle ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan kurumların ortaya koyduğu insancıl ve eşitlik prensibinde iltica ve göç alanlarına ilişkin mevzuat ve teşkilatlanma devletlerin makul sınırlar içerisinde yabancı uyruk altında bulunanlara sunacakları imkânları kastetmektedir (Asar, 2015). Türkiye'nin batılılaşma sürecinde

her daim derin ilişkiler geliştirdiği Avrupa Birliği (AB)'nin ortaya koyduğu hem göç alanına hem de temel insan hakları merkezli hukuk alanına ilişkin başlıklar Türkiye tarafından içselleştirilmesi için çaba sarf edilen bir diğer alan olmuştur. Batı merkezli dünyanın ortaya koyduğu eşitlikçi ve ayrımcılıktan uzak göç hukuku perspektifinde Türkiye için tarihsel bir ayrıcalık olan Türk soyluluk politikasının alacağı konum, Avrupa örnekleri üzerinden tartışılan bir hal almıştır. Devletin politikasıyla uluslararası sistemin karşı karşıya gelebildiği ve belirli yönleriyle tartışma zemini hazırladığı bu alan çalışmamızın bu bölümünde irdelenecektir. Türkiye'nin tarihsel bir doğruluk payı olarak ortaya koyduğu Türk soyluluk kavramının uluslararası göç sistemi ve AB adaylık süreçlerinde ortaya konulan resmi yazım çerçevesinde eleştirisinin yapılabilmesi çalışmamızın daha anlaşılır bir zemine oturması açısından kayda değer olarak görülmektedir. Türk soyluluk politikası diğer yabancılara sunulan hak ve hizmetler açısından ayrıcalıklı bir alan oluşturmakla birlikte avantajlı vasıfları uluslararası korumaya dair hükümler ve diğer kalış imkânlarıyla ülkede kalan yabancılar açısından ayı bir sorunsal barındırmaktadır.

Güncel söylem eşliğinde, Türkiye'de genişleyen göç kavramı ve artan yabancı sayısıyla birlikte Türkiye'nin göç yönetimi algısı değişmiştir (Ekşi, 2016, ss. 92-93). Türkiye'nin göç konusunda giderek daha fazla çekim merkezi haline gelmesi, tarihsel bir öyküye sahip olan Türk soylu göçleri açısından çok daha farklı bir göç yönetimini gerekli kılmıştır. Genişleyen ve çeşitlenen göç yönetiminde Türk soylulara yönelik başlık yüzdelik düzeyde azalmasına rağmen göç talepleri açısından Türk soylu göçlerinde sayısal verilerde artış meydana gelmiştir. Göçlerin nedenselliğinde meydana gelen değişim dikkat çekmektedir. Tarihsellik öyküsü özelinde savaş, Türk kimliği üzerinde siyasal baskı, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmaya varan yabancı devlet politikalarından kaçan Türk soyluların sığındığı ülke konumunda her daim Türkiye bulunmaktadır (Geray, 2019, ss.24). Güncel söylemde bu nedenlerin çoğunlukla varlığını sürdürmesinin yanında ekonomi, sağlık, eğitim, sosyo kültürel ve ailevi bağlar ile daha iyi bir yaşam amacıyla Türkiye'ye yerleşme iradesi Türk soylu topluluklarda giderek artmaktadır. Bu durumun gelişmesinde Türkiye'nin birçok alanda küreselleşmenin içerisinde yer alması ve genişleyen ekonomik payda önemli bir yere sahip olmuştur. Diğer yabancı uyruklularında taleplerinin yükseldiği göz önüne alındığında, göç taleplerinde nedenselliğinde çeşitlendiği görülmektedir. Türk soylu

toplulukların değişen g talepleri, güncel mevzuat açısından ayrıcalık taleplerini giderek artırmaları devletin g sistemini uluslararası mevzuatla uyumlu hale getirme isteğinden kaynaklı ortaya koyduğu gelişmeler açısından ikircikli bir sorunsalı ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışma alanı, devletin politikasıyla uluslararası güç sistemi ve AB norm ve değerlerinin Türkiye özelinde etki alanıyla bağlantılıdır.

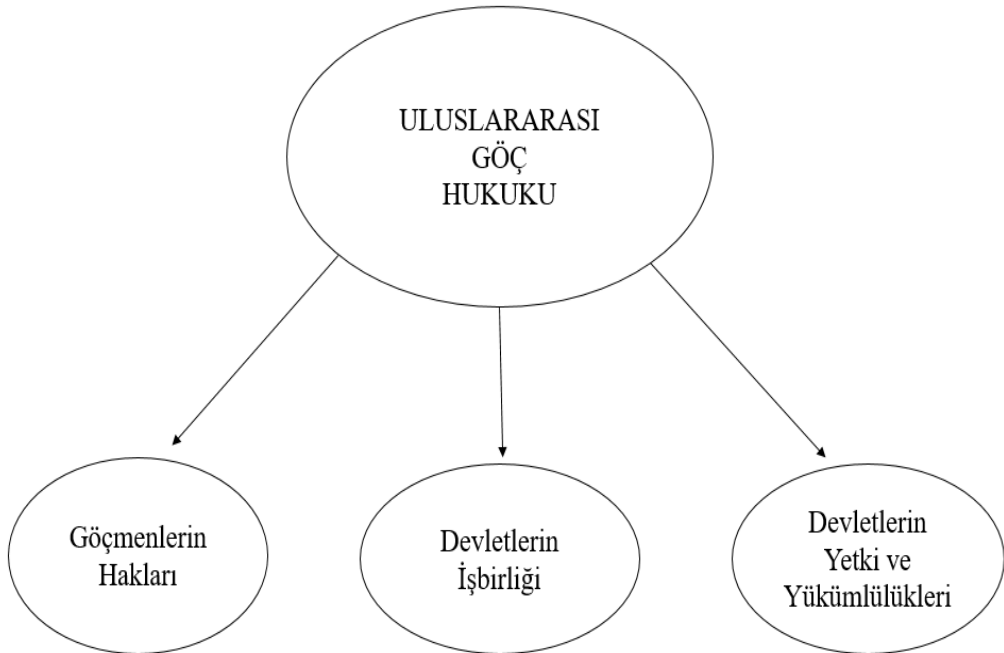
Türk soyluluğun iskân ve yabancılar mevzuatı açısından Türkiye özelindeki ayrıcalıklı hali, uluslararası güç sistemi ve bu sistemin ortaya koyduğu değerler kümesi aından tartışmalı bir alanı bizlere sunmaktadır. Türk soylu topluluklar arasında değişken ve kimi zaman mağduriyetlerin yaşanmasına neden olan dönemsel tartışmalar ekseninde siyasal iktidarlar tarafından kapsamı belirlenebilen politikalar kümesi, uluslararası güç sisteminin getirdiği standartlar ve temelde eşitlikçi yaklaşımı savunan politika kümesiyle kıyaslandığında Türk soylu toplulukların dahi uluslararası güç sisteminin önceliklerini talep ettiği durumların yaşanmasına neden olmuştur. Bu koşullar, Türk soylu politikasının iyi ve kötü yönleriyle eşitsiz olabilen ve Türk soyluları mağdur edebilen yönleriyle bağlantılı olmuştur. Benzer bir şekilde, yasal mevzuata taşınamayan ve idarenin uygulama alanı içerisinde yabancılar mevzuatı açısından değerlendirme yapılabilen bir alan olarak Türk soylu göçmen politikası, uluslararası g hukuku açısından sorunsal içermektedir.

3.1. ULUSLARARASI G HUKUKUNUN BİLEşENLERİ

G olgusunun insanlık tarihiyle eş zamanlı serüveni, güncel g sistemi açısından 1945 İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemi yansıtmaktadır. Modern anlamda güç ve iltica prosedrlrine yönelik ortaya konulan uluslararası metinler, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa merkezli kitlesel göç akınları nedeniyle yerlerinden edilen sığınmacıların hak ve hukuklarının korunması için ortaya atılmıştır (UNCHR, 1951). 1945 yılında savaşın sona ermesi neticesinde savaştan galip çıkan devletler dünya barışını kalıcı olarak tesis etmek ve olası tehditleri önlemek maksadıyla bir araya gelmişlerdir. 26 Haziran 1945 tarihinde 51 devletin katılımıyla ABD'nin San Francisco şehrinde imzalanan BM şartı adıyla bilinen Birleşmiş Milletlerin kurucu anlaşmasıyla Birleşmiş Milletler resmen kurulmuştur (Dışışleri Bakanlığı, 2024). Bu antlaşmayla, amaçlanan yenedünya düzeninde Birleşmiş Milletler, merkezi görevi üstleniyordu. 10

Aralık 1948 tarihinde Paris’te gerçekleşen BM Genel Kurulunda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi onaylanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya barış ve huzurunun kalıcı hale getirilebilmesi için küresel düzeyde kapsayıcı ve insan hak ve onurunu koruyucu temel nitelikte kararlar içeren bu beyanname, sonrasında göç ve iltica prosedürlerine ilişkin belirlenecek sözleşmeler dizesi için temel vasıfta görev üstlenmiştir.

Uluslararası göç hukuku devletlerarası işbirliği, göçmenlerin sahip olduğu haklar ile devletlerin münhasır yetkileri ve yükümlülüklerini BM çerçevesinde belirlenen sözleşmeler temelinde belirlenmiştir. Uluslararası göç hukukunun devletlerin münhasır yetkilerine saygı duyan ancak onları uluslararası norm ve değerler manzumesi etrafında göç ve iltica prosedürlerine ilişkin yönlendirici ve anlaşmalarla yükümlülük altına sokan bir vasfı vardır (Koçak ve Durgun, (2023, s. 253). BM’nin uluslararası düzeyde ortaya koyduğu sözleşme ve anlaşmalar bütünü devletlerin iç hukuklarına yansıttıkları bir alanı oluşturmuştur. BM göç alanında uluslararası göç hukukunu ortaya koyduğu norm ve değerlere yönelik başlıkları belirlemiş ve üye devletlerden bu düzenlemeleri iç hukuklarına dâhil etmesini istemiştir.

Şekil 2. Uluslararası Göç Hukukunun İçerdikleri (IOM, 2024)

BM'nin göç alanına ilişkin kuruluşlarından IOM'in kuruluşu ve ortaya koyduğu değerler ve içerikler, uluslararası göç hukukun çerçevesini belirlenmiştir. Bu aşamada, göçmenlerin sahip olduğu hakların gözetilmesi ve özellikle sığınmaya yönelik prosedürlere erişimin etkili hale getirilmesi birincil unsur olarak kaynak metinlerde yer almaktadır. BM üyesi devletlerle göç alanına yönelik işbirliği ve göç krizlerinde devletlerin çeşitli süreçlerle baş edebilmesi için gerek yönlendirme gerekse altyapı ve eğitim hizmetlerine varan çalışmalar sayesinde devletler arası işbirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Göç yönetiminin basamağı durumunda olan uluslararası kurum ve kuruluşların varlığı devletler arasında ilişkilerin iyimser hale getirilmesi ve göç yönetiminin kolaylaşması için gereklidir. Göç süreçlerinde egemen devletlerin yetki ve yükümlülükleri olmakla birlikte sorumlulukların hafifletilmesi ve devletler arasında olası göç krizi dönemlerinde iletişim kanallarının açık tutulmasına ihtiyaç vardır (Ekşi, 2019, s.350). Bu dönemlerde, uluslararası kuruluşların arabulucu pozisyonu göç ve buna bağlı krizlerin yönetimini kolaylaştırmakta olup, devletler arası sorumluluk paylaşımına imkân sağlamaktadır.

Göçmenlerin sahip olduğu haklar devletlerin işbirliği ve BM'nin devletleri müşterek bir payda etrafında bir araya getiren ulus üstü yapısı çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Öncelikle insan hakları alanında belirlenen içtihatların sonrasında göç ve iltica mevzuatıyla bağlantılı sözleşme ve protokollerin işlevsel hale getirilmesi uluslararası göç mevzuatının oluşmasında etkili olmuştur. Birleşmiş Milletlerin kurucu ortaklarından olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında sürece dahil olmuş ve Birleşmiş Milletlerin kuruluş sürecine katılmıştır.

Birleşmiş Milletler ölçeğinde mültecilerin durumunu belirleyen temel metin 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi olmuştur (Asar, 2015). Modern anlamda mültecilik kavramını ilk kez literatüre dahil eden ve tanımını yapan çerçeve sözleşme, sığınma hakkı verilen kişi veya kişilerin haklarını ve ülkelerin sorumluluklarının belirlendiği çok taraflı bir hukuksal bir metindir. Sözleşmede; “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu

korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacak” ifadeleriyle sığınmacılığın kapsamı belirlenir (Cenevre Sözleşmesi, 1951). Göç hukuku bağlamında mültecilik tanımlamasının ötesine taşınarak göç ve göçmenlik kavramlarının içeriğinde yer alan yaşama hakkı, zulüm ve şiddete maruz kalacağı ülkeye zorla geri göndermeme hakkı, işkence ve kötü muameleden korunma hakkı, ülkeyi terk etme veya ülke geri dönme hakları ve ayrımcılık yapmama durumu gibi temel hak ve kavramlara yönelik Cenevre Sözleşmesiyle statüsü belirlenmiştir.

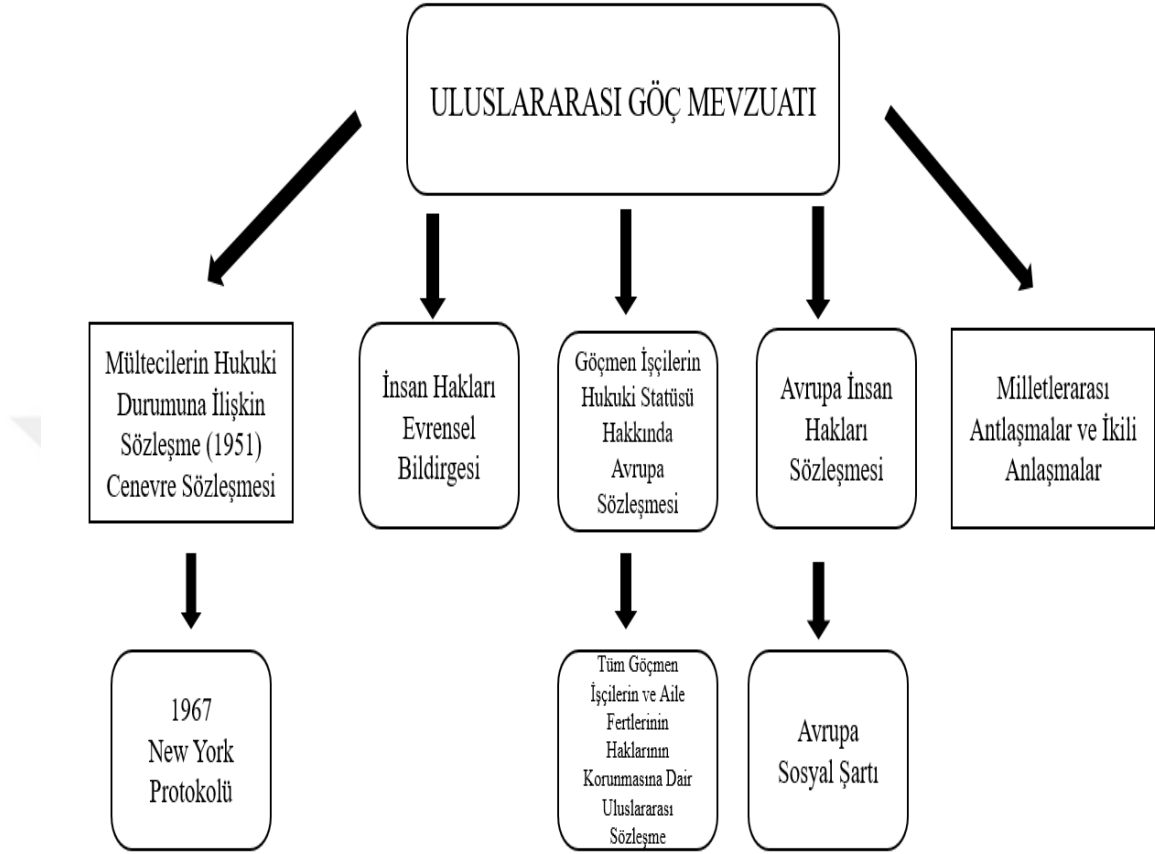
1951 yılına kadar toprakları üzerinde yabancı veya vatandaşı olsun herkes hakkında mutlak egemenlik tanımlanan ulus devletlerin, uluslararası sözleşmelerle yerine getirmeyi taahhüt ettikleri edimler nedeniyle devletleri sorumlu kılmaktadır. Uluslararası göç hukukuyla birlikte göçmenler arasında eşitlik, işkence veya zorbalığa maruz kalacağı ülkeye geri göndermeme ilkesi, göçmenler arasında ayrımcılık yapmama ilkesi, iltica prosedürlerine erişim etkinliği ilkesi ve gizlilik ilkesi gibi göç ve iltica hukukuna alınan temel değer ve yargılar sözleşmeye taraf ülkelerin kendi iç mevzuatlarına almaları için bağlayıcılık özelliğine sahip olmuştur. Cenevre Sözleşmesi’yle konulan statü, sadece sözleşmeye taraf ülkeleri bağlayıcı kılmakla yetinmemekle birlikte Avrupa Birliği İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın içerisinde yer almış ve AB düzeyinde de göç mevzuatına işlenmiştir. 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14’üncü maddesinde, “(1) Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir. (2) Bu hak, gerçekten adi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez” hükmünü referans alan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi temel dayanak olarak bu madde özelinde kurgulanmıştır. İltica ve göç konusunda sistemin ortaya çıkışına imkân sağlayan Sözleşme, iltica talebinde bulunan kişinin bu sözleşmeye taraf ülkelerin egemenlik sahaları içerisinde belirlenen asgari haklara ulaşmaya hak kazanmıştır (Cenevre Sözleşmesi, Madde 5). Sözleşme güncelliğini sürdürmekle birlikte 1967 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından anılan sözleşmenin 1 Ocak 1951 tarihi öncesinde Avrupa merkezli yaşanan hadiseleri ve bu nedenle meydana gelen göç hareketliliklerini kapsayan zaman ve mekan kısıtlı hali, 1 Ocak 1951 sonrası yaşanan olayları ve dünya genelinde olması nedeniyle kapsayıcılığını genişletmiştir. 1967 tarihli New York Protokolüyle hem zamansal hem de mekansal kısıtlama kaldırılmıştır. Göç

ve iltica mevzuatında bütünselliği ortaya koymasıyla önemli ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin tamamlayıcısı hükmündedir.

1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Avrupa özelinde insan hakları ve göç mevzuatına ilişkin alana dahil edilebilmesi 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’yle mümkün olmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sadece insan hakları mevzuatı özelinde olmayan göç ve iltica hukukuna da yansıyan temel hak ve hürriyetlerin ortaya konulduğu çerçeve sözleşme hükmündedir (Çiçekli, 2014, s.241). Süreç içerisinde insan hakları listesinin genişlediği Sözleşme, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan çok sivil ve politik haklara ağırlık vermiş ve bunların korunmasını hedeflemiştir. Avrupa özelinde gerçekleştirilen bu sözleşmeyi sosyal ve ekonomik hakları bünyesinde barındıran Avrupa Konseyi’nin 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı tamamlamıştır. Medeni ve siyasi haklara ilişkin olarak kurgulanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini, sosyal ve ekonomik hakları da kapsayacak şekilde genişleten tamamlayıcı bir metindir. Göçmen işçilerin haklarına değinmesi, yoksulluk ile sosyal dışlamaya karşı yasal koruma getirmesi ve Avrupa özelinde serbest dolaşım ile ayrımcılık yapılmaması konusunda içeriğe sahip olması göç mevzuatı açısından önemli bir yere konulmasına imkân sağlamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı’nın göçmen işçilere yönelik olumlayıcı yükümlülüklerine referansta bulunmak suretiyle Avrupa Konseyi’nin 25/12/1979 tarihli onayında Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bahse konu sözleşme çerçevesinde göçmen işçilerin Avrupa genelinde belirlenen standartlar düzeyinde hakların tesis edilmesi ve sosyal dışlamaya konu edilmemesi amacıyla devletlerin iç hukuklarını güncellemesi istenmiştir. Son olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 18 Aralık 1990 tarihinde imzaya açılmasına rağmen 2003 yılında yürürlüğe girmiş olan Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme göçmen işçilerin ikametinde bulundukları ve yaşadıkları ülkelerde haklarının korunmasına yönelik bir çerçeve belirlemektedir. Türkiye’nin 1999 yılında imzaladığı Sözleşmede yabancıların Türkiye’de taşınmaz mal edinmelerini hakkında Kanunlarda öngörülen sınırlamaların geçerli olacağını ifade ederek çekince koymuştur. Diğer yandan ulusal

gümrük tarifelerinde yerel mevzuata göre hareket edeceğini ve yabancı işçilerin sendika kurabilmelerine yönelik düzenlemeye şerh koymuştur.

Şekil 3. Uluslararası Göç Mevzuatı

Uluslararası göç mevzuatında insan hakları ve göç mevzuatları gözetilerek belirlenen uluslararası göç hukuku alanı BM önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Devletler arası antlaşmaların önemli bir misyonunun bulunduğu mevzuatta, devletlerarası göç alanına ilişkin iletişimin sağlanmasında BM'nin göç alanında ihtisaslaşmış ve görevlendirilmiş kurumsallığının önemi büyüktür. Bunun yanında, BM üzerinden gerçekleşen uluslararası norm ve değerlere atıfta bulunan sözleşme ve antlaşmaların yanında Avrupa tarafından da göç alanına ilişkin insan hakları perspektifinin yanında göçmen işçiler ile mültecilik sınıflandırmasına yönelik çalışmaların yürütüldüğü ve ortaya koyduğu değerler göz önünde bulundurularak uluslararası göç mevzuatına eklendiği görülmektedir (Düvell, 2014, s.40).

3.1.1. Temel Metinler

Göç ve iltica alanlarına yönelik temel düzenlemeler Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği özelinde genişletilmiş ve Türkiye'nin her iki ulusüstü örgütle de hukuksal ve siyasal bağitları çerçevesinde iç hukukuna uluslararası sözleşme ve anlaşmaları kabul etme süreçleri olmuştur. Göç hukuku bağlamında, Türkiye'nin temel çerçevesini uluslararası bağitların belirlediği göç mevzuatı, yerel uygulama ve içtihat örnekleriyle 1923-2013 yılları arasında işler hale getirilmiştir. Doğrudan göç mevzuatını konu alan yasal bir çerçevenin bulunmaması, Türkiye'nin yapacağı yasal düzenlemeleri çeşitli kanunlar içerisinde uluslararası anlaşmalar ve sözleşmelere göre tasarlamıştır. Gerek Birleşmiş Milletler özelinde gerekse AB özelinde göç ve iltica konusunda ortaya konulan uluslararası metinlerin normatif değerler içermesi ve iç hukuk açısından Türkiye'nin kimi zaman çekincelerini ifade ederek sözleşmelere taraf olması olağan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabul edilmiş uluslararası metinlerin ülkesel menfaat ve çıkarlar ekseninde farklılaştığı durumlarda yerel içtihatların ağır basabildiği ve uygulamanın bu anlam ve kapsam etrafından kurgulandığı anlaşılmaktadır.

3.1.1.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi

1923 yılında Osmanlı Devletinin dağılması ve 1917 Rus Devriminin gerçekleşmesi nedeniyle belirli coğrafyalarda yerlerinden edilmiş insanların durumları 1933 yılında Milletler Cemiyeti (MC) tarafından kısıtlı koşullarda geçerli olmak üzere Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmeyle düzenlenmiştir. Bununla birlikte yerinden edilen vatansızlık durumunda bulunan kişilerin seyahatlerinin sağlanabilmesi ve yasal imkânlar çerçevesinde bir ülkede barınabilmeleri için Nansen Sertifikaları MC üyesi ülkelerin onayına sunulmuştu (Jaeger, 2001, s.728-729). MC tarafından kısıtlı katılım ve onay süreçlerinin uzaması nedeniyle hayata geçirilmesi mümkün olamayan bu süreçte mülteciler hukukuna dair belirli başlı sorunların çözümüne yönelik ifadelere yer verilmiştir. Yerlerinden edilen insanların hukuki sorunları, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, eğitim, refah ve yardım konuları ile imzacı ülkelerde mültecilerin sorunlarının çözümü için komitelerin kurulması fikrini içermekteydi. Sınırlı kapsamı

bulunan MC sözleşmesi, sadece dokuz üye devlet tarafından imzalanmış ve hayata geçirilememiştir (Jaeger, 2001, s.730).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde daha önce MC tarafından hayata geçirilemeyen birçok sorunda olduğu gibi göç ve iltica meseleleri çerçevesinde yerinden edilmiş insanların huzur ve refahının tesis edilebilmesi amacıyla BM tarafından ortaya konulmuş çok taraflı bir bağittir. MC döneminde yazımsal ve sınırlı surette kalan göç ve iltica mevzuatına ilişkin çalışmanın tüm Avrupa özelinde 1951 tarihi öncesinde yaşanan süreçlerde uygulanabilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Sözleşmeye taraf devletler için bağlayıcılık hükmü getirilen koşullarda devletlerin iyi niyetle sorumluluklarını yerine getirmeleri istenmiştir. Sözleşmeye taraf devletlerden sözleşmeyle esas alınan sorumlulukları iç mevzuatlarına derç etmeleri istenmiştir. Bu nedenle Sözleşmeyle ulusal mevzuatın çatışmaması için gerekli tedbirlerin alınması imzacı devletlerin sorumluluğunda olmuştur. Mültecilik kavramının devletler hukukunda yeri bulunan mütakabiliyet esassından arındırılması gerektiğini önceleyen Sözleşme, devletlerden mültecilere yönelik eşit politika yürütmesini talep etmektedir. Mültecilerin sığındıkları ülkelerin vatandaşlığına geçme hakkının temini ile seyahat belgeleri temin edilmesi gibi nüfus ve vatandaşlık işlerini ilgilendiren hususlarda başlıklar hazırlanmıştır. Adli hizmetlere erişim ile idari imkânlardan istifade edebilmelerini temininin sağlanması, mültecilere kimlik tahsisi sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması devletlerden istenmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin yanında sosyal ve siyasal haklara yönelik genişlemeci bir perspektif sunulan Sözleşme, ayrımcılık yasağı, zorla geri göndermeme yasağı ve mali konularda vatandaşlardan farklı muameleye tabi tutulabileceği hususlarında düzenlemeler içerir.

Devletlerden vatandaşlarıyla eşit muamele istedikleri başlıklar ise; dini yaşam özgürlüğü, sanatsal faaliyetlere saygı, temel eğitim hakkı, kamu yardımlarına erişim, çalışma mevzuatı ile sosyal güvenliğe erişim olarak sıralanmıştır. Mülteciler ile diğer farklı statüde kalan yabancıların haklarının eşitliği konusundaysa; mesleklerin icrası, yükseköğrenime katılma, konut hakkı, ülke içerisinde dolaşım hakkı ve istihdama yönelik eşitliği sağlayan ifadelerdir (Cenevre Sözleşmesi, Madde 4,14,20,22,23,24, Madde 13,15,17,18,19,21,22,26).

Kısa adıyla Cenevre Sözleşmesi olarak literatüre derç edilen sözleşmenin tarih ve mekân kısıtıyla ortaya konulması daha önce MC önderliğinde ortaya konulan mültecilerin statüsüne ilişkin sözleşmenin durumuna benzer sorunları ortaya çıkarmıştır. Zamanla küresel düzeyde yeni savaşların ve yerinden edilen insanların sayısının her geçen gün artması sözleşmenin uygulanabilirliğini ve kapsamını bir sorunsal olarak ortaya koymuştur. Bunun yanında, anılan Sözleşmenin imzacı devletler tarafından yerine getirilip getirilmediği konusunda denetim mekanizması bulunmamaktadır. Olası şikâyetlerin Uluslararası Adalet Divanı tarafından görüşülüp karara bağlanması bir prensip olarak kabul edilmiştir (Cenevre Sözleşmesi Madde 38). İhlale yönelik yaptırımlar ise, ihlali gerçekleştirdiği Mahkemece tespit edilen ülkenin BM Genel Kurulu tarafından kınanması ve kamuoyunda ilgili ülkenin teşhir edilmesi şeklindedir. Sözleşmenin 1951 tarihinden önce Avrupa merkezli yaşanan yerinden edilme olaylarını kapsıyor olması tartışmalı bir alan haline gelmiş ve bir sonraki adımda bu sorunun giderilmesi adına önlemler alınmaya çalışmıştır.

Ortaya koyduğu normlar ve değerler kümesi itibarıyla göç hukukuna ilişkin Cenevre Sözleşmesi modern anlamda göç ve iltica prosedürlerine yüklediği değerler ile önemli bir başlık açmıştır. Göç ve göçmenlik başlıklarının temel değerler ve ulusüstü prensipler temelinde yazılı hale getirilmesi ile devletleri bağlayıcı bir içtihadın geliştirilmesine imkân sağlamıştır. Türkiye açısından 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 5 Mayıs 1961 yılında iç hukuka geçirilmesi yönünde çalışmalar nihayetlenmiştir. 1961 tarihinde TBMM'ye sunulan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin tasdiki hakkında kanun tasarısı ve Dışişleri Komisyonu raporunda Birinci Dünya Savaşından sonra çok önemli bir mesele haline gelen mültecilik meselesinin İkinci Dünya Savaşından sonra içinden çıkılmaz bir hale geldiği ve bu soruna bir çözüm bulunması yönünde ihtiyaca vurgu yapılarak sunulmuştur (Dışişleri Bakanlığı Komisyon Tutanağı, 1961). Sözleşmeyle hayata geçirilen Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin hayli önemli bir vazifeye talip olduğu ifade edilerek, mültecilik bahsi özelinde ülkemizde de yapacağı destek ve görev hususu detaylandırılmıştır. Mültecilik meselesinin sosyal ve insani mülahazaları göz önünde bulundurulmak suretiyle devletlerarası bir çatışma alanı olmaktan çıkarılması ve ülkemizin devletlerarasında itibarının artırılması için sözleşmenin iç hukuka yansıtılmasının önemi ayrıca belirtilmiştir (Kanun Tasarısı ve Dışişleri Raporu, 1961).

3.1.1.2. New York Protokolü

Uluslararası göç mevzuatında Mültecilerin Statüsüne Dair Protokol 4 Ekim 1967 tarihinde BM Genel Kurulunda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nden sonra küresel düzeyde göç hareketliliklerinin artmasında dünya genelinde dekolonizasyon süreçlerinin yaşanması ve bu durum nedeniyle yerinden edilen insan sayısının giderek artması etkili olmuştur (Roy, 2001, s.10-19). Birleşmiş Milletler öncülüğünde dekolonizasyon süreçlerinin takibinin yapılması, göç süreçleriyle ilgili de ortaya konulan 1951 tarihli sözleşme özelinde zamansal ve mekânsal kısıtlamanın kaldırılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, yerlerinden edilen ve çeşitli ülkelerde sığınmacı durumunda kalan kişilerin hak ve hukukunun korunması adına BM tarafından ortaya konulan resmi bir metin olmuştur.

1951 tarihinde Sözleşmeye coğrafi yönde kısıtlama koyan devletlerin New York Protokolüyle coğrafi kısıtlamayı kaldırmaları beklenmiştir. New York Protokolünün 14 maddeden oluşan kısa ve öz ifadeler içeren hali, tüm yönleriyle 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine atıfta bulunmaktadır (Roy, 2001, s.25). Buna ek olarak, ortaya koyduğu zaman kısıtlamasının kaldırılması ve coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının sağlanmasından yanadır.

Türkiye açısından New York Protokolü'nde yer alan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması yönündeki istek yerine getirilmemiştir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde esas alınan Avrupa merkezli iltica taleplerine yönelik mültecilik değerlendirilmesi yapılması uygun görülmüştür. Avrupa'dan gelen sığınma taleplerinde iltica prosedürüne göre işlem tesis edilmiştir.

1951 tarihli sözleşmenin birinci maddesinin (b) bendinde yer alan "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" nedeniyle ülkesini veya ikametinde bulunduğu üçüncü bir ülkeyi terk ederek Türkiye'ye gelen kişilere mültecilik değerlendirmesi yapılabileceği belirlenmiştir. Türkiye'nin New York Protokolü'ne taraf olduğunda tarih kısıtını kaldırdığı ve 1 Ocak 1951 sonrası yaşanan olayları da mültecilik değerlendirmesi aşamasında kapsadığını ifade etmekle birlikte, Avrupa'da yaşanan olaylar nedeniyle gelecek olanlara mültecilik değerlendirmesi yapılabilmesine neden olan coğrafi kısıtı korumuştur. Türkiye'nin güncel mevzuatı özelinde bu kısıtlama hali devam etmektedir. Uygulamada Avrupa kaynaklı sığınmacılara yönelik mültecilik

değerlendirilmesi yapılmakla birlikte Avrupa ülkeleri dışından gelerek sığınma talebinde bulunan kişilere şartlı mültecilik değerlendirmesi yapılmaktadır (6458 sayılı Kanun Madde 61, 62). Şartlı mültecilik tanımlaması Türkiye'nin göç mevzuatına ilişkin özel bir kavramdır.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesiyle başlayan ve 1967 tarihli New York Protokolüyle kapsamı genişletilen BM önderliğinde göç ve ilticaya yönelik modern hukuksal çerçeve, BM üyesi devletler açısından bağlayıcılık hükmüyle iç hukuklarına naklettikleri bir süreci beraberinde getirmiştir. BM önderliğinde göç ve iltica prosedürlerine kazandırılan temel değerlere yönelik kazanımlar, Türkiye açısından sözleşme ve protokole taraf olunması sonrasında iç hukuka işlenmiştir (Ekşi, 2016, s.26). Türkiye taraf olduğu bu uluslararası antlaşmaları kendi iç mevzuatına işlemiş, ancak göç ve iltica mevzuatı alanında 2013 yılına kadar göç ve iltica konularını ele alabilen müstakil bir mevzuatın bulunmaması, o döneme kadar gerçekleşen süreçlerde idari düzenlemelerin etkili olmasıyla süreç ilerlemiştir.

3.1.2. Kabul Görmüş Temel İlkeler

BM önderliğinde göç ve iltica alanına yönelik devletlere bağlayıcılık ve yükümlülükler getiren bağitların ortaya koyulması, uluslararası göç hukukunun gelişiminde kayda değer hadiselerdendir. Bunun yanında, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya genelinde huzur, barış ve refahın tesis edilebilmesi için BM ve AB'nin başat rolleri üstlenmiştir. İnsan hakları ve temel hukuka yönelik bileşenler ve kaideler zinciri insanlık tarihinin bir mirası olarak ulusüstü yapıların ortaya koyduğu insan hakları odaklı hukukun bir bileşeni olarak devletleri belirli yükümlülüklerle bir araya getiren önemli başlıklar olmuştur. Ele alınan ve normatif temelde değerler zincirinin oluşmasına vesile olan insan hakları terimleri göç ve iltica hukukunu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Devletler hukukunun göç ve iltica başlıklarını da kapsayacak şekilde ortaya çıkmasına imkân sağlayan uluslararası sözleşme ve anlaşmaların göçmenlere yönelik yaşama hakkı, işkence ve kötü muamele göreceği yere sınırdışı etmeme hakkı, zorla geri gönderilmeme, eşitlik hakkı ve ayrımcılık yapmama, ülkeyi terk etme ve ülkeye geri dönme hakları gibi uluslararası göç terminolojisinde temel değer olarak kabul edilmiştir. MC döneminde başlayan göç ve ilticaya yönelik normatif sınırların belirlenmesine

yönelik çalışmalarının BM öncülüğünde 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesiyle belirli bir merhale alması ve AB merkezli geliştirilen göç ve iltica prosedürleriyle etkililiği artan göç hukukunda bahsedilebilir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası süreçte göç ve ilticaya yönelik konuların devletlerin egemenlik konuları içerisinde yer almıştır. Devletlerin evveliyatında kişilerin seyahati, yabancı bir memlekette ikameti veya çalışması gibi konularda devletlerin birbirleriyle mütekabiliyet temelinde veya anlaşmalarla yazılı hale getirdikleri ahitler çerçevesinde ikili diplomasi yoluyla göç ve göçmenlik konularında iş ve işlemler yürütülebilmekteydi. Yaşanan savaşlar ve birçok nedene bağlı olarak insanların yerinden edilme hadiselerinin artması, kitlesel göç hareketliliklerinin Dünya Savaşlarıyla birlikte kıtalar değiştirmesi, göç ve ilticaya yönelik küresel bir yönetimin gerekli olduğu konusunu ulusüstü kurumlar vasıtasıyla dillendirilmiştir. Etkili olması ve neticeye ulaşması bakımından ülkelere yükümlülükler verebilmesi veya devletlerin uluslararası prestijini etkileyebilme tehdidi bağlamında BM öncülüğünde başlatılan süreç etkili olmuştur.

Uluslararası göç hukukunun göçmenler arasında eşitlik, ayrımcılık yasağı, gizlilik ilkesi, iltica prosedürlerine erişim etkinliği ilkesi ve geri göndermeme ilkesi gibi temel değerlerini içeren hukuk metinleri sözleşmelere taraf ülkelerin iç mevzuatları tesir edebilmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, uluslararası düzeyde göç ve iltica konu başlıklarına yönelik asgari hak ve hukukun belirleniyor olması devletleri egemenlik sahalarında serbest bırakırken uluslararası teamül ve kabullerle belirli sınırlar içerisinde hareket etmelerini temin etmektedir.

3.1.3. Göçe İlişkin Birleşmiş Milletler Kuruluşları

Uluslararası düzeyde göç mevzuatının ulusüstü kurumlar tarafından düzenlenmesi ve kayda değer çalışmaların başlaması Birinci Dünya Savaşı akabinde Versay Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle 1920 tarihinde kurulan Milletler Cemiyetiyle başlamaktadır (Jaeger, 2001). MC'nin modern anlamda göç ve iltica mevzuatına yönelik yapıcı ve devletleri istenen koşullarda bağlayıcı mekanizma ve içtihat geliştirme konusunda yaşadığı sıkıntılar sürecin aksamasına neden olmuştur. İkinci Dünya

Savaşın çıkmasına engel olamayan Cemiyet, göç ve iltica alanına yönelik geliştirmek istediği süreçler etkisiz kalmıştır (Leonard & Kaunert, 2019).

İkinci Dünya Savaşının akabinde Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde başlatılan göç ve iltica alanlarına yönelik düzenleyici sözleşmeler ve kurumsallaşma işlemleri Avrupa özelinde geliştirilen içtihat ve uygulamalar ile modern anlamda uluslararası göçe ilişkin teşkilatlanmaları beraberinde getirmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Avrupa genelinde yerlerinden edilmiş yerinden edilmiş insanların sorunlarını hafifletmek amacıyla 1950 yılında kurulmuştur. Kuruluşu itibarıyla Avrupa genelinde yaşanan göç trajedisi neticesinde yerinden edilmiş insanlara yardım ulaştırmayı hedefleyen kuruluşun kısa süreli olması planlanmaktaydı. Ancak, küresel düzeyde göç ve iltica konularının önemi giderek artması BM çatısı altında ülkelerle göç ve iltica alanına yönelik işleyişi takip ve koordine edecek bir kurumsallığın önemi artmıştır. (BMMYK, 2024), (Ekşi, 2019). BMMYK'nın temel görevi yerinden edilmiş kişilerin sorunlarını çözmek ve iltica taleplerine erişimlerinin sağlanması konusunda BM üyesi ülkelerle koordinasyonun sağlanmasıdır. Bu asli görevin yanında, egemen devletlerle göç ve iltica prosedürlerinin geliştirilmesine ve devletlerin iç mevzuatlarında yer alabilmesine yönelik devletlere tavsiye ve danışmanlık sağlayabilmektedir. Özellikle iltica alanına ilişkin uluslararası düzeyde BM çatısı altında kurulan ilk kuruluş olması göz önünde bulundurulduğunda, insan haklarının korunması ile zorla yerinden edilme vakalarının azaltılması için devletler düzeyinde girişimlerde bulunabilmekte ve yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşleri süreçlerinde aktif rol oynamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM çatısı altında göç alanıyla bağlantılı konularda devletlerarası işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 1951 yılında kurulmuştur (IOM Resmi İnternet Adresi, 2024). Hükümetler arası kuruluşun hâlihazırda 175 üye devlet ve 8 gözlemci devlet ile göç alanına ilişkin koordinasyon görevini yürütmektedir. IOM uluslararası göç sorunlarına yönelik olarak hükümetler arası işbirliğini artırmak, insani yardım ulaştırılması konusunda koordinasyonu ve iletişimi sağlamak ile ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma ile göç arasındaki bağlantının devamlılığına yönelik politikalar sergilemektedir (IOM, 2024). Üç ana hedef etrafından ifade edilebilecek çalışmalar; göç hareketliliği zamanlarında insanların yaşamlarını korumak ve kurtarmak, çeşitli nedenlere bağlı olarak yerinden

edilmelerin engellenmesi için işbirliği kanalları kurmak, düzenli göç ağının kolaylaşması ve bu yolla insan hareketliliğinin teşvik edilmesi için Hükümetleri desteklemek olarak sıralanmaktadır (IOM, Biz Kimiz, 2024).

BM çatısı altında göç ve iltica prosedürlerinin hükümetler arası düzeyde takip, koordinasyon ve işbirliği konularında aktif olarak izlenecek politikaların 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi sürecinde aktif hale gelmesi, BM'nin uluslararası metinlerle ortaya koymaya çalıştığı sistemi, kurumsallaşmayla takibinin yapılmasını hedeflediği ifade edilebilir. BM çatısı altında resmi prosedürlere göre işlem tesis edebilen bu kurumların yanında, göç alanına ilişkin Avrupa merkezli süreçlerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi için devletlerin desteklediği kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi (ICMPD), Avusturya ve İsviçre tarafından destelenerek kurulmuş, birçok ülkede aktif olarak göç süreçlerinde projeler geliştirme, devletlere politikalar önerme ve ulus devletler ile sivil toplum örgütleri arasında iletişim kanallarının kurulmasına yardımcı olmayı misyon haline getirmiş Avrupa merkezli bir kuruluştur. Küresel düzeyde göç ve iltica konularında faaliyetler yürüten kurumun ana çalışma ve görev alanı Avrupa'ya yönelik göç hareketleri temelinde çalışmalarını gerçekleştirmek olarak yorumlanabilir (ICMPD, 2024). Kurumun BM bünyesinde yer almadığı ve Avrupa genelinde göç süreçlerinde devletleri destekleyici bir kurum olarak işlevsellik sağlamaya çalıştığını ayrıca belirtmek gerekir.

3.2. AVRUPA'DA GÖÇ ALANINA İLİŞKİN GELİŞMELER

Avrupa'daki göç alanına ilişkin gelişmeler yaşanan Birinci Dünya Savaşı, iki savaş arası dönem ve nihai olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem olarak kabaca kategorize edilebilmektedir. Çalışmamız temelinde, 1945 sonrası AB kuruluş dönemi, göçmen işçi talepleri ve mültecilik değerlendirmeleri eşliğinde Avrupa ülkelerinin kendi mevzuatları açısından yapılan değerlendirmelerin zamanla AB düzeyinde karar alıcı duruma erişme isteğiyle ortak göç politikasına ulaşma hedefiyle ilgilidir (Battır, 2020, s.94).

Modern anlamda ulus devletin 19'uncu yüzyılla birlikte ortaya çıkması uluslararası göç olgusunun da doğuşuna referansta bulunmaktadır (Geddes, 2001). Ulus devletlerin sınırlarını egemenlik sahalarına göre keskin çizgilerle tanımlayabildiği bu dönem,

devletlerin ulusu olarak ifade ettiği toplulukların farklı coğrafyalarda kalmalarına neden olduğu durumları ortaya çıkarmıştır (Battır, 2020, ss.95-96). Birinci Dünya Savaşı ncesi gerçekleşen göçlerin daha çok ekonomi ve demografi özellikli olması ve kıta Avrupa’sının yenedünyaya göç veren nesnelliği, savaş sonrası dönemde Avrupa genelinde uluslaşmanın önemini artırmıştır. Yükselen faşizm, Avrupa’nın önde gelen ülkelerinde siyasi ve demografik nedenlere bağlı olarak mültecilik öykülerini ortaya çıkarmıştır. Homojen toplumsal yapı hayali, ulus devletlerin politikalarını İkinci Dünya Savaşı öncesinde giderek artırmasına neden olmuştur. Tüm bu içsel sorunlara karşın uluslararası barış ve huzurun teminatı için ortaya konulan MC’nin kısıtlı ve yetkisiz hali, geri dönüşü olmayacak göç hareketliliklerini beraberinde getirmiştir. Nitekim 1939 yılında İkinci Dünya Savaşıyla başlayan süreç Avrupa tarihi açısından demografi, göç ve siyaset konuları açısından köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşıyla başlayan göç ve yerinden edilme furyası, Avrupa’da ken ekonomiler ve mülteci sorunlarının yanında, küresel emperyal bir güç olarak tarih sahnesinde var olan sömürge düzeninde değişmesine neden olmuştur (Bade, 2003). İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da yükselen ekonomi açısından da istihdama yönelik arayışların daha da arttığı bir görüntüyü ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrası BM önderliğinde kazanan devletlerin Avrupa merkezli kalkınma ve savaşın yıkıntılarını yok etme operasyonunda yerlerinden edilen kişilere yönelik göç ve iltica hukuku geri dönüşü olmayacak bir şekilde hukuksal zemine alınması sağlanmıştır. Avrupa’nın yıkılan ekonomisi ve kalkınma hamleleri Batı Avrupa özelinde ekonomi odağında malların, kişilerin ve ticaretin serbest olabileceği ulus devlet üstü yapılanmanın gerekli kılınmasında savaş sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünyanın ABD tarafının etkili olduğu ifade edilebilir. Batı Avrupa açısından ortaya konulan kültürel, tarihi ve ekonomik ilişkiler ağı açısından ABD yaklaşımı göç, işçi göçleri ve iltica konuları açısından da Batı Avrupa lkelerinde ortak hareket edilmesini gerekli kılmıştır. Buna karşın Doğu Avrupa’nın der perdenin etkisiyle tarihi, kültürel ve yakın coğrafı alanı olmasına rağmen iki kutuplu küresel düzenin SSCB tarafının etkisi altında kaldığı ifade edilir. (Balibar, 2004, s.36). Batı Avrupa genelinde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya konulmak istenen ulus devletlerin ötesinde Avrupalı kimliği, ortak aidiyet ve ekonomik anlamda refah toplumunun inşasını hedeflemiştir. Avrupa ortak kimliğinin ilk aşaması olan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Avrupalı kimliğinin ulus temelli kimlik

arayışıyla paralel hareket ettiği ve ekonomik refah düzeyinin bir takım çevrelerce engellenmemesi için milli unsurlara yönelik politika gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Almanya sınırlarından etnik temizlik içerisinde sürülen Yahudi nüfusun ABD'ye göçüyle boşalan Almanya'nın coğrafi alanlarına, genişleme esnasında Doğu Avrupa'ya göç etmek durumunda kalan ancak savaş sonrasında Alman topraklarına dönemeyen Alman asıllı kişilerin geri dönüşleri, İskân politikasıyla teşvik edilmiştir. 1945 yılında başlatılan bu politika ulus devlet inşasını önceleyen Alman milliyetçilerinin gönlünü almış ve diğer yandan yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşleriyle Batı Avrupa coğrafyasında ortak değerlere vurgu yapan bir kimliğin inşasında basamak olarak görülmüştür (Berlingoff, 2018). İkinci Dünya Savaşı akabinde Bütünleşik Avrupa hayaline giden süreçte, Batı Avrupa'da kurulmaya başlanılan ekonomik entegrasyon ve refah düzeyinin yükselmesi, öncelikle ulus devlet politikalarına işlerlik kazandırılmasına neden olmuş ve sonrasında Avrupalı kimliğine önem verilmesine neden olmuştur. Ekonomik entegrasyon döneminde toplumsal uyumun hızlı sağlanabilmesi ve toplumsal refahın ulus üzerinden paylaşılabilmesi amacıyla devletlerin öncelikle soydaşlarını kapsayıcı ve ülkesine davet edici politikalara ağırlık verdikleri görülmektedir.

Avrupa'da 1950-1960 yılları arasında doğudan batıya yönelen göç hareketliliklerinde siyasi kimlikler ve ekonomik etmenler önemli rol oynamıştır. Özellikle Doğu Almanya'dan batıya geçişler komünizmden kaçışlarla orantılı hale gelmiştir. Göç trendinin güney Avrupa ülkelerinden kuzeye ve özellikle Batı Almanya'ya yönelen hali benzer bir şekilde komünizm tehdidi ve ekonomik zorluklar nedeniyle olmuştur. Bunun yanında Demir Perdenin yıkılmasıyla birlikte Doğu Avrupa ve Balkanlar özelinde Batı Avrupa'ya yönelen göç hareketliliği bu dönemden sonra daha etkili olmuştur. Etnik Almanların göçlerinin aile birleşimleriyle artması Batı Almanya merkezli Batı Avrupa genelinde yükselen refah ve ekonomiyle birlikte işçi taleplerini de artırmıştır. Batı Avrupa'da yükselen refahın ardında yer alan ABD'nin desteklediği Avrupa'nın Yeniden İnşa Programı ve Marshall Planı sayesinde Batı Avrupa'ya yönelik işçi göçü talebi artmıştır (Çağrı, 1996, s.5). 1950'lerin sonuyla birlikte işçi ihtiyacı artan Batı Avrupa'da eski sömürgelerden gelen işçilerin ülkeye göçmen olarak kabulü artmıştır. Bu dönemde, sömürgelerini kaybeden Batı Almanya ise işçi taleplerini Türkiye ve güney Avrupa'ya

yöneltmiştir. Genellikle yerli işçilerin istihdam edilmediği alanlarda yurtdışından gelen misafir işçilerin istihdamı hedeflenmiştir.

Batı Avrupa’da ekonomi odaklı ulusüstü yapılanma gayreti 9 Mayıs 1950 tarihinde Avrupa Devletlerinin kömür ve çelik üretiminde ulusüstü bir yapılanmaya sevk etmiştir. Bu durum ileride ortaya çıkacak olan AB’nin temelleri olarak nitelendirilmektedir. Schuman Deklarasyonunun bir neticesi olarak Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg’un dahil olduğu birlik, belirli bir sektörde ve ekonomi odaklı gerçekleştirilmiş olup, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur (AB Başkanlığı, 2022). Ülkelerin göç politikalarında işçi alımları devam etmekte, İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgeleri olan ülkeler 1950’lerin başından itibaren sömürgelerinden işçileri kabul etmekte ve bu kişilere vatandaşlığı da içeren programlar uygulamaktaydı. Federal Almanya 1960 yılıyla birlikte işçi alımına hız vermiş ve Türkiye, Kuzey Afrika ve Balkanlardan misafir işçileri ülkesine kabul etmeye başlamıştır (Abadan Unat, 2017, s.20).

1957 yılında hayata geçirilen Roma Antlaşmasıyla işgücü, mal ve hizmetlerin üye devletlerarasında serbest dolaşımına dayanan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), ortaya koyduğu başlıklarla ortak pazarın kurulması ve nihai olarak siyasi bütünlüğün hedeflenmesini sağlamaktaydı. Ekonomik refahın üye devletlerarasında eşit dağılımının planlandığı Ortak Pazar hedefinde, üretim faktörlerinin üye devletlerarasında serbestçe hareket etmesini hedef alan süreç 1968 yılında Gümrük Birliğinin tesis edilmesiyle sağlanmıştır (Nugent, 1999, s.150). Avrupa Topluluğunun 1965 yılında Füzyon Antlaşmasıyla kurulması, konsey, komisyon birimlerinin oluşturulmasıyla günümüz AB yapısının temel halini ortaya çıkarmıştır (AB Başkanlığı, 2022). Tüm refaha düzeyinin birlik düzeyinde yaygınlaştırılabilmesi için İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden itibaren belirli bir plan dâhilinde Avrupa’ya üye devletlerin her biri göç politikası ve bu yolla üretim kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. 1945-1960 yılları arasında Batı Avrupa’da istenen ve uygulanan göç etnik kökeni itibarıyla Avrupalı olanların kabulü ve vatandaşlığa alınmasına varan bir politikaydı. Bu durumun ekonomik sürdürme konusunda kısıtlı ve yetersiz kalması neticesinde 1960’larla birlikte üye devletler göç yasalarında köken itibarıyla Avrupalı olmayan milletlere mensup işçileri de kabul etme yoluna gitmiştir (Hatton & Williamson, 2005, s.20). İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında kitlesel göç akınlarıyla karşı karşıya kalan Avrupa, 1950’lerle birlikte

gelişen ekonomik koşullar Avrupa Devletlerinin çeşitli ülkelerle yaptığı işçi göç antlaşmaları temelinde göç planlaması yapılmıştır. Küresel düzeyde 1970'ler başlayan ekonomik kriz ve Petrol Krizi başta olmak üzere Avrupa Devletlerinin işçi göçlerini durdurma yönünde politikalar yürütmesine neden olmuştur. Bütüncül bir Avrupa Göç Politikasından bahsedilemeyen süreçlerde devletlerin kendi iç mevzuatları ve egemenlik hakları eşliğinde göçe ilişkin içtihatlarını sürdürdükleri ifade edilebilir. 1970'lerle birlikte devletlerin korumacı politikalarının yaşanan ekonomik zorluklar ve küresel krizlerle birlikte yeniden artması, Avrupa'ya yönelen göçlerin karakterini de etkilemiştir.

1970'lerle birlikte, ucuz iş gücü sebebiyle sermayenin transferi gerçekleşmeye başlamış ve doğal kaynakların bulundukları yerlere yatırım yapılmasına neden olmuştur. Bu durum, Avrupa'da etkili hale gelmiş ve göçün karakterini değiştirmiştir. 1970'lerden önce emek göçüyle gelenlerin 1970'ler sonrası aile birleşimleriyle Avrupa'daki nüfuslarını artırma süreçleri devam etmiştir. Aile birleşimi yönteminin Avrupa'ya yönelen göç yöntemlerinde temel göç yöntemi haline geldiği 1970 sonrası dönemde emek göçünün engellenmesine yönelik katı politikalar uygulanmıştır. Aile birleşimleriyle artırılan göç süreçlerinde Avrupa devletlerinde misafir işçilik üzerinden kurulan bağlar işçilerin kalıcı hale geldiği ve aileleriyle birlikte yerleşik duruma geçtikleri görülmüştür. Bu durum, Avrupa ülkelerinde göçmen mahalleri ve gettolaşma ekseninde toplumsal hizipleşmeleri de beraberinde getirme korkusu entegrasyon süreçlerinin göçmenlik kavramının içerisine eklenmesine neden olmuştur. Devletlerin göçmen ailelerin toplumla uyumu, dil bariyerinin aşılması için çabalar ve ulusal entegrasyon politikalarına işlerlik kazandırdığı politikalar kümesi aktif hale getirilmeye çalışılmıştır (Abadan Unat, 2017, s.176).

1970-1990 yılları arasında Doğu Avrupa, Balkanlar ve Türkiye'den sığınma taleplerinin artması yönelen göçlerin karakterini değiştirmiş ve Avrupa'nın bu konuda tedbirler almasını da beraberinde getirmiştir (Bade, 2003). Avrupa'da 1980'lerle birlikte artan liberal söylem ve görece iyileşen ekonomik koşullar ekseninde küreselleşme süreci artan ırkçı söylem ve eylemlerinde artmasına neden olmuştur. Yabancılarla yönelik nefret söylemleri eylem safhasına gelen saldırılar ile ırkçı bir saldırı metotlarının yaygınlaşması bu dönemle birlikte göçmenlik kavramının Avrupa'da dışlanan ve istenmeyen bir kavram olması sürecine sahne olmuştur. 1991 yılıyla birlikte SSCB'nin

tarikh sahnesinden çekilmesi ile Doğu Avrupa’da görece işsizlik ve ekonomik bozuklular içerisinde Batı Avrupa’ya eklemleme çabaları göç süreçlerinin de yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Doğu Avrupa’nın Batı Avrupa’da gelişen şirketlere ucuz işgücü ve hammadde imkânı sunması, büyük firmalar nezdinde bu sürecin desteklenmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum, Batı Avrupa’ya göç yerine şirketlerin Doğu Avrupa’da istihdam alanları oluşturmalarını öngörmekteydi. Bu durum, Batı Avrupa özelinde işsizliğin artabileceği endişesini oluşturmuştur. 1970’lerle Avrupa dışından işçi göçlerinin engellendiği ancak aile birleşimleri veya mültecilik durumları nedeniyle göç ve göçmenlik hikâyeleri devam etmekteydi. Bu durum, artan göçmen sayısının Doğu Avrupa’yla birlikte daha da artacağı algısını ortaya çıkarmıştır. Misafir göçmenlerin Avrupa’da yerleşme iradesinin her geçen gün artması, devletlerin geri dönüş politikalarını artırmalarına neden olmuştur. Bu yönelimde işçilerin sanayi sektörü yerine hizmet sektörlerine geçiş yapmak istemeleri ve istihdam alanlarının daralması olmuştur. Bu sürecin yeterli seviyede başarılı olamaması devletleri entegrasyon politikalarıyla göçmenlerin toplumsal yapı içerisinde Avrupalı hale gelmelerini temin etmeye yönelik çabalar izlemiştir (Leonard & Kanunert, 2019, s.70). Avrupa devletlerinin temel amacının entegrasyon süreçlerini işlevsel hale getirmek ve uluslararası belgeler ile kabul şartlarını zorlu hale getirmek suretiyle Avrupa’ya göçü sınırlı hale getirmeyi planlamışlardır (Hatton & Williamson, 2005). 1980’lerle birlikte vize politikasının Batı Avrupa Devletleri için bir uygulama olarak var olması, birlik dışından kabullerde seçici olunmasını teşvik etmiştir. Avrupa Topluluğu (AT)’nin 1980’lerle birlikte güney genişlemesi, birlik duvarlarının genişlemesine göçmen algısının Avrupa topraklarının dışında yaşayan insanlara tamamen yöneltmesini ortaya çıkarmıştır. Vize uygulamalarına yönelik olarak Birliğin ortak hareket ettiği ve 1985 yılında Schengen Antlaşmasıyla ortak sınır kontrollerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. İnşa edilmek istenen Avrupa güvenli bölge alanı, yasadışı göçmenlik ve sığınmacı sayısının artmaması yönünde ortak tedbirlerin alındığı görülmektedir. Doğrudan bütünleşik bir göç politikasından söz edilemese de sınır güvenliği ve vize rejimleri konusunda ortaklık sağlanmıştır. Bu durum nihai ortak göç politikasına geçiş için koordinasyon ve işbirliğinin artırılması amacıyla önemli bir eşik olarak kabul edilmektedir (Kaya, 2017, s.90) .

1989 yılında Berlin duvarının yıkılması sonrası ortadan kalkan demir perde, Batı Avrupa'ya yönelen göçlerin amaç ve kapsamını da değiştirmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte sermaye hareketliliği düşük ücretli emek ve doğal kaynakların olduğu bölgelere yönelse de emeğin göçü Batı Avrupa şehirlerine yönelmekteydi. Bu durum kendi içinde bir tezatlık içerse de emeğin ters yönde hareket etmesinde Eski YFC coğrafyasında yaşanan iç savaş ve Doğu Avrupa'da yükselen tehditlerin halen devam ediyor olmasıydı. Avrupa Birliği projesi çerçevesinde geliştirilen ülkelerdeki farklılıklar, 1960'larda işçi göçü veren Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi ülkeler, 1990'larla birlikte işçi göçlerinin ve sığınma taleplerinin merkezine erişmiştir.

1990'larda yükselen terör suçları ve güvenlik endişeleri Avrupalı devletlerin göç ve iltica konusunda fikir paylaşımı ve ortak hareket etme arzusunu artırmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması olarak bilinen Maastricht Antlaşması'nın 1993 yılında yürürlüğe girmesi, birçok alanda bütünleşik bir AB sisteminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Göç kavramı, iş ve istihdam alanlarının yanında daha çok güvenlik başlığı altında irdelenen bir husus haline gelmiştir. Avrupa vatandaşlığının inşa edilmesine varacak bu süreç içerisinde ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişleri konusunda ortak göç politikasının bu sistem üzerine uyarlandığı bütünleşik bir bakış açısı sergilenmiştir.

Göç kavramı, 1990'larla birlikte siyasi ve güvenlik meselesi haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle küresel düzeyde doğu vatı ayrımının keskinleşmesi, göç hareketliliklerinin çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu değişim, AB özelinde var olan siyasi yapılanma ve ekonomik stratejiler ve güvenlikleşmeyi artıran ortak sınır politikası yeterli değildi (Batur, 2019, s.25). Avrupa'nın yanı başında yaşanan YFC iç savaşı göç tehdidini artırmaktaydı. Yugoslavya'da etnik ve ulusçu tutumlar çerçevesinde bölünme, AB ülkelerinde giderek artan yabancı karşıtlığı ve ırkçı söylemlerle artmıştır. Bir örnek olarak, 1993 yılında Federal Almanya'nın Solingen şehrinde Türk bir aileye yönelik ırkçı saldırı ve sonrasında benzer hadiselerin yaşanması göçmenlerin toplumsal yapı içerisinde uyum süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Federal Almanya özelinde Avrupa'da 1970'lerden bu yana hedeflenen entegrasyon stratejileri 1990'larla birlikte yeterliliğini kaybetmiştir (Abadan Unat, 2010).

Avrupa açısından Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası ilişkiler açısından ülkelerin farklılaşan çıkarlarını ortaya çıkarmış ve göç konusunda da işbirliğine yönelik ortak

paydaların farklılaşmasına neden olmuştur (Hollifield, 1998, ss.634-639). Mülteci hareketliliğin ilticaya yönelik tanımını Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen hallerden çok daha farklı yönleriyle ortaya konulması, Avrupa'nın Tek Avrupa Senediyle birleşme idealiyle birlikte birlik sınırlarının korunması konusunu en önemli başlık haline getirmiştir. Bu sebeple, AB sınırları daha önemli hale gelmiş, dışarıdan gelecek düzensiz göç hareketliliğine karşı korunması gerekli görülmüştür (Brown, 2001, s.120). 1990'larla birlikte birlik içerisinde ekonomik entegrasyon ve tek pazar hedefi nihai noktaya ulaşmıştır. Maastricht Antlaşmasıyla ortaya konulan üç sütunlu AB perspektifinde ilk sütun Avrupa Toplulukları, ikinci sütun "ortak dışişleri ve güvenlik politikası" ve üçüncü sütun ise "Adalet ve İçişleri" konuları olmuştur. Ortak göç politikasında üçüncü sütun içerisinde özel bir tanımlama yapılmıştır (AB Başkanlığı, 2022). 1990'ların sonuna doğru, ekonomik yelpazenin küresel sermaye hareketleriyle daha iyimser hale gelmesi, işçi ve alanında uzmanlaşmış emeğin AB üye devletleri tarafından belirlenen programlarla kabul edilmesi yeniden başlamıştır. Ancak, bu iyimser bakış açısı terör tehdidi ve düzensiz göç akınlarıyla göç ve göçmenlik politikalarında birbirinden ayrılan iki kutba işaret etmiştir. Temel bir hedef olarak düzenli göçün teşviki ve düzensiz göçün engellenmesi prensibi 1998 tarihli AB Strateji Belgesinde yer almıştır (AB Başkanlığı, Türkiye AB İlişkileri Tarihçesi, 2022).

2000'li yılların ilk dönemi göçün güvenlik bağlamında değerlendirildiği, küresel terör tehdidinin artış yaptığı dönemde AB politikalarının sertleştiği görülmektedir. AB üyesi ülkelerde hâlihazırda bulunan göçmenlerin gettolaşması ve olumsuz imajları bu dönemle hem basın hem de toplumsal yapı içerisinde artmıştır. Devletlerin bu dönemdeki güvenlikçi bakış açıları bu süreçte etkili olmuştur (Cohen, 2006). AB'nin göçü engelleme veya kontrol altına alma adına göçü kaynağında durdurma fikri, devletlerarası ilişkilerde Geri Kabul Antlaşmaları dönemini çıkarmıştır. AB'nin uzun yıllardır tasarladığı ancak birlik düzeyinde aktif politikaların uygulanamadığı bu uygulama, AB'nin ekonomi, ticaret, finans ve devletler arası olabilecek diğer antlaşmalar içerisinde geri kabul süreçlerini içine koyduğu düzensiz göçün engellenmesinde bir argüman olarak sisteme dahil edilmiştir. AB göç sorununu kendi dışındaki ülkelere yükleyerek, vize kolaylığı ve ekonomiye dair teşviklerle göç hareketliliğini kontrol etmeye çalışmıştır.

AB'nin derinleşme ve yönetsel sorunlarının belirli mekanizmalar eliyle hızlı ve aktif olarak yürütölmesini hedef alan 2009 tarihli Lizbon Antlaşması, AB'nin bütünsellik eşliğinde ortak göç politikasının da içerildiği politikalar şemasını ortaya çıkarmıştır. AB'nin göç mevzuatını, istihdam, ekonomi ve ticaret etkinliğinden güvenlik, işçileri ve adalet mekanizmalarına kadar uzanan geniş bir yelpazede AB karar alıcıları düzeyinde yorumlayabilmesi için çalışmaların devam ettiği bir süreç olmuştur (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2022).

2008 yılında Küresel Finans Krizinde kamu açığının giderek artması, rekabetin azalması, işsizliğin giderek tırmanması ve düşük büyüme oranları gibi AB'nin ekonomik sürecinin sekteye uğraması, göç süreçlerinde ortak politikaya geçilmesine evirilecek süreci yavaşlatmıştır. Devletlerin kendi menfaatleri çerçevesinde göç süreçlerini zorlaştıracı politikalar izlemesi, bir AB politikası olarak engellemelerin artmasına neden olmuştur. Göç konusunda daraltılan süreçlerin daha da içinden çıkılmaz hale gelmesi 2011 yılıyla birlikte Suriye Krizi ve ardından AB sınırlarına yönelen kitlesel akınla göç hareketleri olmuştur. Kriz sürecinde AB üyelerinin ortak hareket etmekten uzak ve her devletin kendi çıkarları doğrultusunda göç politikasıyla krizi aşmaya çalıştığı parçalı dönem, AB içerisinde yoğun tartışmaların ve ayrılışların yaşandığı bir dönem olarak kayda geçmiştir. Schengen bölgesinin ilk kez tartışmaya açıldığı ve ortak sınır devriyesinin tartışıldığı bu dönemde, AB geri kabul antlaşmaları gibi AB düzeyinde gerçekleştirilen girişimlerle krizi dışlamayı başarmıştır. Düzensiz göç krizi ve Avro bölgesinde yaşanan ekonomik krizin etkisi tarihte ilk defa AB üyesi bir devletin birlikten ayrılmasıyla krizin derinleştiği görölmektedir. Yaşanan zorlayıcı süreçlerin ve kriz ortamının sonucu olarak aşırı sağın AB genelinde yükselmesi, göçmen karşıtı söylemlerin giderek artmasını da beraberinde getirmiştir.

AB'nin son dönem stratejik gündeminde yer alan başlıklar arasında; dış sınırların etkin kontrolüyle AB vatandaşlarına özgürlük ve koruma sağlanması, ekonominin yükseltilmesi konusunda seçici ve sektör bazlı nitelikli göç hareketliliklerine izin verilmesi, Avrupa değerlerinin göçmenler özelinde teşvikinin yanında AB çıkarları içerisinde çevre ülkelerle düzensiz göçlerin engellenmesine yönelik faaliyetlerin artırılması gibi ifadeler bulunmaktadır. (AB, 2019).

3.2.1. Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikası Geliştirme Hedefi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, BM'nin ortaya koymak istediği huzur ve barış süreci içerisinde yerlerinden edilmiş ve sığınmacı durumuna düşmüş milyonlarla ifade edilen Avrupalının geri dönüşleri için çalışmalar yapılmıştır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin göç ve iltica konusunda belirlediği temel çerçeve Avrupa Devletleri tarafından kabul edilmiştir. 1950 tarihinde Schuman Deklarasyonu ile Batı Avrupa'da kömür ve çelik ticaretine yönelik yapıcı adımlar 1951 tarihli Paris Antlaşmasıyla AKÇT'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Avrupa'da belirli bir branş özelinde ekonomik bileşen yönünde bir araya gelen devletlerin, öncelikle yerlerinden edilmiş etnik soydaşı olan kişilerin sorunlarının çözümüne yönelik ortak hareket ettiği ve etnik akrabalarının vatanlarına dönüşlerinin temini için görüşmeler gerçekleştirdikleri ifade edilmelidir (Ergüven & Özturanlı, 2013, s. 1019). Avrupa'nın savaşlarla yıkılan coğrafyasında ekonomik gelişim ve ticaret alanının inşasının hedeflenmesinin hemen akabinde göçlerle bünyesini güçlendirme isteğinin somutlaştığı bir süreç içerisinde ilk akla gelen etnik soydaşların ülkeye kabulü ve uluslaşma ile Avrupalılaşmanın birlikte düşünülmesi olmuştur. Uluslaşmayla Avrupalılaşmanın birlikte düşünülmesinin temel argümanı ortak kültür ve değerler kümesi içerisinde birbiriyle uyumlu ve saygılı bir Avrupa inşasının düşünülmesidir.

1957 tarihinde Roma Antlaşmasıyla AET'nin işgücü ile mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşmasına izin veren yapısı, Antlaşma zemininde doğrudan göç ve iltica alanlarına yönelik ifadelerin yer almamasıyla farklılık arz etmiştir. Bu tarihte sığınma konusunun devletlerin iç meselesi olarak görülmeye devam ettiği ifade edilebilir. Roma Antlaşmasıyla asıl hedeflenenin Batı Avrupa'da ortak bir Pazar oluşturulması sağlanarak malların, insanların ve hizmetlerin bu alan içerisinde ekonomik gelişmişliğe ve kalkınma süreçlerine pozitif etki yapmasının sağlanmasıydı. Avrupa projesinin kurucu antlaşması niteliğinde olan Roma'da ekonomik entegrasyon kadar siyasi yapılanma süreçleri ve gümrük birliğinin tesis edilmesinin önemi vurgulanmıştır. 1960'larla birlikte işçi ihtiyacının artması ülkeleri öncelikle eski sömürge ülkelere, sömürgeleriyle bağlantısı kalmayan Federal Almanya gibi ülkeleri ise Balkanlar ve Türkiye açısından göçmen işçi kabullerinin sağlandığı döneme sevk etmiştir. Bu süreçlerin, Batı Avrupa açısından ülkelerin iç meseleleri olduğu kanısı benzer bir

şekilde devam etmiş, her üye ülke kendi iç düzenlemesine göre hareket etmiştir. Ancak, düzenli göçü tanımlayan bu süreçlerin yanında iltica prosedürleri ve ortak sınırların yasadışı göçmenlere karşı korunabilmesini önceleyen politikalar var olmuştur (Ergüven & Özturanlı, 2013, s. 1029).

1970'lerle birlikte küresel düzeyde yaşanan ekonomik kriz devletlerin göçmen işçiler politikalarını etkilemiş ve durdurmuşlardır. Aile birleşimiyle devam eden süreçlerde sıkı takip ve engelleyici politikaları devreye sokmuşlardır. Göçün 1960'larda istenen ve planlanan hali, ekonomik dengelerin olumsuz yönde seyretmesi sonucu engellenmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Bu noktada, Avrupa sınırları içerisinde refahın korunması için devletlerin işçi göçleri konusunda benzer hareket ettikleri görülmektedir. 1967 yılında Avrupa Topluluklarının resmen kurulması sonrası devletlerin ulusal çıkarlarıyla çatışan hususlarda topluluk dışında karar alma ve uygulama haklarının daha aktif hale gelmesi, 1970'ler birlikte artan ekonomik kriz süreci nedeniyle Topluluğun bütünsel bir şekilde birlik olma ve ortak politika geliştirme hedeflerini ertelemiştir (Koray, 2002, s.230).

1985 tarihinde yürürlüğe giren Schengen Antlaşmasıyla birlik sınırları içerisinde serbest dolaşımın tamamlanması ve dış sınırların daha katı bir şekilde korunması süreci, ortak sınır güvenliği ile hedeflenen düzensiz göç akınlarının engellenmesi, terör tehdidi ve güvenliği zafiyete düşürebilecek diğer hususlar açısından korunaklı hale getirmesi, bütünsel AB sürecinde önemli bir aşamadır. Schengen sürecine ek olarak gelişen Trevi Zirvesinde alınan kararlar açısından sınır kontrolleri, sığınmacılara dair konular ile ortak vize politikasının geliştirilmesi amacıyla ortak çalışma gruplarının kurulması sağlanmıştır (Köktaş, 2016, s. 510). Birliğin Schengen süreciyle amaçladığı dış sınır kontrollerinin artırılmasının yanında iç sınırların kaldırılması ve serbest dolaşımın kesintisiz işlemesidir. Bununla birlikte, göç ve iltica alanlarına ilişkin düzenlemeler ortaya koymak ve ikamet izinleriyle kalışlarda kuralların birlik düzeyinde belirlenmesini sağlamaktadır. Devletler tarafından ikamet izni verilen veya mültecilik tanımlaması yapılan bireylerin birlik dâhilinde olan sınırlarda hareket etmelerinin ve kontrollerinin müşterek bilgi paylaşımı ve evrakların tanınması yöntemiyle denetimini üst düzeye çıkarmaktır. Dış sınırların Avrupa kalesinin korunmasına hizmet etmesinin hedeflendiği süreçte, göç ve güvenliğin birlikte düşünüldüğü görülmektedir. AB üyesi devletlerin Schengen ile kurmak istedikleri korunaklı program içerisinde ulus devletin

menfaatiyle çatışan konular meydana geldiği zamanlarda egemen devletlerin inisiyatif aldıkları ve ulusal çıkarlarını önceleme hakları saklı tutulmuştur. Nitekim Avrupa’da yükselen terör tehdidiyle 1995 ve 2001 terör saldırılarında bu tedbirler alınmıştır (Demir ve Soyipek, 2015). 1990 yılında Schengen Bilgi Sistemi (SIS) hayata geçirilmiş ve AB sınırları içerisinde yaşayan her türlü yabancıya ilişkin bilgi ve belge paylaşımı birlik devletleri arasında mümkün hale gelmiştir (Lahav, 2004, s.43). Tartışmalı bir alanı içeren SIS sistemi AB içerisinde bir otomasyon sistemi olmasının yanında yabancıların bilgi ve belgelerinin bir veri tabanı üzerinden devletlerarasında paylaşıyor olması nedeniyle kişisel verilerin korunması ve gizliliği konuları yönünden tartışılmıştır.

2000 sonrası dönem, AB sınırlarında düzensiz göçün önlenmesi ve terör tehditlerinin azaltılması için göç ve iltica konularında Stratejik Belgeyle bir taslağın hazırlanması gerekli görülmüştür. Güvenlik odağının merkeze yerleştiği düzlemde, AB’nin terörle mücadele adı altında tedbirleri sıkılaştırdığı bir dönem başlamıştır. Ortak bilgi paylaşımı ve göç konularında göçe kaynaklık eden ülkelerle geri kabul antlaşmalarının artırılma hedefi güvenlik politikasıyla göç politikasının birlikte yorumlanmasından kaynaklanmıştır (Kışlık, 2018, s.63). AB özelinde göçün sınırların ötesine taşınması ve dışsal bir faktör olarak değerlendirilmesi temel bir felsefe hali gelmiş ve bu durum AB politikası olarak tezahür etmiştir (Aydın, 2017, s.543). AB politikasının göç süreçlerinde ulus devletlerin yetki devri yapmasına yönelik teşvik ve hedefleri yaşanan savaş ve ekonomik krizler eşliğinde her defasında sekteye uğramış ancak belirli bir politika hedefi dâhilinde inişli çıkışlı olmak kaydıyla devam eden bir amaç olarak bulunmuştur.

Avrupa’da ortak göç politikası hayali yaşanan krizler eşliğinde akla gelmiş ve birlik düzeyinde etki alanını geliştirme amacıyla Avrupalılar olarak ortak hareket etmenin göçe kaynaklık eden ülkeler üzerinde caydırıcı etkisinin olabileceği değerlendirilmiştir. Bu algı, göç krizi dönemlerinde devletlerin ulusal sınırlarını koruma refleksini artırırken, AB düzeyinde politikalar da belirli sınırlar içerisinde etki alanını sürdürmüş ve AB’ye yönelen düzensiz göç hareketliliklerinde engelleyici olması istenmiştir.

3.2.1.1. Avrupa Birliği Zirveleri Çerçevesinde Göç

AB'nin ortak göç ve iltica politikası oluşturma hedefi ve gündemi, kuruluş aşamasıyla başlayan ve güncel uzanan bir süreçtir. Bu sürecin yeknesak ve her dönem olumlayan bir süreç olmadığı aksine dönemsel tartışmalar içerisinde uzaklaşan veya yakınlaşan dönemleri mevcuttur. Avrupa Birliği'nin bütünleşme adımlarında önemli yeri olan zirveler çerçevesinde alınan kararların AB ortak göç politikanın gerçekleştirilmesi için önemi büyüktür. AB'nin göç süreçlerini kategorize ettiği, düzenli ve düzensiz göç durumlarına ilişkin farklı politikalar ve kabuller içerdiği görülmektedir. Entegrasyon ve sosyalizasyon süreçlerinin AB'nin bütünleşme sürecinde bünyesinde her geçen gün sayıları artan yabancıları içirme ve Avrupa vatandaşlığı içerisinde veya farklı kalış durumları içerisinde bünyesinde barındırma süreçlerinde değişkenlikler gözlemlendiği görülmektedir. Bu nedenle bütünleşik bir politikanın güncel yazım içerisinde oluşturulamadığı ancak ortak uzlaş ve değerler etrafında göç yönetiminin birlik politikaları içerisine dâhil edildiği, gerçekleşen zirve ve antlaşmalardan edinilecek çıkarımlarla anlaşılmaktadır (Kışlık, 2018, s.36). AB ortak göç politikasının siyasal bütünleşmesinin bir argümanı olarak ele alındığı ve göçe ilişkin bazı hususlarda devletlerin Birlik düzeyinde hareket edilmesinden memnuniyet duydukları bilinmektedir. Kitlemel akınlı AB sınırlarına yönelen göç krizlerinde üçüncü devletlerle gerçekleştirilen geri kabul antlaşmaları gibi yumuşak güç içeren politikaların AB düzeyinde ele alınması, politikanın etkili olmasına ve AB'nin bütüncül çıkarlarının korunabilmesine olanak sağlamaktadır (Sözcü Gazetesi, 2024).

3.2.1.1.1. 1957 Roma Antlaşması ve 1985 Schengen Antlaşması

Birleşik Avrupa hayalinin ortaya çıktığı 1950 Schuman Deklarasyonu ile Batı Avrupa'da kömür ve çelik gibi ticaret ve ekonomi alanını içeren bir başlık etrafında başlayan Birleşik Avrupa hayali, 1945 sonrası Avrupa'nın yeniden inşası aşamasında göç konusunun Avrupalılaştırma ve uluslaştırma süreçlerine katkı sağlanması istenmiştir. İkinci Dünya Savaşıyla yerlerinden edilen ve çeşitli coğrafyalarda azınlık durumunda kalan Avrupalıların ülkelerine geri dönüşleri ancak ekonomik refahın ve toplumsal güvenliğin sağlanabildiği bir Avrupa temelinde gerçekleştirilebilir. 1951 tarihli

Cenevre Sözleşmesinin göç ve iltica başlığında oluşturduğu çerçevenin güçlendirilmesi ve sahiplenilen değerlerin Avrupa açısından uygulanması için Avrupalı kimliğinin oluşturulması ve yerlerinden edilen Avrupalıların geri dönüşleriyle mümkün hale gelebilecekti.

1957 yılında Roma Antlaşmasıyla ekonomik entegrasyonun hızlandığı ve Avrupa’da refahın artırıldığı söylenebilir. Oluşturulan refah ve ekonomiye dair olumlu gelişmelerin azalan nüfusun üretici konumda artırılması ve işçi göçleriyle belirlenen bir plan dâhilinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple göç başlığı açısından kayda değer ifadeler içermese de Roma Antlaşmasının ekonomik ortaklığa vurgu yapması ve istihdama yönelik ihtiyacı vurgulaması Batı Avrupa’da göçmen işçi taleplerini ortaya çıkarmıştır. Roma Antlaşmasının mal, hizmet, sermaye ve insanların serbest dolaşımına yaptığı vurgu, ekonomik birlik içerisinde devletlerin çeşitli ekonomik faaliyetlere göre branşlaşmasını ve bu sektörler çerçevesinde işçi taleplerini karşılama gereksinimlerini ortaya çıkarmıştır. Siyasi bir mekanizma olarak Avrupa’nın bütünleşik bir yapıya erişmesine müsaade eden Roma Antlaşması, devletlerin ulusüstü bir yapı üzerinden kararlarını almasına ve paydaşlarıyla bunu istişare etmesine zemin hazırlamıştır (Koray, 2002, s.227).

1985 tarihli Schengen Antlaşmasının Avrupa’da ortak sınır yönetimi ve güvenliğinin sağlanmasının yanında düzensiz göç hareketliliğinin sınırların ötesinde durdurulması ve ortak vize politikası uygulanması yöntemleriyle göç alanına ilişkin düzenlemeler getirmiştir. Bunun yanında, Schengen işbirliğiyle, üye devletlerarasında ikamet izinleri başta olmak üzere yabancıların kalış durumlarını gösteren diğer belgeler konusunda bilgi paylaşımı ve geçerliliğin sağlanması Schengen süreciyle mümkün olmuştur (Leonard & Kaunert, 2019, ss.57-58). AB sınırları içerisinde yabancıların kontrollü bir şekilde seyahatine imkân sağlayan düzenlemeler Schengen Antlaşmasının 1990 yılında düzenlenen ek protokolüyle sisteme dâhil edilmiştir. 1985 yılında gerçekleştirilen bu düzenlemelere kadar BM çatısı altında göç ve iltica başlığı altında hayata geçirilen düzenlemeler haricinde somut bir Avrupa politikası ortaya konulamamıştır. Schengen Antlaşmasının AB ortak göç politikasına yaptığı katkı resmi anlamada ve uygulama süreçlerinde göç başlığının ilk kez AB politikası olarak dillendirilmesi olmuştur.

3.2.1.1.2. 1986 Avrupa Tek Senedi ve 1990 Dublin Sözleşmesi

Schengen Antlaşmasının göç süreçlerine ilişkin olumlu yansımaları, Avrupa'da ekonomi ve siyasal koşullar içerisinde bütünleşik bir pazar oluşturulmasını hedefleyen Avrupa Tek Senediyle devam etmiştir. Roma Antlaşmasının kapsamını genişleten ve Avrupa entegrasyonuna hizmet eden Avrupa Tek Senedi neticesinde Avrupa sınırları içerisinde pasaport ve gümrük kontrolleri serbest hale getirilmiştir. Avrupa Tek Senediyle başlayan ekonomik ve siyasal entegrasyon süreci 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Avrupa Tek Senediyle kurulmak istenen bütünleşik Avrupa sürecine göç ve iltica başlığı ortak Adalet ve İç İşleri Politikasının içerisine kurgulanarak ilk defa AB'nin kurumsal mekanizmasında ortak politika olması istenen bir kıstas olarak yer almıştır (Koray, 2002, s.228).

1990 yılında Dublin Sözleşmesine giden aşamada, 1986 tarihli Avrupa Tek Senediyle ortaya konulan ortak göç politikası fikri önemli yer edinmiştir. 1990 yılında "İltica Başvurularının Değerlendirilmesinden Sorumlu Devletleri Belirleyen Sözleşme" AB üyesi devletleri İçişleri veya Göç Bakanlarının katılımıyla imzalanmıştır (Özerim, 2014, s.28-30). Terörizm, narkotik suçlarla mücadele ve düzensiz göç konularında tedbirler almak amacıyla üye devletlerin ilgili Bakanlarının katılımıyla oluşturulan Trevi Grubu tarafından imzalanan Sözleşme, iltica prosedürlerinde AB nezdinde politikaların nasıl yürütüleceği yönünde prensip kararlar içermektedir (Köktaş, 2016, s. 499). Dönemsel koşullar içerisinde Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya yönelen yasadışı göç hareketliliği konusunda mültecilik başvurularının "ilk güvenli ülke" kavramının AB düzeyinde dile getirildiği ve mültecilik başvuru değerlendirme süreçlerine ilişkin AB düzeyinde somut ifadeler içermesi açısından Dublin Sözleşmesi değerli görülmektedir. Dublin Sözleşmesi ortaya koyduğu anlam yükü ve değerleri itibarıyla 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini bir adım öteye götürmektedir. Bu yönüyle, sığınmacıların iltica prosedürlerinde hangi durumlarda ülkenin güvenli ülke sayılacağı yönünde çerçeve çizmektedir (Köktaş, 2016, s.511).

Güvenli ülke sayılacak ülkenin; sığınma başvurusunda buluna kişilere yönelik işkence ve kötü muameleye maruz kalma tehdidinin olmaması, önceden başka bir ülkeye iltica başvurusunun olmaması, geri göndermeme ilkesinin sığınma talep edilen devletçe uygulanmaya devam edilmesi, sığınma talebinde buluna bireyin yaşamsal güvenliğinin

ve özgürlüğünün tesis edileceğinin anlaşılması şeklinde özetlenebilir. Dublin Sözleşmesi, AB açısından iltica mevzuatı geliştirilmesi ve bir sistem olarak Dublin Sistemi adıyla anılması, bütünleşik ve ortak göç politikası tasavvurunda bulunan AB için önemli bir eşik olarak kabul edilmektedir.

Dublin Sözleşmesiyle sığınmacıların istedikleri ülkeden sığınma talep edememe durumu bir prensip karar olarak AB literatürüne girmiştir. AB içerisinde sığınmacıların yasadışı hareketliliğini durduran ve göç hareketliliğinin kontrol altına alınmasına imkân sağlayan bu sözleşme, sığınmacıların temel hak ve özgürlüklerini kısıtladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Duruel, 2017, ss.4-5). Diğer yandan, mülteci külfetinin AB sınırları kıyısında bulunan ülkelerde daha fazla hissedilmesi, Dublin Sözleşmesine yönelik yapılan bir diğer eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak 2013 yılında yapılan düzenlemeyle Dublin 3 Sözleşmesi AB'nin dış sınırlarını daha sert politikalarla korumasına neden olmuştur.

3.2.1.1.3. 1992 Maastricht Antlaşması ve 1997 Amsterdam Antlaşması

Avrupa Birliği (AB) adının konulduğu ve Roma Antlaşması ve Tek Avrupa Senedinden sonra AB'nin ekonomik ve parasal konularda birlik olmasına imkân sağlayan 1992 tarihli Maastricht Antlaşması olmuştur. Antlaşmayla “Avrupa Vatandaşlığı” kavramının literatüre ilk kez kabul edildiği ve ulus devlet vatandaşlığının yanında konumlandırılan bu kavram, AB açısından bütünleşme sürecinde önemli bir adım olmuştur.

1980'lerle birlikte SSCB'nin politikalarındaki değişim, sığınma taleplerinin AB'ye yönelmesine neden olmuş ve SSCB'nin yıkılması ve komünist rejimlerin ortadan kalmasıyla göç talepleri Batı Avrupa yönünde artmıştır. Bu durum, Avrupa açısından engellenmesi veya kontrol edilmesi gereken bir konu olarak Maastricht Antlaşmasına ulaşmıştır. Maastricht Antlaşmasının Avrupa'nın ekonomik ve siyasal entegrasyonuna yaptığı katkının ötesinde göç başlığı altında özellikle sığınma taleplerindeki yoğunluğu azalma adına engelleyici politikalar ile sınır güvenliğini artırıcı önlemlerin alınmasına neden olmuştur (Hollifield, 2004, ss.898-899). Göç başlığının zirve sürecinde üç sütun üzerinde inşa edilen AB sürecinin Adalet ve İçişleri başlığı içerisinde Polis teşkilatıyla ilişkilendirilmesi göç süreçlerinin güvenlik ve asayiş konularıyla eş güdümlü ilerlediğinin bir işareti olmuştur. Maastricht Antlaşmasıyla göç ve güvenlik konularının

birbiriyle ilişkili olduğunun kabulünün yanında devletlerarası ortak çıkar sağladığı ve beraber hareket edilmesinde fayda görülen bir alan olduğu ısrarla vurgulanmıştır (Özerim, 2014, s. 32).

1997 yılında gerçekleşen Amsterdam Antlaşmasında göç konusu özgürlük, adalet ve güvenlik başlıkları kapsamında ele alınmıştır. İltica prosedürlerine atıfta bulunan Antlaşma, ilk kez iltica taleplerinin değerlendirilmesinde Dublin Sözleşmesiyle ortaya konulan statünün devamlılığını sağlamıştır. Antlaşmayla iltica değerlendirme prosedürlerine ilişkin öncelik tanımlaması yapılmıştır (Bayraklı & Keskin, 2017, s.120). Sınır kontrollerinin AB içerisinde özgürlük, adalet ve güvenlik konuları özelinde gerçekleştirileceği ve bu çalışmalar esnasında suçların ve yasadışı geçişlerin önlenmesi ile sığınma konusuyla ilgili titizliğin artırılacağı ifade edilmiştir (Geddes, 2001, s.26). AB açısından göç ve iltica başlığının “özgürlük, güvenlik ve adalet” alanı içerisinde bulunacağı ilan edilmiştir. Amsterdam Antlaşmasına referansta bulunarak “Göç ve Sığınma Yüksek Savunma Grubu” AB düzeyinde göç politikası oluşturma amacıyla bir araya gelmiştir. Tampere Zirvesine imkân sağlayan ve göç politikasına ilişkin önemli adımların atıldığı Amsterdam Antlaşması göç başlığı özelinde hayli önemli bir konuma sahiptir. Antlaşmanın göç ile ilgili hususları AB’nin sorumluluk alanına alma isteğinin yanında göç mevzusunu düzensiz göçün önlenmesi ve denetimlerin artırılması alanına bağlamıştır (Özerim, 2014, s.45). Buna karşın Amsterdam Antlaşmasının AB genelinde yabancılara yönelik nefret söylemlerinin arttığı ve ırkçılığın yükselişe geçtiği bir aşamada, bunu engelleyici tedbirlerin AB yetkili organlarına görev vermesi bakış açısının iyimser olduğunu göstermektedir. Nitekim AB’nin düzensiz göç kabulüne kapalı yapısı ve mevcut şartlar altında AB sınırları içerisinde bulunan yabancıların yaşamlarını kolaylaştırıcı politikalarla farklılaşmıştır. Göç başlığını birliğin birincil politikası haline getirilmesini ve sadece güvenlik ve asayişin ötesinde kalkınma odağına alınması Amsterdam süreciyle görüşülmüştür (Köktaş, 2016, s.507). Göç konusunda AB’nin yetkili organı Komisyona görev vermesi kayda değer bir bakış açısı olmuştur. Göç alanında AB’nin yürütme organına verilen yetki, AB bütünleşmesi sürecinde göç başlığının birlik sınırlarının düzensiz göç akınlarına karşı korunması ve düzenli göçün kontrollü bir şekilde üye devletlerin menfaatlerini önceleyecek şekilde işlenmesini hedeflemekteydi. Tüm bu iyimser gelişmelere rağmen uygulanmak istenen göç politikasının dışsal faktörler nedeniyle sekteye uğradığı ve devletlerin ulusal çıkarlarını

öncelediği haller oluşabilmiştir. Özellikle AB'ye yönelik göç hareketliliklerinde iltica başvurusunun AB sınırında olan ülkelere yükün daha fazla düşmesi uyumsuzlukların ve anlaşmazlıkların yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Görüşmelerin AB'nin olağan dönemlerinde verimli geçtiği ve ortak göç politikasının değerinin artmasına rağmen, Akdeniz'den Avrupa yönelen ve düzensiz göçe kaynaklık eden ülkelerden yönelen göç akınlarının tehdit seviyesinin arttığı dönemlerde göç yükünün paylaşımındaki eşitsizlik olduğu gerekçesiyle devletlerin ulusal çıkarları önceleyen politikalara dönüş yaptıkları görülmektedir.

3.2.1.1.4. 1999 Tampere Zirvesi ve 2000 Nice Antlaşması

1999 tarihli Tampere Zirvesi ile AB göç politikasını dış politika argümanı olarak ele almıştır. AB'nin dış politikasında düzensiz göçün engellenmesi konusunda dış politikayla birlikte yürütülmesi gereken yumuşak güç oluşturulmuştur (Arıkan, 2005, s.19). AB'nin göç başlığını güvenlik ve asayiş perspektifinden dış politika argümanı olarak değişikliğe konu ettiği süreç kısa sürmüştür. Nitekim ABD'de gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırılarıyla küresel düzeyde artan terör tehdidi AB'nin de yeniden güvenlikleşme başlığına dönüş yapmasını ve göç konusunda tehditlerin bertaraf edilmesini öncelediği görülmektedir. Göçün kısıtlayıcı yanının ortaya çıktığı 2001 yılı ve sonrasında etkilemiştir. Ancak, Tampere Zirvesi'nin Dublin Sözleşmesinde olduğu gibi ortak göç politikası konusuna yaptığı katkı halen etkileri bağlamında devam etmektedir. Tampere Zirvesi sonuç bildirgesinde kullanılan ifadelerle, göçün insancıl boyuna ve insan hakları hukuku bağlamındaki önemine yer verilmiş, bunun ötesinde düzenli göç argümanına yönelik kolaylaştırıcı ve birlik düzeyinde ortak politikanın kurulmasında fayda mütalaa edildiğine yönelik belirteçler yer almaktadır (Ölmez Kıyıcı, Kaygısız, 2018, s.475). Düzenli göç faktörüyle göçün insancıl yönlerine yaptığı atfın yanında iltica prosedürlerine yönelik değişiklikler yapmıştır. İltica başvurularında ülke seçimine yönelik kuralların değişimi ile sığınmacılık süreçlerinin değerlendirilmesi ve statü sağlanması süreçlerine ilişkin ülkeler arası külfet paylaşımını artırmıştır. Bu yönüyle Dublin Sözleşmesiyle kurulan statüyü daha öteye taşımış ve güncellemiştir. Tampere Zirvesi'nde düzenli göç kavramına öncelik verilmiştir. Bu kapsamda, ikamet izinlerinde adil muamele ilkesiyle devletlerarası politikada eşgüdüm aranmıştır. Göç

yönetimi konusunda iletişimin açık olduğu ve göç hareketliliklerinin her aşamasında bilgi paylaşımıyla ilgili iyi niyet ortaya koyulmuştur. Ortak vize politikasında varılan mutabakat ile insan ticareti mevzusunun önlenmesi ve bu alana konu organize suçlara yönelik güvenlik birimleri arasında ortaklık resmileşmiştir (Güleç, 2015, s.87). Tampere Zirvesiyle ortaya konulan göç başlığının dış politika argümanı olarak ortaya konulmasına yönelik geçici konumlandırma, güvenlik ve terör sorunları nedeniyle kısa süre içerisinde farklılaşsa da 2005 tarihinde AB içerisinde özgürlük, güvenlik ve Adaleti güçlendirme amacıyla bir araya gelen Hague Programıyla yeniden akla gelmiştir. AB'nin göç ve güvenlik programı dahilinde kurulan FRONTEX sınır güvenliğinin yanı sıra sığınmacılar yönelik programlar uygulamaktadır.

2000 tarihli Nice Antlaşmasının AB'nin ekonomik entegrasyondan siyasal birliğe dönüşünü hızlandıran antlaşmadır (Arıkan, 2005, s.22). Bu duruma ek olarak, birçok konu başlığında olduğu gibi ortak göç ve iltica politikasına yönelikte adımlar atılmıştır. Nice Antlaşmasının Avrupa siyasal kimliğini tanımladığı ve ardından insan hakları yönünden Temel Haklar Şartıyla ortak değer ve yargılara göndermede bulunmuştur. Bu yaklaşım kümesi, insan merkezli ve üçüncü ülke vatandaşları veya AB vatandaşı her bireye sunulacağı taahhüt edilen haklar kümesi olarak AB düzeyinde standartları belirlenmiştir. Serbest dolaşımın ve temel haklara saygı kavramlarının içerildiği anlaşma metni AB yurttaşlığının yanı sıra AB karar alma mekanizmasının işlevsel olmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.

3.2.1.1.5. 2009 Lizbon Antlaşması ve Sonrası Dönem

AB'nin son dönemine iz bırakan ve ekonomik, kültürel, siyasal entegrasyonunu güçlendirmeyi hedefleyen Lizbon Antlaşması kurucu Antlaşmalar üzerinde gerçekleştirdiği değişiklikler ile kurucu antlaşmalar kadar etki alanı geniş bir antlaşmadır. Maastricht Antlaşmasıyla Topluluk formuna, Lizbon Antlaşmasıyla da tüzel kişiliğe erişen AB, kendi içyapısında reform sürecini tamamlamıştır. Lizbon Antlaşmasındaki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olunacağı yönündeki hükmün yanında Avrupa Temel Haklar Şartının hukuki açıdan bağlayıcı olduğu ifade edilerek temel insan hakları açısından yasal mevzuat hüküm altına alınmıştır (Kaya, 2017). Avrupa'da giderek yaşlanan nüfusun ortaya çıkaracağı çalışan açığının

giderilmesi ve sosyal güvenlik kurumlarının dengesinin sağlanabilmesi için nitelikli göç başlığına birlik düzeyinde işlerlik kazandırılması istenmiştir (İnan, 2005, s.72). Lizbon Antlaşmasına kadar AB içerisinde göç politikasının ulus devletler tarafından yürütüldüğü ve karara bağlanmaya devam etmiştir. Antlaşmayla AB Parlamentosuna göç alanına ilişkin düzenleme yapabilme amacıyla yeki verilmesi karara bağlanmıştır (Kaya, 2017). Bütünleşik Avrupa kurulmasına imkân sağlayan Lizbon Antlaşmasıyla Maastricht Antlaşmasıyla ortaya konulan üç saç ayaklı sistem kaldırılmıştır. Lizbon Antlaşmasından sonra 2001 Tampere Zirvesinin tamamlayıcısı hükmünde olan Stockholm Programıyla AB Göç Politikasının külfet paylaşımı, istikrarın korunduğu ve işbirliğinin öncelendiği 2009-2014 yılları arasında Stratejik Plan çerçevesinde hazırlanması düşünülen bir rehberin oluşturulması ve AB üye devletler tarafından uygulanması karara bağlanmıştır (Özerim, 2014, ss.32-33).

Şekil 4. Avrupa Birliği Öncelikleri 2019-2024 (AB Stratejik Planı)

AB'nin son döneme ilişkin yayımladığı 2019-2024 tarihleri arasında geçerli olan AB Stratejik Planı'nda özgürlüklerin ve vatandaşların korunması birincil öncelik olarak yer almıştır. AB vatandaşlığına vurgu yapılan başlık altında AB içerisinde yaşayan göçmenlerinde haklarının korunmasına yönelik ifadeler yer verilmiştir. Dünya genelinde son dönem yaşanan ekonomik sıkıntılar içerisinde AB'nin olası ekonomik durgunluğa karşı birlik düzeyinde politikalar geliştirmesi istenmiş ve güçlü ve canlı

ekonomik gelişim ifadesine yer verilmiştir. Yeşil, adil ve sosyal Avrupa başlığında yer alan ifadelerde ekonomik gelişimin ve kalkınmanın temelinde yeşil ve sürdürülebilir ekonomik alternatiflerin öncelenmesine yer verilmiştir. Bununla birlikte, adil ve sosyal Avrupa vurgusu, kurumlarıyla ve işleyişiyle AB vatandaşlarının refahını önceleyen sistemden bahsetmektedir. Avrupa çıkarlarının korunması fikrinde olası kitlesel göç ile AB sınırlarının düzensiz göçmenler tarafından olası istilası karşısından birlik düzeyinde yapıcı politikaların geliştirilmesine yönelik kapsayıcı ifadelere yer verilmiştir.

2009 tarihinde Lizbon Antlaşmasıyla göç ve iltica konularında AB yetkili mercilerine yetki devri yapan ve bu konuda karar alıcı prosedürlerin işletilmesine imkân sağlayan çerçeve 2010 yılında Arap Baharıyla başlayan ve 2011 yılında Suriye'ye sığınan iç savaş nedeniyle milyonlarca ifade edilen insanın yerinden edilmesi neticesinde Avrupa sınırlarına yönelik kitlesel göç hareketliliği, planlanan süreçleri tehlikeye sokmuştur. Devletlerin bu durum karşısında ulusal çıkarlarını öncelediği, AB düzeyinde karar alınmasından ötede özellikle AB dış sınırlarını oluşturan ülkelerin sert politikalar gerçekleştirmesi bütünleşik ve birlik düzeyinde ortak göç politikası düşüncesini sekteye uğratmıştır. 2019-2024 AB Stratejik Planı çerçevesinde düzensiz göçün önlenmesi ve iltica süreçlerine yönelik külfet paylaşımının taahhüt edilmesi sürecin daha sakin geçirilmesine ve krizin durdurulması adına birlik politikası olmuştur. Geri Kabul Antlaşmaları ve uluslararası ilişkilerde ekonomi ve ticari ilişkilerin öncelenerek göç alanında AB'nin çevre ülkelerle antlaşmalar kurması AB kurumsallığı adına iyimse bir görünüm olmuştur. Ancak, gelişen göç süreçleri ve ekonomik zorluklar, İngiltere'nin AB üyeliğinden 2020 tarihi itibarıyla çıkması ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi bölgesel faktörler göç başlığı açısından da ülkeleri zorlayıcı ve AB politikalarını işlevsiz duruma düşmesine neden olmuştur.

3.2.1.2. Türkiye'nin AB Üyelik Başlıklarında Göç Konusu

Türkiye'nin Batı Avrupa'ya yönelik ilişkinlerin başlama ve ekonomik ortaklığın hedeflendiği süreç, Türkiye-AET Bakanlar Konseyi arasında imzalanan 1963 tarihli Ankara Anlaşmasıyla hukuksal metinle başlamaktadır. Ekonomik refah düzeyinin ve istihdamın artırılması ile Türkiye'de yaşam koşullarının geliştirilmesinin hedeflendiği ifade edilerek bu amaca yönelik kesintisiz ticari ve ekonomik güçlenmenin amaçlandığı

görülmektedir (Ankara Anlaşması, 1963, Madde 2). Ankara Anlaşmasıyla Türkiye'nin hedefi, ekonominin gelişmesi ve ticari faaliyetlerin artırılmasının yanında siyasi hedef olarak Avrupalı devletlerarasına girmektir.

Türkiye'nin göç ve iltica mevzuatı açısından başlangıç öyküleri AB ile benzer şekilde soydaşlık bağı üzerinden göç sisteminin oluşturulmasıyla mümkün olmuştur. Türkiye'nin 1923 sonrası soy bağı üzerinden oluşturmak istediği göç ve İskân mevzuatının uluslaşma sürecine etki etmesine benzer bir şekilde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerlerinden edilen Avrupalıların geri dönüşleri Avrupa entegrasyonunda ilk düşünülen mevzu olmuştur. Diğer yandan, göç ve iltica mevzuatlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM tarafından ortaya konulan sözleşmeler ve içtihatlar özelinde hem Türkiye hem de Avrupa devletler nezdinde karşılık bulmuştur.

Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine coğrafi çekince koyması her dönem eleştirilen bir konu olmuştur. Avrupa coğrafyası dışında ülkesine mültecilik hukukunda bahsedilen nedenlere bağlı gelen kişilere sığınma hakkı tanımaması ve mevzuatı çerçevesinde mültecilik değerlendirmesine almaması 1980'lerle birlikte Ortadoğu merkezli göç hareketlilikleri çerçevesinde sığınma taleplerinin artmasıyla sorun yaşamıştır. Bu dönemde, gerek AB ile yürütülen ılımlı ilişkiler gerekse neoliberalizme dayalı politikalarla batı dünyasının ekonomik ve siyasi düzlemine eklemlenme gayretinde olan Türkiye iltica konusu özelinde mevzuatında çalışma gerçekleştirmiştir.

1994 tarihli Sığınma Yönetmeliği, Avrupa ülkeleri dışından gelen ve sığınma talebinde bulunan kişilere özel bir alan açmış ve sığınma taleplerinin şartlı olarak değerlendirilmesine imkân sağlamıştır. Sığınmaya dair sürecin BMMYK ile koordineli bir şekilde yürütülüyor olması ve sığınma talebi uygun görülen kişilerin talepleri doğrultusunda üçüncü ülkelere yerleştirilme süreçlerinin işletildiği bilinmektedir (İçduygu & Keyman, 2000, s.392). İltica Yönetmeliğinin geri göndermeme ilkesine uygun olmayan politikası nedeniyle sık sık eleştirilmesi ve iltica taleplerini zorlayıcı koşulları nedeniyle sıklıkla eleştiriye maruz kalmıştır (İçduygu & Keyman, 2000, s.394).

Türkiye'nin 1996 yılında AB ile gümrük birliği uygulanmasına resmen başlanması AB ile ilişkilerin giderek artacağı dönemin başlangıcıdır. 1999 yılının son günlerinde Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin adaylık sürecine olumlu yaklaşılmış, diğer aday ülkeler

gibi katılım ortaklığı belgesinin hazırlanması karara bağlanmıştır. (AB Başkanlığı, Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi). 1998 yılından itibaren Türkiye'nin katılım yönünde ilerlemesi üzerine AB Komisyonu yıllık düzenli rapor yayımlamıştır. Türkiye'nin AB'ye katılım perspektifi yönünde gelişmelerin ve tavsiyelerin derlendiği raporlar dizisinde göç başlığı Adalet ve İçişleri başlığının altında yer almıştır. Göç ve sınır kontrolleri ile iltica hakkı konusunda Türkiye'nin mevcut durumunun değerlendirilmesinin devamında ileriye yönelik AB beklenti ve tavsiyeleri sıralanmıştır (1998 AB Raporu). Türkiye'yi Geri Kabul Antlaşmalarına davet, yasadışı göçün engellenmesi yönünde AB birimleriyle koordinasyonun sağlanması, sınır kontrolleri ve güvenliğinin artırılması ile iltica prosedürlerinde 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde yer alan coğrafi çekince durumu eleştirilmiştir (AB Raporu, 1999).

Türkiye'nin 2005 yılında AB adaylığının kabulüne varılmadan önce göç, iltica, entegre sınır yönetimi ve düzensiz göçe kaynaklık eden çeşitli ülkelerle geri kabul antlaşmalarına dair bir dizi düzenleme ve eylem planı gerçekleştirmiştir. 2003 yılında kabul edilen göç strateji belgesinin uygulanması için Ulusal Eylem Planına dair beklenti kısa sürede Türkiye tarafından karşılanmıştır. 2004 yılında Türkiye geri kabul antlaşması için AT ile müzakerelere başlamıştır. Benzer bir şekilde, entegre sınır yönetimi konusunda strateji belgesi 2003 yılında yayımlanmış ve akabinde Ulusal Eylem Planında yer almıştır. Diğer birçok konuda olduğu gibi, göç konusunda da AB ile etkileşimin ve uyumun artması 2005 yılında Türkiye'nin AB adaylık sürecinde tam üyelik perspektifiyle katılım müzakerelerine başlamasıyla yeni bir sayfa açılmıştır.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefiyle katılım müzakerelerine başladığı 2005 yılı itibarıyla AB'nin yıllık olarak Türkiye hakkında yayımladığı raporlar "AB Türkiye İlerleme Raporu" adıyla ifade edilmiştir. 2005 yılı itibarıyla yayımlanan raporlarda, 24'üncü Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslı içerisinde göç, iltica, vize ve sınır yönetimi konularında ifadeler yer almıştır. 2005 tarihinden itibaren Türkiye'de göç ve iltica konusunda sivil yasal düzenleme ve bu konuda ihtisaslaşmış idari yapılanmaya yönelik vurgu dikkat çekmektedir. Türkiye'nin 2005 yılında göç alanına ilişkin Ulusal Eylem Planını ortaya çıkarması ve plan doğrultusunda mevzuatında göç, iltica, İskân uygulamaları, çalışma izinleri ve vize süreçleri gibi alanlarda düzenleme gerçekleştirmesi istenmiştir. Türkiye'de doğrudan göç ve iltica konularını düzenleyen ve bu alanda hüküm ibraz eden bir yapılanmanın bulunmaması, 2013 yılında Yabancılar

ve Uluslararası Koruma Kanunu ve buna mukabil sivil teşkilatlanmayı beraberinde getirmiştir (Ekşi, 2014).

Türkiye açısından göç ve iltica konusunda AB ile bütünleşme nihai olarak 2013 yılında yasal düzenleme ve idari teşkilatlanmaya oluşmuştur. 2006 yılında benzer bir şekilde İskân Kanunu lafzında yapılan düzenleme özü itibarıyla korunsada uygulamaya dönük ifade karmaşıklıkları giderilmiş, Türk soylu başlığı göç ve iltica siteminin başat yasal düzenlemesi olan 6458 sayılı YUKK'dan doğrudan hüküm içermemiştir (Asar, 2015, s.201). Ancak, bu durum, içtihat ve uygulama adımlarında farklılık arz etmiş Göç İdaresi teşkilatının İskâna yönelik koordinasyon ve düzenleyici görevi üzerinden idari teşkilatlanma da kendi alanında özel bir birimin varlığı devam etmiştir.

2013 sonrası dönemde Türkiye-AB ilişkilerinin göç başlığı üzerinden tekrardan yoğunlaştığı olay 2011 yılında Suriye'de başlayan insani kriz ve sonrasında Avrupa sınırlarına yönelen göç hareketliliğiyle gerçekleşmiştir. Türkiye-AB Geri Kabul Antlaşması ve Vize Muafiyeti Diyalogu temelinde nihayetlenen istişareler zinciri katılım müzakerelerinin yeniden canlanmasına olanak sağlamıştır (Kışlık, 2018, s.72). Göç yönetiminde yük paylaşımı, terörle mücadelede işbirliği ve Gümrük Birliğinin yeniden güncellenmesi gibi çalışmalara hakkında önemli kararlar bu süreç içerisinde alınmıştır.

2018 yılında AB Varna Zirvesinde iyi niyet ile Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden geliştirilmesine yönelik adımların atılması ve göç alanına ilişkin samimi ilerlemelerle birlikte vize muafiyeti konusunda Türk tarafının beklentisi yinelenmiştir (AB Başkanlığı, 2022). Türkiye-AB ilişkilerinde olumlu bir gündem maddesi olarak 2021 ve 2022 dönemlerinde göç ve güvenlik başlığı etrafından ele alınan alanlarda yeni Yüksek Düzeyli Diyaloglar kurulmaya çalışmıştır. Ancak AB'nin, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni güncellemeye yönelik talepleri nedeniyle olumsuz sonuçlanmıştır (AB Başkanlığı, 2024). 2024 yılı açısından, Doğu Akdeniz üzerinden Türkiye-AB ilişkilerindeki gerilim faktörü ve Kıbrıs konusunda karşılıklı beklentilerin varlığı göç ve iltica gibi AB ile ilişkilerde güncel koşullar içerisinde sorun olmaktan çıkmış, detay konularda pürüzler bulunan alanların görüşülme süreçlerini durağanlaştırmıştır (AB Başkanlığı, 2024). Göç konusunda Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği Geri Kabul Antlaşması ve bu antlaşma sürecine eklenen Türk vatandaşlarına vize muafiyeti süreci

güncel düzeyde geri kabul yönünden AB çıkarlarına uygun olarak çözümlenmiştir. Avrupa'ya yönelen başta Suriye uyruklular olmak üzere düzensiz göçe ilişkin zorluklar giderilmiştir. Ancak vize muafiyeti sürecinde sonuca varılamaması Türkiye-AB ilişkilerinde göç başlığı üzerinden olumsuzluğu ortaya koymaktadır.

3.3. ULUSLARARASI GÖÇ MEVZUATI AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN TÜRK SOYLULUK POLİTİKASI

1945 tarihinde İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ve Türkiye’nin batı merkezli kurulan yenedünya düzeninde yer alması ile batı toplumuyla uyumlu politikalar geliştirmesi göç ve iltica başlıkları açısından da kapsayıcı olmuştur. Bu durum, 1923 sonrası göç ve İskân konuları açısından dar kapsamlı ve uluslaşmayı önceleyen politikaları geliştiren Türkiye’nin göç ve iltica konularını beraber yorumlaması ve bu alanda değişim ve dönüşüm sergilemesine neden olmuştur. Avrupa’da yaşanan insani kriz ve yerlerinden edilen insanların sorunlarının çözümü maksadıyla geliştirilen BM iltica ve göç sistemi 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Anılan sözleşmeye Türkiye, 1961 yılında iç mevzuatında gerçekleştirdiği düzenleme neticesinde 359 sayılı yasayla taraf olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesiyle ortaya konulan iltica ve göç alanına ilişkin düzenlemeler uluslararası göç hukukunun ayrımcılık yasağı, eşitlik, gizlilik ilkesi, geri göndermeme ilkesi ve iltica talebine yönelik bilgilere erişim etkinliği ilkesi gibi iltica prosedürlerine ilişkin temel değerlerini içeren hukuki sözleşmeye zaman yönden ve coğrafi kısıtlama şartı ortaya koyarak Türkiye taraf olmuştur (Ekşi, 2014). 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar ve Avrupa ülkelerinden sığınma talebi amacıyla gelenlere mültecilik değerlendirmesi yapılabileceği ifade edilmiştir. Zaman yönünden kısıtlama hali 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin tamamlayıcısı hükmünde bulunan 1967 tarihli New York Protokolü çerçevesinde kaldırılmış ancak Türkiye açısından coğrafi kısıtlama durumu devam etmiştir (Öner, 2011, ss.17-18). 1967 tarihli New York Protokolü 1968 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla Türk mevzuatına dahil edilmiştir (Deniz, 2009, s.72).

AB ile geliştirilen ılımlı ilişkiler ve AB üyelik perspektifi doğrultusunda 1994 tarihinde İltica Yönetmeliği kabul edilmiş ancak 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesiyle ortaya konulan coğrafi çekince statüsü devam etmiştir. Avrupa ülkeleri dışından gelip sığınma

talebinde bulunanlara ayrı koşullarda mültecilik değerlendirmesi yapılacağı farklı koşullarda program uygulanmıştır. Uygulanan bu program Türkiye'nin göç mevzuatında şartlı mültecilik değerlendirmesi üzerinden ilerlemiş ve Avrupa ülkeleri haricinde diğer coğrafyalardan gelenlerden sığınma talebinde bulunanlara bu kapsamda değerlendirme yapılmıştır. Bu durum, doğrudan mültecilik değerlendirmesi yapılmadığı ve başvuru sahiplerinin değerlendirme neticesinde mültecilik sınıflamasına dahil edilemediği için eleştiriye maruz kalmıştır.

Türkiye, BM göç ve iltica mevzuatı ile AB ile geliştirilen ilişkiler ile uluslararası antlaşmaların getirdiği yükümlülükleri kendi iç mevzuatına çeşitli idari düzenlemelere göre dahil etmiş ancak doğrudan göç ve iltica hukukunu düzenleyen yasal düzenleme 2013 yılına kadar yasal zeminde mümkün olmamıştır. Genelde, yabancılar mevzuatına yönelik iş ve işlemlerin kolluk birimleri üzerinden yürütülmesi ve idari düzenlemeler üzerinden işleyen bir sistem geliştirilmiştir. Türkiye, AB ilişkilerinde dönüm noktası olan 2000 yılında imzalanan Katılım Ortaklığı Belgesinde göç mevzuatında AB ile uyumlulaştırma sürecini başlatmıştır. Bu tarihe kadar, diğer yasal düzenlemelerde yabancılara yönelik ifadeler ile başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere diğer ilgili birimlerde bulunan idarenin düzenlemeleri çerçevesinde iş ve işlemler yabancılar mevzuatı açısından yürütülmüştür. Özellikle, 2005 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecine ilişkin katılım programının uygulanmaya başlaması, göç ve iltica politikası konusunda AB'nin ortaya koyduğu gereklilik ve tavsiyelerin yerine getirme durumu artmıştır (Ekşi, 2016). Türkiye'nin güncel açıdan ortaya koyduğu 6458 sayılı YUKK, uluslararası göç hukukunun ortaya koyduğu eşitlikçi ve insan merkezli perspektifinin yanında Türkiye'nin AB tam üyelik sürecinde AB Müktesebatıyla uyumlaşma sürecinde edindiği değerler kümesini içermektedir. Göç ve ilticaya yönelik mevzuatın yasal dayanak üzerinden uluslararası normatif değerler ve AB direktifleri temelinde güncel hale gelme süreci, müstakil bir mevzuat olarak göç ve iltica mevzuatının özerk hale gelmesini sağlamıştır.

Türkiye'nin 2013 yılında göç ve iltica sistemine yönelik özel bir alan açması ve 6458 sayılı YUKK ile düzenlediği alanda, Türk soylulara yönelik Kanun lafzında belirleyici ifadelerin yer almadığı ancak 6458 sayılı Kanunda 5543 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde göç mevzuatı özelinde kurulan Göç İdaresi Başkanlığı'na yetki verdiği görülmektedir. Türk soylu olarak tanımladığı ve belirli konularda Türk vatandaşlarına

yakın hak ve imtiyazlar tesis ettiği toplulukların Cumhuriyet tarihiyle eş zamanlı tarihsel kazanımları idarenin gerek iskân gerekse göç mevzuatı çerçevesinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Türk soylulara yönelik yabancılar mevzuatı açısından yürütülen politikanın BM önderliğinde ortaya konulan uluslararası göç mevzuatı ve AB Müktesebatı temelinde hedeflenen göç politikası çerçevesinde resmi yazımın dışında tutulduğu görülmektedir. Buna karşın yabancılar mevzuatı özelinde idarenin içtihatları çerçevesinde 6458 sayılı Kanun yorumlanmış ve idari teşkilatlanmada Türk soylu toplulukların iş ve işlemlerinin takibi için görevli birimler teşkil edilmiştir. İdarenin gerçekleştirdiği tespit neticesinde Türk soylu olduğuna kanaat getirilen toplulukların tarihsel kazanımları korunmak istenmiştir. Bu durum, göç politikası içerisinde devlet aklı kavramıyla özdeşleşen egemenlik kavramını hatırlatmaktadır. İskân mevzuatı özelindeyse 5543 sayılı Kanunun 2006 yılında AB uyum süreçleri çerçevesinde güncellenen hali Türk soylulara yönelik ayrıcalıklı politikasını sürdürmüştür. 6458 sayılı YUKK ile yabancılar mevzuatında ortaya konulan özgün statü, 5543 sayılı İskân Kanunuyla verilen görevler Göç İdaresi Başkanlığı tarafından devam ettirilmiştir (Asar, 2015, s.202).

5543 sayılı İskân Kanunun 6458 sayılı YUKK'un yasalaşmasından sonrada uygulandığı görülmektedir. 5543 sayılı İskân Kanununa bağlı olarak 1992 yılında ortaya konulan 3835 sayılı sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Özel Kanun Eski SSCB coğrafyasında zor şartlarda bulunan Ahıska Türklerinin Türkiye'ye İskânına müsaade etmektedir. 5543 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin (f) bendinde belirtildiği üzere "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek İskânları sağlananlardır" hükmüne istinat edilerek İskân edilenlerdir (İnan, 2016, ss.21-22). Başta Ukrayna topraklarında yaşanan savaş koşulları ve akabinde eski SSCB topraklarında zor durumda olan Ahıska Türklerinin İskânları 2015 yılından bugüne 5543 sayılı İskân Kanunu kapsamında ve 6458 sayılı Kanunun Göç İdaresi Başkanlığı'na verdiği görev çerçevesinde yürütülmektedir. 2015 yılından bu yana Bitlis ili Ahlat ilçesi ile Erzincan ili Üzümlü İlçesine Ahıska Türkleri Cumhurbaşkanlığı Kararıyla belirlenen sayıda aileden oluşacak şekilde İskân edilme süreçleri devam etmektedir (Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2022, Karar Sayısı 5676), (Bakanlar Kurulu Kararı, 2015, Karar Sayısı 2015/7668).

Sürecin idari koordinasyonu Göç İdaresi Başkanlığınca yapıldığı ve diğer kamu birimlerinin kendi konuları açısından hizmetler sunmaktadır.

Osmanlı Devletinden Cumhuriyet'e aktarılan kadim bir gelenek olarak iskân uygulaması güncel düzeyde varlığını devam ettirdiği görülmektedir. İskân uygulama adımlarıyla belirlenen süreç yabancılar mevzuatının yürütülmesinden sorumlu teşkilat tarafından Kanun kapsamında verilen göreve atfen sürdürülmektedir. İskân uygulamasının yanında Türk soylulara yönelik idari makamların değerlendirmeleri neticesinde ülkeye kabul durumları, çalışma izinleri, ikamet izinlerine konu idari birimlerin takip ve koordinasyonu gibi yabancı uyruklulara yönelik olabilecek diğer iş ve işlemler Göç İdaresi Başkanlığı ve İl Valilikleri tarafından takip edilmektedir. Türk soylulara yönelik gerek İskân gerekse yabancılar mevzuatı açısından ortaya konulan içtihat ve idari işlemler Türk soylulara yönelik iş ve işlemlerin 6458 sayılı YUKK'a eklenmesine imkân sağlamıştır. Türk soylulara yönelik kanuna dayalı hak ve imkânların diğer yabancıların uluslararası göç hukuku ve AB norm ve değerleri bağlamında iç hukuka aktararak yasal mevzuat haline gelen düzenlemeleri engellemediği düşünüldüğünde, uluslararası norm ve değerlerin eşitlik üzerinden ortaya koyduğu eleştiri devletin egemenlik alanı ifadesiyle cevaplanmaktadır. AB Müktesebatının göç ve iltica hukuku konusunda ortaya koyduğu ifadelerin 2011 yılı sonrası Suriye'de yaşanan insani kriz ve ardından gerçekleşen göç krizi neticesinde ülkelerin ulusal göç doktrinlerini öncelediği ve tartışmaların üst seviyede yaşandığı dönem açısından sorgulanabilir bir yönü olduğu ayrı bir değerlendirme başlığıdır (Ekşi, 2014, s.156-157). Bu örneklem, AB bütünleşme sürecinde yaşanan birçok krizde devletlerin ulusal çıkarlarını birlik çıkarından önde tutma refleksinin ortaya çıktığı örneklerle açıklanabilir.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası yerlerinden edilen insanların ülkelere dönüşlerinde devletlerin 1945 ve sonrası ürettikleri göç politikasının uluslaşmaya hizmet etmesi amaçlanmıştır. Tarihsel bir örnek olarak Almanların Kıta Avrupası'nın birçok yerine yayılım göstermesi ve 1945 sonrası Federal Batı Almanya'nın devlet politikası olarak Alman kökenli kişilerin dönüşlerini teşvik etmesi ve hızlı bir sürecin sonunda Alman vatandaşlığı vermesine yönelik politika, devletlerin soydaş kavramı üzerinden politika üretebildiğine örnektir. Federal Almanya'nın 1953 tarihli Sürgün Mağdurlarının Almanya'ya Geri Dönüşü Yasası neticesinde 1950-2019 yılları arasında

4.6 milyon civarında Alman kökenli yabancının ülkeye kabul edildiği ve vatandaşlık verildiği tahmin edilmektedir (Petschel, 2021). Diğer bir örnek olarak, Yunanistan'ın benzer şekilde 1923-1930 yılları arasında Türkiye ile gerçekleştirdiği mübadele sürecinde kabul ettiği etnik Yunanların vatandaşlığa varan öyküsü bilinmektedir. Bunun yanında 1945 sonrasında Balkan coğrafyasında yaşayan etnik Yunanların ülkeye kabul süreçlerinde uluslaşma fikri benzer şekilde öncelenmiştir (The Conversation, 2024). Yunanistan'ın göç politikasıyla eşgüdümlü hale getirdiği iskân politikası 1955-1973 yıllarında sürdürülmüş ve bu dönemde yaklaşık 1 milyon Yunan kökenli yabancı uyruğa tabi kişi ülkeye kabul etmiştir. Bu oran tüm Yunanistan nüfusu göz önünde bulundurulduğunda toplam nüfusunun yüzde 15'ine tekabül etmektedir. Diğer örnekler açısından Avrupa devletlerinin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası iskân ve göç meselelerinde uluslaşmaya önem verdikleri ve soydaş ve akraba olarak belirledikleri kişi veya kişilere özel politika gerçekleştirdiği görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019).

Avrupa genelinde örnekleri çoğaltılabilecek soydaş politikaları sadece Türkiye özelinde gerçekleşmemekle birlikte uluslaşma süreçlerinin içerisinde yer alan ve tarihsel olarak ulus devlet örgütlenmesi öyküsüne sahip Avrupa ülkelerinde görülmüştür. Türkiye açısından mevzunun izahını ortaya koymak gerekirse, uluslaşma sürecinde etkili ve gerekli görülen politikanın uygulama alanının genişleyen nüfus ile birlikte süreklilik arz etmesidir. Osmanlı ardılı Türkiye Cumhuriyeti'nin geniş coğrafi sınırlar içerisinde yayılım gösteren Türk ve Müslüman nüfusun uyruğunda bulundukları ülkelerde yaşadıkları sorunlar karşısında Türkiye, ulus devlet yapılanmasını tamamlamasına rağmen kendisine yönelen göç taleplerini dönemsel tartışmalar ve toplumsal tabanın baskıları neticesinde verilen refleksler farklılık arz etse de karşılamaya çalışmıştır. Göç ve İskân politikalarının birbirinden ayı gelişen ancak hitap ettikleri kitle itibarıyla yakın olmaları yol ayrımındaki bu iki kavramı Türk göç tarihinin son bölümünde bütünleşik ve belirli merkezden yürütülebilen bir politika haline getirmiştir. Bu durum, AB ile tam üyelik hedefi dâhilinde kendi göç içtihadını modernize eden ve yasal zemine oturtan Türkiye'nin tarihsel kazanım ve değerler manzumesiyle farklı bir kulvarda tanımladığı Türk soylu göç politikasını güncel göç politikası içerisinde anlamlandırma gayretine dönüşmesine neden olmuştur.

Türkiye için göç kavramının uluslararası ilişkiler boyutu güvenlik ve uluslaşma süreçleriyle birlikte düşünülmüştür. Devletin kuruluşuyla birlikte göç konusu özelinde verdiği imtihan, ülkesine kabul ettiği soydaşların güvenlik ve asayiş konuları özelinde denetimini birincil öncelik haline getirmiştir. Bu sorunun aşılması hadisesi, iskân meselesi ve buna bağlı gelişen sosyalizasyon sorununu beraberinde getirmiştir. Devletin göç ve iskân süreçlerinin birlikte yorumladığı süreç Milletler Cemiyeti'ne üye olduğu 1932 tarihinden sonra göç ve iltica alanına ilişkin cılız ifadeler içerisinde değişikliğe uğramamıştır. Göç ve İskân süreçlerinin doğrudan Türk soyluların ülkeye kabulünü tanımladığı alan devam etmiştir.

Nihai ve kalıcı olması nedeniyle, devletin göç süreçleriyle iskân uygulamalarını birbirinden ayrı olarak yorumlaya başladığı aşama İkinci Dünya Savaşı sonrası BM önderliğinde kurulan dünya düzenine eklenme aşamasında gerçekleşmiştir. 1945 sonrası dönemde devletin göç ve ilticaya yönelik politikası ile İskâna yönelik politikası arasındaki ayrım temelde Türk soylular ile yabancılar arasında gerçekleştirdiği ayrı politikalar arasında gerçekleşmiştir. Türk soylu politikasının iskân politikasının içerisinde güvenlik önceliğinden farklı olarak sosyalizasyon ve toplumsal bütünleşme politikalarını ilgilendiren bir mecrada tanımlanması iskân konusunun farklı yasal ve kurumsal tecrübeler barındırmasını sağlamıştır.

Türkiye için göçün uluslararasılaşması göç ve iskân süreçlerinin farklılaşmasına ancak Türk soyluluk bahsinin iskân süreçlerinin merkezinde olduğu kadar göç süreçlerinin ise içerisinde özel bir konumda devam etmesine neden olmuştur. Avrupa merkezli göç ve iltica alanına ilişkin düzenleme ve değişimler ile BM önderliğinde ortaya konulan yasal metinler ve kurumsal yapılanmalara Türkiye'nin yıllara dayanan aktif katılımı bir takım çekinceler ortaya koysa da süreklilik arz etmiştir. Bu sayede göç ve iskân süreçlerinin birbirinden ayrı yorumlanabildiği ve devletin mevzuat ve kurumsal yapılanma açısından farklı politikalar izleyebildiği alanlar oluşmuştur. İskân politikasının Türk soyluluk politikasıyla birlikte tanımlandığı alanın yanından yabancılar mevzuatı açısından göç ve iltica alanına ilişkin doğrudan yasal düzenlemeler içermeyen ancak birçok uluslararası sözleşme ve antlaşmalar ile oluşturulan külliyyatın idarenin uygulama süreçlerine dâhil edilmesiyle uzun yıllar yabancılar ve iltica mevzuatı özelinde birikim gerçekleşmiştir.

Türk soyluluk kavramının iskân özelindeki biricik yapısı, yabancılar mevzuatı içerisinde iskân edilemeyen veya edilmesi mümkün görmeyen yabancı ancak Türk soylu bireylerin ülke içerisinde kalışlarının sağlanması ve ilerleyen süreçte olabilecek diğer hak ve imkânların tesis edilmesinde özerk bir alanın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Diğer yabancılar kıyasla, çalışma izinleri, vatandaşlık taleplerinin değerlendirme koşulları ve ikamet izinleri gibi Türkiye’de yaşamı kolaylaştırma aşamasında belirleyici alanlarda yaşanan farklılaşma Türk soyluluk kavramının iskân alanından ayrı yabancılar mevzuatında da özel bir başlık olmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası batı ekseninde oluşturulan uluslararası toplumla ilişkilerini derinleştirme gayreti devam etmiştir. Batı Avrupa ile sürdürülen ekonomiden ticarete geniş bir alanda varolan yakınlaşma hal, nihai olarak Türkiye’nin AB’ye tam üye olma perspektifiyle devam etmiştir. Birçok başlık altında toplanan uyumlaşma süreçlerinde göç ve iltica başlığı alanında gerçekleşen reform hamleleri sonuç olarak 2013 yılı itibarıyla Türkiye’de doğrudan göç ve iltica mevzuatını ele alan ve sivil teşkilatlanmanın sağlandığı, uluslararası toplum ve AB organlarıyla iletişimi ve uyumu kuvvetli bir yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Göç ve iltica alanına ilişkin bu söylem ve uygulama adımları, iskân mevzuatı özelinde yabancı ancak Türk soylulara yönelik politikaların yeniden göç, iltica ve iskân şeklinde Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde düzenlenmesini ve idari yönetişimin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Bu durum, yabancılar mevzuatına ilişkin Türk soyluluk bahsi üzerinden idarenin takdiri çerçevesinde yürütülen Türk soylu politikasının, 6458 sayılı YUKK ile birlikte kurulan güncel düzlemde devam etmesini sağlamıştır. Kurumsal yapılanmada Türk soyluların tarihsel süreç içerisinde gerek yasalar gerekse idarenin içtihatlarıyla elde ettikleri kazanımların korunmasını ve geliştirilmesini içeren yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. İskân politikasına ve mevzuatına ilişkin koordinasyon ve takibin görev alanına girdiği Göç İdaresi Başkanlığı özelinde, devletin Türk soylu göçmen politikası güncel uygulama olarak belirli bir merkezden yönetilmektedir.

Türkiye’de resmi yazım ve yasal altyapı açısından Türk soylulara yönelik tarihsel politikanın Cumhuriyet tarihi içerisinde değişken ancak süreklilik arz eden yapısı, 2000’lerle birlikte Türkiye’ye yabancıların göç taleplerinin artması sonucu Türk soyluların göç sistemindeki ağırlığının giderek azalmasına ancak sayılarının artmasına neden olmuştur. Güncel göç sistemi içerisinde Türk soylu yabancıların alınan siyasi

kararlar çerçevesinde topluluklar bazında belirlenmesi ve Türkiye'deki yaşamlarının kolaylaşmasına yönelik siyasi karar ve idari uygulamalar, göç taleplerini artmasına ve göç sistemi içerisinde Türk soyluluğun daha görünür olmasına neden olmaktadır. Bu durum karşısında, AB Müktesebatına uyum ve uluslararası göç hukukunun gereklilikleri çerçevesinde geliştirilen modern göç sistemi içerisinde, özerk bir yapıda belirli toplumsal sınıfa ait kişilere idarenin takdiri çerçevesinde özel bir politika uygulanması uluslararası göç hukuku açısından tartışmalı alanı sürdürmektedir.

Ulus devletin inşa sürecinde soydaş olarak tanımlanan aktörlerin sadece Türkiye özelinde düşünülmediği, Avrupa merkezinde ve çevresinde ulus devletin sağlamlaştırılması aşamasında göçlerle kurulmak istenen yeni nüfus piramidinde ilk düşünülen göçmen profilinin soydaşlar olduğu sonucuna varılmıştır. Yaşanılan dünya savaşları sonrası Avrupa'nın yeniden inşa süreci sadece ekonomi ve kalkınma odaklı olmamış, nüfus politikası ve yerinden edilen Avrupalıların geri dönüşlerinin sağlanması ve yükselen Avrupa değerleri içerisinde refahtan pay almaları arzulanmıştır. Avrupa devletlerin İkinci Dünya Savaşı sonrası göç ve nüfus politikasının merkezini oluşturan soydaşlık politikası kısa bir süre içerisinde etkisini göstermiş ve yerlerinden edilen binlerce Avrupalının göçlerle geri dönüşleri sağlanmış ve nihai olarak nüfus politikası uluslaşmaya katkı sağlamıştır. Avrupa'nın göç başlığı üzerinden ortak bir politika oluşturma arayışı yaşanan göç krizleri ve devletlerin göç konusunu kendi egemenlik alanları içerisinde tutma istekleri ve AB düzeyinde alınabilecek kararlarda oy birliği sağlanmasında yaşanan güçlükler nedeniyle istenilen düzeyde hayata geçirilememiştir. Ancak belirli konular özelinde göç politikası birlik düzeyinde değerlendirilmiş ve bir politika aracı haline gelmiştir. Birleşik Avrupa fikrinin ekonomik entegrasyon temelinden siyasal bütünleşmeye dönüşen değişim aşamasında, göç politikası siyasal bütünleşmenin bir eşiği olarak görülmüştür. Avrupalı devletlerin birleşme sürecinin henüz başlarında soydaşlar üzerinden ortaya koyduğu uluslaşmaya yönelik politika, Avrupa'da yükselen ekonomik gelişim ve kalkınma düzeyiyle birlikte işçi ihtiyacının ortaya çıkmasıyla kısıtlı düzeyde kalmış ve yeterli görülmemiştir. AB üyesi devletlerin soydaşlarına yönelik politikanın süreli olarak devam etmesi ve güncel düzeyde sonuçlanmış olması soydaşlık üzerinden mevcut düzeyde ayrıcalıklı bir politikaya duyulan gereksinimi en aza indirmiştir. Bu durum, AB'nin göç süreçleri üzerinden ortaya koyduğu eşitlik odaklı norm ve değerler üzerinden adaylık sürecinde olan

ülkelere direktiflerde bulunmasını kendileri açısından meşru hale getirmiştir. Türkiye açısından soydaş kavramı üzerinden geliştirilen ve halen etki alanı varolan ve genişleyebilen bir politikadan bahsedilmektedir.

SONUÇ

Türkiye'nin göç politikasında özel bir yere sahip olan Türk soylu göçmenlere yönelik devletin göç politikası çalışmamızın merkezini oluşturmuştur. Soy ve soydaşlık kavramlarının içeriğinin analiziyle başlayan çalışmamız, temel kavramlar ve ifadeler konusunda girizgâh sunmuştur. Anlatı, merkezinde Türk soylu sorunsalının bulunduğu göç politikasının Cumhuriyet tarihi içerisinde değişim evrelerini ele almıştır. Modern devletin vatandaşlık kavramı üzerinden tanımlamaya çalıştığı ulus kavramının dar bir kapsam sunduğu Türk soyluluk bahsinde, milleti oluşturan bireylerin sınırları belirli toprak parçasının ötesinde dil, din ve kültüre dair bileşenlerle oluşturulmuş siyasal bir topluluk olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Millet kavramının sınır tanımaz bir gerçeklik olduğu gerçekliği üzerinden, ulus devletin sınırlı bir toprak parçasıyla milleti tanımlamasındaki kısıtlılık eleştirilmiştir. Ayrıca, soydaşlık kavramının ulus devlete yönelik tarihsellik öyküsüne sahip milletler için geçerli bir sonuç olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır.

Türkiye'nin göç ve iskân mevzuatında ilgili kavramların birbiriyle ortak ve ayrışan yönleri analiz edilmiştir. İskân kavramının tarihsel uygulama aşamalarında devletin sıklıkla müracaat ettiği bir pratik olduğu ve Türk soyluluk kavramı üzerinden gerçekleştirilen programların güncel göç mevzuatına eklemlenmesi ve uygulama alanı bulması tarihselliğin güncele terfi edebilmesi açısından Türk soyluluk bahsinin gerek iskân gerekse yabancılar mevzuatı açısından önemini artırmıştır. Osmanlı döneminden tarihsel bir aktarım olarak göç ve iskân konusunun din eksenli örüntüsünü, ulus temelli nüfus kurgusuna dönüşümü, Osmanlı dağılma dönemi ve erken dönem Cumhuriyet dönemiyle devam etmiştir. Türkiye'nin göç sisteminde tarihsel bir okuma olan Türk soyluluk başlığının, göç mevzuatının uluslararası göç hukukuyla olan bağının artması ve AB tam üyelik süreci içerisinde adalet, güvenlik ve işleri başlığı içerisinde göç, iltica ve sınır yönetimi konusunda geliştirilen düzenlemeler üzerinden güncel göç sistemi içerisinde yer edinebilmesi tartışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel düzeyde geliştirilen uluslararası göç hukukuna Türkiye eklemlenme süreci, uluslararası hukuksal metinlere taraf olmasıyla nihayetlenmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin Avrupa ile geliştirdiği ilişkilerin nihai amacı olan AB tam üyelik perspektifi içerisinde göç başlığı özelinde müktesebatın uyumlu hale getirilmesi için çalışmalar tamamlanmıştır.

Uluslararası düzeyde meydana gelen gelişmeler ışığında Türk soylulara yönelik göç politikasının yaşadığı dönüşüm ve mevcut koşullar içerisinde varlık alanı bulmuş olması çalışmamızın son bölümünde ele alınmıştır.

Türk soyluluğun anlam yüküne yönelik gelişim aşamaları ve siyasal dönemler içerisinde değişen önem katsayısı karşısındaki yeri incelenmiş olup, bir karine olarak Türk soyluluğun sistem içerisinde siyasal bir söylem olarak varlığı analiz edilmiştir. Göç, İskân, çalışma izinleri, vatandaşlığa ilişkin yasal düzenlemeler üzerinden Türk soylu okuması gerçekleştirilerek devletin yasal metinlerinde ve pratiğe yönelik fiillerinde Türk soyluluğun yeri hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Güncel anlamda sivil göç yasasıyla ortaya çıkan mevzuatın, göç sistemi içerisinde parçalı halde bulunan Türk soylu başlığını bütünleştirme işlevi gördüğü ancak yabancılar mevzuatı açısından yasal söylem içerisinde Türk soyluluğun yer almadığı konusunda bilgi verilmiştir. Türkiye'nin göç sisteminin uluslararası göç hukukunu içermesi süreciyle AB Müktesebatı temelinde göçe ilişkin başlıklar açısından gerçekleştirilen reformların, Türk soylu göçmen politikası üzerinden eleştirilmesine neden olmuştur. AB'nin Türkiye'nin Türk soylu politikasına getirmiş olduğu eleştiri, AB üyesi olan birçok ülkenin tarihsel süreçlerinde deneyimlediği ve etki sahasının güncel düzeyde devam edebildiği bir konudur. Tezatlilik içeren bu eleştiri, AB'nin göç konusunda birlik düzeyinde nihai karar alıcı pozisyona erişememesi ve göç konusunda ulus devletlerin yetkilerinin devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda anlamsızdır. Buna karşın, AB adaylık sürecinde bulunan ülkelerden göç politikası konusunda taleplerde bulunması nedeniyle eleştiriye açıktır. Bu tespit ışığında, çalışmamız içerisinde Türkiye'nin AB ile olan tam üyelik perspektifi açısından Türk soylu politikası analiz edilmiştir.

Yüz yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca göç ve iskân konusunun Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte devletin siyasetinde ve toplumsal yapısında meydana gelen dönüşümün içinde yer almıştır. Başlangıç aşamasında göç kavramının merkezinde Türk soylu göçmenler varlık alanı bulmuştur. Türk soylu göçmen kavramının devletin siyasal gelişim aşamalarında sahip olduğu önemin değişkenliği, uluslararası toplum ve AB norm ve değerlerinin göç ve iltica başlıkları açısından mevzuata işlenmesi aşamalarıyla orantılı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Diğer yandan, Türkiye'ye yönelik göç ve iltica taleplerinin giderek artması ve göç veren veya transit ülke konumundan göç alan ve göçle gelenlerin çeşitli nedenlere bağlı olarak hedef ülke konumunda Türkiye'ye

yönelmeleri, Türkiye'nin göç politikasının genişlemesine ve girift bir yapıya dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Göçün Türkiye açısından sorunsal haline gelmesi, uzun yıllar Türk soylu merkezli iskân ve göç kavramlarının sistem özelinde paydasının azalmasına neden olduğu kadar Türk soylularında Türkiye'ye göç taleplerini farklı nedenlere bağlı olarak artırmalarını da beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrası, Osmanlı coğrafyasında kalan Türk soyluların yaşadıkları ülkelerde azınlık durumunda kalmaları ve bu ülkelerde siyasal iktidarların nüfusu homojen hale getirme hedefiyle birlikte Türk ve Müslüman kimliği üzerinden ayrıştırma ile baskı ve şiddet içeren uygulamalar Türk soyluların Anadolu'ya göçlerini zorunlu hale getirmiştir. Bu zorlamaların yanında, göçle gelenlerin çekim etkisi nedeniyle zamanla aile birleşimi, istihdama yönelik nedenler veya sosyo kültürel etmenler nedeniyle Türkiye'ye gönüllü olarak göçler devam etmiştir. Balkanlar özelinde tarihsel olarak Türkiye'ye yönelen soydaş göçünün Balkan coğrafyasının AB tarafından içerilmesi ve bu ülkelerde görece demokratik iyileşme ve AB norm ve değerlerine uyum sağlanması sonrası Türk soylu göç politikasının tersine dönebildiği durumlar mevcuttur. Bu durumun yaşanmasında, Türkiye'deki yaşam koşullarına alışamama, ekonomik gerekçeler ile uyuşunda bulundukları ülkelerin göç ve vatandaşlık konularında görece demokratik politikalar ortaya koyması en büyük etken olmuştur.

Devletin göç yönetimi içerisinde uluslararası ilişkilerdeki dengeleri koruduğu haller ve Türk soylu göçmenleri Cumhuriyetin ilk yıllarında uluslaşmaya yapacakları katkı göz önünde bulundurarak teşvik ettiği görülmektedir. Sonraki süreçlerde, devletin ekonomisinde meydana gelen daralma, Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelen işçi göçleriyle göç veren ülke durumuna gelinmesi ve zorunlu göçlerle Anadolu'ya gelmek durumunda kalanlara iskân kapsamında hak ve imkânların sağlanmasında yaşanan zorluklar Türk soylu göçmenler açısından zorlukları ve hayal kırıklıklarını beraberinde getirmiştir.

Göç kavramının iskân mevzuatıyla başlattığı ortaklığın, göç konusunun uluslararasılaşması hadisesi içerisinde yabancılar mevzuatı adıyla güvenlik politikası içerisinde yer alan bir alana dönüşmesi, iskân siyasetinin toplumsal uyum ve iskân ile gelenlerin üretici hale gelebilmelerine imkân sağlanması amacıyla yerelde kurgulanması süreçlerin farklılaşmasına neden olmuştur. Göç ve iltica mevzuatı içerisinde yabancılar yönelik ortaya konulan mevzuatta Türk soylular içinde özel bir başlığın bulunması,

iskân siyasetinden farklı olarak göç politikasının içerisinde Türk soyluluk kavramının kendine özel bir yer edinmesine neden olmuştur. Türkiye’de çeşitli nedenlere bağlı olarak göçle gelenlerin sayısının her geçen gün artması, göç konusunun bir sorunsal olarak varlık alanını genişletmiştir. Bu geniş alan içerisinde Türk soylulara yönelik başlığın oranının azalmasına rağmen göç taleplerinin artması ve göçün nedenlerinin zorlayıcı koşullardan ekonomi ve sosyal ağ gibi faktörlerin etki alanını artırmasına neden olmuştur. Özellikle küresel düzeyde düzensiz göçe kaynaklık eden ülkelerden Türkiye’ye yönelen göç hareketliliklerinde Türk soylu göçmenlerin de bulunabilmesi göç süreçlerinde Türk soylu politikası üzerinden kapsam sağlanması halinde Türkiye’nin baş etmesi mümkün olmayan göç akınlarıyla karşı karşıya kalabileceği değerlendirilmektedir.

Göç ve iltica alanına yönelik uzun yıllar doğrudan düzenleyici yasal bir çerçevenin bulunmaması, ülke içerisindeki yabancı nüfusunun giderek artmasıyla yönetilmesi zor ve kapsamı geniş bir sorunu ortaya çıkarmıştır. AB ile münasebetlerin geliştirilmesi ve tam üyelik süreciyle ortaya konulan irade, 2000’li yıllarla birlikte göç ve iltica konusunun doğrudan güvenlik birimlerinin ele almadığı ve yasal mevzuat açısından boşluğun doldurulduğu bir sonucu beraberinde getirmiştir. Yabancılar mevzuatının sivil bir yasal düzenleme etrafında toplanması ve bu amaca hizmet eden kurumsal teşkilatlanmanın varlığı aşamasında tarihsel bir deneyim olan Türk soyluluğun yasal zeminde, kanun ifadelerinde yer almaması Türkiye’nin uluslararası göç hukuku ve AB Müktesebatıyla uyumlu kılınmak istenen politikalar zinciri içerisinde karar verilmiştir. Türk soyluların yabancılar mevzuatı içerisinde siyasal iktidarın kararları ve idarenin takdiri üzerinden kanun çerçevesine alınmak istenmesi, sürecin eleştirel boyunu ortaya koymaktadır.

Türk soylu ifadesinin geniş anlamı içerisinde göç politikasına alınmadığı, dönemsel tartışmalar ve siyasal iktidarların politikaları çerçevesinde kimlerin Türk soylu sayılacağı konusunda yapılan değerlendirmeler neticesinde kararın siyasal zeminde alındığı ve Türk soyluluk kapsamının bu sayede belirlendiği dikkat çekmektedir. Türk soylu söyleminin içeriğini iskân başlığı açısından belirgin olması ancak hangi Türk soylu toplulukların iskân mevzuatı kapsamında değerlendirmeye alınacağı yönündeki sorunsal Cumhuriyet tarihi içerisinde siyasal iktidarlara cevaplanmıştır. Benzer bir

şekilde, yabancılar mevzuatı açısından da Türk soyluluk karinesinin kimlere tahsis edileceği hususu benzer bir başlığa sahip olarak sorunsallaşmıştır.

Çalışmamız açısından ele aldığımız Türkiye'nin göç politikasında Türk Soylu başlığının sorunsallığı üzerine nihai değerlendirmeler kısaca şu şekilde sunulabilir. Cumhuriyet tarihinden önce kurgulanan ve milli bir söylem olarak varlık alanı bulan Türk soylu ifadesi, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte erken dönem Cumhuriyet elitlerinin mübadele başlığı özelinde karşılırlarına çıkmıştır. Mübadele dönemiyle benzer zamanlarda cereyan eden Balkanlarda uluslaşma çabalarının bir tezahürü olarak Türk ve Müslüman ahalinin Balkanlar'dan gönderilmesi hadisesi neredeyse tüm Balkan ülkelerinde de yaşanmıştır. İlgili tarihlerde Müslümanlık ifadesinin öncelendiği süreçlerin sonunda toplumsal uyum konusunda gerçekleştiği düşünülen hatalar zinciri 1934 yılında İskân Kanununda Türk soyundan ve Türk kültüründen göçmenlerin iskân edileceği ifadesiyle düzeltilmiştir. Bu düzeltme, ilerleyen aşamalarda akraba olarak tanımlanan Müslüman ancak Türk dilini konuşmayan ahalinin İskânlarını engellemeye yönelik olmuştur. Fakat anılan ahalinin Türkiye'ye göç süreçleri gerçekleşmeye devam etmiştir. Soy bağı esasından ziyade kültürel etmenlerin din ve dil bağının iskân ve göç siyasetinde taşıdığı önem vazgeçilmez olmuştur.

Göç ve iskân mevzuatlarının Cumhuriyet tarihiyle birlikte başlayan ve göç krizinin aşılmasında iskân mevzuatının olmazsa olmaz görülen yapısı 1945 yılında İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle farklılaşmıştır. Bu farklılaşma hali, ulus devlet algısının değişmesiyle ve Türkiye'nin Batı merkezli dünyaya eklemlenme süreçleriyle ilintilidir. BM tarafından uluslararası göçe ilişkin kurucu sözleşme ve antlaşmaların ortaya konulmasıyla birlikte Türkiye açısından iltica başlığı üzerinden yabancılar mevzuatına ilişkin düzenlemeler iç mevzuatta yerini almıştır. İskân işlerinin güvenlik ve asayiş odaklı işleyişinin iskân edilenlerin iskân edildikleri muhitlerde üretici ve kalıcı hale getirilmesine yönelik politikaların öncelenmesiyle yönetsel anlamda değişiklikler meydana gelmiştir. İskân ve yabancılar mevzuatının farklılaştığı bu dönemde Türk soylu başlığı, resmi yazımda iskân süreci içerisinde merkezi rolünü sürdürmüştür. Yabancılar mevzuatı açısından siyasallaşmış ve idarenin düzenlemeleri etrafından varlık alanı bulmuştur.

Türk soylu başlığı siyasal iktidarların dönemsel tartışmalar içerisinde göç mevzuatı içerisinde özerk konumda ve planlı bir gelişim alanı kurgulanamayan bir politika aracı olarak görülmüştür. Ortaya konulan politikaların mevcut krizler eşliğinde sorunların çözümüne hizmet etmesi planlansa da ortaya koyulan siyasal kararların devamlılığı ve etkililiği göç süreçleri boyunca devam etmiştir. Bu durum amacının dışına çıkmış politikalar zincirinin var olmasına neden olmuştur.

1860-2013 yılları arasında Türk göç sisteminde müstakil ve sivil bir planlama güdülmeden varlık alanı geliştirilen göç mevzuatının alanı Türk soylulara yönelik politikalarda diğer kanunlarda istisnai haller başlığı içerisinde siyasal iktidarların tasarrufları içerisinde sürdürülmesine olanak tanınmıştır. Türk soylu kavramının göç mevzuatının merkezinde bulunmuştur. Türkiye'nin uluslararası göç sistemiyle uyumlu hale gelmesi ve AB değerlerini önceleyen politikalar izlemesinin yanında göç ve yabancılar konusunda giderek daha fazla talep görmesi Türk soylu başlığının merkezde bulunan pozisyonun değişmesine ve giderek idarenin tasarrufunda çeperde yer alan pozisyona evrilmesine neden olmuştur.

2013 yılıyla birlikte sivil göç sisteminin uygulanmaya geçmesi neticesinde göç mevzuatında temel işleyiş 6458 sayılı YUKK ve ona bağlı mevzuat temelinde yürütülmektedir. Tarihsel olarak göç süreçlerinin merkezinde yer alan Türk soyluların iskân süreçlerinin merkezinde yabancılar mevzuatının ise idarenin tasarrufunda pratiğe yönelik süreçlerde kendisine yer edinebilmektedir. İskân politikası açısından Bakanlık düzeyinde Osmanlı Devletinden günümüze miras kalan kadim bir geleneğin miras olarak aktarımda yaşanan sorunlar, devletin hafızası açısından sorun içermiştir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın göç alanına ilişkin tüm alanlarda söz hakkına sahip olması ve buna rağmen sınırlı yetki ve kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda yetersizliğin söz konusu olabileceği değerlendirilebilir. İskân sürecinin Bakanlık düzeyinden Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde Daire Başkanlığı şeklinde kısıtlı sayıda personelin yönetimine indirgenmesi aşamasında devletin kadim geleneğinin tarihsel kazanımlar göz önünde bulundurularak aktarımında hata yapılabildiği değerlendirilmiştir. İskân süreçlerinin çok yönlü ve kurumlar arası iletişim ve etkililiğin esas alındığı organizasyonun başat düzeyde kurgulanması gereken makro içeriği yönetim anlamında sorunları beraberinde getirmiştir.

Kimlerin Türk soylu olarak göç politikasının içerisinde yer alabileceği sorunsalı Cumhuriyet tarihi boyunca cevabını bulamamış bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İskân mevzuatı açısından Türk soylu tanımlamasıyla kimlere hak ve imkânların sunulacağı sorusuyla benzer bir şekilde yabancılar mevzuatı açısından da sorunsal olarak varlığını korumuştur. Yasal metinlerin ve uygulama safhalarının siyasallaştığı söylem kümesi içerisinde Türk soylu topluluklar arasında süre gelen ayırım eleştiri olarak varlığını sürdürmektedir. Türk soyluluk iddiasında bulunan topluluklar açısından aidiyet sorunun ortaya çıkmasına neden olan bu durum, toplulukların siyasal iktidarlara taleplerini yansıtabildikleri ölçüde topluluklar açısından farklı uygulamaların geliştirilebildiği görülmektedir.

Türk soylu tanımlamasının alanı geniş olduğu kadar göç taleplerinde yaşanan yoğunluk göz önünde bulundurularak siyasallaştığı ve Türk dünyası açısından genişletilmesinin diaspora faaliyetlerine olumsuz etkilerinin değerlendirildiği düşünülmektedir. Ancak, Türk soylu politikasındaki anlık değişim ve kısmen yaşanan tutarsızlık son dönem iskân süreçleriyle hareketlendirilen Ahıska Türklerine özel kapsam ve yabancılar mevzuatında ikamet izinlerine konu belirlenen topluluklara mensup kişilere sağlanan uzun dönem ikamet izinleri ve istisnai vatandaşlığa yönelik teşvik edici politikaların varlığı, Türk soylu politikasının göç konusunda çekim etkisi oluşturabileceği fikrini ortaya koymaktadır.

Uluslararası göç hukukun ortaya koyduğu insancıl, eşitlikçi ve ayrımcılık yasağını içeren normatif değerleri, AB içtihatlarıyla daha ileri bir düzeye taşınmıştır. Ancak, tarihsel bağlamda AB üyesi ülkelerin soydaş politikası gözettiği dönemler meydana gelmiştir. Avrupa'da ekonomik entegrasyonun belirli refah toplumuyla ilişkili hale getirildiği ve Avrupalı kimliğinin inşasının fikirsel olarak ortaya konulmaya başladığı aşamada, yerlerinden edilen Avrupalıların uluslaşma fikriyle soydaşlık kapsamında ülkelere kabul edilmesi, Avrupa özelinde soydaş politikasını ortaya çıkarmıştır. Uluslaşma sürecinde aktif olarak görülebilen bu politikalar, zaman içerisinde farklı koşullarda devletler için varlık alanlarını sürdürmüşlerdir. Uluslaşma sürecine etki eden bu politikanın Avrupa vatandaşlığına varan aşamada olumlu yansımaları olmuştur. Soydaşlara yönelik özel politikaların varlığı, göç süreçlerinde yer alan normatif değerler açısından göçmenler arasında eşitlikten uzak politikaların yürütüldüğü noktasında eleştirilmektedir. Avrupa ülkeleri açısından 1945 sonrası dönemde hızlı bir şekilde

sürdürülen soydaş politikası sonrasında varlık alanını sürdürmüştür. Avrupa’da yabancılar içerisinde yoğunluğu azalsa da uygulama safhalarında soydaşların kabulü ve hızlı süreçler içerisinde vatandaşlığa kabullerinin sağlanmasına yönelik politikalar bulunmaktadır. Türkiye açısından yasal zeminde göç mevzuatı içerisinde isimlendirilemeyen Türk soylu politikası, resmi söylem ve nihai eylem olarak iskân politikasının merkezinde yer almaktadır. Türkiye’nin soydaşlık özelinde yürüttüğü politikanın çevresel faktörler ve içsel dinamikler eşliğinde varlık alanını güncel süreçlerde sürdürmesi politikanın devamlılık arz etmesine neden olmuştur. Bu durum, uluslararası göç ve AB’nin göçe ilişkin ortaya koymuş olduğu değerlerler eklemlenme aşamasında olan Türkiye için sorun oluşturmıştır.

Türk soylulara yönelik göç politikası, göç mevzuatı içerisinde özgün bir konumu olan, tarihsel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç konusunun dışında birçok alanda Türk soylulara diğer yabancılardan ötede bir takım hak ve kolaylıklar sağlanmasına yönelik dönemsel koşullar içerisinde hayata geçirilen politikalar geliştirilmiştir. Uygulamaya yönelik politikalar yığını genelde belirli bir programdan ötede, yaşanan zorluklar ve siyasal iktidarlara yönelik sivil toplum baskıları neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu durum üretilen politikaların Türk soylu toplulukların sorunlarını çözmekten ziyade dönemsel tartışmaların sonlandırılması amacına yönelik olmuştur. Bu durum ise, sorunların belirli bir program içerisinde çözümü yerine dönemsel çözümlerin ortaya çıkmasına ve sonraki süreçlerde bu çözümlerin daha büyük sorunları ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Diğer yandan, Türk soylu başlığı özelinde geliştirilen politikanın bütünsellikten ziyade parçalı ve belirli topluluklar özelinde geliştirilmesi politikanın işlevselliğini azaltmıştır. Devletin mevcut düzeyde parçalı politika izlemesindeki temel gayenin diasporadaki Türk nüfus varlığını korumak veya önlemeyecek göç taleplerine neden olmak endişesi olarak değerlendirilmektedir. Politika sürecinin geleceğe yönelik tasavvurunda tarihsel ve güncel süreçte olduğu gibi siyasal iktidarların belirleyecekleri politikalar temelinde ilerleyeceği tahmin edilmektedir. Göç mevzuatındaki özel yapısı ve pratiğe yönelik adımlarındaki siyasal uygulamalarıyla idarenin tasarrufunda varlık alanı bulabilen Türk soylu politikası, gerek güncel göç politikası gerekse uluslararası göç politikası anlamında Türk göç politikasının sorunsal barındıran özgün alanı oluşturmıştır. Türk soylu toplulukların

Türk dış politikasında gözetilen bir alan olması bu durumun daha hassas dengeler içerisinde yönetilmesini gerekli kılmıştır.

Türk soylu göç politikasının göç politikası içerisinde gizlenen ve daha az görünür kılınmak istenen yanına karşın sorunların Türk soylu toplulukların sorunlarını kapsayacak ve yasal zeminde düzenleler içerecek şekilde çözüme kavuşturulması için belirli bir programın uygulanmasında fayda görülmektedir. İskân ve göç politikasındaki süreklilik Osmanlı devlet geleneğinden Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan kadim bir miras şeklinde süregelmıştır. Aktarılan geleneğin, Osmanlı Devleti'nin göç ve iskân algısındaki muhacirlik kavramı üzerinden din kardeşliği bağlamında kurguladığı tebaa ayrımının Osmanlı Devleti'nin son döneminde özellikle Balkan Savaşları sonrası sekülerleşme ve ulus devlet inşasına yönelik etnik ayrımın Anadolu'da milli bir devlet kurma sürecine etki bıraktığı görülmektedir. Ancak, ulus devletin inşası aşamasında göçlerin Türkleştirme politikalarını öncelediği kadar ulus devlet yapısı için sorun oluşturmayaacağı düşünülen din ve kültür bağlamında Anadolu ile uyumlu toplulukların içerilmesine olanak sağladığı görülmektedir. Bu ayrım üzerinden, Türk soyluluk politikasının tarihsel söylemi içerisinde akraba olarak isimlendirilen ve kültürel yakınlık içerisinde konumlandırılan topluluklarla birlikte yürütülebildiği ölçüde kapsayıcılığının arttığı ve politikanın etki alanını genişlettiği değerlendirilmektedir.

Türk soylu göç politikasının dış politikadaki hassasiyetler göz önünde bulundurularak gözden geçirilmesi ve siyasal iktidarlar tarafından dönemsel koşullar içerisinde belirlenen topluluklardan ziyade bütüncül bir bakış açısıyla Türk soyluların kapsam sorunun çözümüne yönelik çalışmaların artırılması gerekmektedir. Bu aşamada, Türk soyluluğun içerik ve anlamına yönelik dış politika araçları, akademik camia ve olası paydaş kurumların görüş ve değerlendirmeleriyle politikaya yön verilmesi gerekmektedir.

Mevcut uygulama açısından Türk soylu topluluklar içerisinde farklılaşan politika ve uygulamaların Türk soylu genel başlığı üzerinden kapsayıcılığın sağlanmasıyla çözülecektir. Bu durum, Türk soylu topluluklar içerisinde farklılaşan ve kafa karışıklığına neden olan uygulamalar yığını ortadan kaldıracak ve Türk soyluluk iddiası içerisinde bulunan topluluklar açısından da gönül kırgınlıklarını ortadan kaldıracaktır. Mevcut yabancılar mevzuatı içerisinde Türk soylulara yönelik geliştirilen

politikanın çeşitli coğrafyalarda azınlık durumunda kalan Türk soylu olarak siyasi otorite tarafından belirlenen topluluklara içerikleri farklılaşan politikaların uygulanmaktadır. Bunun yerine, Türk soylu genel başlığının içeriğinin ve kapsamının belirginleşmesi ve son aşamada sunulan hizmetlerin eşitlik temelinde yabancılar mevzuatı ve iskân özelinde sadeleştirilmesi gerekmektedir.

Türk soylu politikasının sadece göçe ilişkin birimlerin müstakil alanının dışında başta dış politika, çalışma, sivil toplumla ilişkiler, nüfus ve sosyo kültürel politikaların içerisinde yer alması nedeniyle, konunun kurumlar arası istişare ve bütüncül çözüm önerileri içerisinde yönetilmesinde fayda bulunmaktadır. Bu aşamada, kurumlar arası iletişim ve koordinasyonun nihai karar merci konumunda bulunan siyasal iktidara yön göstereceği düşünülmektedir.

Türkiye'ye kabul, kalış durumları, çalışma izinleri ve olabilecek diğer hak ve imkânlarla erişim aşamalarında yabancılar mevzuatına yönelik Türk soylu topluluklar için özel bir yasal çalışma gerçekleştirilmesinde fayda görülmektedir. Bu durum, idarenin tasarrufu içerisinde dönemsel siyasallaşmış zeminde ilerleyen ve birbirinden kopuk politikalar silsilesinin, tarihsel kazanımların yasal zeminde korunabildiği ve şeffaflığın temin edilebildiği bir alanı ortaya çıkaracaktır. Bu durum açısından, kapsamı resmi yazım ile belirlenen Türk soylu topluluklara çerçevesi belirli hak ve imkânlar yasal zeminde sunulabilecektir. Sorunlara yönelik geçici çözümlerin ilerleyen aşamalarda sorunları artırabildiği veya göç taleplerini artırabildiği düşünüldüğünde, çerçevesi yasal zemin özelinde belirlenebilen göç politikasının bir argümanı olarak Türk soyluluk, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler açısından yakın coğrafya ve Türk dünyası özelinde ilişkilerine fayda sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Avrupa devletlerinin göç tarihi içerisinde soydaşlık bağı üzerinden gerçekleşen politikaları göz önünde bulundurulduğunda ulus devlet inşası sürecinin yaşandığı Türkiye açısından tarihsel bir uygulama olarak soydaşlık bağı üzerinden kurgulanan göç politikasının varlığı sorun barındırmamaktadır. Sorunsallaştırılan alan, güncel yasal yabancılar mevzuatı içerisinde bu söylemin gayri resmi olarak varlık alanı bulmasıdır. Bu noktada, Türkiye'nin tarihsel gerçekliği ve Türk dünyasının geniş coğrafyalarda varlığı göz önüne alındığında, tarihsel okuma açısından Avrupa ülkelerinden daha farklı koşullara sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle, soydaşlık bağı üzerinden

kurgulanmak istenen göç politikasının resmi söyleme kavuşturulması gerekmektedir. Bu durumun, göç faktörüne yön vermesi, Türkiye'ye kalıcı göçü teşvik amacının ötesinde Türk soylu toplulukların Türkiye ile bağıını kuvvetlendirici ve onlara toprakları üzerinde yaşamlarını kolaylaştırıcı mahiyette olmasına yönelik politikalar izlenmelidir. Bu aşamada, Türk dış politikasının bir argümanı olarak göç politikası konusunda kurumlar arasında istişare ve koordinasyon gerekli görülmektedir.

Türkiye'nin uluslararası göç sistemiyle gerçekleştirdiği uyum ve uluslararası platformlardaki aktif katılımı sayesinde güncel göç sisteminin uluslararası düzeyde örnek olabilecek düzeyde yasal zemin pratiğe yönelik eylemlerinde saygın hale gelmesi manidar görülmektedir. Ancak, güncel göç sistemi içerisinde Türk soyluluğun idarenin tasarrufunda bırakılan ve kısıtlı bir alanda varlık göstermesi sonunun ötelenmesine ve çözümün eksik kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, göç süreçlerine etkisi göz önünde bulundurulmak suretiyle dış politikanın bir bileşeni olarak Türk soyluluk başlığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

İskân politikasının nüfus politikasına yönelik etkisi göz önünde bulundurulduğunda, sadece Türk soylu ve özel kanunlarla belirlenebilmiş kapsamı dar ve kısıtlı iskân politikasının yerine, işlevselliği artırılmış ve yönetsel anlamda göç politikası ve nüfus politikasına katkısı artırılmış kapsamı genişleyen bir iskân siyasetine olan gereksinim giderek artmaktadır. İskân politikasının Osmanlı özelinde muhacirlikle, Türkiye Cumhuriyeti döneminde göçmenlik ifadesiyle somutlaştığı ve son kertede Türk soyluluk ifadesiyle kesin çizgilerinin belirlendiği görülmektedir. İskân siyasetinin nüfus politikası ve üretim araçlarını aktif hale getirilmesine yönelik imkân sağladığı, toplumsal huzur ve refahın sağlanması ile atıl durumda olan kapasitenin aktif hale getirilmesine imkân sağladığı göz önünde bulundurulduğunda, iskân politikasının ülkesel çıkarlar göz önünde bulundurularak nüfus politikasıyla uyumlu hale getirilmesi ve geniş kapsamda yeniden değerlendirilmesinde fayda görülmektedir. Türkiye'nin çevresel faktörler ve içsel dinamikler eşliğinde farklılaşan nüfus yapısı içerisinde kapsayıcı iskân politikası ülkesel dinamikleri devletin ve milletin menfaatine dönüştürebilecek öneme sahiptir. Bu kapsamda, iskân siyasetinin işlevsel kullanımına yönelik yasal çerçevenin yeniden belirlenmesi ve Türk soylular özelinde kısıtlı alanda ortaya konulan politikanın yeniden kurgulanması gerekmektedir. Göç ve yabancılara yönelik sorunsal biriktiren alanın Türkiye açısından öneminin giderek artması ile Türk

soylu ve iskân kavramlarının ortak bir idari teşkilatlanma ve kısıtlı imkânlar üzerinden gerçekleşiyor olması, sorunun çözümü ve üretilecek politikaların kısıtlı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, iskân ve Türk soylu başlıklarının yabancılar mevzuatı içerisinde kapsamlı idari teşkilatlanma içerisinde ele alınması ve kapasitelerin bu çerçeveye göz önünde bulundurularak artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, teşkilatlanma aşamasında, uzmanlaşma ve kapasitenin bu açıdan yeniden kurgulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, Ek 189, s. 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 2, Cilt 10, Dokuzuncu İçtima.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 4, Cilt 33.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima 3, Cilt 25.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima 3, Cilt 23.

TBMM Kavanin Mecmuası, (1934). Devre 4, İçtima 3, Cilt 13, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Kavanin Mecmuası, (1941). Devre 2, İçtima 3, Cilt 4, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi, (2006). Dönem 22, Yasama Yılı 4, Cilt 28, (19 Eylül 2006, Olağanüstü) 125. Birleşim, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi, (1951). Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 101. Birleşim TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi, (2006). Dönem 22, Yıl 1, Toplantı 1, 123. Birleşim TBMM Basımevi, Ankara.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, (1961). Cenevre'de 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu, Sayı 71-1448/1444,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km_00002024ss0053.pdf. (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Yapabilmelerine, Kamu ve Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilirmelerine İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyon Raporu, (1981). Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, Cilt 4, 72. Birleşim.

HUKUKSAL METİNLER

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (2018). Resmi Gazete, 703, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709m3.htm>.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, (2010). Resmi Gazete, 2010/139.

Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma Ankara Anlaşması, (1963). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-.tr.mfa>.

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik. (2016). Resmi Gazete, 29695.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). Resmi Gazete, 29656.

16 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun (1960). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.168.pdf>.

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, (22.02.1964). Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700403.pdf.

885 sayılı İskân Kanunu, Düstur, 3. Tertip, Ankara:1944, Cilt:VII, ss.1441-1443.

2510 sayılı İskân Kanunu (1934).

2510 sayılı İskân Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatas, (1934). <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/b065/tbmm040230650101.pdf>.

2527 Sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine

İlişkin Kanun, (25.09.1981), Erişim Adresi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2527.pdf>.

2849 Sayılı İskân İşlerinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğine Devrine ve Ayrı Bir Bütçe ile İdare Olunmasına Dair Kanun, Kanunlar Dergisi. (1935), Cilt: 16, ss: 20-26, Ankara: TBMM Basımevi.

3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (1992).
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3835.pdf>.

4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (2003). Erişim Adresi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4817&MevzuatTur=5&MevzuatTertip=5>.

5543 Sayılı İskân Kanunu (2006). Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf>. (Mülga 2510 Sayılı İskân Kanunu).

5543 Sayılı İskân Kanunu Uygulama Yönetmeliği,
<https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=11748&MevzuatTertip=5..>

5613 Sayılı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün Birleştirilmesi Hakkında Kanun. (1950).
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205613.pdf.

5682 Sayılı Pasaport Kanunu, (1950). Resmi Gazete, Erişim Adresi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf>.

5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, (1950).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>.

5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (2009). Erişim Adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf>.

5978 Sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (2010). Erişim Adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=21460&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

İKİNCİL KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Abadan Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Yayıncılık.

Aghatabay, C. Z. (2007). *Mübadelenin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*. Bengi Yayınları.

Ağanoğlu, H. Y. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Balkanların Makus Talihi Göç*. İz Yayıncılık.

Ağanoğlu, H. Y. (2023). *Bir Tasfiye Ve Örtülü Sürgün Metodu Olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçler (1923 – 2004)*. Kızılay Kültür Sanat.

Aktar, A. (2000). *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*. İletişim Yayınları.

Akyüz, J. (2008). *Göç Yollarında Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri*. Ofset Matbaacılık.

Altuğ, Y. (1991). *Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler*. Türk Tarih Kurumu.

Apan, A. (2014). *Türkiye'de Mülki İdare: Tarihsel Gelişim ve İşlevsel Dönüşüm*. Tiav.

Apan, A. (2021). *Migration In Questions Law and Policy In Turkey and The EU*. Tiav.

Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Arıkan, H. (2005). Entegrasyon Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi ve Genişlemesi. H. Arıkan & M. Kar (Ed.), *Türkiye-AB İlişkileri: Siyasal, Bölgesel Ve Ekonomik Boyutlar* (ss.13–36). Seçkin Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, 17. Baskı, Alkım Yayınları.
- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Metis Yayınları.
- Asar, A. (2015). *Göç Yönetimi Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Sonrası Türkiye’de Yeni Dönem*. Seçkin Yayıncılık.
- Ateş, T. (1991). *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı*. 3. Baskı. Ümit Yayınları.
- Aybay, R. (1998). *Teba-i Osmani’den T.C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz? 75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*. A.Ünsal (Ed.).Tarih Vakfı Yayınları.
- Aybay, R. (2005). *Vatandaşlık Hukuku*. Bilgi Üniversitesi Yayınevi.
- Aydemir, Ş. (1998). *Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938)*. 3.Cilt. Remzi Kitabevi.
- Babuş, F. (2006). *Göç ve İskân*. Ozan Yayıncılık.
- Balibar, E. (2004) *We the People of Europe: Reflections on Transnational Citizenship*. Fransızca’dan İngilizce’ye çeviren, J. Swenson. Princeton University Pres: Princeton.
- Battır, O. (2020). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç; Kuram, Algı, Siyasa*, (Birinci Basım). Nobel Bilimsel Eserler.
- Braubaker, R. & Frederik C. (2014). *Kimliğin Ötesine Geçmek Kimlik Politikaları Özdeşlik Tanıma ve Farklılık*. Doğubatı Yayınları.
- Bora, T. & Şen B. (2009). *Saklı Bir Ayrışma Eksenini: Rumelililer-Anadolulular Suyun Öte Tarafından Gelen, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*. Cilt.9, İletişim.
- Castles, S. (2007). The Factors That Make And Unmake Migration Policies, In A. Portes, & J. Dewind (Eds.), *Rethinking Migration New Theoretical and Empirical Perspectives* (p. 29-61). Berghahn Books.

- Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. & Davidson, A. (2000). *Citizenship and Migration*. Macmillan Press.
- Castels, S. & Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cohen, R. (2006). *Migration and Its Enemies Global Capital, Migrant Labour and the Nation-State*. Ashgate.
- Çelebi, E. (2019). *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri*. Hiperlink Yayıncılık.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*. Seçkin Yayınları.
- Çiçekli, B. (Ed.). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü Uluslararası Göç Hukuku*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması*. Çantay Yayınları.
- Devlet Karapınar, Y. (2015). *The Politics of Immigration Policy Making in Turkey Between 2002-2015*. ODTÜ.
- Doğan, V. (2007). *Türk Yabancılar Hukuku*. Savaş Yayınevi.
- Doğanay, F. (1997), *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*. Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İletişim.
- Dündar, F. (2008). *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*. İletişim.
- Dündar, F. (2021). *Hicret Din ü Devlet Osmanlı Göç Politikası (1856-1908)*. İletişim.
- Ekşi, N. (2014). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması*. Beta Yayınları.
- Erdem, T. (2009). Feodaliteden Sanayi Toplumuna. T. Erdem (Ed.), *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler İçinde* (ss. 31-68). Likya.

- Erder, S. (2014), Türkiye’de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç ve İskân Politikaları, İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö.F., *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023. Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere MiReKoç Proje Raporları 1/2014 Tübitak 1001_106K291*, ss. 77-136. MiReKoç.
- Erdoğan, M. & Kaya A. (2015). *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.
- Eryücel, E. (2012). Siyaset Biliminin Temel Kavramları. Ü. Özdağ (Der.), *21.Yüzyılda Prens Devlet ve Siyaset Yönetimi* (ss. 57-96). Kripto.
- Faist, T. (2018). *A Primer on Social Integration: Participation and Social Cohesion in the Global Compacts* (No. 161). COMCAD Working Papers.
- Galanti, A. (2000). *Vatandaş Türkçe Konuş*. (Çev.) Ö. Türkoğlu, (Sunuş) Rıfat Bali, Kebikeç Yayınları.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (B. Behar, & G. Özdoğan, Çev.). İnsan Yayınları.
- Geray, C. (2019). *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*. Kalan Yayınları.
- Gökalp, Z. (1999). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*. Kamer Yayınları.
- Gökalp, Z. (2007). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Göksu, T. (2003), *Göç Politikası, 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*. T. Göksu, H.H. Çevik, A. Baharçipek & A. Şen (Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Gunsteren, Herman R. (1998). *A Theory of Citizenship: Organizing Plurality in Contemporary Democracies*. Wesbiew Press.
- Habermas, J. (2012). *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*. (İ. Aka, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*. (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Yarın.
- Hallaçoğlu, Y. (2014). *18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu.

- Hatton, T. J. & Williamson, J. G. (2005). What Fundamentals Drive World Migration? In G. J. Borjas & J. Crisp (Ed.), *Poverty, International Migration and Asylum*. Palgrave Macmillan.
- Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. Özler H. (Çev.). Liberte Yayınları.
- Hoerder, D. (2011). *Deutsche Migrationen Vom Mittelalter Bis Heute*, München Press.
- İçduygu, A. (2010), *Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devlet İnşa Etmek ve Korumak, Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar*. Pusch B. & Wilkoszewski T. (Ed.), Kitap Yayınevi.
- İçduygu, A. & Kirişçi, K. (2009). Introduction: Turkey's International Migration In Transition. In A. İçduygu & K. Kirişçi (Ed.), *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey* (ss. 1-29). Bilgi University Press.
- İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012). *Irregular Migration in Turkey*. International Organization For Migration.
- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1919-1923: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Oluşumlara*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*. Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi. M. Erdoğan, & A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Karpat, K. (1973). *An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estate to Classes, from Millets to Nations*. Princeton University Press.
- Karasu, K. (2015). İdarenin Mülkle Bağıının Kurulması: Mülkileşme. E. Tural & S. Çapar (Ed.). *1864 Vilayet Nizamnamesi içinde* (ss. 345–368). TODAİE.
- Kaya, E. (2007). *Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Türk Mültecileri Vilayet-i Şarkıyye ve Aydın Vilayeti Mültecileri*. Ebabil Yayınları.
- Kaya, G. (2017). *AB’de Yeni Bir Ortak Sığınma Sistemine Doğru: Dublin Sisteminin Reformu Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey: a Study in Capitalist Development*. Verso.
- Kirişçi, K. & Winrow. M. G. (1997). *Kürt Sorunu*. Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Kirişçi, K. (1999). *Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış (10-12 Aralık 1998) Uluslararası Kongresi*. Rona Z. (Ed.). Tarih Vakfı Yayınları.
- Kocacık, F. (1999). *Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları*. Yeni Türkiye Yayınları.
- Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli (Nereden Nereye)*. Tüses Yayınları.
- Kökdemir, N. (1952), *Eski ve Yeni Toprak, İskân Hükümleri ve Uygulama Kılavuzu*. Yeni Matbaa.
- Köktaş, A. (2016). Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı. Akçay B. & Göçmen İ. (Ed.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (ss. 493–523). Seçkin Yayıncılık.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (1996). *Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri, Uygulama Raporları ve Notları*.
- Lahav, G. (2004). *Immigration and Politics in the New Europe Reinventing Borders*. Cambridge University Press.

- Nugent, N. (1999). Decision-Making. In L. Cram, D. Dinan, & N. Nugent (Ed.), *Developments in the European Union* (p. 130–150). Macmillan Press.
- Leonard, S. & Kaunert, C. (2019). *Refugees Security and the European Union*. Routledge.
- Macar, E. (2015). Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 171-190). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Maksudyan, N. (2003). *Türklüğü Ölçmek Bilim Kurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939*. Metis Yayınları.
- Mısır, M. (2018). Egemenlik. G. Atılğan & A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler İçinde* (ss. 55-68). İnkılâp Kitabevi.
- Mountz, A. (2009). *Key Concepts in Political Geography* (Eds. Gallaher C & Alison Mountz A.). Sage Publications.
- Mursül, D. (2018). *Türkiye'ye Yerleşme Amacıyla Gelen Ahıska Türklerine Yönelik Göç Yönetimi Stratejisi*. Nobel Yayıncılık.
- Nureddin, A. (2011). *Balkanlardan Türkiye'ye Göç ve Etkileri*. Nadir Kitap.
- Oran, B. (2001a). *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt 1. İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2001b). *Türk Dış Politikası 1980-2001*, Cilt 2. İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2016). *Türk Teriminin Öyküsü 21. Yüzyılda Milliyetçilik*. E. Aktoprak & C. Kaya (Ed.). İletişim Yayınları.
- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Rapor No:22.
- Öner, A. (2011). *Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İletişim Yayınları.
- Öz, M. (2019). *Türkiye'nin Beka Meselesi*. Türk Yurdu Yayınları.
- Öz, M. (2022). *Salgın, Savaş ve Göç Kışkancında Milli Devlet Ve Milliyetçilik*. Türk Yurdu Yayınları.

- Öz, M. (2023). *Cumhuriyetimizin İkinci Yüzyılına Girerken Sorunlar ve Çözümler*. Atabey İ. (Ed.). Türk Yurdu Yayınları.
- Özbek, Ç. (2018). Yabancıdan Yerliye Turistten Yurttaş: Yeni Göçmenlerin Ulus-Ötesi Yurttaşlığı. N. Şirin Öner & S. İhlamur Öner (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar* (ss. 107-128). Der Yayınları.
- Özdemir, A. M., Saygılı, A., Zabunoğlu, H. G., Demirli, A., & Aykut, E. (2019). *Genel Kamu Hukuku Kuramsal Yaklaşım*. İmge.
- Özgür Baklacioğlu, N. (2010). *Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar*. Derin Yayınları.
- Özgür Baklacioğlu, N. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 191-221). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, K. (1981). *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pekin, M. (2005). *Yeniden Kurulan Yaşamlar 1923 Türk Yunan Zorunlu Mübadelesi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Peninx, R., Spencer, D. & Hear, N.V. (2008). *Migration and Integration in Europe: The State of Research*. ESRC Centre on Migration, Policy and Society University of Oxford.
- Perruchoud R. & Redpath J. (Ed.). (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- Poggi, G. (2019). *Modern Devletin Gelişimi* (Ş. Kut, & B. Toprak, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Renan, E. (2016). *Ulus Nedir?* (Yavaş, G. Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Roy, A. J. (2001). *Sovereignty and Decolonization Realizing Indegenous Self Determination at The United Nations and in Canada*. University of Victoria Retrieved.

- Sarı, M. (2015). *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar İskân Faaliyetleri (1923-1938)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sarı, Y. (1990). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*. Türk Tarih Kurumu.
- Sert, D. (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru, S. İhlamur Öner, & N. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar* (ss. 29-48). İletişim.
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.). İletişim.
- Solak, M. (2013). *Atatürk'ün Bakanı Şükrü Kaya*. Kaynak Yayınları.
- Soysal, İ. (1989). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*. Cilt 1. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Uluslararası Bağlıları (1945-1990)*. Cilt 2. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şaylan, G. (2016). *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. İmge Kitabevi.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Bilgi Yayınları.
- Şirin Öner, A. (2012). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. A. Şirin Öner, & G. İhlamur Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* (ss. 13-28). İletişim.
- Tağmat, Ç. D. (2018). *Lozan Konferansında Yunan Diplomasisi*. Libra Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Göç ve Ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Anadolu'da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tilly, C. (1975). Reflections on History of European State Making, In C. Tilly (Ed.), *The Formation of Nation States in Western Europe* (ss. 3-83). Princeton University Press.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, (2017). *Güvenlik Terimleri Sözlüğü*. İçişleri Bakanlığı.
- Uzman, N. (2018). *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yesevi, Ç. G. (2021). *Türk Dünyası ve Göç: Vatandan Yeni Vatanlara*. Küre Yayınları.
- Yeşiltuna, S. (2006). *1934 İskân Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları*. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Yıldırım, H. (2020). *Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923)*. Türk Tarih Kurumu.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, S. (2012). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*. Kum Saati Yayınları.
- Yüce, M. (2022). *Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri*. SETA.
- Vincent, A. (1987). *Theories of the State*. Basil Blackwell.

MAKALELER

- Acar, E. (2023). 1960-1965 Döneminde Türkiye'den Almanya'ya İşçi Göçleri. *TroyAcademy*, 8(1), ss.38-69.
- Akyiğit, H. (2021). Metodolojik Milliyetçiliğin Eleştirisi. *İnsan & Toplum*, 11(1), ss.31-67.
- Aktel, M. & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), ss.579-604.
- Alım, M., Doğanay, S. & Şimşek, O. (2006), Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11 (15), ss.303-322.
- Altıntaş, S. (2018). İç ve Dış Göç Bağlamında Türkiye'de İskân Politikaları. *ViraVerita E-Dergi*, 8(1), ss.216-222.
- Arı, K. (2003), Cumhuriyet'in Nüfus Politikası, *Toplumsal Tarih*, 119(1), ss.28-32.

- Aslan, İ. Y. (1989). 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenlerinin Hukuki Durumu. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), ss.1-20.
- Aslanel, M. Z. & Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), ss.1-20.
- Aydın, A. (2017). Avrupa Birliğinin Uluslararası Göç Politikaları Bağlamında Almanya Ve Almanya’daki Mülteciler. *Belgi Dergisi*, 14(1), ss. 538–551.
- Bal, H. (2015). Siyaset Teorisinde Vatandaşlık Modelleri: Herman R. Van Gunsteren’in Sınıflandırması. *Turkish Studies, International Periodical For Language*, Volume 10(14), ss.17-36.
- Bayraklı, E. & Keskin, K. (2017). Avrupa’nın Mülteci Krizi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), ss.115–136.
- Bilgiç, B. S. (2015). Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi*, 3(91), ss.1-28.
- Barkan, Ö. (2015). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15(1), ss. 1-15.
- Brubaker, R. (2005). The Diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), p.1-19.
- Brubaker, R. (2010). Migration, Membership, and the Modern Nation-State: Internal and External Dimensions of the Politics of Belonging, *Journal of Interdisciplinary History*, 41(1), 61–78.
- Bostancı, M. (2013). Türk Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı. *Akademik Bakış*, 7(13), ss. 1-30.
- Bozkurt, G. S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), ss.51-95.
- Çağaptay, S. (2002) Kemalist Dönemde Göç ve İskân Politikaları: Türk Kimliği Üzerine Bir Çalışma, *Toplum ve Bilim*, C. 93, ss.218-241.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), ss.67-91.

- Çavuşoğlu, H. (2006), Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitlemel Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi. *Karadeniz Araştırmaları*, 10(2), ss. 107-147.
- Çağrı, E. (1996). Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), ss. 77-107.
- Cin, M. (2005), Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü. *Mevzuat Dergisi*, 8(88), ss.33-56.
- Danış, D. & Parla, A. (2009). Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen Dernek ve Devlet. *Toplum Bilim*, 114(2), ss. 131-158.
- Demir, O. Ö. & Soyipek, Y. (2015). Mülteci Krizi Denkleminde AB ve Türkiye: İlkeler, Çıkarlar ve Kaygılar. *Global Politika ve Strateji Analiz Dergisi*, 6(3), ss.1-40.
- Demirel, M. (2010). Türkiye'de Bosna Göçmenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), ss. 285-306.
- Derin Paşaoğlu, D. (2013). Muhacir Komisyonu Maruzatına Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı, *History Studies*, 5(2), ss.347-386.
- Duman, Ö. (2009), Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 43(1), ss.473-490.
- Duruel, M. (2017). Avrupa Birliği Göç Politikası ve Kitlemel Göç Akınları Karşısındaki Durumu, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), ss. 1-12.
- Duygu, G. (2021). 1989 Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Bu Göçün Trakya Bölgesine Olan Etkileri. *Journal Of International Relations and Political Science Studies*, Sayı: 2, ss. 60-79.
- Düvell, F. (2014). International Relations and Migration Management: The Case of Turkey. *Insight Turkey*, 16(1), 35-44.
- Düvell, F. (2014). Turkey's Transition to an Immigration Country: A Paradigm Shift. *Insight Turkey*, 16(4), 87-103.
- Ekşi, N. (2019). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1), ss. 343-370.

- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), ss. 1007–1061.
- Faist, T. (2000). The Volume And Dynamics Of International Migration And Transnational Social Spaces. *Oxford Scholarship*, ss.1-15.
- Faist, T. (2023). Citizenship in the Context of Immigration, Comparative Perspectives: T. Faist, K. Schmidt-Verkerk, C. Ulbricht. *Selected Topics In Migration Studies*, ss. 77-85.
- Ganiyeva, S. (2018) Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hakkı ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 50(1), ss.257-285.
- Geddes, A. (2001). International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe, *International Migration*, 39(6), ss. 21–42.
- Gelekçi, C. (2014). Türkiye’de Nüfus Yapısı ve Temel Özellikleri (1938-1960 Dönemi), *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2), ss. 127-137.
- Geray, C. (1970), Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(4), ss. 3-86.
- Gözler, K. (2001). Devletin bir Unsuru Olarak Millet Kavramı, *Türkiye Günlüğü*, 64, ss. 108-123.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği’nin Göç Politikası ve Türkiye’ye Yansımaları. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(1), ss.81-100.
- Güler, H. (2020). Göç ve Entegrasyon: Türkiye’de Uyum Ama Nasıl?. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), ss. 245-268.
- Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), ss.53-85.
- Gürer, A. Ş. (2020). The Settlement Policy Of The Ottoman Empire And The Implementation Of The Tanzimat Principles On The Semi-Nomadic People. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), ss. 5-13.
- Hermann, H. (1993). Ursachen und Entwicklung der Ausländerbeschäftigung. *Informationen zur Politischen Bildung*, 237(4), 27-39.

- Hopyar, Z. (2024). Avrupa Birliği Göç Yönetiminde İnsan Hakları İhlali Olarak Frontex Uygulamaları. *Adalet Dergisi*, 72(1), ss.275-296.
- Hollifield, J. F. (1998). Migration, Trade, And The Nation-State: The Myth Of Globalization. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 3(2), 595–636.
- Hülür, H. Gürsoy, A. (2007), İmparatorluktan Cumhuriyet’e Siyasal Bütünlük ve Ulusalcılık Söylemi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22(2), ss. 311-335.
- Hüseyinoğlu, A. (2023). 1923 Lozan Barış Antlaşması ve Azınlık Yaşamlarının 100. Yılında Batı Trakya Türkleri: Dün, Bugün ve Yarın. *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 436(797), 112, ss. 229-236.
- İçduygu, A. & Keyman, E. F. (2000). Globalization, Security and Migration: The Case of Turkey. *Global Governance*, 6(3), 383–398.
- İdrizi, M. (2022). Fetihler Dönemi: Anadolu’dan Rumeli’ye Osmanlı. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 3(18), ss.107-114.
- İnan, C. E. (2014). Türkiye’de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), ss.82-102.
- İnan, C. E. (2016). Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(3), ss. 10-33.
- İnan, A. (2005). Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri. *Bankacılar Dergisi*, 52(1), ss.67–86.
- Jaeger, G. (2001). On The History Of The International Protection Of Refugees, *IRRC September*, 83(843), 1-25.
- Kahveci, G. Y. (2023), Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Nüfus Değişimi. *Türk Yurdu Dergisi*, 43 (75), 432 (793), 112, ss.54-66.
- Kazgan, G. (1974). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 10(5), ss.1-20.
- Kirişçi, K. (1996). Coerced Immigrants: Refugees of Turkish Origins since 1945. *International Migration*, 34(3), 385-412.

- Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices. *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22.
- Koçak, O. & Gündüz, R. D. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), ss. 66-91.
- Koçak, A. & Durgun, A. (2023). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 5(13), ss. 253-273.
- Kolbaşı Muyan, G. (2023). Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Diaspora Politikası: Uzak Mesafe Milliyetçiliği. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 10(5), ss.16-33.
- Oğultürk, M. C. (2023). Türk Dış Politikası ve Balkanlar. *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 436(797), 112, ss. 220-228.
- Okur, M. A. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu İlkesi ve Unsuru Nedir?–Cumhuriyetimizin 100. Yılında Milli Egemenlik Tarihli Türklük ve Müslümanlık İlişisini Hatırlamak, *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 434(795), 112, ss.40-54.
- Ölmez Kıyıcı, G. & Kaygısız, U. (2018). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), ss.467–485.
- Ömer, M. (2019). Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936). *CTAD*, 15(30), ss. 309-332.
- Özbey, K. (2021). Sınır, İdeoloji ve Milliyetçilik: Yöntemsel Milliyetçilik İdeolojisinin İnşasında Sınırlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2), ss.1231- 1250.
- Özerim, G. (2014). Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem Mi?, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), ss.11–48.
- Özsoy, B. (2023). Türkiye'nin Türk Dünyası İle İlişkileri, *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 436(797), 112, ss.95-102.

- Palalı, G. (2023). 19. Yüzyılda Çarlık Rusya'sının İskân Politikası ve Azerbaycan'a Göç Eden Almanlar. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), ss.96-110.
- Reçber, K. Özgenç, Z (2016). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 24(1), ss. 373-387.
- Saatçioğlu, O. C. (2021). Türk Soylu Yabancıların Çalışma Haklarına İlişkin Ayrıcalıklı Sisteme Yeniden Bakış: Amaç ve Konu Yönünden Değişim Sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(4), ss. 1083-1130.
- Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 27(80), ss. 351-388.
- Saygın, E. Z. (2022). Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 9(20), ss. 1-18.
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). İki Tarihsel Eski Kavram, Bir Sosyo-Kültürel Yeni Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), ss.49-84.
- Şakacı, B. K. (2020). Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), ss.36-57.
- Şamlı, E. (2020). Egemenliğin İki Tanımı: Bodin ve Bataille. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(2), ss. 452-470.
- Tağmat, Ç. D. (2023). Türkiye ve Yunanistan'da Lozan Antlaşması Sonrası Siyasi Gelişmeler: 1923. *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 434(795), 112, ss.22-27.
- Tetik, M. O. (2023). Türk Milli Kimliğinde Değişimin Uluslararası Politikası (2002-2023). *Türk Yurdu Dergisi*, 43(75), 436(797), 112, ss.67-73.
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(1), ss.249-261.
- Yaldız, F. (2018). Türk Kamu Yönetiminde Soydaş Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(4), ss.1-20.
- Yıldırım, S. (2023). Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Göçler. (1923-1992), *Türk Yurdu Dergisi*, 43 (75), 432 (793), 112, Ankara, ss. 67-75.

- Yılmaz, N. Ö. (2007). 5543 sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 68(5), ss.241-264.
- Yılmaz, A. & Mustafa R. (2014). 1992 Sonrası Türkiye'ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma. Bursa Örneği. *Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları*, 4(6), ss.1-19.
- Yılmaz, İ. (2006). Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen Politikası. *CTTAD*, 5(12), ss.127-142.
- Yoska, E. (2023). Türk Dünyasından Türkiye'ye Yapılan Göçler: 1931-1982 Dönemi İncelemesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), ss.251-269.
- Yücelten, Ş. (1968). Yugoslavya'dan Sessiz Türk Göçü. *Türk Dünyası Dergisi*, 11(2), ss.12-16.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Arslan, M. İ. (2012). *The Paradoxes of European Union Immigration Policy and Its Repercussions on Turkish-EU Relations*. (Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara), <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/21858>.
- Anadolu Ajansı (2022). *Elazığ'da Misafir Edilen 218 Ahıska Türkü Aile Kalıcı İskanları İçin Ahlat'a Uğurlandı*, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/elazigda-misafir-edilen-218-ahiska-turku-aile-kalici-iskânlari-icin-ahlata-ugurlandi-/3142666>.
- Antalya İl Göç İdaresi Müdürlüğü, (2018). *Ahıska Türkleri ve Uygur Türklerine Uzun Dönem İkamet İzni Duyurusu*, <https://antalya.goc.gov.tr/ahiska-turkleri-ve-uygur-turklerine-uzun-donem-ikamet-izni-verilmesi-hakkinda-duyuru>.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerleme Raporu, (1998). https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerleme Raporu, (1999). https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf.

- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönlnde İlerleme Raporu, (2000).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönlnde İlerleme Raporu, (2001).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönlnde İlerleme Raporu, (2002).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönlnde İlerleme Raporu, (2003).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye'nin Katılım Yönlnde İlerleme Raporu, (2004).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2005).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2006).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2007).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2008).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2009).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf.

- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2010).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2011).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2012).
https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2013).
https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf.
- Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu, (2014).
https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf,
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (1950).
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>.
- Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporları, https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html.
- Avrupa Sosyal Şartı (1950). 26488, Strazburg: Avrupa Anlaşmaları Serisi, (35),
<https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>.
- Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği, (2015). *Vatandaşlıktan Iskat Batı Trakya Türklerinin Sorunları*, <https://www.btdd.org.tr/sorunlarimiz/vatandasliktan-iskat.html>,
- Berlinghoff, M. (2018). *Geschichte der Migration In Deutschland*, Bundeszentrale für Politische Bildung, Dossier Migration, <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/dossier-migration/252241/geschichte-der-migration-in-deutschland/>
- Bıçaklı, H. A. (1988). *Türkiye Bulgaristan İlişkileri (1919-1988)*. (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi) YÖK Tez Merkezi,

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=h7_D_m6YUjpFXP0h2rXmhQ&no=h7_D_m6YUjpFXP0h2rXmhQ.

Birleşmiş Milletler Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, (1969). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2016). *Mülteci ve Göçmen?*. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf.

Bilgin, L. (2006). *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*. (Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi), YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=KkhOZDPBpbY3OOEnsB7rTQ&no=Vck6KU0LxiqGAY7CEqlDAw>, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2024). *Kurumsal İnternet Adresi*, <https://www.unhcr.org/>.

Cenevre Sözleşmesi, (1951). *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme*. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Multecileri-n-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf>.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2024). *Kalkınma Planları*, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma_planlari/.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, (2006). *5543 Sayılı İskân Kanunu ve İlgili Mevzuat Raporu*, <https://yapiisleri.csb.gov.tr/İskân-daire-baskanligi-mevzuati-i-91329>.

Doğanay, F. (1996). *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi DPT.YBM 1997*, <ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96>.

Dünya Ahıska Türkleri Birliği, (2018). *İstanbul'da İkamet Eden Ahıska Türkü Halkımıza Duyuru*, <https://www.datub.eu/duyurular/istanbul-da-ikamet-eden-ahıska-turku-halkimiza-duyuru>.

Erdem, U. (2014). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*. (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi,

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=pitsNQzHo4xAxsBVIWDNvg&no=yXF-TFTmWmiAu9qlpRmkXA>.

Erdem, U. (2017). Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-İ Umûmiyesi (1913-1922). ZfWT, 9(1), 57-80. <https://diieweltdertuerken.org/admin/files/issues/923-3784-1-PB.pdf>.

Erdoğan, N. Y. (2017). *Yeni Sorunlar Karşısında Ulus Devletin Geleceği: Küreselleşme, Çok kültürlülük ve Ulus-Devlet*. (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Erzincan Valiliği. (2016). *Ahıska Türkleri Erzincan'a Geldi*, <https://erzincan.gov.tr/4-grup-ahıska-turkleri-erzincana-geldi>.

European Comission, (2009). *Migration Integration*, https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/migration-and-migration-policy-greece-critical-review-and-policy-recommendations_en.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). *Yabancılar Genel Müdürlüğü Kurumsal İnternet Adresi*, <https://www.goc.gov.tr/yabancilar-genel-mudurlugu>.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). *Türk ve Akraba Toplulukları Daire Başkanlığı Kurumsal İnternet Adresi*, <https://www.goc.gov.tr/turk-ve-akraba-topluluklari-daire-baskani>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). *Vatansızlar*, <https://www.goc.gov.tr/vatansizlar>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). *1948 Tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Insan-Haklari-Evrensel-Bildirgesi.pdf>.

Göç İdaresi Başkanlığı (2024). *1967 Tarihli New York Protokolü*. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/sozlesmeler/multecilerin-hukuk-statusune-iliskin-1967-protokolu.pdf>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). *Kitlesel Akinlar*, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023)*, [goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf).

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2017). *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2017-2021 Stratejik Plan*, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/Stratejik-Yonetim/Stratejik-Planlar/yeni/Stratejik-Plan-2017_2021.pdf.
- Gök, S. (2005). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950)*. (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=BPql1F8-NDA4jWxgn9LKpw&no=Y7H5FRijU4J9LQilzb1eA>.
- Gülaç Hukuk Bilgi Bülteni (2024). *Türkiye ve Balkanlar'da İstisnai Olarak Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Haber Bülteni*, <https://gulachukuk.com.tr/tr/gulac-bulten/yabancilar-ve-vatandaslik-hukuku/turkiye-ve-balkanlarda-istisnai-olarak-vatandasligin-kazanilmasina-iliskin-bilgi-bulteni>.
- Hürriyet Gazetesi (2022). *Yunanistan'ın NATO Askeri Kanadına Dönüşü, Vetonun Kalkacağını Başkan Carter'a İki Hafta Önceden Taahhüt Etmiş, Sedat Ergin Köşe Yazısı*, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/yunanistanin-nato-askeri-kanadina-donusu-evren-vetonun-kalkacagini-baskan-cartera-iki-hafta-onceden-taahhut-etmis-42074676>.
- İpek, N. (1991). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)* (Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=0To33o_P1GL0ziiagqrW2w&no=0To33o_P1GL0ziiagqrW2w.
- İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2018). *Kırım Tatar Türkleri İçin Uzun Dönem İkamet İzni Duyurusu*. <https://istanbul.goc.gov.tr/kirim-tatar-turkleri-icin-uzun-donem-ikamet-izni-duyurusu>.
- Karagül, D. (2021). *Türk Soyulu Yabancıların Hukuki Rejimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002805.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- Karşahin, M. (2012). *Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu* (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi,

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=uwZ-ZCjkFJCqpQAHSByvsg&no=Nu4pwGlZopktQw3iDWU6mQ>.

Kışlık, M. (2018). *Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve Vize Muaftiyeti Süreci* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Kulaoğlu, H. (2019). *Bulgaristan Türklerinin Zorunlu Göçünün 30. Yılı, Anadolu Ajansı*,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-turklerinin-zorunlu-gocunun-30-yili/1485177>.

Leydet, D. (2014). *Citizenship*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/citizenship/>.

Martin, V. (2012). *Aşâir ve Muhâcirîn Müdîriyyet-İ Umûmiyyesi Teşkilât Tarihi (1914-1922)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=otmcXrzSH_mtzYN0eUwilg&no=rLbP2ahBqL-qjMLsui8j5g, (Erişim Tarihi: 19.08.2024).

Mumyalmaz, H. (2008). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vatandaşlık*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi),
YÖK Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=QbYekiiS4jpi2kuCazpIPA&no=YHyTAMhxKCWFwnRfuJudBA>.

NATO. (2024). *Backgrounds*, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html.

NTV (2021). *Hatay'da Yaşayan Özbek Türkleri Afganistan'da Huzur İstiyor*,
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/hatayda-yasayan-ozbek-turkleri-afganistanda-huzur-istiyor,MBu80rtNl0qsrqJgaOZ74A/eYkv6adP1UWphsOr90-llQ>.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2018). *Türk Soylu Yabancılar Mahsus Kimlik Kartı Verilmesi İşlemleri*, <https://www.nvi.gov.tr/istanbul/turk-soylu-yabancilara-yabancilara-mahsus-kimlik-belgesi-verilmesi-islemleri>.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2018). *Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığına Alınması İşlemleri*, <https://www.nvi.gov.tr/istanbul/ahiska-turklerinin-istisnai-olarak-turk-vatandasligina-alinmasi>, (Erişim Tarihi: 01.09.2018).

- Oda TV. (2014). *Suriye'deki Türkmenlerin Türkiye'ye İsyanı*, <https://www.odatv4.com/analiz/suriyedeki-turkmenlerin-turkiyeye-isyani-0407141200-61263>.
- Özdemir, M. (2007). *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi). [file:///D:/Downloads/206107%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/206107%20(1).pdf).
- Özdemir, K. (2021). *Atatürk Döneminde Uygulanan Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi). <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002991.pdf>.
- Öztürk, E. (2014). *Türk Asıllı Afgan Mültecilerin 12 Eylül Dönemi'nde İskân ve İstihdamı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=fKUPF-Tx9GXVuAAyXvCCew&no=NjFxDkHdRac4asRhqmU4Rw>,
- Petschel, A. (2021). *Historische Entwicklung der Bevölkerung mit Migrationshintergrund*, Bundeszentrale für Politische Bildung, Datenreport, <https://www.bpb.de/kurz-knapp/zahlen-und-fakten/datenreport-2021/bevoelkerung-und-demografie/329506/historische-entwicklung-der-bevoelkerung-mit-migrationshintergrund/>.
- Sabah Gazetesi, (2022). *Son dakika! İsmail Çataklı açıkladı: Türk vatandaşı yapılan 200 bin 950 Suriyelinin 47 bini Türkmen*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/05/07/son-dakika-ismail-catakli-acikladi-turk-vatandasi-yapilan-200-bin-950-suriyelinin-47-bini-turkmen>.
- Sabah Gazetesi, (2012). *Yıllarca Halktan Gizlenen Katliam*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/09/08/yillarca-halktan-gizlenen-katliam>, (
- Sözcü Gazetesi, (2024). *Avrupa'ya Vizesiz Seyahati Unuttuk*, <https://www.sozcu.com.tr/avrupa-ya-vizesiz-seyahati-unuttuk-p108708>.
- Şen, B. (2007). *Nationalism and Migration: The Post-1950 Balkan Immigrants from Yugoslavia*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi), <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/326901>,

- Taşbaş, E. (2011). *Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu* (Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=029wxCRD9rxXPwWibGTbGQ&no=pTZ6FL-uIJoamTQIN19dFA#:~:text=Ya%C5%9Fanan%20g%C3%B6%C3%A7lerle%20Osmanl%C4%B1%20topraklar%C4%B1na%20s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nan,%2Di%20%C4%B0slamiye%20Komisyonu'dur.>
- The Conversation (2017). *Postwar Forced Resettlement Of Germans Echoes Though The Decades*, <https://theconversation.com/postwar-forced-resettlement-of-germans-echoes-through-the-decades-137219>.
- Tübitak Sözlüğü, (2024). <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/soy#>:
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2024) <https://sozluk.gov.tr/>.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2024). *Çalışma İzni ve Türk Vatandaşlarına Hasredilen Meslekler*, https://www.calismaizni.gov.tr/calisma-izni-hakkinda/turk_vatandaslarina_hasredilen_meslekler/.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2024). *Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye*, <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>,
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2024). *Avrupa Birliği* <https://www.ab.gov.tr/4.html>.
- TRT Haber, (2023). *Bakan Çavuşoğlu Türkiye’de Yaşayan Ahıska Türklerinin Hepsine Vatandaşlık Verilecek Dedi*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-turkiyede-yasayan-ahiska-turklerinin-hepsine-vatandaslik-verilecek-761094.html>.
- TRT Avaz, (2018). *Kırım Tatar Türklerine Süresiz İkamet İzni Verilmeye Başlandı*. (<https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/turkiye-kirim-tatar-turklerine-suresiz-ikamet-izni-vermeye-basladi/62f4bcbd01a30a3940f22f76>).
- Uluslararası Göç Örgütü, (2024). *Hakkımızda*, https://www-iom-int.translate.goog/who-migrant-0?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wa,

Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi (ICMPD), *Hakkımızda*,
<https://www.icmpd.org/about-us/about-icmpd>.

Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, (2024). *Türk Soylular*.
<https://www.csqb.gov.tr/uigm/yabanci-statuleri/turk-soylu-yabancilar/>,

UNHCR, (1951). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*.
<https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees>.

UNHCR. (2023). *Global Trends Report 2023*. The United Nations High Commissioner for Refugees,

United Nations Network On Migration, (2024). *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration Report*, Erişim Adresi:
https://migrationnetwork.un.org/sites/g/files/tmzbdl416/files/sg-report-2024/SG_Report_GCMpdf.pdf.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 27/02/2025

Tez Adı: Türkiye'nin Göç ve İskân Politikasında Türk Soyluluk: Tanım, Kapsam ve Uygulama (1923-2024)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/02/2025

Adı Soyadı: Metin KIŞLIK
Öğrenci No: N18148389
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Programı: Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı
Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR

Telefon: 0-312-2976771

Faks: 0-3122977171

E-posta: turkiyat@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 27/02/2025

Tez Adı: Türkiye'nin Göç ve İskân Politikasında Türk Soyluluk: Tanım, Kapsam ve Uygulama (1923–2024)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 246 sayfalık kısmına ilişkin, 27/02/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/02/2025

Adı Soyadı: Metin KIŞLIK
Öğrenci No: N18148389
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları
Programı: Türkiyat Araştırmaları
Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

TÜRKİYE'NİN GÖÇ VE İSKAN POLİTİKASINDA TÜRK SOYLULUK: TANIM, KAPSAM VE UYGULAMA (1923 – 2024)

ORIJİNALLIK RAPORU

%**2**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**2**

İNTERNET KAYNAKLARI

%**1**

YAYINLAR

%**0**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

%**1**

2

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

<%**1**

3

www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

<%**1**

4

www.ab.gov.tr

İnternet Kaynağı

<%**1**

5

Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)

Öğrenci Ödevi

<%**1**

6

Çakmak, Müge Hazal. "Türkiye'de 1980-1994 yılları arasında resmi söylemde vatan hainliği", Mimar Sinan Fine Arts University (Turkey), 2024

Yayın

<%**1**

7

openaccess.izu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%**1**

